

innocent, healthy natural and attentive mind, which is the need of our present society. Keeping in mind the changing scenario of values in society, Value-education at all the levels of education is a must. **The National policy of Education (1986) has stated,** *"The growing concern over the erosion of essential values and an increasing cynicism in society has brought to focus the need for re-adjustments in the curriculum in order to make education a forceful tool for the cultivation of social and moral values."*

Value-education is important to help everyone in improving the value system that he/she holds and put them to use. Once, everyone has understood their values in life they can examine and control the various choices they make in their life. One has to frequently uphold the various types of values in his life such as cultural values, universal values, personal values and social values through value-education.

Thus Value-Education is always essential to shape one's life and to give him an opportunity of performing himself in universal manner. The need for Value-Education among the parents, children, teacher etc. is constantly increasing as we continue to witness increasing violent activities, behavioural disorder, lack of unity in the society etc. For example, we can say that, through the Art of Living (AoL) training, the youths of Arunachal Pradesh have changed their life and now aspire to lead a constructive and productive life. The training has helped them overall growth in their personality.

In below some points are summarized as need of value education:

- Ø To develop moral, social, aesthetic and spiritual sides of a person which are neglected in formal education.
- Ø To develop sense of humanism and wellbeing of others and the nation.
- Ø To transform a diseased mind into healthy mind.
- Ø To accept and respect the attitude of others.

Role of Higher Education in developing values:

Education is viewed as the transmission of values and accumulated knowledge of the society. Education is designed to guide the students in learning a culture, moulding their behaviour in the ways of adulthood and guiding them towards their eventual role in society. In primitive cultures, education was more informal and was of enculturation. With growth of knowledge of the society, the quantity of knowledge has to be passed on increased.

The present day society has become a consumer society striving to serve individualistic ends and evaluation of profit and gains. Consumerism is not only in the terms of material commodities rather everything has become commodified including human relation. The present value system caters to its bizarre needs.

Thus, in this changed scenario, the role of the higher educational institutions becomes more important in imparting quality education and value-education. It is the cry of the present times. Higher education is expected to play a major role in promoting national development in all its spheres. At the same time it should bring about harmonious development of all the faculties towards adequate preparation of life.

A higher education institution is supposed to provide ground work for abundant development of the mind, body and spirit of the student. It should provide opportunity for developing self-learning, the capacity for analysis, reasoning and synthesis.

In this regard, the approach of Oxford University is worth mentioning, *"The problems and special work of University is not how to advance science, but to form minds religiously, morally and intellectually. Acute and subtle intellectuals if undisciplined are destructive both to themselves and to society."* So a higher education teacher needs not only the related subject knowledge, but also a whole range of emotional and ethical competencies.

Thus in an overall review we can observe that the objectives of higher education system have moved from preparing clerks of British period in India to quantitative production of graduates to the future of producing multi-capable flexible generalists with a complete development in all dimensions, but not restricted to subject expertise. This leads to the ancient concept of self-realization or realization of self capabilities but not in specializing a particular subject.

For achieving this multi dimensional objective, commitment of teacher and the institution to the best practiced ethical and moral values is very essential. Higher education can play an important role for inculcating of values of the learners. For an individual, the stage of higher education provides an ideal state of moulding and directing the new energies and emotions. For this the higher education should introduce following aims-

- i) Higher education system should lay stress on charac-

ter-building.

- ii) The student should be taught the spirit of “Nishkama karma” self reliance should also be stressed upon by awakening of the atma shakti.
- iii) The study of comparative religion.
- iv) The student should be educated about our secular pluralistic cultural ethos.
- v) To prepare individuals for social and economic changes, pertinent for national development scientific and technological advancement.
- vi) To guide and direct individuals to accept these changes and receive benefits from such changes.
- vii) To create dynamic, but open and secular frame of mind in them.
- viii) To introduce a comprehensive policy for teaching, research and extension work in higher education.

Besides these the curricular and co-curricular activities of higher education should make a deliberate attempt for propagating the desired and cherished values for the holistic development of individual. Various activities such as celebration of religious festivals, team games and sports, social service programmes can all help in promoting co-operation, mutual regard, honesty and integrity, discipline and social responsibility. The recent disturbing trend of increasing drug addiction among youth also tend to reiterate the

necessity of higher education that promotes among the youth the values of self control, discipline and right habits of thought and conduct.

Teacher role in value educating:

Teacher's performance is the most crucial input in the field of education. Therefore teachers should be aware of the fact that their role is of vital significance for societal development and change. They must make an effort to light a candle instead of cursing the darkness and sow the seeds of value education with a great hope that they would disseminate their fragrance towards the creation of a just and new society as they spurt and blossom. In the following, some role of teachers regarding inculcating values of the students are summarized below -

1. Teacher should role as an Ideals : Teachers are the ideals to their pupils. An educational institute should not be just confined to teaching and learning but it should be considered as a place where consciousness is aroused and illumined.

2. Teacher's role as a capacity builder: Can we sow the seeds of capacity building among the students? There will be continuous innovation during the learning process. To realize this, special capacities are required to be built in education system for nurturing the students through teaching. The capacities which are required to be built are research and enquiry, creativity and innovation, use of high technology, entrepreneurial and moral leadership.

3. Teacher's role as a facilitator: The teacher has to play a great role as a learning facilitator. He should teach in such a way

that the students can understand it easily. Albert Einstein has expressed that it is the supreme art of the teacher to awaken joy in creative expression and knowledge which helps the student to take right path.

4. Teacher's role as a motivator: Every child has a vast store house of energy both physical and mental but he does not know how to use this energy for his own growth and development. It is the teacher who must make his students work both academically as well as non-academically.

5. Teacher's role as a counsellor : The teacher must acquire resource fullness to be able to act as a philosopher for his students. He has to understand his students. The teacher should be a friend, philosopher and guide for his students. He has to concern himself with the total development of the child and not only with one or two aspects. The teacher must be a philosopher illumining the way of the student's intellectual and spiritual progress.

6. Teacher role as an innovator: As an innovator, the teacher is directly involved in teaching learning process. In this context, a teacher has to introduce a lesson, explain a concept, clarify doubts with suitable illustrations, explain with diagrams, charts, models etc. Again the teacher should remain in touch with the latest trends, ideas, practices and thoughts in various fields to help the students for inculcating values of life.

Conclusion:

In conclusion we can say that in the complexity of modern life with its focus being materialism and affluence has resulted on

the erosion of higher values. The society has become parochial and selfish. Each member is concerned with his own good. No one is interested in the welfare of all the members. The impact of this is that the corruption, rivalry, jealousy, and ignoring of one's duties while asserting of one's rights have gained firm roots in the social fabric.

There is strong and persistent view that one of the worst crisis of our times is the crisis of character and that since character is built largely during childhood and youth, it should be special responsibility of school and colleges to provide education for character building. Here teachers are undoubtedly the key to induce any change through education. Thus teacher's role for value education is very significant. Teachers should act as role-models for students to imitate desired values. According to some educationalists, education is incomplete, if it ignores the development of character. There are also some thinkers who maintain that the contemporary world is moving rapidly toward the growing interchange and oneness and that this in turn, demands increasing cultivation of the values of co-operation, mutually and harmony which can best be fostered through education. Harmony of man and nature is also being recently emphasised in the context of the global concern for the protection of environment. The recent disturbing trend of increasing drug-addiction among youth also tend to reiterate the necessity of education that promotes among the youth the values of self control, discipline and right habits of thought and conduct.

In the changing scenario the aims of education as redefined are-

To prepare individuals for social and economic changes,

pertinent for individual, national and global development, scientific and technological advancement.

- v To guide and direct individuals to accept these changes and receive benefits from such changes.
- v To create dynamic, non-conservative frame of mind in them.

Education is a system of learning and acquiring merits, a system where the merit is cultivated and respected. The leadership in higher education system must be decided by merit and not by political hobnobbing or other disguise means. The purpose of higher education is not to acquire skill of earning more and mere material prosperity and higher posts in the system but to cultivate a discipline of values for excellence and wisdom so that one can get fitness to serve the society, and promote the cause of humanity in him and in the society as well. Now the time has come to bid goodbye to the corporate ideology for which any means that enhances capital is good. Money is value only when it is earned through honesty and proper labour and distributed is proportion. One can realize money as value only through higher education. Without realizing the values of and in higher education one cannot lead a meaningfully satisfied and educated life.

.....

Bibliography:

Aggarwal J.C. : Teacher and Education in a developing society.
Vikas Publishing House Pvt. Ltd.
576, Masjid Road, Jangpura, New Delhi- 110014

**Agarwala Vinita &
Srivastava Sushma**

**: Changing Scenario of
values in Society and
Higher Education,
Adhyayan Publishers
and Distributors, New
Delhi-110002**

Dr. Mathur S.S.

**: A sociological Approach
to Indian Education.
Vinod Pustak Mandir,
Rangeya Raghava
Marg, Agra-2**

**Dr. Das Phunu,
Goswami Sadhana, &
Sharma Nirupama**

**: Principles and Theories
of Education,
Shanti Prakashan,
College Hostel Road,
Guwahati-1**

Jain Shashi Aditya

**: Modern Thought for
higher Education
reformations.
Kalpaz Publications, C-
30, Satyawati Nagar,
Delhi- 110052**

**Mukhopadhyay Marmar &
Parhar Madhu**

**: Education in India
Dynamics of Develop-
ment Shipra
Publications, 115-A, Vikas**

Marg, Shakarpur, Delhi-
110092, India

Paul Khurana S.M. &
Singhal P.K.

: Higher Education quality
and Management,
Gyan Publication House,
23, Main Ansari Road,
Daryaganj,
New Delhi- 110002

A CRITIQUE ON THE POLITICAL CULTURE OF MODERN INDIA

- *Babul Basumatary*

Every political society in the world is embedded in political culture. Political culture is attained by the political socialisation. Political socialisation is the process by which individual in the political system learn their political orientations and dispositions (International Encyclopaedia of the Social sciences, vol.14, p. 551). It is a learning process by which individuals acquire orientations towards political system, these orientations being beliefs, feelings and political value components. This process continues throughout the life of individual in political society (Hyman, Herbert, 1959, p.25). Its function is to perpetuate the political culture through time and it provides stability and continuity to political life (Ibid).

Gabriel Almond and Sidney Verba, author of the most celebrated study of political culture, maintain, culture refers to "psychological orientation toward social objects, cognitive, affective and evolutionary orientations". With special reference to political culture, they say that the term political culture refers to the specifically political orientation- attitude towards the political system and its various parts of attitudes towards the role of the self in the system.

The concept of political culture is essentially psychological-it refers to the pattern of attitudes and orientations towards government and politics in a society. Roy Macridis writes about political culture as the "commonly shared goals and commonly accepted rules about politics. It comprises the attitudes, beliefs, emotions and values of society regarding its political system and political issues. Political culture differs from society to society because it is the product of historical, social, political and economic variables. Thus political culture refers to the values and norms concerning political life and the beliefs, people entertain about political legitimacy".

We can trace back the origin of modern Indian political culture in the British-India. But, the genuine development of her political culture begins only after her independence from British rule. Therefore, her political culture is immature, young and developing. India is a plural society having a great body of traditions and cultural practices in the oldest civilisation of great depth, complexity and diversity.

In modern Indian society a new political socialisation process has been taking place due to the impact of political institutions, political conventions, ideas and practices of western democratic societies introduced by the English educated elites in a traditional society where kinship, caste and other primordial loyalties constitute the basis of social relations and largely determined politics. A new Indian political socialisation process is highly complicated, marked by contradictions and adjustments here and there between the political culture of traditional Indian society and modern Indian society. Due to these complexities of India's political culture there emerged varieties of interpretation on it. For the analyse of India's young political culture we shall look at some selected interpretations propounded by some distinguished sociologists viz. Myron Weiner, Morris Jones and Rajni Kothari.

1. Interpretation propounded by Myron Weiner:

"India: Two Political Culture" it is a title of a popular easy written by Myron Weiner. In this easy we can have a dichotomous model of India's political culture. Weiner writes that after independence two forms of political culture came into existence, they are operating at different levels of Indian society. These two political cultures are: 1. Elite Political Culture and 2. Mass Political Culture.

1. Elite Political Culture:

Elite political culture is a modern and western culture centred in the ideas of nationalist elites and the institutions like the government, the parliament, the bureaucracy and the army. This political culture is

predominant in all Indian national politics. It is shared by most of English-speaking middle class intelligentsia. This political culture becomes less obvious as one moves into sub-state capital, though it can be found there too, it is almost disappearing as one moves to rural panchyats or municipal governments. Due to the introduction of universal adult suffrage and democratic political institutions at all levels from centre to the grassroots, elite political culture becomes now a defensive political culture in the face of expanding mass political culture.

2. Mass Political Culture:

In Indian society mass political culture is now more popular but at the same time it is note worthy to mention here that it is more traditional. This culture is more active at the state, district and local both in rural and urban politics. It is an expanding political culture which reaches out in the State Legislative Assemblies, State Governments and the State Administrations mediated by State party organisations. The entrance of new social groups in politics has brought new outlook to political life, such elements partly derived from traditional culture a politics based upon status relationship, loyalties to caste, partialities to religion and traditional pattern of conflict resolution like arbitration, not by bargaining, problems in establishing bureaucrats-citizen relationship and a unique adaptation of traditional ruling culture to a political system in which power must be shared.

But here we must say that mass political culture is not wholly traditional, some of its aspects are adaptive to the national goals Likewise elitist political culture is also not wholly modern and western, some aspects of mass political culture which have penetrated into the elite political culture. The ruling elites have an antipathy to the expanding mass political culture because they consider mass political culture based upon loyalties of caste, community, ethnicity, religion, tribe and region detrimental to the unity of India. But Weimer feels that elite's perception of expanding mass political culture is defective. To him, elite must realise that conflict is a normal part of the political process and the traditional loyalties are inevitable

in an ethnically diverse society. They must realise that traditional loyalties provide an effective mode of political mobilisations as well as giving people a support network as they move from the traditional countryside into modern cities. Creative leadership from the countryside would bridge the gap between the two cultures “ by making the emerging mass political culture acceptable to the national elite while at the same time modifying that culture so that it is truly conducive both to modernisation and to democratic government” (Weiner, Myron,1963).

II. Interpretation propounded by Morris Jones:

In his interpretation about Indian political culture Morris Jones also gives us a dichotomous model of Indian political culture. He makes first a distinction between Modern-Western and Traditional culture which are called by him as “two contrast idioms”. That is a contrast between the political institutions of a nation-state and the structure of an ancient Indian society and at the same time he says that the key to Indian politics today is the meeting of these two as strangers.

The modern or western idiom is centred in the ideas of the nationalist elites and in the political institutions established by the constitution, while the traditional idiom is rooted in the kinship, caste, community, village, locality and state. Thus, we can say that his two idioms of Indian political culture are the same as Weiner’s elite political culture and mass political culture. However, Morris Jones added third idiom along with these two idioms, i.e. Sainly idiom which is associated with the thinking of Gandhi and his disciples “involving selfless devotion to constructive work for the good of the society and immune from mimicking of foreign models or from contamination by the archaic superstitions and feudal practices of Indian society” (Jones, W.H. Morris, 1996, p.53). The saintly idiom, however he says, marginalised in Indian politics, it occupies definitely a subsidiary place on the political page (Ibid).

III. Interpretation propounded by Rajni Kothari:

Professor Rajni Kothari in his book "Politics in India" gives some picture about the political culture of India. He began his book with a positive assessment. He stressed on the introduction of democracy and democratic value system in India. India is perhaps the only great historical civilisation that has maintained her cultural integrity without identifying itself with a particular political culture (Kothari, Rajni, 1970). He asserts that the essential identity of India has not been political but cultural. A democratic political system based on pluralism and tolerance fitted very nicely with India's pre-existing political culture (Ibid).

After independence India's national elites' modern, secular, humanistic and technological application to the society was an attempt to bring out a fusion between India's tradition and modern-western values. During this phase her political culture encouraged genuine discussion, freedom of expression and dissent. It was a synthetic of politics and interest of programmes and policies. The main intention of Indian model was to create a unified system that was, however, sensitive of the social reality of highly dispersed and decentralised society and which permitted quite a large area to voluntary effort outside the state actors.

In the next phase, basically from the late 60s the picture has been changed. There has been emerging highly centralised and narrowly confined elite that has established power in the centre. They lost touch with the people and has become insensitive and non-productive. As a result there emerged regional and local politician, petty operators and manipulators and terroristic confrontations. Due to emergence of this trend, it has now replaced the normal process of competition and conflict, increasingly being expressed in not just violent ways but in forms of violence that have very deep scars. In this situation, people seem not to share common political orientation towards political

action. Now, the traditional political culture has gone down and the new fragmented political culture has been introduced and this fragmented political culture is the culture of power politics which are dominated by irrational and dark forces.

Now India has faced a crisis of stable political culture. There emerges a big gap between the political culture and the power politics in Indian society. There is a gap between the professed and practice political culture (Ibid). The applied aspect of Vote Bank phenomenon reduces the goal of politics. Now, in Indian society power has become the ultimate in the game of politics and it is the power around which everything rotates. The result is the emergence of criminalisation of politics, politicisation of crime and corruption.

From the above interpretation given by our selected sociologist we can point out some of the important features of India's immature, instable and developing political culture. They are as follows:

1. Modern-Western political culture in the line of traditional relationship:

In our findings from the above interpretations we can indicate that in developing Indian political culture tradition is the most important quality. In Indian tradition the relationship of people is modelled on caste, tribe, religion, kinship and region. This relationship of people reflects on the local, regional and state politics and sometimes this relationship makes conflict between the modern and traditional values. But at the same time, we find that modern and traditional values of both coexist and sometimes combine. But, in today's Indian political culture there exists some fundamental changes in the actual working of the modern-western institutions where traditional cultural behaviour reflects.

2. Prosperity of Harmony and Consensus:

The tradition of tolerance of ambiguity and diversity in thought and value-pattern have been continued to inform the development of India's identity as nation-state and the function of the political institutions and practices borrowed from the western states. This is clear in the making of the constitution and in the approach to the minorities, strategies of coalition making, and tolerance of wide ranging dissent and opposition.

3. Deep concern with formal ritual and efficacy of the rule of the system:

Indian masses belief in right to work and education guaranteed as fundamental rights would solve the problems of unemployment and illiterate. In Indian constitution some provisions have been made for the eradication of social and economic problems. For example- special rights and privileges extended to the socially backward casts and tribes are believed to have removed the problems of caste from the society and this belief is continually fostered by political elites.

4. Moral Streak in Indian Political Culture:

The masses of Indian society have a tendency to look at their political leaders as the custodian of their moral standards of the society and the model of exemplarily perform by the upper caste Brahmins in the past and it is a legacy of ancient Indian society and the freedom movement against British rule. This belief is a traditional value of the Indian masses and it is kept alive by the influence of Gandhian ideals. These Gandhian ideals give force from time to time to mass mobilisation and to overthrow the ruling party. But it is quite unfortunate that mass mobilisation have not been effective in changing political insti-

tutions and political practices. Here today hypocrisy in public life has been accepted.

5. Synthesis of High Culture and Metropolitan Political Culture:

In the recent years it has been seen that the culture of Indian political society has been dependant more and more on a synthesis of Indian high culture and the metropolitan culture. The traditional dialect of the Brahminic and the non-Brahminic, the classical and the folk, the textually prescribe and the customary practice has been bypassed. Once where there was diversity, now, we find a scaled down homogeneity and a constant search for grand technological and organisational feats as evidence of the cultural superiority of new elites.

6. Contradiction between the Rhetoric of Public discourses and the Reality of Political practices:

Secularism is one of the basic features of Indian constitution. The constitution envisages a secular polity in India. In Indian Republic, secularism is the ideology but in reality the national elites have made official distinctions between the Hindus and Non-Hindus population of the country by establishing a uniform civil code i.e. Hindu Code Act for all Hindus including all the religious groups like Sikh, Buddhist, Christian and other tribal religions except Muslims with their own system of Personal Law Board. Further we can see that explicitly Hindu and Muslim political organisations and movement persists and sometimes threatening the very existence of democratic and pluralistic culture of Indian society.

Conclusion: From the above analysis we can conclude Indian political culture with these lines: present Indian political culture is neither wholly modern-western and nor wholly traditional. It is a developing political culture in which we can have synthesis of traditional and

modern elements revelling continuity and changed. Indian political culture is not a homogeneous political culture because, there are political cultures of the national elite, rural and urban elites, bureaucratic elite, business elites, national parties, regional parties, caste based political parties and religion based political parties. Now, we can see that Indian political culture is highly fragmented due to the natural antagonistic attitude among its elements and the traditional political culture has drastically declined and a new diffused political culture has been born. This newly born political culture is purely power politics and it becomes now ultima ratio in the game of politics. Power becomes now the epicentre around which every political element erupts. Now, in Indian political culture power politics becomes a big business with its own ethos and style. Apart from this here, we find another dimension in Indian society. After the liberalisation of economy in 1992 by the Indian state the political mindset of Indian masses has slightly changed. Now, people are more interested in economy than the politics. Their political orientation has also become weak and confused. Due to the impact of globalisation most of the political parties which are based on ideology, religion, caste, language and region are now becoming to some extent weak and inactive. The outcome of economic liberalisation also added to the flavour of diffused and fragmented Indian political culture and it makes it more confused. Though the situation is complex, the political elites are still trying to maintain their hold over the masses by using their own strategy to fulfil their ends.

REFERENCES

1. Almond and Verba: The Civic Culture, New Jersey, Princeton University Press, 1963, p.14.
2. Almond, Gabriel and Coleman, James: The Politics of Developing Areas, Princeton, Princeton University Press, 1970, p.27.

3. Bhattacharyya, D.C.: Indian Government and Politics, Vijay Publishing House, Kolkata, 2001, p.16.
4. Fred I. Greenstein: Political Socialisation, In International Encyclopaedia of the social science, Vol.14, p.551.
5. Geertz, Clifford (ed.): Old Societies and New States, New Delhi, Amerind Publishing Co., 1971, p.280.
6. Jones, Morris: Government and Politics of India, New Delhi, Universal Book Stall, 1996, Reprinted, p.53.
7. Kothari, Rajni: Politics in India, Hyderabad, Orient Longman, 1970, p.251.
8. Nandy, Ashis: Political Culture of the Indian State, Daedal us, vol.118, p.1-25.
9. Sharma and Ashraf: Political Sociology, Hyderabad, University Press (India) Pvt. Lmt., 2004, p.135.
10. Weiner, Myron: India's Two Political Culture, Political Changed in South Asia, Calcutta: Firma K.L. Mukhopadhaya, 1963.

HISTORY OF THE RURAL BANK IN ASSAM

- Mahanta Talukdar,

Statement of the problem :-

The history of rural credit in India dates back to 1904, when co-operative credit societies were established. These institutions (co-operative societies), however could not keep pace with the growing demand for rural credit. The establishment of the State Bank in 1955 and nationalization of major commercial bank in 1969 and 1980 made a significant impact on institutional rural finance. However, the increase of salary structure and rapid urbanization stood as a major hurdle for the nationalized bank in their mission of accomplishing the social objectives of rural financing. Under such conditions banking commission 1972 recommended the establishment of a chain of rural banks in addition to rural branches of commercial banks with a view to provide institutional credit to farmers and artisans in rural areas. Keeping this in mind, Government of India passed the Regional Rural Bank (RRB) Act in the Parliament in 1975. On 2nd October 1975 five Regional Rural Banks were established which have now gone to 196.

Main objectives of establishment of Regional rural banks were to boost rural development to provide credit facilities to small and marginal farmers, landless laborers and rural artisans, to inculcate banking habits in the rural masses, to help small entrepreneurs in the establishment of Industries to eradicate unemployment of rural areas. Authorized capital of Regional Rural Banks was Rs. 1 core and paid up capital was Rs.25 lacs which are Rs.5 core and Rs. 1 core respectively at present contributed by Central Government, State Government and sponsored bank in the ratio 50:15:35.

On June 23th 1977, the RBI appointed a committee under the chairmanship of prof. M. L. Dantwala. The committee recommended that over period of time the rural branches of commercial banks be totally replaced by the RRBs. Another working group, known as Kelkar committee (1984) examined the basic problems of the RRBs and made recommendations to improve viability, efficiency and managerial effectiveness of RRBs .For general review of the agriculture credit delivery system with the objectives of improving the quality of lending, the RBI, in consultation with the Government and the World Bank constituted a senior expert group under the chairmanship of Prof. A. M. Khusro in August 1986. The group analyzed the causes of the weaknesses of the RRBs and recommended the mergers of the RRBs with the sponsor banks. However, recommendations of the group were not accepted by the Government. Afterwards the Narasimhan committee (1991) on “Financial sector reforms” set up by the Government of India gave recommendation on setting up rural banking subsidiaries and mergers.

Considering the gross absence of banking facilities in the rural areas of Assam, the Reserve bank of India had set up some Regional Rural Banks with a view to elevate the economic status of the rural poor as well as to inculcate a habit of saving among the rural masses. The Regional Rural Banks are maintain its special character as their area of operation is very much limited to a definite region, grant direct loan to rural people at a concessional rate and receive subsidies and concession from the reserve bank and the sponsoring banks. The concession granted by the Reserve bank of India is –

- a. Allowing RRBs to maintain cash reserve ratio at 3% and statutory liquidity ratio at 25%.
- b. Providing refinance facilities to RRBs through NABARD.

In the late seventies some Regional Rural Banks were established in Assam under the sponsorship of major Nationalized Commercial Banks. Again during the eighties another two RRBs were set up in Assam. In Assam number of such bank opened upto June 1982 was

only 3, viz- the Pragjyotish Gaonlia Bank, Lakhimi Gaonlia Bank and Cachar Gramin Bank which had altogether 63 branches spread over 6 districts. During January 1982 another Regional Rural Bank viz- Longpi Dehangi Rural Bank was opened with head quarters at Diphu which would cater to the credit needs of rural areas of two hill districts of Assam. Another Rural Bank viz- Subansiri Gaonlia Bank was established in the State. Under this Subansiri Gaonlia Bank, the responsibility to create rural banking facilities in Dhemaji, Dibrugarh and Tinsukia district were assigned.

Out of these of five Regional Rural Banks established in the State, the four RRBs viz- Pragjyotish Gaonlia Bank, Lakhimi Gaonlia Bank, Cachar Gramin Bank and Subansisri Gaonlia Bank were set up under the sponsorship of United Bank of India under public sector and only Longpi Dehangi Rural Bank was set up under the sponsorship of State Bank of India. As per the section 6(1) of the Regional Rural Bank Act 1976, the share capital of the RRBs in Assam is subscribed in the following manner- Central Government 50%, Sponsor Bank (UBI & SBI)- 35% and the Government of Assam- 15%. The main objectives of these RRBs were to improve the economic condition of poor people living in rural areas and to inculcate the saving habit among the general masses living in rural areas.

At present, the State has presence of two RRBs- Assam Gramin Vikash Bank (AGVB) and Longpi Dehangi Rural Bank (LDRB). While the Assam Gramin Vikash Bank is operating both in the Bramhputra vally and Barak vally covering 25 districts with 362 bank branches, the service area of the Longpi Dehangi Rural Bank is confined within the two hill district of Assam with 46 bank branches as on March, 2011. The Assam Gramin Vikash Bank (AGVB) has come into existence from 12th January, 2006 vide Govt. of India notification number F.1(25)/2005, covering thye areas of operaton of the pre-amalgamated RRBs with its head office at Guwahati.

At the initial stage the bank covers 25 out of 27 districts of the

State through its strong network of 355 branches. The broader objectives of the amalgamation are-

- (i) Better customer service from better infrastructure, branch computerization, pull of experienced workforce, unified publicity and marketing efforts.
- (ii) Reaping economies of scale with larger area of operation, enhanced credit exposure limits.
- (iii) Opportunities for diverse banking activities leading to higher business growth.

At present Assam Gramin Vikash Bank (AGVB) is enlarged with new branches that reached up to 370 branches in September, 2012.

It gives maximum emphasis on developing the rural economy by providing credit for agriculture, MSME, trade and services and other productive activities with thrust on productive credit to the small and marginal farmers, agricultural laborers, artisans and small enterprteneurs, SHGs etc. and also transacts business as defined in section 18 (2) of the RRB Act 1976 and section 6(1) of Banking Regulation Act 1949.

The vision of this banks are to financially include as well as spread Banking literacy to each household of its area of operation and initiate appropriate intervention for economic upliftment of the people of Assam through Agriculture, micro, small and medium enterprises to accomplish the mandate set out for the RRBs and thus emerging as a strong, vibrant and socially committed "Mass-class Bank".

An overwhelming propoition of countries population still lives in villages. There is no dearth of natural resources, land of good quality, mineral resources, forest, sub-soil and river water and other resources are available. Manpower is underutilized. The areas which need attention are technological innovations suitable for our villages, infrastructural developments, improvement in power generation and its adequate supply to rural areas. Industrial policy should aim at bal-

ance development giving due importance to rural industries which might check the migration of rural population to urban areas. Investment pattern should be rural oriented. So many agencies are engaged in dealing with rural finance. It is rural banking in one or the other ways. Hence, this a noble effort in the form of a research works to enter into the study of Rural Banking System in this region.

Aims and Objectives of the study :-

The aims and objectives are as follows-

- (i) To highlight the history of the Regional Rural Banking System in Assam.
- (ii) To evaluate the performance of Regional Rural Banks working in Assam.
- (iii) To assess the effectiveness of various schemes of the Regional Rural Bank
- (iv) To make suitable policy recommendations concerning the role and working of the RRBs so as to make them contribute more to the economic development of the region.

Hence, it is to be noted that the study is exclusively in historical perspective.

Research Questions:-

There may arise some important research questions. The important questions are as follows-

- (i) What is the origin and growth of RRBs in Assam?
- (ii) How do these RRBs contribute to the economic development of rural areas?
- (iii) What are the performances of the RRBs to the implementation of rural development of various schemes of the Government?
- (iv) How the various schemes of the Government are im

plemented at various stages?

All these are important research questions and all are to be answered in a scientific way.

Review of literature: -

Some works have already been done on the rural banking system both in national and in local level. But my topic is local nature. The reviews of related literature are as follows-

(i) Role of Regional Rural Banks in Economic Development by Tomar A.K. and Prakash jai, Mohit Publication, New Delhi-110002, 1996.

The objective of the book is to evaluate the performance of the regional Rural Banks, their policies and progress and suggest how best they can make effective contribution in achieving the objective of upliftment of the weaker sections. But my works convey the needs of the Regional Rural Banks in the socio-economic upliftment of Assam in particular.

(ii) Rural Indebtedness in North East India, Seminar volume organized by Dept. of Economics, Dibrugarh University edited by Gogoi Kr. Jayanta.

This book highlights on different aspects of rural indebtedness, like nature, intensity and causes, sources of borrowing and problems of repayments, innovative approaches to rural credit, role of Panchayats, Co-operative societies, SHGs, NGOs, Govt. Development agencies, NABARD, NEDFI, RGVN, Commercial and rural banks. But my works deals with the growth and development of regional rural banks in Assam which has not been done in any work.

(iii) Evaluation of the working of Regional Rural Banks by Agarawal K.R., Mittal Publications, New Delhi-110059(India)

The book besides highlighting the aims and objectives of Re-

gional Rural Banks Scheme presents a vivid description of the working and performance of the prathma bank of Rampur and Moradabad districts of U.P. An effort has also been made to assess the impact of these banks on rural infrastructure. My research work will touch the achievements and performance of regional rural banks in Assam, most particularly for the upliftment of the people living in rural Assam.

(iv) Regional Rural Bank and Development. Uddin Naqi, A Mittal Publication, New-Delhi-110059 (India).

In a nutshell, the book provides very important and original material on the role of regional rural banks in the economic development of rural areas of the newly created Hills State, Uttarakhand. But my research work will touch the performance of Regional Rural Bank Working in Assam, an important part of the North East India

(v) Role of Banking in Rural Development by Narasaiah Laxmi M., Naidu Venkata G., Discovery Publishing House, New Delhi-1999.

In this study an attempt has been made to examine the performance of Regional Rural Banks i.e. Sree Anantha Grameen Bank in Financing (IRDP), in agriculture, animal husbandry, industry, service and business sectors. My works will discuss the performance of regional Rural Banks in Financing various government Schemes in Assam.

(vi) Rural Credit and Self- Help Groups, Microfinance needs and concepts in India by Karmakar G.K., Sage Publications, New Delhi, thousand oaks' London.

The book reflects on issues related to rural credit. But my works will reflect on challenges before the Regional Rural Banks in Assam.

Methodology:-

The study is based on sample survey technique and case study

method. The primary data has been collected through –

Mailed questionnaires for the RRBs and sponsored banks.

- (i) Interview schedules with beneficiaries and customers.
- (ii) Random sample survey of beneficiaries and customers.
- (iii) Discussion with the concerned bank officers and beneficiaries.
- (iv) Extensive field survey.

Secondary data has been compiled from various reports and publications of the RRBs, the NABARD and the RBI. Extensive review of literature has been done in various state libraries and Government press.

The study has been divided into eight chapters -

- (a) The First chapter “introduction” gives general idea of the study and methodology.
- (b) Historical account of setting up of the RRBs has been dealt with in the second chapter “origin and the growth of the Regional Rural Banks in India” with recommendations of different committees appointed by RBI and Government of India.
- (c) The Chapter third outlines the economic development of rural areas of Assam. This Chapter gives an idea of human resources, natural resources and material resources of Assam and reveals the importance of different economic activities and credit requirements of the region.
- (d) The Fourth chapter “growth and development of Regional Rural Banks in Assam” is concerned with the growth and development of RRBs in different corners

of Assam.

- (e) The Fifth chapters "Its Features and Administration" is dealt with the main objectives and administrative system of the RRBs in Assam.
- (f) The Sixth chapter-"Role of the Regional Rural Banks in Rural development and its achievements" analyzed the role played by the RRBs in Rural development and its achievements in implementing the different schemes of the Government in Assam.
- (g) The Seventh chapter "Challenges before the Regional Rural Banks of Assam" discussed about the Challenges faced by the RRBs in Assam. An attempt has been made to highlight major organizational, managerial, administrative, economic, social and political problems faced by the RRBs in Assam.
- (h) The Chapter Eight "conclusion" summed-up the study with the suggestion of the researchers for the further up-liftment of the RRBs along with the remedial measures for its multi-faced problems in improving the working of the RRBs in Assam.

Bibliography :-

Books :-

- (i) Agrawal A.N. Indian Economy-Problems of development and Planning, Wile Eastern Limited, New Delhi (1987)
- (ii) Agrawal R.K. Evaluation of the working of Regional Rural Bank, Mittal Publications, New Delhi-10059 (India), 1991.
- (iii) Basu C. R. Commercial Banking in the Planned Economy of India, Mittal Publications, New Delhi.
- (iv) Desai, S.S. M. Rural Banking in India, Himalaya Publishing Hoise, Bombay.
- (v) Dhar P.K., The Economy of Assam (including

- Economy of North East India), Kalyani Publishers, New Delhi-10002.
- (vi) Karmakar G.K. Rural credit and Self- Help Groups, Microfinance Needs and Concepts in India, Sage Publications, New Delhi, thousand oaks, London.
- (vii) Kumar Sunil, RRBs and Rural Development, Deep & deep Publications, New Delhi (1990).
- (viii) Sing V.S., Development Banking in India, Ashish Publishing House, delhi.
- (ix) Tomar K.A. Prakash jai, role of regional Rural Banks in Economic Deevlopment, Mohit Publications, New Delhi-110002, 1996.
- (x) Uddin Naqi, Regional Rural Banks and Development, Mittal Publications, New Delhi-110059.

Journals: -

Kurukshetra-RRBs Special

RBI- Trend and Progress of Banling inIndia, Various Issues

Rbi- RBI Bulletins

SBI- SBI Monthly Review

Reports: -

Economic Survey of Assam, 2001-02, 2002-03, 2003-04, 2004-05, 2005-06, 2006-07, 2007-08, 2008-09, 2009-10, 2010-11, 2011-12 of Government of Assam.

7th Annual Report, 2011-12, Assam Gramin Vikash Bank (AGVB).

Cardiovascular disease- A serious health problem to the mankind

- Anindita Chakravarty

The world Health Organisation (WHO) has defined health as 'state of complete physical, mental and social well-being and not merely the absence of disease or infirmity'. A person due to their busy and fast life-style suffers a lot from various kinds of disorders. One of the biggest killers of modern age that accounts for about 20-30 % of all death are due to cardiovascular disease.

The two main cardiovascular diseases are – coronary heart disease and strokes. From data it is revealed that coronary heart diseases have risen from 1% in 1960, to 11% in 2003, 14% in 2011 in India's urban population (WHO,2010),(Fig1).

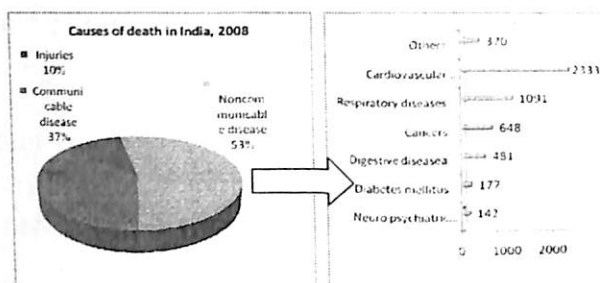

Fig 1. Causes of death in India, 2008. (Source: World Health Organisation, Causes of death 2008, data sources and methods. Geneva, 2010.) Note: Number of deaths in ,000s.

Objectives and Methodology:

- To find out the major causes of cardiovascular diseases.
- To find out the factors involved with cardiovascular diseases.

- Treatment of cardiovascular disease.
- Challenges faced in cardiac care.
- Coronary heart disease policy in India.

The study mainly based on information gathered from different secondary sources.

Major cause of cardiovascular disease:

Atherosclerosis: By far the most common cause of cardiovascular disease is the **atherosclerosis**. The process leading to atherosclerosis starts with the deposition of yellow fatty streaks containing a high proportion of cholesterol in the inner coat of arteries. Later, fibres are deposited in the cholesterol and these often start to calcify and become hard, a process known as arteriosclerosis. As a plaque increases in size it protrudes into the lumen of the artery and begins to block it. This commonly occurs in the aorta and coronary arteries which supply the muscle of the heart (**Fig2**). If the plaque breaks, its rough surface commonly causes a blood clot to develop. It is called a **thrombus**, which can ultimately block the artery. The artery wall may rupture, a process known as **haemorrhage**. Once an artery is blocked, the tissue it supplies will suffer oxygen starvation and will be severely damaged or die. If the thrombosis occurs in coronary artery (**coronary thrombosis**), the heart is damaged and 'heart attack' may occur. The medical term of a heart attack is **myocardial infarction**. If thrombosis occurs in the brain (**cerebral thrombosis**) a stroke may occur. Both heart attack and stroke may result in death.

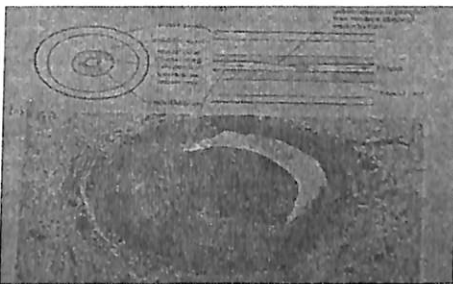

Fig 2. Narrowing of arteries caused by atherosclerosis (Source: Biological science, 1998)

Factors involved with cardiovascular diseases:

A number of factors known to be believed to be involved in atherosclerosis and hence cardiovascular disease. Some of which are as follows:

(a) Diet:

It has been established that abnormal lipid metabolism produces atherosclerosis. Atheroma contains lipoprotein and cholesterol from high fat diet. The main problem caused by saturated fat, which causes a rise in blood cholesterol level. Lipoprotein level of cholesterol is of two types are LDL (Low density Lipoprotein) and HDL (High density Lipoprotein) respectively. HDLs contain 21% cholesterol while LDLs contains 55% cholesterol. Generally speaking, the higher the amount of HDLs and lower the amounts of LDLs in the blood, the better for health. LDLs tend to stick to artery walls and unload their fats, contributing to atheroma. HDLs are good cholesterol found in unsaturated fats is thought to reduce cholesterol in blood and are therefore beneficial to health.

Optimal level of blood cholesterol in bio chemical analysis is as follows:

Total Cholesterol level is up to 220mg/ dL (desirable < 200)

HDL: Desirable (40- 60 mg/dL), Border line risk (35- 50mg/dL), and high risk <35 (M), <45(F)

LDL: Optimal <100mg/ dL, Borderline high 130- 159mg/ dL, high 160- 190mg/ dL & Very high > 190.

(b) Hypertension:

Raised blood pressure can considerably increase the chance of developing cardiovascular disease. Blood pressure may be defined as the force or pressure which the blood exerts on the wall of the artery in which it is contained. The arterial blood pressure is the result of the

discharge of blood from the left ventricle of the heart into the already full aorta. It is measured by **Sphygmomanometer** in terms of millimetre mercury (mm Hg). In a normal condition BP = 120/ 80 mmHg.

At any age, a systolic pressure persistently above 150 mm of Hg and a diastolic pressure above 100 mm of Hg should be accepted as high blood pressure or hypertension. There are two main causes of hypertension-

- i) Thickening and hardening of arteries due to deposition of calcium(arteriosclerosis) and
- ii) Nephritis (kidney disease).

Some other causes of hypertension are over eating with resulting obesity, physical, social and business stress, smoking and heredity etc.

The symptoms of hypertension include headache, throbbing of the head, tiredness and fatigue, and dizziness and palpitation of the heart. Organs most likely to be affected are the heart, brain and kidneys. In addition to these, hypertension may be dangerous and there is a risk of blood vessel bursting under the strain especially in the brain giving rise to stroke, comma, paralysis and even death of the patient.

Treatment of hypertension comprises a well balanced programme of mild exercises like walking followed by rest. All beverages containing caffeine (Tea & Coffee) as well as salt intake should be avoided. Smoking must be given up because tobacco constricts the smaller vessels and raises blood pressure. Quite and peace environment is good for hypertension. Medication should be done only under physician's advice. Herbal medicine is found to be effective in hypertension (Khanikar, 1991)

- Extract from roots of Rauwolfia (10 gm) twice daily produces a long continued reduction in blood pressure.
- 2 cloves of garlic with hot rice for one or one and half month brings high blood pressure in normal.

- Tender leaf curry of drumstick if eaten regularly reduces hypertension
- Four tender shoot of Nephaphu plant with four cloves of garlic in empty stomach is effective in hypertension.

In addition to all these Yoga and Pranayam has already proved to be effective on hypertension.

(c) Obesity:

Hypertension with over weight is very risky. In the fast life of cities, maximum of the people mainly young generation choose fast food and is considered as one of the main cause of obesity. Taking more food as well as fatty and more caloric sweetened food is responsible for obesity. Habits of eating between meals, eating now and then are also stimulating causes of obesity.

Over weight can be measured in terms of BMI (Body Mass Index). Average normal BMI is 25, obesity in male person is clinically considered of BMI 30 or more and in female it is 28.6. From research it is found that 10-15% of children are with overweight, while 20-30% adult are obese. Obesity increases the risk for coronary diseases.

(d) Smoking:

It is a major risk factor for Coronary heart disease. Smoking is considered as the single and most influential cause of the disease. Passive smoking is also considered risky regarding coronary heart disease. Smoking increases atherosclerosis and decreases the ability to remove blood clots that build up at atheromatous plaques. Hence habitual smokers should be strictly restricted from smoking.

(e) Stress:

Psychological and emotional stress is often an important factor in triggering cardiovascular attack.

(f) Heredity:

If one parent suffered from premature coronary heart dis

ease, then the risk of a man suffering a myocardial infarction is doubled. If both parents suffered, the risk is increased by a factor of five.

Treatment of cardiovascular disease

When there is problem with regularity of heart beat, an artificial pacemaker can be used to gain control over the activity of the heart. Pacemaker is a small metal unit weighing between 30 to 130 grams, powered by a lithium battery with life span of up to 15 years. In cases, where all other treatments are inadequate, a heart transplant may be advised by the physicians.

Challenges faced in cardiac care:

Key challenges being faced in cardiac care in India are lower availability, accessibility and affordability of effective and efficient treatment as well as socio economic condition of the majority of the people. From studies it has been revealed that, around 60% of the hospitals in India are located in urban areas and care only 30% of the total population. Only 13% of the rural population has access to a primary health care facility and less than 10% to a hospital (International Heart Protection Summit, 2011). High cost of the cardiac surgery also makes it unreachable for the general people.

Coronary Heart Disease Policy in India:

Government of India has launched some policies to overcome the aforesaid problem of much concerned. Because of the dearth of national coronary heart disease data, the Ministry of Health and Family Welfare launched the National Programme for Prevention and Control of Diabetes, Cardiovascular Diseases and Stroke (NPDCS) in 2009. (Government of India, 2009).

The outlined objectives include assessment of the prevalence of risk factors for noncommunicable diseases, as well as early diagnosis, risk reduction, and appropriate management of cardiovascular disease, stroke, and diabetes (Government of India, 2009). National anti-tobacco legislation in 2008, which bans smoking in public places through-

out the country, (Government of India, 2008) is likely to have a positive impact on coronary heart disease prevalence and incidence rates.

From the discussion, it is focused that lifestyle modification is the only way to prevent cardiovascular diseases and about 80% of the premature deaths would be avoided through healthy life style and regular preventive check up.

Reference:

1. Berry, A. K. (1984). Physiology of circulation. In A textbook of animal Physiology. 491 pp. Emkay Publication.
2. Cardiovascular Diseases in India- Challenges and way ahead. In International Heart Protection Summit, September 2011. www.deloitte.com/in.
3. Chatterjee, C.C. (1987). Cardiovascular system. In Human Physiology. 759pp. Medical Allied Agency, Calcutta.
4. Huffman. M. Coronary Heart Diseases in India. Centre for Chronic Disease Control. http://sancd.org/upload/pdf/factsheet_CHD.pdf
5. Khanikar, G. (1995) Ucha Raktachap. In Sahaj labhaya Ban Darabar Gun. Pp 208 Khanikar Puthibharal.
6. Mandal, C. (2011). Coronary Heart Disease. In Roots & Fruits of Common Diseases. 173 pp. N.L Publisher, West Bengal.
7. National Programme for Preservation and Control of Diabetes, Cardiovascular Disease and Strokes (NPDCS) 2009, Ministry of Health & Family welfare, Govt. of India Press, New Delhi. India.
8. Taylor, D. J., Green, N.P.O., Stout, G.W. (1998) Health and Disease. In Biological science. (Soper, R. Ed.) 984pp. Cambridge University Press.
9. World Health Survey. <http://www.who.int/healthinfo/survey/en/>

Ornamental Fish Biodiversity and their Economic prospects in Chirang district of Assam

- Sewali Pathak

Introduction

Ornamental fishes usually mean attractive colourful fishes of various characteristics, which are kept as pets in confined space of an aquarium or a garden pool for fun and fancy. Their main feature is suitability for keeping in captivity and adaptability in the confined space. Keeping of aquarium has emerged as the second most popular hobby in recent years, next to photography. Perhaps, China is the pioneer in adopting aquarium fish as a hobby. The world's first public aquarium was established in England in 1853, and now about 500 public aquariums exist throughout the world. India's overall trade in this is presently over Rs. 150 million. About 80% of ornamental fishes from India to International market are exported via Kolkata Airport, of which the lion's share (more than 80%) is contributed from North Eastern Region. Already 217 fish species belonging to 136 genera has been identified in Assam, of which about 150 species have been reported to be of ornamental value and in case of more than 50 species, overseas demand for them has been established.

Researchers of various organizations like Central Inland Fisheries Research Institute (CIFRI), Gauhati University, Dibrugarh, Assam University, College of Fisheries (Assam Agricultural University), etc. has done some pioneering works in this sphere. The North Eastern Regional Centre of CIFRI has been conducting research on various aspects on indigenous ornamental fishes of this region. Agencies like Marine Products Export Development Authority (MPEDA), National Bank for Agriculture and Rural Development (NABARD), North Eastern Development Financial Institutions (NEDFi) are tak-

ing keen interest for promoting the development of culture of ornamental fishes.

Different earlier workers like Day (1878), Shaw & Shebberae (1937), Srivastava (1968), Menon (1974), Sen (1977), Ghosh and Lipton (1982), Sen (1985), Talwar & Jhingran (1991), Jayaram (1999), Day & Nath (2000), Dutta, 2000, Sarkar and Ponniah, 2000, Sen, 2000, etc. described the different fish species of India from different localities and their Conservation strategy.

Chirang District is one of the Bodoland Territorial Council Districts in west Assam. The District Head Quarter of Chirang District is Kajalgaon, near the 31 NH with two circle office at Kajolgaon & Bbijni. It lies between latitudes $26^{\circ}15'10\frac{1}{2}$ to $27^{\circ}0'10\frac{1}{2}$ N and longitudes $90^{\circ}30'10\frac{1}{2}$ to $90^{\circ}45'10\frac{1}{2}$ E near the Manas National Park, on the north bank of river Brahmaputra along the foothills of Bhutan. The total land area of Chirang district is 2,029.2sq.km covering with 57.7sq.km in swampy area and 43.3sq.km in river/river sand area, (Source: conservation reference series no. 7, BTC). The river Aie and Manas and their tributaries are the main source of natural water bodies here. The fishermen and community people catch fishes from the natural sources such as rivers, streams, beel-fisheries, swamps and paddy fields in this region. The fishes are sold in local fish markets. The tribal women participants are comparatively more in numbers in the fish markets of rural area. They are culturally and socially intertwined with fish resources. Therefore, it is necessary to document the research findings in this area and the study of ornamental fish diversity and its conservation status is an approach in this regard.

Materials and Method

The present work was carried out during April'2009 to March'2012 for a period of three years. The survey was made on fish markets in Chirang district. The fish sellers and fishermen were considered as sampling unit. The fishes were collected from differ

ent natural sources during fishing time from the fisherman and during the survey of local fish markets. The collected samples were washed thoroughly and preserved in 5% formaldehyde solution in laboratory for further studies. After primary segregation, the fishes were identified by using standard literature (Day, 1878; Shaw & Shebbeare, 1937; Sen, 1985; Talwar & Jhingran, 1991; Jayaram, 1999; Dey & Nath, 2000). To account diversity, Berger-Parker Index (1970) of Dominance and other statistics were discussed. Conservation status was assigned by CAMP & IUCN criteria (1998).

Result & Discussion

The study has been recorded 96 species belonging to 64 genera, 29 families, and 10 order in Chirang district (Table-1). Out of these, 5.45% species are endangered (EN); 21.81% species are vulnerable (VU); 25.45% species are lower risk near threatened (LRnt); 7.27% species are lower risk least concern (LRlc); 3.63% species are data deficient (DD). 36.36% species are not evaluated (Fig.1).

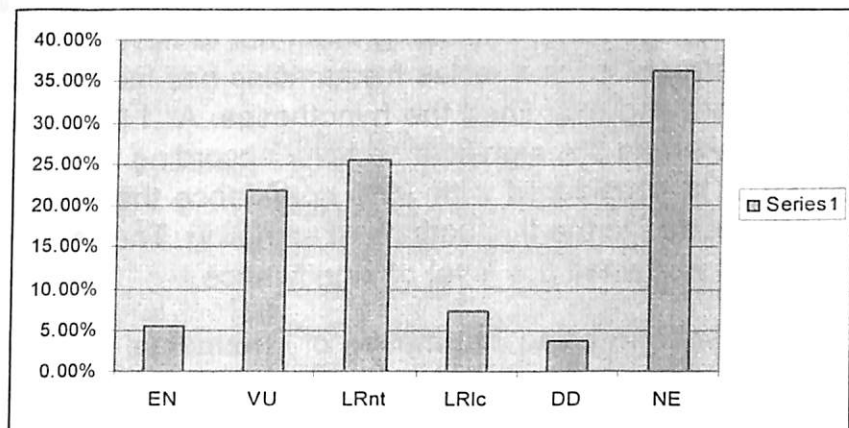
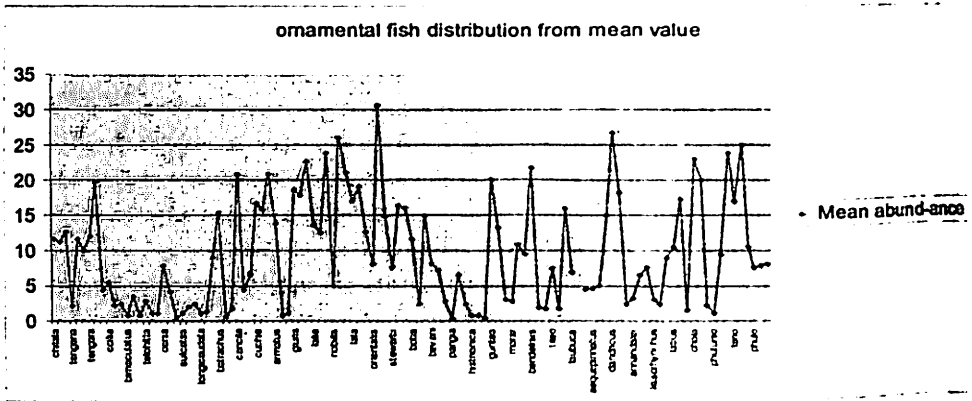

Fig. 1 IUCN status of Ornamental fish shown in graph

Ornamental fish abundance in graph

The frequency of fish species available in fish markets are of great varieties and some species are not reported abundantly in the markets. The mean of average value indicate the abundance of the fish species in Chirang district as shown in fig. 2. As per Berger-Parker Index (1970), more numbers of species are not found to be dominating which is expected to be diverse. Only a few species are found to be dominating, expecting them not to have diversity. The standard error of each species frequencies has measure the significance tests and examined the hypotheses. At 1.96 SE, the difference is taken as 5% significance level according to hypothesis. Hence, it is considered with 95% confidence that the said difference is not due to the fluctuations of sampling. Thus, the null hypothesis has explained the level of significance.

The study focuses the basic information of ornamental fish diversity including their endemic and threatened status. The study reveals healthy ornamental fish diversity in Chirang district with 96 species. Some of the commercially important ornamental species are *Chitala chitala*, *Notopterus notopterus*, *Gudusia chapra*, *Devario devario*, *Danio dangila*, *Danio rerio*, *Laubuca laubuca*, *Chela cachus*, *Salmophasia bacaila*, *Salmophasia phulo*, *Aspidoparia*

jaya, *Amblypharyngodon mola*, *Esomus danricus*, *Rasbora rasbora*, *Rasbora daniconius*, *Osteobrama cotio*, *Puntius chola*, *Puntius conchoni*, *Puntius gelius*, *Puntius guganio*, *Puntius phutunio*, *Puntius sophore*, *Puntius terio*, *Puntius ticto*, *Trichogaster fasciatus*, *Trichogaster lalia*, *Trichogaster suna*, *Badis badis*, *Chanda nama*, *Glossogobius giuris*, *Xenentodon cancila*, *Aplocheilus panchax*, *Tetradon cutcutia*, *Mastacembelus armatus*, *Macrognathus aral*, *Macrognathus pancalus*, *Pseudotropius atherinoides*, *Mystus species* and *Channa species* etc. These species have high demand as ornamental in the international market. Scientific and systematic exploration of these indigenous ornamental fishes will ensure a significant place for this region and employment generation. Fish farmer and enthusiastic entrepreneurs have made some effort on culture and breeding of indigenous ornamental fishes in the state. Therefore, local people should take up such business on commercial basis.

Table1:- List of Ornamental Fishes in Chirang district, 2009-12

<u>Family</u>	<u>Scientific name</u>	<u>Local name</u>
Clupeidae	<i>Gudusia chapra</i>	Koroti
Notopteridae	<i>Notopterus notopterus</i>	Kandhuli
	<i>Chitala chitala</i>	Chitala
Synbranchidae	<i>Monopterus cuchia</i>	Cuchia
	<i>Mastacembelus armatus</i>	Bami
	<i>Macrognathus pancalus</i>	Turi/ Tora
	<i>Macrognathus aral</i>	Turi/ Tora
Syngnathidae	<i>Microphis deocata</i>	Deocata
Ophichthidae	<i>Pisodonophis boro</i>	Boromas
Aplocheilidae	<i>Aplocheilus panchax</i>	Upar sakua
Belonidae	<i>Xenentodon cancila</i>	Kokila
Mugilidae	<i>Rhinomugil corsula</i>	Mugil

	<i>Sicamugil cascasia</i>	Mugil
Tetraodontidae	<i>Tetradon cutcutia</i>	Gangatop
Channidae	<i>Channa punctatus</i>	Goroi
	<i>Channa gachua</i>	Cheng
	<i>Channa stewartii</i>	Bor cheng
	<i>Channa marulius</i>	Sol
	<i>Channa striatus</i>	Sal
Gobiidae	<i>Glossogobius giuris</i>	Patimutura
Nandidae	<i>Nandus nandus</i>	Gedgedi/ Bheheri
Badidae	<i>Badis badis</i>	Vacheli
Anabantidae	<i>Anabas testudineus</i>	Kawoi/Koi
Belontidae	<i>Ctenops nobilis</i>	Kholihana
	<i>Trichogaster fasciatus</i>	Kholihana
	<i>Trichogaster lalia</i>	Kholihana
	<i>Trichogaster suna</i>	Kholihana
Chandidae	<i>Chanda nama</i>	Chanda
	<i>Pseudambassis baculis</i>	Chanda
Olyridae	<i>Olyra longicaudata</i>	Pahari singhi
Clariidae	<i>Clarias batrachus</i>	Magur
Heteropneustidae	<i>Heteropneustes fossilis</i>	Singi
Amblycepsidae	<i>Amblyceps apangi</i>	Chauldhua
	<i>Amblyceps mangois</i>	Chauldhua

Chacidae	<i>Chaca chaca</i>	Kurkuri
Siluridae	<i>Ompok bimaculatus</i>	Pavo/ Pabda
	<i>Ompok pabda</i>	Pavo/ Pabda
	<i>Ompok pabo</i>	Pavo/ Pabda
Schilbeidae	<i>Ailia coila</i>	Kajoli
	<i>Pseudotropius atherinoides</i>	Bordoia
Bagridae	<i>Batasio batasio</i>	Bot tengna
	<i>Mystus bleekeri</i>	Singora/ Tengna
	<i>Mystus cavasius</i>	Singora/ Tengna
	<i>Mystus tengra</i>	Singora/ Tengna
	<i>Mystus vittatus</i>	Singora/ Tengna
	<i>Rita rita</i>	Ritha/ Litha
	<i>Gagata cenia</i>	Kyaketta
Sisoridae	<i>Gagata gagata</i>	Kyaketta
	<i>Glyptothorax telchitta</i>	Kyakatta
	<i>Psilorhynchus sucatio</i>	Patharchata
Psilorhynchidae		
Balitoridae	<i>Balitora brucei</i>	Patharchata
	<i>Aborichthys elongatus</i>	Botia
	<i>Nemacheilus botia</i>	Botia
	<i>Nemacheilus corica</i>	Botia
	<i>Schistura beavani</i>	Botia

	<i>Schistura savona</i>	Botia
	<i>Acanthocobitis botia</i>	Botia
Cobitidae	<i>Lepidocephalichthys berdmorei</i>	Botia
	<i>Lepidocephalichthys guntea</i>	Botia
	<i>Pangio pangia</i>	Lal botia
	<i>Canthophrys gongota</i>	Bali botia
	<i>Botia dario</i>	Rani botia
	<i>Acantopsis choirorhynchus</i>	Junga botia
Cyprinidae	<i>Chagunius chagunio</i>	Pithcata
	<i>Cirrhinus mrigala</i>	Mirika
	<i>Cyprinus carpio</i>	Common carp
	<i>Cyprinion semiplotum</i>	Lataputhi
	<i>Labeo calbasu</i>	Calbasu
	<i>Osteobrama cotio</i>	Haffo
	<i>Puntius chola</i>	Puthi
	<i>Puntius conchoniis</i>	Puthi
	<i>Puntius gelius</i>	Giliputhi
	<i>Puntius guganio</i>	Puthi
	<i>Puntius phutunio</i>	Puthi
	<i>Puntius terio</i>	Puthi
	<i>Puntius ticto</i>	Puthi

<i>Puntius sophore</i>	Puthi
<i>Laubuca laubuca</i>	Selkona
<i>Chela cachius</i>	Selkona
<i>Salmophasia phulo</i>	Selkona
<i>Salmophasia bacaila</i>	Selkona
<i>Amblypharyngodon mola</i>	Moa/ Mowa
<i>Aspidoparia jaya</i>	Boriola
<i>Esomus danricus</i>	Darikona
<i>Rasbora daniconius</i>	Danikona
<i>Rasbora rasbora</i>	Danikona/ Eleng
<i>Danio dangila</i>	Sal darikona
<i>Danio rerio</i>	Sal darikona
<i>Devario devario</i>	Laoputhi
<i>Barilius barila</i>	Bairali
<i>Barilius bendelisis</i>	Bairali
<i>Crossocheilus latius</i>	Siltoka
<i>Garra kempfi</i>	Siltoka
<i>Garra lamta</i>	Siltoka
<i>Garra lissorhynchus</i>	Siltoka
<i>Garra nasuta</i>	Siltoka

The study may help to derive some creative suggestions in respect to the future conservation strategies of the diversified fish species with a biological point of view and economic prospects of ornamental fishes. The unwanted catching of local fishes, juveniles and gravid fishes are found to be a serious matter for declining the fish population in Garo district during the study period. The useful conservation strategies are prohibition of juvenile hunting and community fishing during breeding season, restriction of use of poisonous and toxic material for fishing, laboratory rearing and wild conditioning, judicious use of germplasm and policy making for the benefit of people and bio-resource. Therefore, public awareness and Government agencies initiation are found to be necessary to save the fish resource for the future generation.

Conclusion

With a view to develop the ornamental fish sector in North-eastern region of India, MPEDA under Ministry of Commerce, Government of India has recently opened a sub-regional office at Guwahati which have jurisdiction over all the states of the region. Directorate of fisheries, Assam is continuously trying to create awareness among the mass about the tremendous potential and utility to these living jewels. Under the Department, one officer in each district has been employed to coordinate the activities in field level. If all the aforesaid agencies take up coordinated efforts, the indigenous ornamental fishes may bring up new avenues as mentioned earlier. In such a situation, educational institutes, researchers, entrepreneurs, financial institutes can assist in establishing market link for community development. The community people, fishermen, businessmen etc. may earn their way of income generation in this region.

Acknowledgements

The author is grateful to community people for arranging

and co-operating during research works as well as to the taxonomists of fishes for valuable key notes.

Reference:

Day, F.S. (1878) The fishes of India; being a natural history of the fishes known to inhabit the seas and freshwaters of India, Burma and Ceylon. Text and Atlas in 4 parts. London, 778 pp.

Dutta, O.K. (2000) Ornamental ichthyofauna of Assam, P-115-117. In A. G. Ponniah and U. K. Sarkar (eds) Fish Biodiversity of North East India, NBFGR, NATP publ. 2, 228p.

Ghosh, S.K. and A.P. Lipton (1982) Ichthyofauna of the N.E.H. Region with special reference to their economic importance. ICAR Spl. Bulletin No.1., ICAR Research Complex, Shillong, 119-126p.

Jayaram, K.C. (1999) The freshwater fishes of the Indian Region. Narendra Publishing House, Delhi, 551 pp.

Menon, A. G. K. (1974) A Checklist of the fishes of the Himalayan and Indo-Gangetic plains. Spl. Pub. No.1. Indian Fisheries Society of India, Barrack pore, 136 pp.

Molur, S. and Walker, S. (eds.). (1998) Report of the workshop on "Conservation Assessment and Management Plan (CAMP) for freshwater fishes of India." Zoo Outreach Organization and NBFGR, Lucknow, 156p.

Nath, P and Dey, S. C. (2000) Fish and Fisheries of Northeastern India (Arunachal Pradesh). Narendra Publishing House, Delhi, 217 pp.

Sarkar, U. K. and A.G.Ponniah, (2000) Evaluation of the North East Indian Fishes for their potential as cultivable, sport and ornamental fishes along with their conservation and endemic

status, P-11-30. In A.G.Ponniah and U.K. Sarkar (eds.) Fish Biodiversity of North East India, NBFGR. NATP Publication 2, 228 pp.

Sen, N. (2000) Occurrences, distribution and status of diversified fish fauna of North East India. In A.G.Ponniah and U.K. Sarkar (eds.) Fish Biodiversity of North East India, NBFGR, NATP publication 2, 228 pp.

Sen, T. K. (1985) Fish fauna of Assam. Rec. Zoo. Survey of India O. C. C. Paper: No. 64, Fig. 19, 43-45p.

Sen, N. and S.Choudhury, (1977) On a collection of fish from Manas Wildlife Sanctuary (Kamrup-Assam) and adjacent areas, Newsletter, ZSI, 3(4), 199-204p.

Shaw, G. E. and Shebbeare, E. O. (1937) The fishes of Northern Bengal. Journal Royal Asiatic Society of Bengal. Science, Volume III, Article No.1, 137 pp.

Talwar, P. K and Jhingran, A. G. (1991) Inland Fishes of India and adjacent countries. In 2 vols. Oxford & IBH Publishing House, New Delhi, Bombay, Kolkata, 395 pp.

THE CONCEPT OF FREEDOM IN EDUCATION

-- Anjan Kumar Rabha

Regarding the concept of freedom in education there have been diverse opinions. Naturalist thinker, Rousseau put forward an extreme view of freedom by saying. "The child should be left free to act practically whatever he likes and not to do whatever he does not like." Again, scholars like Plato always advocated strict order for children by saying. "Now neither sheep nor any other animal can live without a shepherd, nor can children be left without tutors or slaves without masters therefore, the boy must be bound with many bridles, in the first place when he gets away from mothers and nurses, he must be under the management of tutors on account of his childishness and foolishness, then again being a free man, he must be controlled by teachers: no matter what they teach and he studies."

The traditional system of education did not encourage freedom for children as has been observed from the thoughts and opinions of Plato, Comenius etc. also supported strict rules and regulations for students. In that time, fear was created in the minds of the young students and they were forced to obey the rules of the school.

But today such a viewpoint is not popular at all. Modern education is not limited to theoretical discussions only. It deals with practice. Modern education process is based on scientific and objective basis. Modern concept of education is too wide. It is child-centric as well as curriculum-centric. It again includes co-curricular activities. It is individualistic as well as socialistic in nature. Now the aims of education are both physical and mental development in an individual. So the concept of freedom in education is also changed. In present day context most of the educationist support freedom in education. Russell, a great advocate of freedom, advocated that students must be freed from fear and be taught to conform to the norms willingly to secure orderly conditions. He also advocated that

careful handling and sympathetic attitude towards the pupils will motivate them to learn better.

The concept of "Freedom" is generally understood as liberty in any act of pursuance. Its ugly synonymous is licenced. It means that a child can do anything without any restriction. It has two different meanings. In the narrow sense freedom means unrestrained free operation of the interest and impulses of child. In this sense a child does not possess a sense of discrimination between good and bad, proper and improper, right and wrong. According to Bernard Shaw, the education system in general do not allow the free play of natural talent and inclinations of child. He had severely criticized the routine, syllabus textbook and the method of examination as impeding the growth of a child. Thus, he also brings a distinction between "freedom" in pursuit of education and "freedom" in social behavior. The extreme form of the latter may lead to personal, social and national disintegration and disaster.

In the wider sense freedom advocates the principle of live and let live. If an individual desires his freedom to enjoy to its fullest extent, it becomes his bounded duty to respect and provide the same right to enjoyment for other fellow human beings also. In this sense freedom implies not the unrestrained free operation of the interest and impulses of child. It means that for fulfillment and enjoyment of all the needs and interests without disturbing others and without breaking of social norms.

In the field of education full freedom is essential for the development of a child's individuality. Rousseau the great advocate of freedom gave a clarion call for full freedom to the child for his self development and advancement. According to him, big cities are not proper dwelling places, rather they are grave-yards. People residing there even when living in palatial buildings, become slaves of electricity, losing fresh air and light. Living away from free nature these people not only live an unhealthy and suffocated life, but also meet a suffocated death. Because there the doctor, philosopher and religious preachers by giving education in their own way, make them so coward that being afraid of nature and certain death, they go in their shelter and accept their slavery. So in a controlled environment a child can not develop their all round potentialities. In the absence of this freedom a child's physi

cal, mental, moral, artistic and spiritual development will not be possible. In a controlled educational environment a child finds it difficult to act freely according to his own interest and needs. He finds no interest in activities imposed upon him, if full freedom is provided to him he acts with interest in a spirit of play which leads to fullest development in all the sides. Proper freedom inspires proper initiative, interest, fearlessness and sense of responsibility in a child's mind which help him to impart proper education.

But unrestricted freedom is dangerous. It creates all sorts of indiscipline and cuts across the qualities of self discipline self control and self restraint. It may lead to the destruction of social and moral values which are so essential to proper human development. Hence unbridled and uncontrolled freedom cannot be allowed to any child under any circumstance in the democratic age of today. Thus proper use of freedom is very essential and it is possible only when each individual is allowed the same freedom to think, feel and act with others as well as he desires for himself. This will lead to the development of individual and welfare of society of which he is an integral part.

Conclusion :- In conclusion we can say that freedom is very essential to develop a well balanced personality in the children as well as in an individual. But in identifying freedom there are different, social references, as every child has primitive impulses which are usually crude and with free expression which may not be beneficial for the individual and society. Hence there is a need to modify those impulses as socially accepted. The conduct of an individual must be regulated according to social norms and rules. Social norms are formed in the common interest of all concerned. For a sound social group quality one has to play his own role. There is also homogeneity and heterogeneity in this particular aspect that are parts of freedom. Therefore approximate amount of freedom and control is essential in any situation to develop a sound individual with social-self in balance.

Bibliography

Aditya Shashi Jain :

Modern though for Higher Education Reformatons, Kalpaz publications C-30, Satyawati Nagar, Delhi-110052

Dr. Akhilesh Chaube :

Philosophical and sociological Foundations of Education, Vinod Pustak Mandir, Dr. Rangeya Raghava Marg Agra-2

Dr. S.P. Chaube

J.C. Aggarwal :

Eduation in the Emerging Indian society, Shipra Publications, 115-A, Vikas Marg, Shakarpur, Delhi-110092, India.

Dr. Phunu Das :

Principles and Theories of Education, Shanti Prakashan, College Hostel Road, Guwahti-1

Mrs. Sadhana Goswami

Dr. Nirupama Sharma Singh, BN

Bhartiya Darshan, Student's Friends & Co. 3rd Ed., Varanasi 1983-84

Wynne, John

Theories of Education Harper & Row, Publishers, Incorporated, New York, 1963

OPEN ACCESS MOVEMENT AND ITS SCENARIO IN INDIA

-- *Opurbo Daimari*

1. Introduction

Research is done by practitioners in Institutions, funded by Government bodies to a large extent and most of the results get published in scholarly journals, some are published by societies and many published by multinational private firms. Once it is published, the results are not getting accessible to the citizens of the same Government due to copyright restrictions and huge subscription costs of these journals making them out of bounds for many institutions. Now when Internet has become a part of our lives, it continues to make changes in every aspect of our society and reshapes scholarly communication in many ways. Chan (2004) states that scholarly communication and publishing are increasingly taking place in the electronic environment. The scholarly records now growing are largely in digital format, so serious and pressing issues regarding access and preservation are being raised that are central to future scholarship. On the other hand exponential growth of scholarly literature has put a severe hindrance on their accessibility, and the libraries, particularly in the developing countries is vexed with the problem of providing access to the vast amount of literature. Today journals are being published electronically and distributed in bundled databases controlled by large commercial publishers and libraries and users are facing restricted licensing terms on their access and usage. Therefore, institutions around the world, including many in India, have entered into such agreements to gain access to a large number of journals. But still the price rise in these bundling schemes seems to have outpaced inflation. These journal bundling deals, while being profitable from the publisher's perspective do not meet the specific needs of the libraries and users. To overcome what is often termed as 'commercialization of scholarly publication' or 'serials crisis' and thus to communicate the fruits of

scholarly literature to a worldwide community of researchers and scientists the open access has emerged to promote free access to scholarly publications over the internet and thereby removing the price and permission barriers and has ensured the widest possible dissemination of research. Free flow of research information irrespective of borders is also required for further research and local applications in crucial areas like medicine. This lead many institutions and researchers to evolve an alternate model called open access for access outside the conventional stream of restricted access through print and electronic journals offered by regular publishers.

2. Open Access

The year 2003 signalled the breakthrough in scholarly publishing for what might be loosely termed the open access movement. After all, Nature, Science, The Scientist, and the Wall Street Journal all ranked "Open Access" among their top science stories. "Free for all" was the punning headline for Natures "2003 in context" coverage on access. What had catapulted open access into the top science stories for 2003 was the Public Library of Science's launch of PLoS Biology. Open Access was initiated in the developed countries and was marked by three notable declarations known as Budapest Open Access Initiative(BOAI) in 2002, Bethesda statement in June 2003, and the Berlin declaration in October 2003 and since then the issue is spreading through the world and many developed countries including India have joined the effort. Open Access has made significant progress in the area of public policy and support, copyright, publisher alliance and technology standards. Most OA definitions have key features in common i.e. open access exists where there is free, immediate and unrestricted availability of digital content. 'Berlin declaration on Open Access to knowledge in the Sciences and humanities' clarifies Open access must satisfy the following two conditions.

- Ø The author(s) and right holder(s) of such contribution(s) to all users are free, irrevocable, worldwide, right of access to, and a license to copy, use, distribute, transmit and display the work publicly and to make and distribute derivative works.

in any digital medium for any responsible purpose, subject to proper attribution of authorship (community standards, will continue to provide the mechanism for enforcement of proper attribution and responsible use of the published work, as they do now), as well as the right to make small numbers of printed copies for their personal use.

- Ø A complete version of the printed work and all supplemental materials, including a copy of the permission as stated above, in an appropriate standard electronic format is deposited (and thus published) in at least one online repository using suitable technical standards (such as the open archive definitions) that is supported and maintained by an academic institution, scholarly society, government agency, or other well-established organization that seeks to enable open access, unrestricted distribution, inter-operability, and long term archiving.

The growth of the open access movement is basically in response to the enormous costs of many scholarly journals. With traditional journal publication method methods it is not uncommon for an institution to have to pay for an article twice. First they pay scholars to produce the work and then the institutions library pays to purchase the work back from the journal publisher. Anderson (2004) is correct in saying that there is no such thing as free information and that there are costs involved in producing scholarly information. However, with the advent of new technologies and software programs, it is becoming increasingly less expensive to compile and distribute scholarly information. By using different funding methods and electronic delivery of journals, the costs can be absorbed by alternative means to subscription fees. One of the great benefits to open access is that libraries in smaller institutions or in economically disadvantaged areas around the world can have greater access to these scholarly resources. Open access helps to ensure long-term access to scholarly articles. Unlike articles that are licensed in traditional article databases, libraries and others can create local copies and repositories of these resources. Libraries by working together to make repositories of open access literature can

ensure continued access to these scholarly publications into the distant future.

Budapest Open Access Initiative (BOIA) defines open access as "free available on the public internet, permitting any users to read, download, copy, distribute, point, search, or link to the full texts of these articles, crawl them for indexing, pass them as data to software, or use them for any other lawful purpose, without financial, legal, or technical barriers other than those inseparable from gaining access to the internet itself. The only constraint on reproduction and distribution, and the only role for copyright in this domain, should be to give authors control over the integrity of their work and the right to be properly acknowledged and cited.

3.Characteristics of Open access

Open access removes price barriers (subscription, licensing fees, pay-per-view fees and permission barriers (most copyright and licensing restrictions).

- § They are scholarly
- § They utilise quality control mechanisms like those of conventional journals
- § They are digital
- § They are freely available
- § They may allow authors to retain their copyright
- § They may use creative commons or similar licenses

4.Services of Open Access

Open access serves the interest of many groups, such as-

Authors: Open Access gives them a worldwide audience larger than that of any subscription-based journal, no matter how prestigious or popular, and demonstrably increases the visibility and impact of their work.

Readers: Open Access gives them barrier-free access to the literature they need for their research, unconstrained by the budgets of the libraries where they may have access privileges. Open Access increases reader reach and retrieval power. Open Access

also gives barrier-free access to the software they use in their research. Free online literature is free online data for software that facilitates full-text searching, indexing mining, summarizing, translating, querying, linking, recommending, alerting, and other forms of processing and analysis.

Teachers and students: Open Access puts reach and poor on an equal footing for these key resources and eliminates the need for payments or permissions to reproduce and distribute content.

Libraries: Open Access solves the pricing crisis for scholarly journals. Open Access also serves library interests in other, indirect ways. Librarians want to help users find the information they need, regardless of the budget-enforced limits on the library's own collection. Academic librarians want to help faculty increase their audience and impact, and help the university raise its research profile.

Universities: Open Access increases the visibility of their faculty and research, reduces their expenses for journals, and advances their mission to share knowledge.

Journals and publishers: Open Access makes their articles more visible, discoverable, retrievable, and useful. If a journal is open access, then it uses its superior visibility to attract submissions and advertising, not to mention readers and citations. If a subscription based journal provides open access to some of its content (e.g. selected articles in each issue, all back issues after a certain period, etc.) then it can use its increased visibility to attract all the same benefits plus subscriptions. If a journal permits open access through post print archiving, then it has an edge in attracting authors over journals that do not permit post print archiving. Of course subscription based journals and their publishers have countervailing interests as well and often resist or oppose open access. But it oversimplifies the situation to think that all their interests pull against open access.

Funding agencies: Open Access increases the return on their investment in research, making the results of the funded the research more widely available, more discoverable, more retrievable, and more useful. When funding agencies disburse public funds, Open Access helps in a second way as well, by providing fundamental fairness to taxpayers or public access to the results of publicly funded

research.

Governments:As funders of research, governments benefit from open access in all the ways that funding agencies do. Open Access also promotes democracy by sharing non-classified government information as widely as possible.

Citizens:Open Access gives them access to peer-reviewed research, most of which is unavailable in public libraries, and gives them access to the research for which they have already paid through their taxes. But even those with no interest in reading this literature for themselves will benefit indirectly because researchers will benefit directly. Open Access accelerates not only research but the translation of research into new medicines, useful technologies, solved problems, and informed decisions that benefit everyone.

5. Open Access in a Historical perspective:

In the early period the scholarly journals do not pay authors for their articles, and have not done so since the first journals were launched in London and Paris in 1665. Journals took off because they were timelier than books. For readers, journals were better than books for learning quickly about the recent work of others. For authors they were better than books for sharing new work quickly with the wider world and for establishing priority over other scientists working on the same problem. Journals gave authors the benefit of a fast, public time-stamp on their work. Because authors were rewarded in these strong, intangible ways, they accepted the fact that journals could not afford to pay them. Over time, journal revenue grew but authors continued in the tradition of writing articles for impact, not for money. OA was physically and economically impossible in the age of print, even if the copyright holder wanted it. Prices were not only unavoidable for print journals; they were even affordable until the 1970's, when they began to rise faster than inflation. Journal subscription prices have risen nearly

four times faster than inflation since 1986. Fortuitously, just as journal prices were becoming unbearable, the internet emerged to offer an alternative. The pricing crisis itself is just one factor in the rise of OA. Even if scholars did not turn to OA in order to bypass unaffordable access fees, they did turn to it in order to take advantage of the internet as a powerful new technology for sharing knowledge instantly, with a worldwide audience, at zero marginal cost, in a digital form amenable to unlimited processing.

6. Mechanisms of Open Access

There are certain mechanisms by which the open access is achieved. There are two primary vehicles for delivering OA to research articles, OA journals ("gold OA") and OA repositories ("green OA"). The gold refers to OA journals which are openly accessible immediately on publication. The green road refers to OA self-archiving. The green road is faster and cheaper, whereas the gold road is more costly, but better maintained and managed. The chief difference between them is that OA journals conduct peer review and OA repositories do not. The OA mechanisms can be classified as:

- § Open access periodicals providing complete and unrestricted access to web based OA journals, e.g. journals such as PLoS Biology.
- § Domain-specific, subject-specific institutional and digital repositories where the authors or authors institutions or institutions administered by an organization or scholarly society make publications available free online.
- § Limited access i.e. conventional journals that allow open access to certain sections of their issues, e.g. Nature.
- § Delayed OA version is another mechanism i.e. periodicals going OA after a specified period of time from the date of publication, e.g. Highwire press journals.
- § Dual mode is subscription based print on paper edition along with OA online edition, e.g. British Medical Journal.
- § State of economy based access is a mechanism where conventional periodicals are made available as OA periodicals to countries based on economic criteria, e.g. Hinari, Agora.

7. Open Access Models

For scholarly use open access is free, but it is not free for publishers. It facilitates a few OA operational models such as the author pays model in which publication fee is paid by the author, author's institution or research program. But this model is disliked by the authors and there is a possibility of low quality literature being provided. Another model is external funding i.e. seeking financial support from external sources like private foundations, corporate funds, governmental and institutional grants. For e.g. 10% of DOAJ journals are supported totally or partially through external funding. Institutional repositories are often supported by academic or research institutions e.g. the repository ArXiv () is funded by Cornell University and National Science foundation, USA. The third model is fee-based support model, whereby the publishers fund OA project through additional services or products for sale online including advertising, e-commerce, off-line media and software etc. BioMed Central () offers advertising services on its website. This model makes use of the media and technological resources to generate revenues to support OA. The voluntary work is another model where the volunteers with relevant knowledge and expertise contribute to the OA projects without expectation of any monetary rewards. It is supposed to lack rigorous accountability. Finally, personal websites of author publications, which is the most common OA channel today. However it is widely scattered on the web and it is very difficult to search and locate information from them, metadata is seldom assigned and it may not be updated regularly thus lacking quality.

8. Scenario of the Open Access in India:

India is in the forefront of developing world as well as in South Asian region both in terms of economic growth and scientific productivity. Research and development (R&D) institutions and higher learning institutions in India are engaged in advanced studies, leading to development of expertise in their respective areas that are now recognized worldwide. Such institutions are now collaborating with world's leading institutions with varying degree of partnerships. Leading Indian scientific research institutions, such as Indian Insti-

tute of Science (IISc), Indian Institutes of Technology (IITs), Indian Statistical Institute (ISI), institutions under the Council of Scientific and Industrial Research (CSIR) and Indian Council of Medical Research (ICMR), now have considerably greater in-flows of sponsored research, supported by industries, enterprises, as well as international and national funding agencies. Technology transfers, technology incubations from these institutions to the enterprises and consultancy services for the national development are also very significant. That is why cash inflows to research institutions of this segment (i.e., institutions of national importance) are comparatively higher than other segments (i.e., non-elite institutions and universities). While the elite institutions have reasonably good information provision facilities that support scholarly communications, the not-so-elite institutions are struggling to achieve the same. The associated problem is mainly related to the accessibility of literature. The reason is primarily shrinking budget. There is paucity of funds for the primary literature, i.e. subscription based scholarly journals. The subscriptions of scholarly periodicals, especially the high impact journals, are also increasing very rapidly, at the same time, library budgets almost remained the same. The scholar's preference to publish in high impact journals for recognition in the elite world demands the necessity of acquiring such literature in the library. Here open access literature can play a vital role, both in terms of research communication and access, provided, of course, the benefits in terms of economic and social recognition are assured by this system. The ICT infrastructure necessary to take advantage of the open access is not adequate in developing countries, as are apparent in many cases. Considering the position in India, the situation has improved to a considerable extent. Libraries and information centres in India attached to various types of institutions are now taking part in open access movement, by establishing institutional repositories, digital repositories to provide worldwide access to their research documents.

8.1 Institutional Repositories:

Institutional repositories are getting increased attention in the country

because of the availability of free software like DSpace and EPrints and institutions getting convinced that archiving their in-house publications for which they own copyright is one pragmatic way to evolve internal digital libraries. Whether populated with many papers published in-house or not, many research and higher education institutions have already engaged in setting up Open Access Institutional repositories. The first Institutional Repository endeavour to be successfully implemented in India is the e-prints repository of research outputs from the Indian Institute of Science(IISc), Bangalore. The archive is maintained by National centre for Science Information (NCSI) and it supports self-archiving by IISc's scientists of research publications and supports metadata for browsing and searching through subject, year, author, keywords and by the latest addition. E-prints@IISc is well populated with almost 3645 publications which are growing. Not all publications are available for open access, some are for registered users only, and others are linked to publishers websites. NCSI allows deposits by e-mail with attachments. Another endeavour of IISc is the E-theses repository ETD@IISc which covers 153 records of thesis and dissertations at present, mainly in the area of science and technology. Librarian's Digital Library (LDL) at DRTC offers search Digital Libraries (SDL), a selective harvester for archives and e-journals in library and Information sciences. Archives including E-LIS and DLIST can be browsed individually or searched together. INFLIBNET, an Inter-University Centre of UGC that serves towards modernization of libraries through a National Network of Libraries in around 264 Universities, Colleges and R&D Institutions across the country created OAI repository Dspace@INFLIBNET for its post prints, preprints, new clippings, CALIBER and PLANNER full text proceedings, training material and other scholarly publications. Repository of INFLIBNET. annual reports and IRTPLA (Inflibnet Regional Training Programme on Library Automation) course material is also maintained.

8.2 Open Access Journals

Reputed society publishers in the country also demonstrated that open access to their papers could be achieved without any sub-

stantial drop in their printed subscriptions. 10 journals of the Indian Academy of Sciences, four journals of Indian National Science Academy with back files, journal of the Indian Institute of Science back to its very first issue published in 1914, Indian Medlars centre, National Informatics centre, New Delhi with electronic versions of 22 biomedical journals, Medknow publications, a small company in Mumbai, with 10 medical journals are open access journals. INSA's project, "Building Digital Resources: Creating facilities at INSA for hosting S&T Journals Online" has strengthened the open archive movement at the national level. The National Information System for Science & Technology funds the project. It facilitated digitizing S&T journals published by INSA and hosting them on a web server. It launched the OA versions of their journals in December 2003 in PDF format. User registration is required to access the journals. INSA also encourages other professional societies having their own websites to get a link on INSA's site to facilitate a single point of access. Indian Academy of Sciences() publishes 11 journals in all front-line scientific disciplines which are open access and the full text is available as PDF. Indian Academy of Sciences does not charge authors for publishing their papers. The cost of publishing is met by the government funding and subscriptions to their print journals. Current Science, published by the current science association in collaboration with IAS, has entire back volumes from 1932 and has been online since 1999. Indian Medlars Center of NIC () National Informatics centre (NIC) and Indian Council of Medical Research (ICMR) has initiated INDMED@NIC that indexes 77 biomedical peer reviewed journals since 1985. Another recent project MEDIN@NIC () provides full text contents of 38 biomedical journals which are indexed in IndMED. Medknow publications (), a company based in Mumbai, has helped 29 peer-reviewed scholarly biomedical journals, including the journal of Post Graduate Medicine and Neurology India, make the transition from print to electronic open access. These journals provide immediate free access and do not charge the author or author institutions for publication of the articles. These journals also permit authors self-archiving by the online submission of manuscripts through their respective websites. Medknow e-journals offer a professional interface with many value added ad-

vanced linking features. Full text is available in both HTML and PDF.

9. Future of Open Access movement in India

The open access statements, declared by many international communities, have been the points of discussion to Indian researchers, Indian research funding agencies and policy makers. Indian research communities are aware of the benefits of open access journals and archives, likely, increasing visibility, getting higher citations, getting new knowledge applied to the society. Right to Information Act is enacted in India that also has indirect impact on public funded research. If the research is being conducted from the public fund, the common citizens have right to know the results of the research and what social goods the research can deliver. On the other hand, the funding agencies also expect that the research objectives of the public funded research be fulfilled. Like Wellcome Trust of UK, Indian research funding agencies, apex bodies are going in support of open and unrestricted access to published research. Council of Scientific and Industrial Research (CSIR), University Grants Commission (UGC), All India Council of Technical Education (AICTE), Indian Council of Medical Research (ICMR) and other funding agencies in India support research in Indian institutions and universities. They would like to make research publications available to the research communities through open access journals, open access archives and institutional repositories. The CSIR, UGC, AICTE, ICMR and other agencies also support doctoral studies through research fellowship. They also asked the candidates to submit copies of their theses in electronic format to their respective institutions. Now, respective institutions would make these theses available at the Electronic Theses and Dissertations (ETD) repositories, either at the institutional level or at the national level. Similarly, research reports generated from the funded research would be available at the institutional repositories and open access archives at the national level. The funding agencies would also bear cost of publishing of research articles in open

access journals, if those journals follow authors pay model. The CSIR also has a plan to setup a national digital repository of research literature. This repository would consist of theses and dissertations of CSIR research scholars, research reports of CSIR-funded research projects (both intramural and extramural), etc. National Knowledge Commission is also formulating similar open access policies and guidelines for the higher education and R&D sectors to improve access to research literature and to disseminate research literature to the global communities. If the policy makers adopt such open access statements that will definitely enhance scientific productivity of research institutions. Thus, Indian researchers will get more visibility, high quality research output can be anticipated, and duplication of research efforts of similar or identical studies will be restricted. The open access movement in India is acknowledged worldwide. Nascent open access literatures from India have been generated in last one decade. Open access movement in India is started modestly from a few institutions and now spreads all over as a number of institutions have joined together. The public-private partnership in this movement is also growing, as the private agencies are experimenting with new models of revenue earning while providing free access to research literature. This movement also brings funding agencies together to make open access statement and to support open access initiatives. The open access movement will bring qualitative research output from the research communities in India, as research literature is being accessed and evaluated worldwide. The institutions like, National Centre for Science Information, Indian National Science Academy, INFLIBNET, have been conducting workshops for the editors of the open access journals and administrators of institutional repositories on how to implement OAI-compliant architecture so that metadata harvesters and search engines can index their respective journals and repositories. Now, various library networks, library consortiums, library associations also encourage their member institutions to establish institutional repositories or open access archives. Library and Information Science Professionals are also concerned with open access issues. Library associations of the coun-

try are holding conferences, seminars and workshops at national level to provide a platform of discussions on the issues of open access movement. In near future, we would see a sustainable growth of open access initiatives, open access literature and open courseware from India.

10. Conclusion:

The developing countries are facing barriers of accessing scholarly literature, as the cost of accessing peer-reviewed journals have increased manifolds over the time. India is no exception, and high impact factor scholarly literature available to the research communities is limited to the elite institutions. Also research publications from developing countries, published in periodicals of developing countries also do not get much attention in international community, as distribution channels of such periodicals in developed nations are very limited. Open access movement makes the dramatic changes in accessibility. As many funding agencies and universities in developed countries support publishing in open access journals and archiving in open access repositories, research literature become easily accessible to the research communities of the world. The importance and usefulness of open access literature have been realized throughout the world. Various nations are taking up the issue seriously. Different open access statements and declarations have been made in various countries in this decade. Some sort of declaration and statement is necessary in India as well, which will be a framework for developing open access literature. In India, there are a number of open access initiatives in many forms, such as open access journals, archives of back volumes of journals, institutional repositories, subject-specific repositories, document-specific repositories, open courseware, etc.. In India, some other related initiatives also make available cultural heritage literature to the world. All these things are available in open access mode only, where costs of accessing scholarly materials reduced drastically. Providing global access to local research is another challenge of open access initiatives in India. Some studies and usage statistics

of some repositories show that the researchers of developed nations are accessing the Indian literatures available in the open access journals and archives. India is not only leading open access movement of the developing countries, but also making developed countries aware of qualitative scholarly literature originated from developing countries.

References

1. About open access. Available at [www.lib.cam.ac.uk/create_change]
2. Baruah, B.G. (2007). Role of open access, open standards and open sources in libraries: a study. In: INFLIBNET (Information and Library Network Centre). 5th convention PLANNER-2007. Guwahati. Gauhati University 7-8 Dec. 2007. Information and Library Network Centre. Ahmedabad.
3. Bist, R.S & Mohanty, P.M. (2006), Open access movement and open access initiative in India. Available at [ir.inflibnet.ac.in/dxmi/hadle/1944/1227]
4. Budapest open access initiative. Available at [www.opensocietyfoundations.org/open-access]
5. Carroll, M.W. (2006), The movement for open access law. Available at [digitalcommons.wcl.american.edu/cgi/viewcontent.cgi]
6. Jeevan, V.K.J. E-Resources and digital services, New Delhi, Ess Ess Publications.
7. Open access-wikipedia, the free encyclopaedia. Available at [en.wikipedia.org/wiki/open-access]
8. Reddy, T.R & Verma, S. (2011). Encyclopaedia of Library Science and Information Technology: Library cataloguing and Information technology, Vol. 2, Delhi, Pacific books international.
9. Rossini, C.A.A. The Open access movement: opportunities and challenges for developing countries. Available at [campus.diplomacy.edu/env/scripts/pool/GetBin.asp?IDpool]
10. Willinsky, John. (2006), The access principle: the care for open access to research and scholarship, London, The MIT press. Available at [mitpress.mit.edu/books/access-principle]

অসমীয়া গদ্যৰ পটভূমি

- ড° প্ৰমথেশ বাহু

নিৰ্দিষ্ট বাক্য - বিন্যাস ৰীতিৰে ছন্দ বিহীন ভাৱে ৰচিত ৰচনাই গদ্য। সংস্কৃত গদ্য - 'গদ'ৰ অৰ্থ 'কথা'। পুৰণি অসমীয়া সাহিত্যতো 'গদ্য' অৰ্থ বুজাবলৈ 'কথা'হে ব্যৱহাৰ কৰা হৈছিল। ৰামায়ণৰ 'গুৰুলীলা'ত দামোদৰদেৱে উট্টদেৱক গদ্যত ভাগৱত অনুবাদ কৰিবলৈ 'কথা বন্ধে একখণ্ড ভাগৱত কৰা।।' বুলিহে আজ্ঞা দিছিল। 'কথা-গীতা', 'কথা-ভাগৱত', 'কথা-গুৰুচৰিত', 'কথা-ৰামায়ণ', 'অসমীয়া কথা সাহিত্য', 'ক্ৰমবিকাশত অসমীয়া কথা-শৈলী' আদিৰ 'কথা' শব্দে এই প্ৰসংগত উল্লেখযোগ্য। হেমকোষত ছন্দ নথকা ৰচনাৰ উপৰিও শিল, ধাতু ৰ কাঠৰ ওপৰত লিখা লিখনিকো 'গদ্য' বোলা হৈছে।

পৃথিৱীৰ সকলো ভাষাৰ সাহিত্যত প্ৰথমে পদ্যৰহে সৃষ্টি হৈছিল, পৰৱৰ্তী কালতহে গদ্যই সাহিত্যৰ মাধ্যম ৰূপে ব্যৱহৃত হৈছিল। কাৰণ পদ্য হৈছে ব্যক্তিগত আবেগৰ স্বতঃস্ফূৰ্ত প্ৰকাশ। ই সম্পূৰ্ণ ৰূপে আবেগৰ বন্দী, নিয়ম নহয়। 'আবেগৰ বন্দী কবি নোহে নিয়মৰ।' (সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞা) গহীন কবীৰ নিৰ্জন পৰিবেশত তপস্যাৰত মহৰ্ষি বাল্মীকিৰ অন্তৰত শৰবিদ্ধ ক্ৰৌঞ্চ চৰাইৰ কৰুণ বিননিয়ে যি সহানুভূতিৰ সৃষ্টি কৰিছিল সেই সহানুভূতিৰ স্বতঃস্ফূৰ্ত প্ৰকাশৰ বিষয়ে মাধৱ কন্দলিয়ে সুন্দৰ বৰ্ণনা দিছে।

এই ঘটনাকে কবি কালিদাসে অনবদ্য ভাষাত বৰ্ণনা কৰি কৈছে যে বাগ্মীৰি আছিল সেই ঋষি যাৰ শোক শ্লোকত পৰিণত হৈছিল - 'শ্লোকত্বমাপদ্যত মম শোকঃ' (ৰঘু - ১৪)^৪

আবেগ প্ৰকাশৰ এনে স্বতঃস্ফূৰ্ততাৰ বাবেই প্ৰাচীন মানুহৰ পদ্যৰ লগত নিকট সম্পৰ্ক আছিল; সেই বাবেই আদিম সমাজত সুৰ-তাৰ-লয় সমৃদ্ধ গীত-পদ-নৃত্যই আছিল আনন্দ প্ৰকাশৰ একমাত্ৰ মাধ্যম। পৰৱৰ্তী কালত সাহিত্যত

দৈনন্দিন জীৱনত সদা ব্যৱহৃত 'কথা'ৰ পৰিৱৰ্তে পদ্যক ব্যৱহাৰ কৰা হৈছিল প্ৰয়োজনৰ তাগিদাত। লিপি উদ্ভাৱনৰ পূৰ্বে তদানীন্তন জ্ঞান-বিদ্যা এটা প্ৰজন্মৰপৰা পৰৱৰ্তী প্ৰজন্মলৈ প্ৰবাহিত কৰা হৈছিল শ্ৰুতি-স্মৃতিৰ সহায়ত। স্মৰণ কাৰ্য্য সহজ সাধ্য কৰাৰ বাবেই বৰ্ণনাত অনুপ্ৰাস, অন্ত্যানুপ্ৰাস প্ৰয়োগ কৰা হৈছিল। ইয়াৰ পৰৱৰ্তী কালত অৰ্থাৎ লিপি উদ্ভাৱনৰ পিছতো ছপায়ন্ত্ৰৰ অনুপস্থিতিৰ কালত গ্ৰন্থৰ অতি সীমিত ব্যৱহাৰৰ সময়তো পদ্যইহে জ্ঞান বিস্তাৰৰ একমাত্ৰ আহিলা আছিল। অনাখৰী ককা-আইতাইও সলসলীয়াকৈ পদ মাতি কাহিনী বৰ্ণনা কৰিব পৰাটোৱে ইয়াৰ প্ৰমাণ।

অসমীয়া সাহিত্যও ইয়াৰ ব্যতিক্ৰম নহয়। দশম শতিকাৰ চৰ্যাপদেৰে আৰম্ভ হোৱা অসমীয়া সাহিত্য চতুৰ্দশ-পঞ্চদশ শতিকাৰ মাধৱ কন্দলী, হৰিশ্চন্দ্ৰ বিপ্ৰ, হেম সৰস্বতী, কবিৰত্ন সৰস্বতী, ৰুদ্ৰ কন্দলী, শঙ্কৰদেৱ, মাধৱদেৱ, পীতাম্বৰ কবি, দুৰ্গাবৰ কায়স্থৰ সময়ত বিস্তৰ উন্নতি লাভ কৰিছিল। পিছে এই সমস্ত সাহিত্য পদ্য-সাহিত্য। কিন্তু তাৎপৰ্য্য পূৰ্ণ কথাটো হ'ল পদ্য-সাহিত্যৰে ভাৱতায় সাহিত্যৰ দৰবাৰত আলোড়ন তোলাৰ সময়তে অসমীয়া সাহিত্যত গদ্যৰ উকমুকনি সৃষ্টি হয়। শঙ্কৰদেৱৰ বিশিষ্ট প্ৰতিভাই অক্ষীয়া নাট ৰচনা কৰাৰ লগে লগে অসমীয়া সাহিত্যই গদ্যৰ বাটত খোজ দিয়ে।

এইটো সৰ্বজন বিদিত যে বিপুল সাহিত্য-প্ৰতিভাৰ গৰাকী শঙ্কৰদেৱ মূৰ্ত্তাৰ ধৰ্ম প্ৰচাৰক। ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ বাবেই প্ৰধানতঃ তেওঁ ৰচনা কৰিছিল গীত, কাব্য। কিন্তু গীত, কাব্য শব্য কাব্যহে। সেয়েহে শঙ্কৰদেৱক আন এটা মাধ্যমৰ প্ৰয়োজন হৈছিল; অক্ষীয়া নাটে তেওঁৰ এই প্ৰয়োজন পূৰণ কৰিছিল। কাৰণ নাট হৈছে দৃশ্য গুণ সম্বলিত। ইফালে দীৰ্ঘ দিন ধৰি গীত-পদত আৰাধ্য ভগৱান শ্ৰীকৃষ্ণ, তেওঁৰ জ্যেষ্ঠ ভাতা বলোৰাম, পিতৃ-মাতৃ নন্দ- যশোদা প্ৰমুখ্যে বৃন্দাবনবাসীৰ মহিমা শুনি শুনি শঙ্কৰদেৱৰ অনুগামীসকলৰ মনতো তেওঁলোকক অভিনয়ৰ মাজত হ'লেও স্বচক্ষে দেখাৰ প্ৰবল বাসনা মনত জাগিছিল। 'চিহ্ন যাত্ৰা' ৰচনাৰ প্ৰসঙ্গত 'শুক-চৰিত-কথা'ত এনে কথাৰ ইঙ্গিত আছে - "পাছে দশম পঢ়োতে ওলাল : বিষ্ণু বুদ্ধি কৰি নন্দৰ পোক ॥ দেখাইলা বৈকুণ্ঠ ব্ৰজৰ লোক ॥ সুনি ভক্তে প্ৰাৰ্থনা

কৰিলে বাবে ভূঞা সমে : গোপ গুপি জে কৃষ্ণে দেখালে আমাবো কৃষ্ণ তুমি
(চাবৰ) ইচা গৈচে দেখোৱা জক।।”^৫ ৰামচৰণ ঠাকুৰ বিৰচিত ‘শুৰু-চৰিত’ত
একে প্ৰসঙ্গ এনেদৰে উল্লিখিত হৈছে - এদিন জয়ন্ত, মাধৱ, কৰ্ণপুৰ চতুৰ্ভুজ
আদি প্ৰমুখ ভূঞাসকলে দলে বলে শঙ্কৰদেৱৰ গৃহত উপস্থিত হ’ল। শঙ্কৰদেৱে
আথে বেথে আগমনৰ কাৰণ সোধাত তেওঁলোকে কলে -

“বুঢ়াখা বোলন্ত কহিবো তোমাত
আমাথেৰ প্ৰয়োজন।

.....
.....
সাত বৈকুণ্ঠৰ সাতগোটা নাম
পৰিষদগণ মানে।
চাহিবাক প্ৰতি সবাহানে মতি
দেখায়ো তাক যতনে।।

.....
.....
তোমাৰ প্ৰসাদে আতি অপ্ৰমাদে
দৃষ্টি ভৰি দেখো চাই।।^৬

এই অনুসৰিয়েই শঙ্কৰদেৱে ‘চিহ্নযাত্ৰা’ ৰচনা কৰি সমস্ত জ্ঞাতি কুটুম্বক
আনন্দ দান কৰিছিল। এনে প্ৰেৰণাৰ বাবেই তেওঁ পৰৱৰ্তী কালত অক্ষীয়া নাট
ৰচনা কৰে। বৰ্ণনীয় বিষয়ক বিশ্বাসযোগ্য আৰু শ্ৰদ্ধায়ুক্ত ভাৱে হৃদয়গ্ৰাহ্য কৰিবলৈ
তেওঁ নাটৰ সংলাপত তথা লগে লগে অসমীয়া সাহিত্যতো পোন প্ৰথমবাৰৰ
বাবে ব্যৱহাৰ কৰিছিল ‘কথা’ বা ‘গদ্য’ৰ। বৰ্ণনীয় বিষয়ক সহজবোধ্য কৰি
তোলাটোও ‘কথা’ ব্যৱহাৰৰ আন এটা উদ্দেশ্য আছিল। পৰৱৰ্তী কালত
দামোদৰদেৱেও গদ্য সৰ্বজনৰ বাবে সহজবোধ্য কৰাৰ বাবেই ভট্টদেৱক গীতা,
ভাগৱত গদ্যত অনুবাদ কৰিবলৈ আদেশ দি কৈছিল ‘সৰ্বলোকে বুঝে যেন মত’
৭

শঙ্কৰদেৱৰ ৰচনাৰে আৰম্ভ হোৱা অসমীয়া গদ্যৰ পটভূমি বৰ বিশাল; এই পটভূমিত কেবাটাও বিষয় সন্নিবিষ্ট হৈ আছে। পোনতে উনুকিয়াব লগা বিষয় দুটা হৈছে- সংস্কৃত নাটকৰ গদ্য আৰু লোক-নাট্য- অনুষ্ঠানৰ গদ্য।

পণ্ডিতসকলে শঙ্কৰদেৱৰ নাট ৰচনাত সংস্কৃত নাটৰ প্ৰভাৱ পৰা বুলি বিভিন্ন আলোচনাত মত প্ৰকাশ কৰিছে। ড° বিৰিঞ্চি কুমাৰ বৰুৱাই লিখিছে - *"His knowledge of Sanskrit Drama and dramaturgy has also left its tremendous impact of this new genre of Assamese Literature."*

ড° বৰুৱা প্ৰমুখ্যে আন পণ্ডিতসকলে মূলত অক্ষীয়া নাটৰ নাট্যকলাক লক্ষ্য কৰি এনে মন্তব্য কৰিলেও নাটৰ গদ্যৰ ক্ষেত্ৰতো এই মন্তব্য প্ৰযোজ্য হোৱাৰ থল আছে। প্ৰকৃতপক্ষে অক্ষীয়া নাটৰ মাধ্যমেৰে গঢ় লৈ উঠা অসমীয়া গদ্যৰ পটভূমিৰ বহুলাংশই সংস্কৃত নাটকে গঢ়া।

নাট্য-সাহিত্যই সংস্কৃত সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত এক বিশেষ স্থান অধিকাৰ কৰি আছে। বেদ, ব্ৰাহ্মণ, আৰণ্যক আৰু উপনিষদৰ পিছত সংস্কৃত সাহিত্যত মহাকাব্যৰ যুগ আৰম্ভ হয়। বেদৰপৰা আৰম্ভ কৰি মহাকাব্য ৰামায়ণ, মহাভাৰতলৈ এই সমগ্ৰ সাহিত্যই ভাৰতীয় জনজীৱনক এক নিৰ্দিষ্ট ৰূপ দিয়ে। ইয়াৰ পিছতে আৰম্ভ হয় নাট্য-সাহিত্যৰ যুগ। মহাকাব্যৰ অতি মানৱ বা অমঙ্গলীয়া দৈত্য - দানৱৰ বিপৰীতে সংস্কৃত নাটকত মানৱীয় চৰিত্ৰ আৰু অৱস্থাই ভূমুকি মাৰে। সেয়া হলেও গ্ৰীক নাটকৰ দৰে সংস্কৃত নাটকো ধৰ্মক ভেটি কৰিয়েই গঢ় লৈ উঠে বুলি পণ্ডিতসকলে মত প্ৰকাশ কৰিছে। ঋকবেদত থকা 'পুৰুষৰা - উৰ্বশী', 'যম-যমী', 'ইন্দ্ৰ-ইন্দ্ৰাণী', আদিৰ কথোপকথনত থকা সংলাপ ধৰ্মী স্তোত্ৰৰ মাজত নাটকৰ বীজ থকা বুলি পাশ্চাত্য পণ্ডিত মেক্সমূলাৰ, লেবী আদিয়ে মত প্ৰকাশ কৰিছে।

সংস্কৃত নাট্য-সাহিত্যৰ ভঁৰাল ভালেমান যশসীয়া নাট্যকাৰৰ অনুপম ৰচনাৰে সমৃদ্ধ। সেইসকলৰ ভিতৰত ভাস, কালিদাস, শূদ্ৰক, বৰৰুচি, বিশাখাদত্ত, হৰ্ষবৰ্ধন, শ্যামিলক, ভট্টনাৰায়ণ, শক্তিভদ্ৰ, ভৱভূতি আদিৰ নাম বিশেষভাৱে উল্লেখযোগ্য। ভাসৰ "স্বপ্ন বাসৱদত্তা", 'পঞ্চৰাত্ৰ', 'দূতকাব্য', 'মধ্যম ব্যায়োগ', 'প্ৰতিমা',

‘চাৰুদত্ত’, ‘বলিচৰিত’ বিশেষভাৱে উল্লেখযোগ্য। মহাকবি কালিদাসৰ সৰ্বপৰিচিত নাট তিনিখন হৈছে ‘বিক্ৰমোৰ্বশী’, ‘মালবিকাগ্নিমিত্ৰ’ আৰু ‘অভিজ্ঞান শকুন্তলম’। শূদ্ৰকৰ ‘মৃচ্ছ কটিকো’ আন এখন বিখ্যাত নাটক। বিভিন্ন আধুনিক ভাৰতীয় ভাষাতো এই নাটকখন অনুদিত আৰু মঞ্চস্থ হৈছে। বিশাখাদত্তৰ ‘মুদ্ৰা ৰাক্ষস’, ভৱভূতিৰ ‘মহাবীৰ চৰিত’, ‘উত্তৰ ৰামচৰিত’, ‘মালতী মাধৱো’ আন আন উল্লেখযোগ্য নাটক।

ভৱভূতিৰ পৰৱৰ্তী কালত সট্ৰক নামেৰে নাটকৰ আন এটি ধাৰা সৃষ্টি হয়। কবিৰাজ ৰাজশেখৰৰ ‘কৰ্পূৰ মঞ্জৰী’য়েই এই ধাৰাৰ প্ৰথম নাটক। সংস্কৃতৰ পৰিৱৰ্তে সম্পূৰ্ণৰূপে প্ৰাকৃত ভাষা ব্যৱহাৰ কৰা আন কেইখনমান প্ৰসিদ্ধ সট্ৰক হ’ল - নয়নচন্দ্ৰৰ ‘ৰস্তা মঞ্জৰী’, ৰুদ্ৰদাসৰ ‘চন্দ্ৰলেখা’ মাৰ্কণ্ডেয়ৰ ‘বিলাসৱতী’ বিশ্বেশ্বৰৰ ‘শৃঙ্গাৰ মঞ্জৰী’ ঘনশ্যামৰ ‘আনন্দ সুন্দৰী’।

পদ্য গদ্য উভয় মাধ্যমই সংস্কৃত নাটকত ব্যৱহাৰ কৰা হৈছিল। অলংকাৰ, ছন্দ আদিৰ সুষম ব্যৱহাৰে এফালে সংস্কৃত নাটকক অনাবিল কাব্যগুণ সমৃদ্ধ কৰাৰ বিপৰীতে পৰিস্থিতি আৰু চৰিত্ৰানুগ সংলাপৰ ব্যৱহাৰে এই নাটকসমূহক অনুপম গদ্য-সাহিত্যৰ ৰূপত প্ৰতিষ্ঠা কৰিছে। সংলাপৰ উপৰি মঞ্চ নিৰ্দেশনাতো গদ্যৰ ব্যৱহাৰ হৈছিল।

চৰিত্ৰসমূহৰ চাৰিত্ৰিক বৈশিষ্ট্য প্ৰকাশত সংস্কৃত নাটকৰ সংলাপৰ তুলনা নাই বুলিব পাৰি। চৰিত্ৰানুগ শব্দ-বাক্যৰে সংলাপ গঠনত নাট্যকাৰসকলে অতুলনীয় পাৰদৰ্শিতাৰ পৰিচয় দি গৈছে। “অভিজ্ঞান শকুন্তলম’ৰ ষষ্ঠ অঙ্কৰ ধীৱৰ আৰু ৰক্ষীসকলৰ কথোপকথনেই তাৰ সুন্দৰ উদাহৰণ। ৰাজশেখৰৰ ‘কৰ্পূৰ মঞ্জৰী’ৰ প্ৰথম ‘যৱনিকান্তৰমৃত আকৌ চেটীৰ বক্ৰ কথাত টিকটি-বিকটি খঙত জ্বলি উঠা বিদুষকে পাৰে মানে কথ্য ভাষাৰ গালি ব্যৱহাৰ কৰি নিজৰ চৰিত্ৰৰ মৰ্যাদাও প্ৰকাশ কৰিছে - “আ দাসীএ ধুদে ভৱিস্‌সকুটিনী নিম্মক্‌খনে বিঅক্‌খনে, ঙ্গিৰিসো অহং মুক্‌খো জেন তত্র বি উবহসীআমি। অন্নং চা। ৰে পৰপুওবিট্টলিনি ভমৰটেণ্ট টেণ্টাকৰালে তুজিদ - সংঘডিদে...”

কথোপকথন নাটকৰ এটা অন্যতম প্ৰধান উপাদান। কথোপকথন অবিহনে

নাটক হব নোৱাৰে। স্থান, কাল, পৰিস্থিতি ভেদে কথোপকথনত চুটি-দীঘল আৰু সৰল-জটিল এই আটাইকেইপ্ৰকাৰ বাক্যৰে প্ৰয়োজন হয়। সংস্কৃত নাটকতো এই আটাইকেইবিধ বাক্যৰ ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে। কিন্তু অত্যধিক দীঘল আৰু জটিল বাক্যৰ ব্যৱহাৰে চৰিত্ৰৰ বক্তব্যক অনুধাৱন কৰাটো কষ্টসাধ্য কৰি তোলাৰ লগতেই বিৰক্তিদায়কো হয়; এই কথা নাট্যকাৰসকলে হৃদয়ঙ্গম কৰিছিল বাবেই তেওঁলোকে অধিক দীঘল আৰু জটিল বাক্য যথাসম্ভৱ পৰিহাৰ কৰিছিল। সাধাৰণতে চৰিত্ৰৰ ব্যাখ্যামূলক বক্তব্যতহে দীঘল বাক্যৰ ব্যৱহাৰ কৰিছিল।

অলংকাৰৰ ব্যৱহাৰে অক্ষীয়া নাটকৰ গদ্যক বিশেষত্ব দান কৰিছে। সংস্কৃত নাটকৰ গদ্যতো অলংকাৰৰ প্ৰয়োগ মন কৰিব লগা। উপমা, ৰূপক, বক্তোক্তি আদিয়ে সংস্কৃত নাটকৰ গদ্যক অলংকৃত কৰি তুলিছে। এই প্ৰসঙ্গতে আন এটা মন কৰিব লগা কথা যে প্ৰাকৃত জনসাধাৰণৰ মনোৰঞ্জনৰ অৰ্থে হাস্যৰস সৃষ্টিৰ বাবে গ্ৰাম্য আৰু ৰুচি বিগৰ্হিত কথাৰ অৱতাৰণাও সংস্কৃত নাটক কিছুমানত পৰিলক্ষিত হয়। এই প্ৰসঙ্গত ৰাজশেখৰৰ কৰ্পূৰ মঞ্জৰীৰ বিচক্ষণা আৰু বিদুষকৰ বাকবিতণ্ডা উল্লেখনীয়। ইয়াত গ্ৰাম্যতাৰ লগতে ইঙ্গিতধৰ্মী অশ্লীলতাৰো প্ৰয়োগ হৈছে।

দেশী শব্দৰ ব্যৱহাৰো সংস্কৃত নাটকৰ গদ্যৰ এটা উল্লেখযোগ্য বৈশিষ্ট্য। প্ৰায়বোৰ নাটকতে দেশী শব্দৰ প্ৰচুৰ ব্যৱহাৰ আছে। ছইল্ল, টিল্ল, মহিলা, চংগিমং, টসৰ, লংগিমং, পক্খাউজ্জ, বিটোলিনী আদি শব্দবোৰ সংস্কৃত নাটকত পোৱা যায়।

অক্ষীয়া নাটকৰ দৰে সংস্কৃত নাটকতো শ্লোক, গীত আদিৰ প্ৰয়োগেৰে কাব্যময় পৰিবেশ এটা সৃষ্টি কৰা হয়। কিন্তু এনে শ্লোক আদিৰ উপৰিও চৰিত্ৰ বিশেষৰ কাব্যময় উক্তি বিশেষে সংস্কৃত নাটকৰ গদ্যক মনোগ্ৰাহী কৰি তুলিছে। দৰ্শক পাঠককো ইয়াৰ দ্বাৰা আনন্দ দান কৰা হৈছে। ‘অভিজ্ঞান শকুন্তলম’ত মাছমৰীয়াজনৰ বৃত্তিটো উত্তম বা বিশুদ্ধ বুলি ৰক্ষী দুজনে উপলুঙা কৰাত তেওঁ কৈছে -

সহজে কিল যে বিনিন্দিতে নহু সে কন্ম বিবজ্জনীয়কে
পশুমালি কলেদি দালুনে অনুকম্পা মিদুলে বে শোণিকে।

সেইদৰে 'কপূৰ মঞ্জৰী' নাটকত বিদূষক আৰু বিচক্ষণাৰ বাক-বিতণ্ডাত বিদূষকে কৈছে 'অহবা হথে কঞ্চনং কিং দগ্নগেণ'^১ এনে সংলাপবোৰে নাটকীয় গদ্যক আকৰ্ষণীয় কৰি তুলিছে।

সংস্কৃত নাটকৰ লগতে অক্ষীয়া নাটত থলুৱা লোক-নাট্য-অনুষ্ঠানৰ প্ৰভাৱো যথেষ্ট। অসমীয়া নাট্য- সাহিত্যত ড° সতেন্দ্ৰ নাথ শৰ্মাই লিখিছে যে থলুৱা নাট্য-অনুষ্ঠান ওজা পালিক সংস্কৃত নাটকৰ আৰ্হিত কিছু পৰিবৰ্তন বা সংস্কাৰ সাধন কৰি শঙ্কৰদেৱে অক্ষীয়া নাটৰ সৃষ্টি কৰে।^২ কেৱল ওজাপালিয়েই নহয় কুশান গাণ, ভাৰী গাণ, পুতলা নাচ আদিৰ প্ৰেৰণাও অক্ষীয়া নাট সৃষ্টিত বাৰুকৈয়ে আছিল।

প্ৰকৃততে মধ্যযুগৰ ধৰ্ম আন্দোলনৰ আলমত সমগ্ৰ ভাৰতবৰ্ষতে কিছুমানে নাট্যানুষ্ঠান গঢ়লৈ উঠিছিল। প্ৰধানতঃ জনসাধাৰণৰ মাজত গঢ় লৈ বিকাশ লাভ কৰা বাবে এই অনুষ্ঠানবোৰে পৰৱৰ্তী কালত লোক-নাট্য-অনুষ্ঠান হিচাপে পৰিচিতি লাভ কৰে। ড° নবীন চন্দ্ৰ শৰ্মাই লিখিছে - 'লোকনাট্য এক প্ৰকাৰ গীতাভিনয়। এই নাট্যৰ কাহিনী নিৰ্মাতা, অভিনয় দৰ্শক, শ্ৰোতা, কলাকুশলী, পাত্ৰ -পাত্ৰী, নৰ্তক-নৰ্তকী, বাদ্য-বাদ্যসংগত কৰোঁতা আদি সকলোৱেই লোকায়ত সমাজৰ। লোক-নাট্য আৰু অভিনয়ৰ কোনো কৰ্ম বা লিখিত ৰূপ পোৱা নাযায়। দুৰ অতীতৰ পৰাই লোক-নাট্য-কলাৰ বিবিধ কাহিনী আৰু ৰূপ অলিখিত ভাৱেই পৰম্পৰাগত ভাৱে প্ৰৱহমান হৈ বৰ্তমানলৈকে চলি আছে।' পুনৰ 'লোক নাট্য বা নাট্য নৃত্য - গীতৰ সমষ্টি। আনকি সংলাপৰ তুলনাত গীত আৰু নৃত্যৰ আধিক্য - এইবিধ নাটৰ অন্যতম বৈশিষ্ট্য।'^৩

ড° শৰ্মাৰ এই মন্তব্য কেৱল অসমৰ থলুৱা লোক-নাট্যৰ ক্ষেত্ৰতেনহয় সমগ্ৰ ভাৰতবৰ্ষৰে লোক-নাট্যৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰযোজ্য। ভাৰতবৰ্ষৰ চুকে কোনে সুদূৰ অতীতত গঢ় লৈ উঠা লোক-নাট্যসমূহ প্ৰধানতঃ নৃত্য-গীত আৰু কাব্য-সংলাপেৰে ভৰপূৰ। এইবোৰৰ অধিকাংশই গদ্য বৰ্জিত। কিছু সংখ্যকতহে তেনেই সীমিত পৰিসৰত গদ্য ব্যৱহাৰ কৰা হৈছিল। তেনে কেইবিধমান লোক নাট্যৰ কথা তলত

উনুকিওৱা হ'ল। অৱশ্যে লিখিত ৰূপ নথকা হেতু সেইবোৰৰ গদ্যৰ বিচাৰ কৰাটো সম্ভৱ নহয়।

উত্তৰ ভাৰতত দশম শতিকামানৰ আগৰপৰা চলি অহা লোক-নাট্যৰ অনুষ্ঠানসমূহৰ ভিতৰত স্বাংগও এবিধ। চৰ্যাপদতো স্বাংগৰ উল্লেখ আছে। গতিকে দশম শতিকাৰ আগৰপৰাই স্বাংগ প্ৰচলিত হৈ অহা বুলি সিদ্ধান্ত কৰিব পাৰি। সমগ্ৰ ভাৰততে পৰিচিত লোক নাট্যৰ অনুষ্ঠানসমূহৰ ভিতৰত ৰামলীলা অন্যতম। গোস্বামী তুলসীদাসৰ ৰামায়ণক ভেটি কৰি উত্তৰ ভাৰতত ৰামলীলাই জন্ম লাভ কৰে যদিও পৰৱৰ্তী কালত ই সমগ্ৰ ভাৰততে বিয়পি পৰে। ৰামচৰিত মানস পাঠৰ য'তেই সম্ভৱ ভাও-ভঙ্গী আৰু বচনেৰে বৰ্ণিত বিষয়ৰ অভিনয় কৰা হয়। 'ৰাম চৰিত মানস' পদ্যত ৰচিত যদিও সংলাপ নিক্ষেপনত কালক্ৰমত গীতৰ লগত কথাও ব্যৱহাৰ কৰাৰ পৰিণতিত ইয়াতো গদ্যৰ ব্যৱহাৰ হবলৈ ধৰে।

গদ্য-সংলাপযুক্ত আন এবিধ লোক-নাট্য হৈছে ললিত। মহাৰাষ্ট্ৰত নৱৰাত্ৰি উৎসৱৰ শেষৰ দিনা ভক্ত আৰু দেৱতাৰ কাৰ্যকলাপ প্ৰদৰ্শন কৰি সমবেত দৰ্শক মণ্ডলিক ললিতৰ যোগেদি আনন্দ দান কৰা হয়। সংস্কৃত আৰু মালয়ালম দুই ভাষা ব্যৱহৃত এটা দোভাষী নাট্য অনুষ্ঠান হৈছে পাঠকম। কেৰেলাত প্ৰচলিত এই অনুষ্ঠানৰ আৰম্ভতে পাঠক বা কথক দৰ্শক-শ্ৰোতাৰ সন্মুখলৈ আহি মঙ্গলাচৰণ কৰে। তাৰ পৰৱৰ্তী অৱস্থাত মালয়ালম ভাষাৰ গদ্যত পাঠকমৰ উদ্দেশ্য আৰু কাহিনীৰ পৰিচয় দাঙি ধৰা হয়। আন এবিধ লিপিবদ্ধ গদ্য সংলাপ যুক্ত লোক-নাট্য অনুষ্ঠান হৈছে মুড়লপায়। যক্ষগাণত ভাওৰীয়াই নিজে গদ্য-সংলাপ সংযোগ কৰে, কিন্তু মুড়লপায়ত নিৰ্দিষ্ট গদ্য সংলাপৰ বাহিৰে পাত্ৰ-পাত্ৰীয়ে নিজাকৈ কোনো কথাই লগাই দিব নোৱাৰে।

অসমৰো বিভিন্ন প্ৰান্তত বিভিন্ন লোক-নাট্যানুষ্ঠানৰ প্ৰচলন প্ৰাচীন কালৰ পৰা চলি আহিছে। সেইবোৰৰ ভিতৰত ওজাপালি, কুশান গাণ, ভাৰী গাণ, পুতলা নাচ, ঢুলীয়াৰ ভাও আদি উল্লেখযোগ্য। তদুপৰি ভিন ভিন জনজাতীয় সমাজতো নানা লোক-নাট্যানুষ্ঠানৰ প্ৰচলন আছে। ওজাপালি অসমৰ লোক-নাট্যানুষ্ঠানসমূহৰ ভিতৰত অধিক জনপ্ৰিয় আৰু প্ৰখ্যাত। ই মুখ্যত দুবিধ - বাস ওজাপালি আৰু

সুকনানী ওজাপালি। প্রকৃততে ওজাপালিত কথা বা গদ্যৰ প্ৰয়োগ নাই যদিও ওজাই দাইনা পালিৰ সহযোগত গীতৰ কাহিনী ভাগ বসাল কৰি ব্যাখ্যা কৰিবলৈ যাওতে কথোকপকথনৰ আশ্ৰয় লয়। ড° নবীন চন্দ্ৰ শৰ্মাৰ লিখনিত সন্নিবিষ্ট এনে কথোকপকথন তলত উদ্ধৃত কৰা হ'ল -

‘হনুমাণে বামক বিচাৰি যোৱাৰ গীত-পদ আবৃত্তি কৰাৰ
প্ৰসংগত ভাইবাই কয় : কথাতকৈ ভাঠা ছাৰ শহুৰৰ জীয়েকৰ
দহ অৱতাৰ।

ওজা : আহ, তুমি এইবোৰ কি শ্লোক কৈ গৈছ - শহুৰৰ জীয়েকৰ
দহ অৱতাৰ ? পৃথিৱীত আৰু দ্বিতীয় দহ অৱতাৰ জ্বাল নেকি।

ভাইবাঃ দ্বিতীয় নহয়, এৱেঁই এট ফাষ্ট, এৱেঁই প্ৰথম।

ওজা : শহুৰৰ জীয়েকৰ দহ অৱতাৰ ?

ভাইবাঃ অ।

ওজা : নহয় তোমাৰ ভুল হৈছে।

ভাইবাঃ মোৰ ভুল হৈছে?

ওজা : অ।

ভাইবাঃ শহুৰৰ জীয়েকৰ নহয় ?

ওজা : নহয়।

ভাইবাঃ কাৰ ?

ওজা : শ্ৰীকৃষ্ণৰ দহ অৱতাৰ।

ভাইবাঃ যদি কৃষ্ণ গোসাঁইৰ দহ অৱতাৰ আমাৰ শহুৰৰ জীয়েকৰ এঘাৰহে

ওজা : কি কলা ? তেনেহলে আমাৰ কৃষ্ণ গোসাঁইৰ বাৰটা।

ভাইবাঃ আমাৰ তেৰ-চৈধ্যটা।

ওজা : আমাৰ পোন্ধৰ, ষোল্ল, সতৰটা।

ভাইবাঃ আমাৰ অঠৰ, উন্নহ, কুৰি, একুৰি ভালে গিলা।

ওজা : একুৰি ভালে গিলা বুজেই দিবা পাৰ্বা ?

ভাইবাঃ তোমাৰ কৃষ্ণ গোসাঁইৰ দহ অৱতাৰ বুজেই দিব পাৰ্বা ?

ওজা : মই কিয়া নোৱাৰিম ? এইটো নামঘোষাত লিখা কথা।
ভাইৰাঃ ময়ো পাৰিম। এইটো আমাৰ পুথিত লিখা কথা।

ওজা : নাই নুঠো। এতিয়া তোমাৰ শহুৰৰ জীয়েকৰ একুৰি
ভালে গিলা

অৱতাৰ কোৱা।

ভাইৰাঃ শুনা যিদিনা মাকৰ উদৰৰপৰা পৃথিৱীত পৰে, সিদিনা পানী
পূজনা অৱতাৰ (আংগিক অভিনয়ৰ সহায়ত প্ৰদৰ্শন)।

ওজা : তাৰ মানে ?

ভাইৰাঃ কেন্‌কুৱা হৰে জানা ?

ওজা : কেন্‌কুৱা ?

ভাইৰাঃ পেকৰ কচু যেহেই হালে সেইহেই হালে। এইটো কেচুৱা

অৱতাৰ।

ওজা : এটা পালোঁ।

ভাইৰাঃ হাত ভৰি পাইকা-পাইকি কৰবা পাৰা হলি চলবলীয়া

অৱতাৰ।

ওজা : পালোঁ দুটা।

ভাইৰাঃ থিয় ডা!! দিব পাৰা হলি নামাকো।

ওজা : তিনটা।

ভাইৰাঃ ইঘৰ সিঘৰ মাৰবা পাৰা হলি আপী।

ওজা : চাৰিটা।

ভাইৰাঃ গাৰ্হক লাগিলেই।

ওজা : ছোৱালী হলিতো গাৰ্হক লাগবই।

ভাইৰাঃ দাম দৰ খেঞ্জাকেই।

ওজা : কিহৰ দাম দৰ খেঞ্জাকেই।

ভাইৰাঃ শৰহুৰথেৰ আহিল হা।

ওজা : শব্দৰ্থৰ্থেৰ চাবদিনা ?

ভাইবাঃ জীয়াও

ওজা : অই মোৰ বাপ। তাৰ মানে তোমাৰেই জয়।

ভাইবাঃ অ, আমাৰ লগত পাল্লা নামাৰ্ৰ্বা।

এই প্ৰসঙ্গতে ড° শৰ্মাই লিখিছে

“উপৰোল্লিখিত কথোকপকথন বা বচন, ওজা বা ভাইবাৰ দ্বাৰা অনুষ্ঠান প্ৰদৰ্শনৰ পূৰ্বে লিখিতভাৱে বা মৌখিক ভাৱেও প্ৰস্তুত কৰা দেখা নাযায়। এই কথোকপকথন আকস্মিক আৰু তৎকালিক। দৰ্শকৰ ৰুচি, পৰিবেশ আৰু অনুৰূপৰ বিশেষত্ব আৰু বিষয়বস্তুৰ ধৰণ বা ৰূপ অনুসৰি এনেধৰণৰ নাট্যধৰ্মী কথোকপকথন শৈলীৰ পৰিবৰ্তন ঘটে।”^{১৪}

উল্লেখযোগ্য এই কথোকপকথন সাম্প্ৰতিক কালৰহে। ইয়াৰপৰা অতীতৰ ভাষা বা গদ্যৰ বিতং বিচাৰ বিশ্লেষণ কৰিব নোৱাৰি। কিন্তু ভাইবাৰ অন্য ভাষাৰ শব্দ বা বাক্যৰ বিকৃত উচ্চাৰণ আৰু যমকৰ সহায়ত বিৰুদ্ধ অৰ্থৰ প্ৰয়োগো ওজাপালিৰ গদ্যৰ এটা লক্ষণীয় বিশেষত্ব সেই কথা জানিব পাৰি। লগতে ওজাপালিত গদ্য ব্যৱহাৰৰ উদ্দেশ্যও স্পষ্ট হয়।

অসমৰ পশ্চিম প্ৰান্তৰ লোক-নাট্যৰ প্ৰখ্যাত অনুষ্ঠান হৈছে কুশান গান। ই ‘ৰাৱান গাণ’ বা ‘বেনা-গাণ’ নামৰেও পৰিচিত। এই নাট্য অনুষ্ঠানো নৃত্য-গীত আৰু অভিনয়ৰ সমষ্টি। এই অনুষ্ঠান ৰামায়ণ কাহিনীৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত। নৃত্য-গীত-পদ পৰিবেশনৰ মাজতে কিছু পৰিমাণে সংলাপো প্ৰয়োগ হয়। তদুপৰি পয়াৰৰ ভাংতি পৰ্বতো গদ্যৰ প্ৰয়োগ হয়।

সীমিত পৰিসৰত গদ্য ব্যৱহাৰ কৰা আন এবিধ লোকনাট্যানুষ্ঠান হৈছে ভাৰী গাণ। ভাৰী গাণৰ দল একোটাতে এজন মূল, এজন পাইলা বা পালি আৰু কেইজনমান ভাওৰীয়া থাকে। ভাওৰীয়াসকলে চৰিত্ৰসমূহৰ অভিনয় কৰে আৰু এই অভিনয়তে স্থান বিশেষে সংলাপ ব্যৱহাৰ কৰে। ইয়াৰে ‘কেতুৰা’ নামৰ

চৰিত্ৰটোৱে স্থান বিশেষে হাস্যৰস সৃষ্টি কৰোতেও গদ্য ব্যৱহৃত হয়। গতিকে দেখা যায় যে অসম তথা সমগ্ৰ ভাৰতবৰ্ষৰে অতি পুৰণি কালৰপৰা চলি অহা লোক-নাট্যৰ অনুষ্ঠানসমূহৰো কিছুমানত সীমিত ৰূপত গদ্য ব্যৱহাৰ কৰা হৈছিল। লোকনাট্য অনুষ্ঠান সমূহৰ লিখিত ৰূপ নোপোৱাৰ বা নোহোৱাৰ বাবে তৎকালীন গদ্যৰ ৰূপ আজি পাবলৈ নাই। সেই বাবেই ইয়াৰ বিচাৰ বিশ্লেষণো সম্ভৱ নহয়।

অসমীয়া গদ্যৰ পটভূমি বিষয়ক আলোচনাত সংস্কৃত নাটকৰ গদ্য আৰু থলুৱা লোক-নাট্য অনুষ্ঠানৰ গদ্যৰ উপৰিও আন তিনিটা বিষয় উল্লেখনীয়। সেই কেইটা হৈছে - শিলালিপি, তাম্ৰলিপিৰ গদ্য, মন্ত্ৰ-সাহিত্যৰ গদ্য আৰু পদ্য-সাহিত্যৰ গদ্য।

ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ বিকাশৰ স্তৰ অনুসৰি খ্ৰীষ্টীয় দশম শতিকাৰপৰা নব্য ভাৰতীয় আৰ্যভাষাসমূহৰ জন্ম হয়। সেই অনুসৰি অসমীয়া ভাষাৰো জন্ম দশম শতিকাত। পিছে খ্ৰীষ্টীয় ৬৪৩ ত চীনা পৰিব্ৰাজক হিউ -ৱেন -চাঙে দিয়া মন্তব্য. *'their language differed a little from that of mid India'*^{১৬} ৰ পৰাই বুজিব পাৰি যে সপ্তম শতিকাৰ আগৰেপৰাই এই অঞ্চলৰ ভাষাই মধ্য ভাৰতৰ ভাষাৰপৰা ফালৰি কাটি আহিছিল। ৪র্থ, ৫ম শতিকাৰ উমাচল, বৰগঙ্গা লিপিকে আদি কৰি বিভিন্ন শিলালিপি, তাম্ৰলিপি, মোহৰ আদিত ইয়াৰ আভাষ পোৱা যায়। এই শিলালিপি, তাম্ৰলিপিৰ ভাষা সংস্কৃত আছিল যদিও লিখিত বা মান্য ভাষাৰ ওপৰত যিহেতু কিঞ্চিৎ হলেও কথিত ভাষাৰ প্ৰভাৱ পৰিবই, সেয়েহে এই লিপিসমূহৰ ভাষাতো কথিত ভাষাৰ প্ৰভাৱ পৰিছে আৰু সেই বাবেই ভুল-সংস্কৃত ৰূপো লিপিসমূহত লিপিবদ্ধ হৈছে।

সেই সময়ৰ কামৰূপৰ ভাষাক কামৰূপী প্ৰাকৃত আখ্যা দিয়া হৈছে। কামৰূপী প্ৰাকৃতৰ প্ৰভাৱযুক্ত সংস্কৃত ভাষাৰ লিপিসমূহত সপ্তম শতিকাৰ পৰাই প্ৰচলিত গদ্যৰ সুন্দৰ আভাস পাৰি। এই ক্ষেত্ৰত প্ৰথমতে ভাস্কৰ বৰ্মাৰ নিধানপুৰ তাম্ৰশাসনৰ উল্লেখ কৰিব পাৰি।^{১৭} নিধানপুৰ তাম্ৰশাসনৰ গদ্য-ৰীতিক ড^০ সুকুমাৰ সেনে গৌড়ী ৰীতি আখ্যা দিছে। লগতে ই বাংলা গদ্যৰ আদি নিদৰ্শন বুলি অভিহিত কৰিছে।^{১৮} কিন্তু ড^০ পৰীক্ষিত হাজৰিকাই এই গদ্যক কামৰূপী ৰীতিৰ

বুলিহে মত প্রকাশ কৰাৰ লগতে এতিয়ালৈকে আৱিষ্কৃত হোৱা কামৰূপী প্ৰাকৃত
গদ্যৰ আদি নিদৰ্শন বুলি অভিহিত কৰিছে।^{১৮} অৱশ্যে ইয়াৰ ভাষা বিশুদ্ধ সংস্কৃত
বা বিশুদ্ধ প্ৰাকৃতো নহয়।

নৱম শতিকাৰ ৰজা হৰ্জ্জৰ বৰ্মাৰ তেজপুৰ শৈলশাসন আৰু ৰজা বনমাল
বৰ্মাৰ তেজপুৰ তাম্ৰশাসন আৰু দশম-একাদশ শতিকাৰ ৰজা বত্ৰপালৰ প্ৰথম
তাম্ৰশাসনতো সংস্কৃত-প্ৰাকৃত মিশ্ৰিত গদ্যৰ নিদৰ্শন পোৱা যায়। একাদশ শতিকাৰ
ৰজা ইন্দ্ৰপালৰ গুৱাকুছি তাম্ৰশাসনৰ দ্বিতীয় ফলকৰ শেষাংশৰ ^{১৯} গদ্যাংশৰ
ভাষাও সংস্কৃত, কিন্তু বিশুদ্ধ সংস্কৃত নহয়। এই ফলিখনত 'মৰ্কম্যীকোক্ক' কোনো
ঠাইৰ প্ৰাকৃত প্ৰভাৱিত নাম বুলি 'কামৰূপ শাসনাৱলী'ত উল্লেখ কৰা হৈছে।
তদুপৰি এই ফলিখনৰ শেষত থকা 'পুষ্টা সিৰি অষ্টহেস্ত'ও শুদ্ধ সংস্কৃতত 'পুষ্টং
শ্ৰী অষ্টকেন' হব লাগে বুলি গ্ৰন্থ খনত লিখকে উল্লেখ কৰিছে।^{২০} একেদৰে
শেষৰ 'শনি,' 'ঢনি,' 'অনি'ও আমাৰ পৰিচিত নামহে।^{২১}

একাদশ শতিকাৰ ৰজা গোপাল বৰ্মনৰ গছতলৰ তামৰ ফলিৰ শেষৰ ^{২২}
টা শাৰী, দ্বাদশ শতিকাৰ ধৰ্মপালৰ খনামুখ তামৰ ফলি আৰু পুষ্পভদ্ৰা তামৰ
ফলিতো কামৰূপী প্ৰাকৃতৰ গদ্যৰ চানেকি পোৱা যায়। একেদৰে ১১৫৪ শকৰ
ৰজা সমুদ্ৰ পালৰ শিলালিপিতো কামৰূপী প্ৰাকৃতৰ গদ্য নিদৰ্শন পোৱা যায়;
যেনে - 'আদিত্য সম শ্ৰীসমুদ্ৰপাল ৰাজ্যে প্ৰৱল সবাসিক সত্ৰ সগুণ কৃয়া সমাসীন
বোলে দান পুঞণ সজ যোগীহাতী সক ইশ বান চক্ৰ মুঢ় ভনতি।' ইয়াত বৈষ্ণৱ
সাহিত্যত ব্যৱহৃত কেবাটাও শব্দ যেনে - ৰাজ্যে, প্ৰৱল, সত্ৰ, সগুণ, কৃয়া, বোলে,
দান, সজ, মুঢ়, ভনতি ব্যৱহাৰ হৈছে। গদ্যৰ ঠাঁচো পুৰণি অসমীয়া ভাষাৰ ওচৰ
চপা।^{২২}

এই আলোচনাৰপৰা জানিব পাৰি যে প্ৰাচীন কামৰূপৰ ৰজা-
মহাৰাজাসকলৰ আমোলতে বহুকাল আগৰপৰাই গদ্যৰ চিন্তা-চৰ্চা আৰম্ভ হৈছিল;
মান্য ভাষা বা লিখিত ভাষাৰ ওপৰত কথিত প্ৰভাৱ বাৰুকৈয়ে পৰিছিল। ধনি,
বানান, পদ্ধতি, শব্দ-ৰূপ, বাক্যবিন্যাসৰ ক্ষেত্ৰতো লিখিত ভাষাক কথিত থলুৱা
ভাষাই প্ৰভাৱান্বিত কৰিছিল। সেই বাবেই শিলালিপি, তাম্ৰলিপিৰ গদ্যত বিশুদ্ধ

সংস্কৃত ৰূপৰ পৰিৱৰ্তে ভালেমান ঠাইত অশুদ্ধ ৰূপৰ সমাবেশ ঘটিছে।

অসমীয়া গদ্য-সাহিত্যৰ পটভূমি বিষয়ক আলোচনাত উল্লেখ কৰিব লগা আন এটা বিষয়বস্তু হৈছে মন্ত্ৰ-সাহিত্যৰ গদ্য। অসমীয়া সাহিত্য-সংস্কৃতি, লোক-বিশ্বাসত মন্ত্ৰৰ স্থান বিশেষ গুৰুত্বপূৰ্ণ। ড⁰ বিৰিঞ্চি কুমাৰ বৰুৱাই লিখিছে - “অক্ষীয়া নাটকৰ সমসাময়িক বা তাতকৈ অলপ পূৰ্বৰ গদ্যৰ পৰিচয় আছে মন্ত্ৰ সাহিত্যত।”^{২৩}

বহুকাল অতীতৰপৰাই কামৰূপ ৰাজ্য তন্ত্ৰ-মন্ত্ৰৰ বাবে বিখ্যাত। আনহে নালাগে বৰ্তমানৰ অসমৰে বহুতো লোকে নগাঁও জিলাৰ মায়ং নামৰ ঠাইখনৰ মন্ত্ৰৰ অপৰিসীম শক্তিৰ কথা বিশ্বাস কৰে। মন্ত্ৰ সম্পৰ্কীয় কথাৰ বাবেই ডাইনী হত্যাৰ দৰে নৃশংস কাণ্ডও সংঘটিত হৈ আছে। মন্ত্ৰক জীৱিকা নিৰ্বাহৰ আহিলা হিচাপে লোৱা এচাম লোকো আছে। মন্ত্ৰসমূহৰ ৰচনা কাল খাটাতকৈ নিৰূপন কৰা টান। চৰিত পুথিত্ৰে মন্ত্ৰৰ উল্লেখ থকালৈ চাই যিদৰে বৈষ্ণৱ যুগৰ বহুকাল আগৰেপৰা মন্ত্ৰৰ ৰচনা আৰম্ভ হোৱা বুলি কব পাৰি; ঠিক সেইদৰে ‘বৰ-কৰতি’ পুথিত থকা “ফিৰিঙিৰ বাণ গাঁঠি কাটো, বঙ্গালৰ বাণ গাঁঠি কাটো, গাৰোৰ বাণ গাঁঠি কাটো, মালোৰ বাণ গাঁঠি কাটো, সোণাৰীৰ বাণ গাঁঠি কাটো, গৰীয়াৰ বাণ গাঁঠি কাটো,”^{২৪} কথাৰপৰা ফিৰি! অৰ্থাত বৃটিছসকল অহাৰ পিছতো মন্ত্ৰ ৰচনা চলি আছিল বুলি জানিব পাৰি। বহুকাল আগতে ৰচিত হ’লেও একপ্ৰকাৰ গুপ্ত বিদ্যা হিচাপে লিখিত ৰূপৰ সলনি মুখ বাগৰি অহা বাবে মন্ত্ৰসমূহত ৰচিত কালৰ ভাষাৰ আৰু গদ্যৰ নিদৰ্শন পোৱা নাযায়। ‘কামৰূপী তন্ত্ৰ-মন্ত্ৰ আৰু আসুৰি ঔষধ’, ‘বৰকৰতি’ আদি ভালেমান মন্ত্ৰ পুথি ছপা আকাৰত প্ৰকাশ পাইছে যদিও এই সমূহৰ ভাষা আৰু গদ্যতো আধুনিক ভাষা আৰু গদ্যৰ প্ৰভাৱ পৰিছে।

মন্ত্ৰৰ গদ্যক বিশুদ্ধ গদ্য বা বিশুদ্ধ পদ্য কোনো বিধৰে শাৰীত থব নোৱাৰি। পদ্যৰ বিশিষ্ট গুণ হিচাপে প্ৰায়বোৰ মন্ত্ৰত অন্ত্যানুপ্ৰাস আছে। কিন্তু পদ্যৰ আন এটা বিশিষ্ট গুণ ছন্দ সজ্জাৰ ধ্বনি সাম্য ইয়াত নাই। মন্ত্ৰবোৰত ছন্দৰ শৃঙ্খলা প্ৰায় ভঙ্গ হৈছে। উদাহৰণ স্বৰূপে -

প্ৰসূতা বায়ু শুনা কান পাতি।

প্রসূতি তই যাবি কোন ঠাই।।

দহ অ! বান্ধি তোক কৰিবো এক ঠাই।।^{২৫}

‘বৰ-কৰতি’, ‘কামৰূপী তন্ত্ৰ-মন্ত্ৰ’ আদি পুথিত এনে উদাহৰণ বহুতো আছে।
আনফালে গদ্য হবলৈ হলে ব্যাকৰণ সন্মত বাক্য-ৰীতিৰ প্ৰয়োজন। বাক্যত
কৰ্তা, কৰ্ম, ক্ৰিয়া আদি নিৰ্দিষ্ট স্থানত ব্যৱহাৰ হব লাগিব। কিন্তু মন্ত্ৰৰ গদ্যত
বাক্যবিন্যাসৰ এনে নিৰ্দিষ্ট নীতি নাই।

সৰ্বসাধাৰণৰ বাবে দুৰ্বোধ্য আভিধানিক অৰ্থ নথকা কেতবোৰ শব্দ যেনে
-হীং, ক্লীং, ক্ৰোং, হুং, অং, ফুং, ফট আদি মন্ত্ৰবোৰত সন্নিবিষ্ট হোৱাত এইবোৰ
জয়াল হৈ পৰিছে। তদুপৰি মন্ত্ৰসমূহৰ মাজত ‘ওঁ, স্বাহা’ আদি-ম ল বচন ব্যৱহাৰ
কৰি এইবোৰ বেদসন্মত কৰাবো চেষ্টা কৰা হৈছে। ৰামায়ণ, মহাভাৰত, পুৰাণ,
উপপুৰাণ আদি চৰিত্ৰ ৰাম, লক্ষ্মণ, সীতা, হনুমান, ব্ৰহ্মা, বিষ্ণু, মহেশ্বৰ, অৰ্জুন,
পাণ্ডৱ আদিৰ উল্লেখো মন্ত্ৰসমূহত সঘনে পোৱা যায়। সেইদৰে- ‘উৰি গল
শগুনী পৰি বল পাখী,’ ‘ইদিগৰ পানী সিদিগে যায়,’ ‘সাতোখন সাগৰ ধৰখৰি
কাপে’ আদি লোক কৃষ্টি জড়িত বাক্যাংশৰ উল্লেখো মন্ত্ৰসমূহত আছে। কথিত
ভাষাৰ ব্যৱহাৰ, জতুৱা ঠাঁচ, আলঙ্কাৰিক বাক্যাংশৰ প্ৰয়োগে মন্ত্ৰসমূহৰ গদ্যক
বিশেষ বৈশিষ্ট্য দান কৰিছে। বিশুদ্ধ গদ্য নহ’লেও পদ্য-গন্ধী গদ্য হিচাপেও
অসমীয়া গদ্যৰ পটভূমিত মন্ত্ৰ-সাহিত্যৰ গদ্যই বিশেষ স্থান লাভ কৰিছে।

অসমীয়া গদ্যৰ পটভূমিত উল্লেখনীয় আন এটি বিষয় হৈছে পদ্য-সাহিত্যৰ
গদ্য বা গদ্য-গন্ধী পদ্য। দশম শতিকাৰ চৰ্যাপদেৰে অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী
আৰম্ভ হৈছিল। ইয়াৰ প্ৰায় পাঁচশ বছৰ পিছত পঞ্চদশ শতিকাতহে শঙ্কৰদেৱৰ
অসমীয়া নাটৰ মাধ্যমেৰে অসমীয়া সাহিত্যত ‘কথা’ বা ‘গদ্য’ ৰ প্ৰবেশ ঘটে। এই
পাঁচশ বছৰত অসমীয়া পদ্য-সাহিত্যই কেবাজনো বিশিষ্ট কবিৰ ধ্বনি, ৰস, ছন্দ,
অলংকাৰ সকলোবিধ কাব্য গুণেৰে সমৃদ্ধ লিখনিৰে মহিমামণ্ডিত হৈ উঠিছিল।
পিছে এই পদ্য-সাহিত্যৰ মাজতেই গদ্যৰ ভাৱো বিকশিত হৈছিল। সেয়াও পদ্য-
সাহিত্যৰ আৰম্ভণি কালত চৰ্যাপদৰ মাজতে। চৰ্যাপদৰপৰা আৰম্ভ কৰি প্ৰাক্-
শঙ্কৰ যুগৰ সাহিত্যৰ মাজেৰে আহি বৈষ্ণৱ যুগত অসমীয়া নাটকত এই ভাবেই

‘কথা’ বা ‘গদ্য’ৰ ৰূপত আত্ম প্ৰকাশ কৰে।

পদ্যৰ প্ৰধান চৰ্তসমূহৰ এটা হৈছে অন্ত্যানুপ্ৰাসৰ প্ৰয়োগ। পদৰ চৰণ দুটাৰ অন্তিম ধ্বনিৰ সাদৃশ্য অবিহনে পদ হব নোৱাৰে। চৰ্ম্যাপদৰ পদসমূহতো অনিবাৰ্য্য ভাৱেই এই গুণ আছে। কিন্তু কিছু সংখ্যক পদ মাত্ৰ অন্ত্যানুপ্ৰাসৰ ব্যৱহাৰৰ বাবেহে পদ্যত পৰিণত হৈছে। অন্ত্যানুপ্ৰাস তুলি দি সমাৰ্থক অন্য শব্দ প্ৰয়োগ কৰিলেই এনে পদসমূহ পদ্যৰ পৰিবৰ্তে গদ্য হৈ পৰিব। যেনে - ‘কাআ তৰুৰ পঞ্চ বি ডাল, চঞ্চল চীত্ৰ পইঠো কাল’^{২৬} - ইয়াৰ অন্ত্যানুপ্ৰাস সৃষ্টি কৰা শব্দ দুটা ‘ডাল’ আৰু ‘কাল’ৰ সলনি আন দুটা সমাৰ্থক শব্দ ব্যৱহাৰ কৰিলেই পংক্তিটো সম্পূৰ্ণ গদ্যত পৰিণত হব। সেইদৰে- ‘লুই ভগই গুৰু পুচ্ছিঅ জান’^{২৭} - এয়াও গদ্য। আন এটা উল্লেখনীয় বিষয় যে পয়াৰ ছন্দত ৰচিত ভালেমান পদৰ চৰণ দুটা লগ লাগিহে পদ্যত পৰিণত হয়। অন্যথা একক ভাৱে এনে চৰণবোৰ প্ৰকৃতৰ্থত গদ্যহে। অসমীয়া লোক গীতকে ধৰি সমগ্ৰ পদ্য-সাহিত্যত এনে উদাহৰণ যথেষ্ট পোৱা যায়। এনে ধৰণৰ পদ্যক গদ্য-গন্ধী পদ্য বোলাহে যুগত এনে গদ্য-গন্ধী পদ্যৰ মাজত পদ্যৰ আবেগৰ পৰিবৰ্তে গদ্যক পদ্য কৰাৰ চেষ্টাহে আছে। তলত কেইটামান উদাহৰণ দিয়া হ’ল :-

ঃ অ ফুল অ ফুল নুফুল কিয়
গৰুৱে যে আগ খায় মইনো ফুলিম কিয়? ^{২৮}

ঃ জোন বাই এ তৰা এটা দিয়া - ^{২৯}

ঃ হৰি ভজিবাৰ তৰে সংসাৰে আহিলো।
মিছা মায়ায় বন্ধ হৈয়া বৃক্ষ সম হৈলো।। ^{৩০}

ঃ প্ৰথম পুষ্পৰ নাম ইন্দ্ৰিয় দমন।
দ্বিতীয় পুষ্পৰ নাম হিংসা নিবাৰণ।। ^{৩১}

এই প্ৰসঙ্গত ‘বাংলা গদ্যেৰ পদাংক’ গ্ৰন্থৰ মন্তব্য এটি উল্লেখনীয়। -

‘মধ্য যুগেৰ বাংলা সাহিত্যেৰ বহিৰাংগিক আলোচনা

কৰিলে ইহাই প্ৰতীতি হয় যে পয়াৰ ছন্দেৰ সৰল
লৌহদণ্ড অবলম্বন কৰিয়া কাব্য জগতেৰ অনেক
ত্ৰিশংকু - কবিতাৰ স্বৰ্গ ও গদ্যেৰ মৰ্ত এই দুইএৰ
মধ্যবৰ্তী প্ৰদেশে লম্বমান ছিলেন; এই অবলম্বনটুকু
না থাকিলে তাঁহাৰা বহু পূৰ্বেই সৰাসৰি গদ্যেৰ
নিম্নলোকে অবতৰণ কৰিতে বাধ্য হইতেন।' ৩২

চৰ্যাপদৰ পৰা আৰম্ভ কৰি প্ৰাক্‌বৈষ্ণৱ যুগ, বৈষ্ণৱ যুগৰ অসমীয়া পদ্য-
সাহিত্যতো পয়াৰৰ প্ৰাচুৰ্য মন কৰিব লগা। বক্তব্য বিষয়ক সহজে বৰ্ণাৰ পৰা
বাবেই পয়াৰৰ জনপ্ৰিয়তা আন ছন্দতকৈ অধিক। অসমীয়া সাহিত্যৰ পয়াৰৰ
ভালেমান পদ্যতো পদ্যৰ আঁৰত গদ্যৰ চেতনা লুকাই আছে। ইয়াক পদ্য-
সাহিত্যৰ গদ্য বা গদ্য-গন্ধী পদ্য হিচাপেই উল্লেখ কৰাটো সমীচিন হব।

সংস্কৃত নাটক, লোক-নাট্যৰ অনুষ্ঠান, শিলালিপি, তাম্ৰলিপি, মন্ত্ৰ-সাহিত্য
আৰু গদ্য-গন্ধী পদ্যৰ পটভূমিতেই অসমীয়া গদ্যৰ উকমুকনি আৰম্ভ হৈছিল।
এনে উকমুকনিৰ মাজতেই শঙ্কৰদেৱে অন্ধীয়া নাটকত গদ্য ব্যৱহাৰ কৰি অসমীয়া
গদ্যৰ ইতিহাস আৰম্ভ কৰিছিল।

১. পাঠক, খগেন্দ্ৰনাথ : (সম্পা) 'গুৰুলীলা' : মহাপুৰুষ শ্ৰীশ্ৰীদামোদৰদেৱৰ
চৰিত্ৰ, কবি ৰামৰায় দাস বিৰচিত, পৰিবৰ্দ্ধিত সংস্কৰণ
২. নেওগ, মহেশ্বৰ : (সম্পা) সঞ্চয়ন, ৮ম মুদ্ৰন - পৃঃ - ২৬৪
৩. শৰ্মা, কনকচন্দ্ৰ : কবিৰাজ মাধৱ কন্দলি বিৰচিত ৰামায়ণ, ১ম সংস্কৰণ, পৃঃ - ২
৪. বন্দ্যোপাধ্যায়, সুৰেশচন্দ্ৰ : সংস্কৃত সাহিত্যেৰ ইতিহাস, ২য় সংস্কৰণ, পৃঃ - ১৯
৫. নেওগ, মহেশ্বৰ : (সম্পা) গুৰু-চৰিত-কথা, ১ম সংস্কৰণ, পৃঃ - ৩১
৬. দত্তবৰুৱা, হৰিনাৰায়ণ : (সম্পা) গুৰু চৰিতঃ ৰামচৰণ ঠাকুৰ বিৰচিত, ৬ষ্ঠ
তাণ্ডৰণ, পৃ- ৩১৬, ৩১৭
৭. পাঠক, খগেন্দ্ৰনাথ : প্ৰাগুক্ত গ্ৰন্থ, পৃ- ৫১

৮. Chaliha, Bhaba Prasad : (Ed) Sankardeva : Studies in Culture, 2nd Edition, পৃ- ১৭
৯. দেৱগোস্বামী, কেশৱানন্দ : (সম্পা) কৰ্পূৰ মঞ্জৰী, 1ম প্ৰকাশ, পৃ- ৫৩
১০. বৈশ্য, ভূৱনেশ্বৰী : প্ৰাগুক্ত গ্ৰন্থ, পৃ- ১০৩
১১. দেৱগোস্বামী, কেশৱানন্দ : (সম্পা), প্ৰাগুক্ত গ্ৰন্থ, পৃ- ৫৩
১২. শৰ্মা, সত্যেন্দ্ৰনাথ : অসমীয়া নাট্য সাহিত্য, ৪ৰ্থ সংস্কৰণ, পৃ- ৮
১৩. শৰ্মা, নবীনচন্দ্ৰ : অসমীয়া নাটক : পৰম্পৰা আৰু পৰিবৰ্তন (প্ৰবন্ধ); অসম সাহিত্য সভা পত্ৰিকা, জুন ১৯৯০, পৃ- ১৬
১৪. শৰ্মা, নবীনচন্দ্ৰ : প্ৰাগুক্ত পত্ৰিকা, পৃ- ২৩, ২৪, ২৫
১৫. Kakati, B. K. : Assamese : Its Formation and Development, 3rd Edition, পৃ-৬
১৬. ভৰালী, শৈলেন : (সম্পা) অসমীয়া ভাষা-সাহিত্য আৰু সংস্কৃতি, 2য় প্ৰকাশ পৃ-১৮৮
১৭. সেন, সুকুমাৰ : বাংলা সাহিত্যেৰ ইতিহাস (১ম খণ্ড), 2য় সংস্কৰণ পৃ- ১৩
১৮. ভৰালী, শৈলেন : (সম্পা), গ্ৰন্থ পৃ- ১৮৮
১৯. — : — : (সম্পা), পৃ- ১৮৯
২০. — : — পৃ- ১৮৯
২১. — : — পৃ- ১৯৩
২২. — : — : প্ৰাগুক্ত গ্ৰন্থ পৃ- ১৯০

২৩. বৰুৱা, বিৰিঞ্চিকুমাৰ : অসমীয়া কথা সাহিত্য, ২য় তাঙৰণ, পৃ- ১৩
২৪. ————— : বৰ-কৰতি (দ্বাদশ খণ্ড), দ্বাদশ সংস্কৰণ, পৃ- ৬
২৫. ————— : বৰ-কৰতি (দ্বাদশ খণ্ড), দ্বাদশ সংস্কৰণ, পৃ- ১২
২৬. হাজৰিকা, পৰীক্ষিত : চৰ্যাপদ, প্ৰথম প্ৰকাশ, পৃ- ৯১
২৭. — : — পৃ- ৯১
২৮. শৰ্মা, হেমন্তকুমাৰ : অসমীয়া লোক-গীতি সঞ্চয়ন, ২য় তাঙৰণ, পৃ- ২১
২৯. — : — পৃ- ২০
৩০. — : — পৃ- ১৭৯
৩১. — : — পৃ- ১৭৮
৩২. বিশী, প্ৰমথনাথ ও দত্ত, বিজিতকুমাৰ : (সম্পূৰ্ণ) বাংলা গদ্যেৰ পদাংক, ২য় সংস্কৰণ, পৃ- ২০

মূল্যবোধৰ শিক্ষাত মহাবিদ্যালয়ৰ ভূমিকা :

ভাৰতৰ প্ৰসংগত

- কন্দৰ্প পাঠক

সম্প্ৰতি বিশ্বব্যাপি হোৱা বিভিন্ন সমস্যা যেনে - হিংসা, সন্ত্ৰাস, অৰ্থনৈতিক সংকট, প্ৰদূষণ, গোলকীয় উত্তাপ, পানীৰ সংকট আদি সমস্যাৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত সমাজত মূল্যবোধৰ শিক্ষা (Value Education) ৰ গুৰুত্ব বঢ়াটো পৰিলক্ষিত হৈছে। সমাজত সৃষ্টি হোৱা এই সমস্যাবিলাক সমাধানত মূল্যবোধৰ শিক্ষাই বৰঙণি জগাব-বুলি আশা কৰা হৈছে। মূল্যবোধ শিক্ষাত পৰিয়াল আৰু পৰিৱেশৰ লগতে প্ৰাথমিক পৰ্যায়ৰ পৰা উচ্চ শিক্ষালৈকে শিক্ষানুষ্ঠানসমূহেও গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা লয়।^১ উচ্চ শিক্ষা বোলোতে বিশ্ববিদ্যালয় আৰু মহাবিদ্যালয় উভয়কৈ বুজোৱা হয় যদিও তথ্য অনুসৰি উচ্চ শিক্ষাৰ ৮৭ শতাংশ ছাত্ৰ মহাবিদ্যালয়তহে অধ্যয়নৰত।^২ অসমৰ নিচিনা ৰাজ্যত এই হাৰ আৰু অধিক।^৩ গতিকে মহাবিদ্যালয়ৰ গুৰুত্ব এই ক্ষেত্ৰত স্বাভাবিকতে বেছি হব। মহাবিদ্যালয় স্তৰত মূল্যবোধৰ শিক্ষাৰ গুৰুত্বৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত ইয়াৰ অৰ্থ, শিক্ষকৰ ওপৰত ন্যস্ত কৰা দায়িত্ব আৰু ইয়াৰ লগত থকা আনুসংগিক অসুবিধাসমূহ বিশ্লেষণ কৰাই এই লিখনিতোৰ উদ্দেশ্য।^৪

আলোচনাৰ আৰম্ভনিতো প্ৰশ্ন হয় মূল্যবোধৰ শিক্ষা মানেনো কি ? 'মূল্যবোধৰ শিক্ষা' ইংৰাজী 'Value Education' ৰ অসমীয়া পৰিভাষা হিচাবে ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে। গতিকে মূল্যবোধৰ শিক্ষা কি বুলিলে সেয়েহে প্ৰথমে কব লাগিব 'Value' ৰ অৰ্থনো কি?

সমাজ বিজ্ঞানত 'Value' ৰ অৰ্থ এনেদৰে দিয়া হৈছে -

Values are socially shared ideas about what is good, desirable or important (Philo, 2005).

Values refer to ideas held by individuals or groups concerning standards defining that is 'good or bad' (Giddens, 1991).

"... values are our standards and principles for judging worth. They are the criteria by which we judge 'things' (people, objects, ideas, actions and situations) to be good, worthwhile, desirable or on the other hand bad, worthless..." (Halstead & Taylor, 1996)

ইংৰাজী 'Values' শব্দটোৰ আভিধানিক অৰ্থ হৈছে - 'beliefs about what is right and wrong and what is important in life' (Oxford Advanced Learner's Dictionary, 2005).

অৱশ্যে 'Value' ৰ অৰ্থ কি স্পষ্টভাৱে কোৱাত অসুবিধা বুলিও দুই একে মন্তব্য কৰিছে।

"... giving values their proper place is no easy task. Most of us even find it difficult to express clearly what we mean by values" (Tony Harland and Nell Pickering, 2011).

'Values' সম্পৰ্কে দি ওপৰোক্ত সংজ্ঞা সমূহ বিচাৰ কৰিলে দেখা যায় যে 'Values' হৈছে - ১।

কিছুমান নীতি আৰু ধাৰণা ২। এই নীতি বা ধাৰণাবিলাক ব্যক্তি আৰু

সমাজবীলগত জড়িত ৩। এই নীতি বা ধাৰণাবোৰ ভাল বেয়াৰ বিচাৰ কৰা

কাৰ্যত বাৰহুক হয়।

গতিকে 'Value education' বা মূল্যবোধৰ শিক্ষাই এই নীতিবিলাকৰ

শিক্ষাদীনকেই সামৰি লয় বুলি কব পাৰি।

Values education is activity which can take place in any organisation during which people are assisted by others, who may be older, in authority or more experienced, to make explicit those values underlying their own behaviour, to assess the effectiveness of these values and associated behaviour for their own and others' long-

long-term well-being and to reflect on and acquire other values and behaviour which they recognise as being more effective for long-term well-being of self and others (Robb, 2009)

চৰকাৰৰ পৰা বোকা অৰ্থত মূল্যবোধৰ শিক্ষা মানে বয়সস্থ, কৰ্তৃস্বশীল আৰু অহতাগীৰ্ণ ব্যক্তিসকলে কৰা এক সহায়। কিন্তু এই সহায় জোৰ কৰি জাপি দিয়া ধৰণৰ নহয়।

Values education does not dictate rules, promote lists of values on state desirable ways of behaving. The values educator, does not say: "You should behave this way or that way because I, God, society, school rules or the law, says so". Values education requires a new way of thinking about how to get youngsters to realise right from wrong (Robb, 2009)

শিক্ষানুষ্ঠানৰ ক্ষেত্ৰত সেয়েহে মূল্যবোধৰ শিক্ষা বুলিলে শিক্ষকে জোৰ কৰি নিজৰ মতবাদটো ছাত্ৰৰ ওপৰত জাপি দিয়াটো নুবুজায়। শিক্ষা দিওতে ছাত্ৰৰ চিন্তাৰ স্বতন্ত্ৰতা আৰু যুক্তিক শিক্ষকে গুৰুত্ব প্ৰদান কৰিব লাগিব। শিক্ষকে ছাত্ৰক কোনো এটা সিদ্ধান্ত জাপি নিদি সেই সিদ্ধান্তত উপনীত হ'বলৈ যুক্তিৰ ব্যৱহাৰ শিকাব লাগিব (Snook, 2003)। তেনে ক্ষেত্ৰত ছাত্ৰই উচিত সিদ্ধান্তও লব পাৰিব আৰু নিজৰ চিন্তাৰ স্বাধীনতাও ৰক্ষা কৰিব পাৰিব। সিদ্ধান্ত জাপি দিয়া মানে স্বাধীন চিন্তা সীমিত কৰা। তেনেকুৱা কৰিলে হিতে বিপৰীত হ'ব।

মানুহৰ উন্নতি হয় সমাজত আৰু সমাজ বৰ্তি থাকে ৰাষ্ট্ৰ নিৰ্মানৰ যোগেৰে। গতিকে যিকোনো মূল্যবোধ সমাজ বা ৰাষ্ট্ৰৰ দ্বাৰা স্বীকৃত হ'ব লাগিব। সমাজৰ সাৰ্বভৌম ক্ষমতা নাথাকে আৰু এখন ৰাষ্ট্ৰৰ ভিতৰতে ধৰ্ম, সংস্কৃতিৰ ভেটিত বেলেগ বেলেগ সমাজ থাকিব পাৰে। বহুসংস্কৃতিযুক্ত গণতান্ত্ৰিক দেশত সেয়েহে 'Values' ৰাষ্ট্ৰৰ নীতি আদৰ্শৰ দ্বাৰা পৰিচালিত হ'ব লাগিব।

কোনবোৰ 'Values' গ্ৰহনযোগ্য হব বা নহব এইটো ৰাষ্ট্ৰৰ সংবিধানে নিৰ্ধাৰণ কৰিব আৰু সেইমতে শিক্ষাদান হব লাগিব।

মূল্যবোধৰ শিক্ষাদান ভাৰতত নতুন কথা নহয়। অতি প্ৰাচীনকালৰ পৰাই এই শিক্ষা দি অহা হৈছে।^{১০} স্বাধীনতাৰ কালত গঠন কৰি দিয়া কমিটি, কমিছন আদিয়েও এনেকুৱা কিছুমান শিক্ষাৰ উল্লেখ কৰিছে।^{১১}

অৱশ্যে 'Value education' নামটো ভাৰতত National Education Policy 1986 ত প্ৰথমবাৰৰ বাবে ব্যৱহাৰ কৰা হয় (Gawnde, 2002)।

National Education Policy 1986 ত এনেদৰে কোৱা হৈছে -

Value Education

The growing concern over the erosion of essential values and an increasing cynicism in society has brought to focus the need for readjustment in the curri culum in order to make education a forceful tool for the cultivation of social and moral values.

মূল্যবোধৰ শিক্ষাক Value Based Education নাম উল্লেখৰেও বুজোৱা হৈছে।

The National Policy on Higher Education (1986) translated the vision of Radhakrishnan Commission and Kothari Commission in five main goals for higher education, as enumerated below; which include Greater Access, Equal Access (or Equity), Quality and Excellence, Relevance and Value Based Education ...

Value Based Education involves inculcating basic moral values among the youth. (Draft Report of Working Group on Higher Education 11th five Year Plan, Government of India, Planning commission, New Delhi).

আগতেই উল্লেখ কৰা হৈছে যে মূল্যবোধ শিক্ষা ভাৰতত নতুন কথা নহয়। বিদ্যালয় পৰ্যায়ত নৈতিক শিক্ষাৰ পাঠদান ভাৰতত বহু আগৰে পৰা চলি আহিছে। নীতি কথা, চৰিত্ৰ পাঠ আদি পাঠ্যপুথিৰ জৰিয়তে বিদ্যালয়ত

ইয়াৰ শিক্ষাদান হৈ আছে। কিন্তু মন কবিবলগীয়া কথা যে মূল্যবোধ শিক্ষাৰ অন্তৰ্গত বিষয়সমূহৰ পৰিসৰ প্ৰাচীন কালতকৈ বৰ্তমান বহুতো বাঢ়িছে। বিজ্ঞান আৰু প্ৰযুক্তিবিদ্যাৰ বিকাশ আৰু গনতন্ত্ৰৰ প্ৰসাৰৰ লগে লগে ইয়াৰ বিষয়বস্তুৰ পৰিসৰ আগতকৈ বহুতো বাঢ়িল। ক্ষেত্ৰবিশেষে মূল্যবোধৰ বিৰোধেও (Conflict of values) দেখা দিব ধৰিলে (যেনে - গণতান্ত্ৰিক দেশৰ লগত কমিউনিষ্ট দেশ, পূৰ্জিবাদী দেশৰ লগত সমাজবাদী দেশৰ সাংবিধানিক মূল্যবোধৰ বিৰোধ)। এনেকুৱা ধৰণৰ বিষয়বিলাক, যেনে দেশ এখনৰ সাংবিধানিক মূল্যবোধবিলাক বিদ্যালয় পৰ্যায়ত ফলপ্ৰসূভাবে শিকোৱাটো কঠিন হৈ পৰিল।

ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক নৈতিক শিক্ষা দিয়াৰ লগতে প্ৰতিখন দেশেই নিজৰ সাংবিধানিক মূল্যবোধবিলাকৰ শিক্ষাও তেওঁলোকক দিব লাগে। এখন গণতান্ত্ৰিক দেশ হিচাবে ভাৰততো সাংবিধানিক মূল্যবোধবিলাক যেনে - গনতন্ত্ৰ, চেকুলাৰিজম আদি ধাৰণাসমূহ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক ভালদৰে শিকোৱাটোৰ প্ৰয়োজন। কিন্তু এইবিলাক বিষয় বিদ্যালয় পৰ্যায়ত ভালদৰে শিকোৱাটো সহজ নহয়। কলেজ পৰ্যায়ত সেইটো সম্ভৱ হ'ব। তেনেদৰে সাংবিধানিক বাধ্যবাধকতাৰ নিচিনা শিক্ষাবিলাক মহাবিদ্যালয় পৰ্যায়তহে ভালদৰে দিব পাৰি, কাৰণ বিদ্যালয়ৰ সৰু ল'ৰা ছোৱালীয়ে সাংবিধানিক ধাৰণাবিলাক ভালদৰে আয়ত্ত কৰাটো কঠিন। সাংবিধানিক বাধ্যবাধকতা বুলিলে সাংবিধানিক তথা নাগৰিকৰ কৰ্তব্য তথা প্ৰস্তাবনাত থকা আদৰ্শসমূহ বুজায়। ইয়াত কিছুমান জটিল ধাৰণা সোমাই আছে যিবোৰ শিক্ষকে নুবুজালে ল'ৰা-ছোৱালীয়ে নিজে শিকাটো কঠিন, যেনে - মৌলিক কৰ্তব্যত থকা 'scientific temper' আৰু 'spirit of inquiry' আদি।

প্ৰস্তাৱনাত থকা ন্যায়, ধৰ্মনিৰপেক্ষতা আদি ধাৰণাবিলাক শিক্ষকে সহায় কৰিলেহে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে ভালদৰে আয়ত্ত কৰিব পাৰিব। আনহাতে

অকল বুজি পাই পৰীক্ষাত নম্বৰ পালেই মূল্যবোধ শিক্ষা সফল নহয়।
তেওঁলোকে নিজৰ জীৱনত এই শিক্ষাবিলাক প্ৰয়োগ কৰিবও পাবিব লাগিব।
ইয়াৰ বাবে তেওঁলোকে শিক্ষকৰ পৰা অনুপ্ৰেৰণা পাব লাগিব। গতিকে
স্বাভাৱিকতে শিক্ষকৰ ভূমিকা এই ক্ষেত্ৰত অপৰিহাৰ্য।

এনেকুৱা ক্ষেত্ৰত প্ৰশ্ন হয় কলেজ শিক্ষকে এই শিক্ষাত কেনেকুৱা
ভূমিকা লব পাৰে ?

UGC Regulation 2010 ত কোৱা হৈছে -

Whoever adopts teaching as a profession assumes the obligation to conduct himself/ herself in accordance with the ideal of the profession. A teacher is constantly under the scrutiny of his students and the society at large. Therefore, every teacher should see that there is no incompatibility between his precepts and practice. The national ideals of education which have already been set forth and which he/she should seek to inculcate among students must be his/her own ideals. The profession further requires that the teacher should be calm, patient and communicative by temperament and amiable in disposition. (UGC Regulation 2010)

ওপৰোক্ত ৰেগুলেচনখনত স্পষ্টকৈ কোৱা হৈছে যে শিক্ষাৰ জাতীয়
আদৰ্শবিলাক শিক্ষকৰ নিজৰো আদৰ্শ হ'ব লাগিব আৰু এই আদৰ্শবিলাক
ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক শিকাব (inculcate) লাগিব।

ৰেগুলেচনখনত শিক্ষাৰ জাতীয় আদৰ্শবিলাক ইতিমধ্যে নিৰ্ধাৰণ কৰা
হৈছে বুলি লিখা হৈছে।

National Education Policy এনেকুৱা কিছুমান আদৰ্শৰ উল্লেখ আছে।

3.4 The National system of Education will be based on national curricular framework which contain a common core along with other component which are flexible. The common core will include the history of India's freedom movement, the constitutional obligations

and other contents essential to nurture national identity. These elements will cut across subject areas and will be designed to promote values such as Indian's common cultural heritage, egalitarianism, democracy and secularism, equality of the sexes, protection of the environment, removal of social barriers, observance of the small family norm and inculcation of the scientific temper. All educational programmes will be carried on in strict conformity with secular values.

8.5 In our culturally plural society, education should foster universal and eternal values, oriented towards the unity and integration of our people. Such value education should help eliminate obscurantism, religious fanaticism, violence, superstition and fatalism.

8.6 Apart from this combative role, value education has a profound positive content, based on our heritage, national and universal goals and perceptions. It should lay primary emphasis on this aspect.

ৰাষ্ট্ৰীয় শিক্ষা নীতিত উল্লেখ কৰা গণতন্ত্ৰ, ধৰ্মনিৰপেক্ষতা বা বিজ্ঞানসন্মত মানসিকতা আদি ওপৰোক্ত আদৰ্শবিলাক UGC Regulation 2010 অনুসৰি শিক্ষকৰ নিজৰো আদৰ্শ হ'ব লাগিব। স্বাভাৱিকতে নিজে পালন নকৰা আদৰ্শ আনক পালন কৰিবলৈ শিকাব নোৱাৰিব। আনহাতে নিজে গ্ৰহণ নকৰিলে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক অনুপ্ৰাণিত কৰাৰ প্ৰশ্নও নুঠে। গতিকে প্ৰথমে নিজে এই আদৰ্শবিলাক গ্ৰহণ আৰু পালন কৰি নিজৰ আদৰ্শ কৰিব লাগিব, তাৰ পিচতহে শিক্ষাদান আৰু অনুপ্ৰেৰণাৰ কথা আহিব। UGC Regulation 2010 লিখা হৈছে -

The national ideals of education which have already been set forth and which he/she should seek to inculcate among students must be his/her own ideals.

এই কথাখিনিয়ে শিক্ষকক একপ্ৰকাৰ ছাত্ৰৰ সন্মুখত নিজকে আদৰ্শ হ'বলৈয়ে কৈছে। অৱশ্যে এইটো একো নতুন কথা নহয়। জাতিৰ পিতা মহাত্মা গান্ধীয়েও আমাক কৈ গৈছে “ শিক্ষকেই ছাত্ৰৰ কাৰণে প্ৰকৃত

টেক্সবুক’’ ১৮

শিক্ষকৰ আচৰণ সম্পৰ্কতো UGC Regulation কিছু কথা উল্লেখ কৰা হৈছে। কলেজত কোনো শিক্ষক যদি শান্ত আৰু ধৈৰ্যশীল নহয়, শিক্ষাদান কৰিব কিদৰে? অশান্ত আৰু খঙাল শিক্ষকৰ পৰা ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে শিক্ষা গ্ৰহণ কৰিবইবা কেনেকৈ? ছাত্ৰই যদি ওচৰ চাপি কথাই কব নোৱাৰে বা কলেও ভয় ভয়কৈ কব লগা হয় তেনেহলে শিক্ষাদানত সেয়া বাধা হৈ নপৰিবনে? UGC Regulation 2010 সেয়েহে সকলো শিক্ষককে 'calm, patient and communicative by temperament' হবলৈ কৈছে।

UGC Regulation 2010 আকৌ কোৱা হৈছে - (Code of professional ethics 17, III)

Teachers should :

(i) Respect the right and dignity of the student in expressing his/her opinion;

(vi) Be affectionate to the students and not behave in a vindictive manner towards any of them for any reason;

নিজৰ মতামত মুক্তভাৱে প্ৰকাশ কৰিব পৰাটো এটা গণতান্ত্ৰিক অধিকাৰ। ছাত্ৰৰ এই অধিকাৰ লগতে সন্মান শিক্ষকে ৰক্ষা কৰিব লাগিব। মন কৰিবলগীয়া যে মহাবিদ্যালয়ৰ স্নাতক বৰ্ষৰ প্ৰায়ভাগ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে ১৮ বছৰৰ ওপৰৰ বয়সৰ। তেওঁলোক প্ৰত্যেক একোজন ভোটাৰ আৰু সেই হিচাবে যুক্তিৰফালৰ পৰা দেশৰ একোজন দায়িত্বশীল নাগৰিক। সেই দিশৰ পৰাও তেওঁলোকৰ মুক্তভাৱে নিজৰ মত প্ৰকাশ কৰিব পৰাৰ পূৰ্ণ অধিকাৰ আছে। আনহাতে কলেজ এখন সূনাগৰিকৰ গুণাৱলী বিকাশৰ এক প্ৰশিক্ষন স্থলী। স্পষ্টভাৱে নিজৰ মতামত প্ৰকাশ কৰিব পৰাটো সূনাগৰিকৰ এটা গুণ। এইক্ষেত্ৰত সেয়েহে তেওঁলোকক বাধাতো দিব নালাগেই বৰং উৎসাহে যোগাব লাগে। গণতান্ত্ৰিক মানসিকতা আনক বশ কৰি আৰু দমন কৰি

গঢ়ি নোৱাৰি। এই কথা ছাত্ৰ শিক্ষকৰ সম্পৰ্কৰ ক্ষেত্ৰতো প্ৰযোজ্য।

উচ্চশিক্ষাৰ আন এটা গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা হৈছে, শিক্ষা ব্যৱস্থাৰ বাবে শিক্ষক সৃষ্টি কৰা।

National Education Policy 1986 ত কোৱা হৈছে - Being at the apex of the educational pyramid, it has also a key role in producing teachers for the education system. (National Policy on Education 1986 (As modified in 1992), 1998)

শিক্ষক সৃষ্টিৰ দায়িত্বও যিহেতু উচ্চ শিক্ষাৰ গতিকে কলেজসমূহে মূল্যবোধ শিক্ষাত গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা লব লাগিব। শিক্ষক সৃষ্টিৰ দায়িত্ব এটা বৰ ডাঙৰ দায়িত্ব। মূল্যবোধ শিক্ষাৰ ধাৰাবাহিকতা বক্ষাৰ ক্ষেত্ৰত লব লগা ই এটা ডাঙৰ ভূমিকা। ইয়াত ভুল হোৱা মানে ভৱিষ্যত প্ৰজন্মলৈ সেই ভুল কঢ়িয়াই নিয়া। মুঠ কথাত ভাৰতীয় সমাজৰ মূল্যবোধ আৰু চহকী পৰম্পৰা ভৱিষ্যত প্ৰজন্মলৈ কঢ়িয়াই নিয়াত কলেজ শিক্ষকে এক গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা লব লাগিব।

দেখা যায় যে কলেজসমূহ এই দায়িত্বৰ প্ৰতি সচেতন। এই সচেতনতাৰ আভাস কলেজবিলাকৰ prospectus ৰ vision, mission আদিত প্ৰায়ে প্ৰতিফলিত হোৱা দেখা যায়।

দুটামান উদাহৰণ উল্লেখ কৰা হ'ল -

'A society without human rights and democate values is a de-
ceased body. Social harmony is another deciding factor for the devel-
opment of a society. Bijni College seriously takes note of all these
aspects of society and vows to render selfless service for the fulfil-
ment of these goals (Prospectus, Bijni College, 2011-2012).

'Bongaigaon College ... a long term comprehensive capacity
Building Programme whose substantive focus will be on values based
or need based education ... (Prospectus, Bongaigaon College, 2010-

2011)

'Youth empowerment ... including scientific spirit and traditional human values enabling to share in societal needs' (Prospectus, Birjhora Mahavidyalaya)

মূল্যবোধ শিক্ষাৰ ক্ষেত্ৰত কলেজত থকা অসুবিধাসমূহ :

ওপৰোক্ত আলোচনাৰ পৰা এইটো প্ৰতীয়মান হয় যে মহাবিদ্যালয়ক মূল্যবোধ শিক্ষাদানৰ দায়িত্ব দিয়া হৈছে আৰু মহাবিদ্যালয়সমূহেও এই দায়িত্ব গ্ৰহণ কৰিছে। কিন্তু বৰ্তমান মহাবিদ্যালয়সমূহে শিক্ষাদান কৰা অৱস্থাটো পৰ্যবেক্ষন কৰিলে দেখা যায় যে এই শিক্ষাপ্ৰদানৰ বাবে যি পৰিৱেশ বা সা-সুবিধাৰ দৰকাৰ সেইবোৰ পৰ্যাপ্ত নহয়। অসুবিধাবিলাক এনেধৰণৰ -

নিৰ্দিষ্ট পাঠ্যক্ৰমৰ অভাব : কলেজ পৰ্যায়ত মূল্যবোধ শিক্ষাৰ কোনো পৃথক পাঠ্যক্ৰম নাই। পাঠ্যক্ৰম অবিহনে প্ৰণালীবদ্ধ শিক্ষা প্ৰদান সুবিধাজনক নহয়। ইয়াৰ ফলত দেখা দিয়া অসুবিধাবোৰ হৈছে -

(১) মূল্যবোধ শিক্ষাৰ অন্তৰ্গত বহুতো গুৰুত্বপূৰ্ণ বিষয় সকলো বিষয়ৰে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক শিকোৱাৰ সুবিধা নাই। যেনে দেশ এখনৰ সাংবিধানিক মূল্যবোধ গণতন্ত্ৰ, চেকুলাৰজিম আদিৰ পাঠদান সকলো বিষয়তে কৰিব নোৱাৰি।

(২) কলেজ শিক্ষকসকলে নিজৰ বিষয়টোৰ লগত সংগতি নথকা মূল্যবোধৰ শিক্ষাদান ছাত্ৰক কৰাতো অসুবিধা। জোৰকৈ সংগতি স্থাপন কৰা আহৰি নাথাকে। আহৰি থাকিলেও অপ্ৰাসঙ্গিক বুলি ছাত্ৰই গুৰুত্ব প্ৰদান নকৰিব পাৰে।

(৩) পৰীক্ষাৰ লগত জড়িত নথকা কথা বিলাকত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে স্বাভাৱিকতে বেছি গুৰুত্ব প্ৰদান নকৰে। ফলত মূল্যবোধৰ খাৰণাবিলাকৰ গভীৰতালৈ সোমাই যোৱাৰ ইচ্ছা নাথাকে।

(৪) পৰীক্ষাৰ ফলাফলৰ লগত জড়িত নথকা কথাবিলাক অদৰকাৰী বুলি বিবেচিত হব পাৰে। ইয়াৰ ফলত মূল্যবোধ শিক্ষাই গুৰুত্ব নাপাব পাৰে।

ছাত্ৰ শিক্ষকৰ অনুপাত : কলেজত বহুতো বিষয়ত শিক্ষক অনুপাতে ছাত্ৰ সংখ্যা ইমান বেছি যে ভালদৰে পাঠদান কৰাই অসুবিধা। ছাত্ৰ শিক্ষকৰ বিজ্ঞানসন্মত অনুপাত এতিয়াও কাৰ্যকৰীকৰণ হোৱা নাই।" ছাত্ৰ অনুপাতে

শিক্ষক কম হোৱাৰ বাবে হোৱা অসুবিধাবোৰ হৈছে -

(১) শিক্ষকে ছাত্ৰক অধিক সময় দিব নোৱাৰে।

(২) শিক্ষক ছাত্ৰৰ মাজত দূৰত্ব অধিক হোৱাৰ বাবে ছাত্ৰ শিক্ষকৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱিত নহয়।

(৩) শ্ৰেণীকোঠাৰ বাহিৰত শিক্ষাদান কৰা সম্ভৱ নহয়।

(৪) নিজৰ বিষয়ৰ আওতাৰ বাহিৰলৈ গৈ শিক্ষাদান কৰিব নোৱাৰে।

শিক্ষাদান প্ৰণালীবদ্ধ নহয় : কলেজ পৰ্যায়ত মূল্যবোধ শিক্ষা এতিয়াও প্ৰণালীবদ্ধ হোৱা নাই। অকল তাত্ত্বিক দিশত নৈতিক দায়িত্ব থাকিলেই নহয়। ব্যৱহাৰিক দিশতো গুৰুত্ব প্ৰদান কৰিব লাগিব। সফলতাৰ উদ্দেশ্য আগত ৰাখি প্ৰণালীবদ্ধ ভাৱে আগবাঢ়িলেহে সফলতা আহিব।

ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে মহাবিদ্যালয়ত দুই-চাৰি বছৰৰ বাবে অধ্যয়ন কৰে। এই সময়ছোৱা তেওঁলোকৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ সময়। ব্যক্তিত্বৰ এই বিকাশৰ আঁৰতে লুকাই থাকে মূল্যবোধৰ উন্নয়ন আৰু নিজাববীয়াকৈ উচিত সিদ্ধান্ত ল'ব পৰাৰ দক্ষতা আহৰণ। উচ্চ শিক্ষাৰ ৮৭ শতাংশ ছাত্ৰই যদি কলেজত অধ্যয়নৰত তেনেহলে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ এই মূল্যবোধৰ উন্নয়নত কলেজ সমূহেই মূল ভূমিকা ল'ব লাগিব। কিন্তু চিন্তনীয় কথা এই যে ব্যৱহাৰিক দিশত এই শিক্ষাদানৰ সুবিধা কলেজসমূহত এতিয়াও ঠিকমতে হোৱা নাই। সঠিক পদক্ষেপ গ্ৰহণ কৰি অসুবিধাসমূহ আঁতৰ কৰিলে মহাবিদ্যালয় পৰ্যায়ত মূল্যবোধ শিক্ষা সফল হ'ব।

References :

Basu, D. D. (2004). Shorter Constitution of India. Agra. Nagpur. New Delhi : Wadhwa and Company.

Draft Report of Working Group on Higher Education 11th five Year Plan, Government of India.

Planning Commission, New Delhi. (n.d.) Retrieved May 26, 2013,

from http://www.aicteindia.org/downloads/higher_education_Xplan.pdf:http://www.aicteindia.org/downloads/higher_education_Xplan.pdf

Gawnde, D.N. (2002). Value Oriented Education. New Delhi : Sarup & Sons, New Delhi.

Giddens, A. (1991). Sociology. Oxford : Polity press.

Halstead & Taylor. (1996). values in education and education in values. London : Falmer press.

Inclusive and Qualitative Expansion of Higher Education 12th Five-Year Plan, 2012-17. (n.d.)
Retrieved May 27, 2013, from http://www.ugc.ac.in/ugcpdf/740315_12FYP.pdf:http://www.ugc.ac.in/ugcpdf/740315_12FYP.pdf

National Policy on Education 1986 (As modified in 1992). (1998). New Delhi : Government of India, Department of Education, Ministry of Human Resource Development.

Oxford Advanced Learner's Dictionary. (2005). Oxford University Press.

Prospectus, Bijni College. (2011-2012). Bijni : Bijni College.

Prospectus, Birjhora Mahavidyalaya, Bongaigaon : Birjhora Mahavidyalaya.

Prospectus, Bongaigaon College, (2010-2011). Bongaigaon : Bongaigaon College.

Robb, D. (2009, January 17). Values Education-What Is It? Retrieved May 25, 2013, from CAVE-Values Education: <http://www.valueseducation.co.uk/articles/article-values-education.html>

Snook, I. (2003). *The Ethical Teacher. An Introduction to the Ethics of Teaching*. Dunmore Press.

Thio, A. (2005). *sociology. A brief introduction*. Boston: Pearson.

TNN, A. M. (2011, March 9). HRD ministry, UGC can't define higher education. Retrieved June 2, 2013, from *The Times of India*: http://articles.timesofindia.indiatimes.com/2011-03-09/india/28671822_1_higher-education-ugc-act-university-grants-commission

Tony Harland and Neil Pickering. (2011). *Values in Higher Education Teaching*. New York: Routledge.

UGC makes new rules for student-teacher ratio at universities. (2010, May 18). Retrieved May 26, 2013, from *The Economic Times*: <http://economictimes.indiatimes.com/ugc-makes-new-rules-for-student-teacher-ratio-at-universities/articleshow/5945718.cms>

গান্ধীজীৰ 'আত্মজীৱনী অথবা মোৰ সত্য অনুেষণৰ কাহিনী' অসমীয়া অনুবাদ
- অমিয় কুমাৰ দাস, (১৯৯৮). আহমেদাবাদ : নৱজীৱন পাব্লিচিং হাউচ.

1. *The Times of India* reports-"The term higher education has not been defined in the UGC Act, 1956." However, the Commission reproduced some sections of the UGC Act that talked about its functions but were nowhere close to a definition of "higher education" see TNN, A. M. (2011, March 9). *HRD ministry, UGC can't define higher education*.

2. The number of students enrolled in the universities and colleges (formal system) has increased since independence to 13,642 million in the beginning of the academic year 2009-10, with 1,669 million (12.24%) in the university departments and 11.973 million (87.76%)

in the affiliated colleges (Source: MHRD, Annual Report, 2009-10) - reported in Inclusive and Qualitative Expansion of Higher Education 12th five Year- Plan, 2012-17.

3. In Assam 94.93% students are enrolled in affiliated colleges as on 2009-10, see table 7 in Inclusive and Qualitative Expansion of Higher Education 12th Five-Year Plan, 2012-17.

4. The focus in the article is given in the general education. So, colleges here mean only colleges giving general education not the technical education.

5. In Vedic period (4000-1000 BC) aim of education was formation and building character, in Buddhist period (600-1000 BC) it was emancipation, character formation and in medieval period (1200 AD-1800 AD) the aim was development of individual morality and character.

6. University education commission (1948-49), Secondary Education commission (1952-53), Education commission (1964-66), Parliamentary Members committee (1967), Ten Years Programme of NCERT (1975) etc. see Gawnde, D. N. (2002)

7. "To develop scientific temper, humanism and the spirit of enquiry and reform" is one of the fundamental duties of the Indian citizens, according to the Constitution of India (Art.51A) (Basu, 2004).

গান্ধীজীয়ে আৰু কৈছিল - "মই যদি মিছলীয়া হওঁ তেন্তে ল'ৰাহতক মিছা কথা কবলৈ হাক দিয়াটো ধৃষ্টতা মাথোন। যিজন শিক্ষকে নিজেই ভীৰু কাপুৰুষ তেওঁ ল'ৰাহতক কেতিয়াও সাহিয়াল কৰিব নোৱাৰে। নিজৰেই আত্মসংযমৰ গুণ নাথাকিলে তেওঁ কেতিয়াও ছাত্ৰহতক আত্মসংযমৰ গুণ দিব নোৱাৰিব।" (গান্ধীজীৰ 'আত্মজীৱনী অথবা মোৰ সত্য অন্বেষণৰ কাহিনী' মূল অনুবাদ - অমিয় কুমাৰ দাস, ১৯৯৮)

8. The Economic Times reports- all Central Universities and Deemed to be Universities will need to have at least one teacher for every 10 students for their post-graduate programmes in science and one for every 25 students at the undergraduate level, as per new regulations of the UGC. The new regulations were adopted on recommendations of a committee led by Prof J A K Tareen, former member of the University Grants Commission and Vice Chancellor Puducherry University. The Under Graduate programmes will need to have at least one pedagogue for every 15 students in the media and mass communication departments, while the teacher-student ratio should be 1:30 for social sciences and 1:25 for the science stream (see UGC makes new rules for student-teacher ratio at universities, 2010 The Economic Times).

9. Inclusive and Qualitative Expansion of Higher Education 12th Five-Year Plan, recommended- An accepted national policy for student teacher ratio should be strictly adhered to in all colleges and universities. The recently approved ratio by the UGC be made mandatory for all universities and colleges”.

দৈবচন্দ্র তালুকদাৰৰ উপন্যাসত সমকালীন সমাজ চিত্ৰ

- ঈশ্বৰ চন্দ্ৰ ডেকা

অসমীয়া সাহিত্যত প্ৰাক-স্বাধীনতা কালত যিকেইজন উপন্যাসিকে
অসমীয়া উপন্যাসৰ ধাৰাটি প্ৰবাহিত কৰিছিল, সেইসকলৰ ভিতৰত দৈবচন্দ্র
তালুকদাৰ অন্যতম। তালুকদাৰৰ গ্ৰন্থাকাৰে প্ৰকাশিত উপন্যাসৰ সংখ্যা আঠখন
- 'খুঁৱলী-কুঁৱলী', 'আগ্নেয়গিৰী', 'বিদ্ৰোহী', 'অপূৰ্ণ', 'দুনীয়া', 'এই পথে
বিড়িয়াই', 'উতলা পানীৰ ভাপ' আৰু 'কেৰ্কেটুৱা'। ইয়াৰ বাহিৰেও আৱাহন,
বাঁহী, মিলন আদি আলোচনীৰ বুকুতো ধাৰাবাহিকভাৱে প্ৰকাশিত উপন্যাস
কেইখনমানো আছে - 'আদৰ্শপীঠ', 'কাচলমতী', 'জনাদিন', 'তৰুণ অসম'
আৰু 'দুখু'। সমাজ সংস্কাৰ আৰু সমাজত গান্ধীবাদী আদৰ্শ প্ৰতিষ্ঠাৰ উদ্দেশ্য
আগত ৰাখি তেওঁ উপন্যাস ৰচনাত হাত দিছিল। আটাইকেইখন উপন্যাসৰে
পটভূমি অসমৰ গ্ৰাম্য সমাজ। উপন্যাসৰ কাহিনী বিন্যাস আৰু চৰিত্ৰ সমূহৰ
কথা-বাৰ্তা আৰু কাৰ্যকলাপত সমকালীন অসমৰ সমাজ জীৱনৰ চিত্ৰ ফুটি
উঠিছে।

যুদ্ধপূৰ্ব আৰু যুদ্ধোত্তৰ কালৰ অসমীয়া সমাজ বিশেষকৈ বৃটিছ শাসনে
গৰকা অসমীয়া সমাজখনে কেনে ৰূপ লৈছিল, বৃটিছ শাসনৰ অভিজ্ঞতাই
ব্যক্তিসত্ত্বাত কেনেধৰণে প্ৰতিক্ৰিয়া কৰিছিল তাৰ চিত্ৰ উপন্যাসবোৰত অংকন
কৰিবলৈ প্ৰয়াস কৰিছিল। গাঁৱলীয়া লোকৰ সুখ-দুখ, হাঁহি-কান্দোন মিশ্ৰিত
জীৱন ধাৰা, প্ৰেম-প্ৰণয়, ঈৰ্ষা-অসূয়া, আচাৰ-ব্যৱহাৰ, বিশ্বাস-অবিশ্বাস আদিৰ

ছৰি দাঙি ধৰাৰ উপৰিও সামাজিক জীৱনৰ উন্নতিৰ ব্যাধিস্বৰূপ নাৰীৰ সৈতে জড়িত নানাৰিধ সমস্যা, অৰ্থনৈতিক দুৰ্দশা, সামাজিক কু-সংস্কাৰ, ধৰ্মাস্কতা, জাতিভেদ, ধনী-দুখীয়াৰ বৈষম্য আদি ব্যক্তি জীৱনত প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰা সৰু বৰ বিভিন্ন সমস্যাৰ প্ৰতিফলন ঘটিকে উপন্যাসবোৰত। অৱশ্যে উপন্যাসিকে সমস্যাৰ প্ৰতিফলন কৰিয়েই এৰা নাই; গঠনমূলক দৃষ্টিভঙ্গীৰে এখন সুস্থ-সবল সমাজ গঠনৰ ওপৰতো গুৰুত্ব আৰোপ কৰিছে।

পৰাধীন ভাৰতত আমাৰ সমাজত বাল্য-বিবাহ, যৌতুক প্ৰথা আদিৰ দৰে যিবোৰ ঘটনা চলি আছিল তালুকদাৰৰ উপন্যাসত তাৰ প্ৰতিফলন ঘটিছিল। ভাৰতীয় পৰম্পৰাত সমাজত নাৰীয়ে বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ স্থান অধিকাৰ কৰি আহিছে যদিও পুৰুষ প্ৰধান সমাজে নাৰীক হাতৰ পুতলাৰ দৰে ব্যৱহাৰ কৰিছিল। ঘৰৰ চাৰি বেৰৰ মাজতে আৱদ্ধ হৈ সমাজৰ কঠোৰ নীতি-নিয়ম বিনা প্ৰতিবাদে মানি ল'বলগীয়া হৈছিল। আনকি বিয়াৰ বিষয়তো ছোৱালীৰ ব্যক্তিগত মতামত প্ৰকাশ কৰাৰ অধিকাৰ নাছিল। সেই সময়ত গাভৰু ছোৱালীয়ে ডেকা লৰাৰ লগত স্বাধীনভাৱে ফুৰা-চকা কৰাতো বাদেই, কথা পতাটোৱে আছিল সামাজিক অপবাধ। তালুকদাৰৰ 'ধুৱালি-কুঁৱলী' উপন্যাসত দৈৱকী উকিলৰ ঘৰতে থকা কল্লৰ সৈতে বীনাই কথা পতা শুনি মাকে ধমকনিৰে শাসন কৰিছে, 'তই যাবে তাৰে সৈতে কথা কৈ ফুৰ কিয় ? ইমান ডাঙৰ হ'লিহি, লাজ হুকম নাজান?' (ধুৱালি-কুঁৱলী, পৃষ্ঠা - ৮৩)। পৰম্পৰাগত হিন্দু ধৰ্মৰ নিয়ম আৰু ভাৰতীয় মূল্যবোধ অনুসৰি অনিচ্ছা স্বত্বেও কোনো বিশেষ পৰিস্থিতিত পৰি নাৰীয়ে বিবাহসূত্ৰে যিজন পুৰুষক স্বামী হিচাপে পায়, তেওঁকেই অন্তৰৰ সমস্ত প্ৰেম ভকতিৰে জীৱন দেৱতাকপে পূজা কৰিবলগীয়া হয়। 'ধুৱালি-কুঁৱলী' উপন্যাসতেই ইয়াৰ দৃষ্টান্ত উজ্বল, 'কিয়নো বীনা বিয়া হৈ গৈছে। হিন্দু নিয়মমতে সেয়ে তেওঁ নিৰ্বাচন কৰা স্বত্ব হেৰুৱাইছে'

(ধুৱলি কুৱলী, পৃষ্ঠা - ৮৪)

বিংশ শতিকাৰ আগভাগত অসমীয়া সমাজত দ'কৈ শিপাই থকা সামাজিক কু-প্ৰথাবোৰৰ ভিতৰত বাল্য-বিবাহ অন্যতম। প্ৰচলিত ৰীতি অনুসৰি কম বয়সতে ছোৱালীক বিয়া দিয়া হৈছিল। বিয়াৰ পিছতো ছোৱালীয়ে মাকৰ ঘৰতে থাকি পুষ্পিতা হোৱাৰ পিছতহে স্বামী গৃহলৈ গৈছিল। 'ধুৱলি-কুৱলী' উপন্যাসতে পোৱা যায় - 'কিছুদিনৰ পিছত বীনাৰ দশ হ'ল। উকিলেও সমাজৰ নিয়ম অনুসৰি 'পাচ বিয়া' দি বীনাক শহুৰেকৰ ঘৰলৈ পঠিয়ালে।' (ধুৱলি কুৱলী, পৃষ্ঠা - ৫৫) সেইসময়ত বিয়াৰ পূৰ্বে ছোৱালী মাকৰ ঘৰতে পুষ্পিতা হোৱাটো আছিল ঘণনীয় কথা, তেনে ছোৱালীক সমাজে পতিতা জ্ঞান কৰিছিল। তালুকদাৰৰ অপূৰ্ণ উপন্যাসতো দেখা যায়, কু-সংস্কাৰত অন্ধ নিমজিঙত সমাজে মাকৰ ঘৰতে ডাঙৰ হোৱা পূৰ্ণিমাক ঠাট্টা বিদ্ৰূপ কৰিছে। বিয়া কি বস্তু, স্বামী ভক্তি কি তাক ভালদৰে উপলব্ধি কৰিব নোৱাৰোতেই বিয়া দিয়া অপৰাধেই সমাজত চলি থকা নাছিল; ছোৱালীৰ দৰে ল'ৰাইও বৰ কম বয়সতে বিয়া কৰাইছিল আৰু বিয়াৰ পিছতো তেওঁলোকৰ ছাত্ৰ জীৱন চলি আছিল। ফলস্বৰূপে অনেক ধনী লোকেই জোৱায়েকৰ পঢ়া-শুনাৰ খৰচৰ দায়িত্ব বহন কৰিবলগীয়া হৈছিল।' তালুকদাৰৰ 'আগ্নেয়গিৰী' উপন্যাসৰ নায়ক শোভন চন্দ্ৰই ছাত্ৰাৱস্থাতেই আইকনক বিয়া কৰাইছিল কিন্তু উপাৰ্জনহীন শোভনে মাহীমাকৰ লাঞ্ছনা-গঞ্জনা সহ্য কৰিব নোৱাৰি শেষত বেপাৰ কৰিবলৈ লৈছিল।

দৈবচন্দ্ৰ তালুকদাৰৰ উপন্যাসৰ এটা আকৰ্ষণীয় বৈশিষ্ট্য হ'ল, অৱলম্বা বিধৱা গাভৰুৰ হিয়া ভঙা বেদনাৰ কৰুণ চিত্ৰাঙ্কণ। বাল্যকালতেই বিবাহ-পাশত আৱদ্ধ হোৱা অনেক হতভগা নাৰীয়ে দৈব দুৰ্বিপাকত বিয়াৰ কিছুদিন পাছতেই স্বামীক হেৰুৱাই সমাজৰ কঠোৰ নিয়মৰ কৰলত পৰি তেওঁলোকৰ

মনৰ চিবন্তন আশা-আকাঙ্ক্ষা, ইচ্ছা-অভিৰুচি আদিক অৱদমন কবি আজীৱন বৈধব্যৰ যন্ত্ৰনা ভোগ কৰিবলগীয়া হয়। এই দুখুনী বিধৱাসকল সাধাৰণতে সমাজৰ এটা গলগ্ৰহ হৈ পৰে। সমাজত অনেক অনৈতিক ঘটনাৰ লগত বিধৱাসকল জড়িত হৈ পৰিছিল। তালুকদাৰৰ ‘আদৰ্শপীঠ’ উপন্যাসত সাবিত্ৰী যৌৱন সম্পন্ন বিধৱা। সমাজৰ নিয়ম মানি বিধৱাৰ সাজ পিন্ধিলেও তাইৰ মনৰ পৰা যৌৱনৰ মাদকতা আৰু সংসাৰী নাবীৰ আশা-আকাঙ্ক্ষা আদিক সামাজিক জীৱনৰ নাগ-পাশেৰে বান্ধিব পৰা নাই। এই নিঃসহয়া বিধৱাসকল গাৰঁৰ কামুক যুৱক বলি হৈ বহুতো কৰুণ কাহিনীৰ সূত্ৰপাত হয়। সাবিত্ৰী (আদৰ্শপীঠ), মাইতী (দুনীয়া), সেউতী (দুখু) আদিয়ে গাৰঁৰ যুৱক দ্বাৰা ধৰ্মিতা হৈ সমাজৰ চকুত পতিতাৰ পৰিচয়েৰে দুখময় জীৱন অতিবাহিত কৰিবলগীয়া হৈছে। এনে অপযশৰ ওৰ পেলাবলৈকে অৱশেষত সাবিত্ৰীয়ে আত্মহত্যা কৰিছিল। বিখাতাৰ নিষ্ঠুৰ বিধানকে জীৱনৰ আশীষ নিৰ্মালি হিচাপে গ্ৰহণ কৰি জীয়াই থকা বিধৱা নাবীসকল সমাজৰ দৃষ্টিত কুলক্ষিণী। সমাজে পাহৰি যায়, সেইজনী ছোৱালীকে এদিন গৃহলক্ষ্মী বুলি আদৰি অনা হৈছিল। বেচেষ্টা বিধৱাসকলে পূৰ্বাতন সমাজ ব্যৱস্থা আৰু অঙ্ক সংস্কাৰৰ মাজত অস্থিৰ হৈ অদৃষ্টৰ অদৃশ্য কোলাত নিজকে এৰি দিবলগীয়া হৈছে।

সেইসময়ত ছোৱালীৰ বিয়া-বাৰুৰ প্ৰসঙ্গত প্ৰচলিত গা-ধন আৰু যৌতুক প্ৰথাৰ চিত্ৰও তালুকদাৰৰ উপন্যাসত প্ৰতিফলিত হৈছে। ‘অপূৰ্ণ’ উপন্যাসত থকা জন্মি আৰু বৈকুণ্ঠৰ কঠোপকথনত উল্লেখ কৰা “মই সকলো ঠিক কৰিম। গাখন অতিকমেও ঢকুৰি পাবি। বোলো দিবলগীয়া বস্তু দি পেলা। জঞ্জালৰ আৱশ্যক নাই। ছোৱালীও ডাঙৰ হৈ আহিছে।” (অপূৰ্ণ - পৃষ্ঠা - ৪) কথাৰ মাজতে ইয়াৰ সত্যতা নিহিত আছে। কিন্তু পাশ্চাত্য শিক্ষাৰ প্ৰচাৰ আৰু প্ৰসাৰে গতানুগতিক সামাজিক ধ্যান ধাৰণা সলনি কৰি মানুহৰ মনত

এক নতুন ধ্যান ধাৰণাৰ উন্মেষ ঘটালে। বিশেষকৈ স্ত্ৰী শিক্ষাৰ সম্প্ৰসাৰণৰ লগতে নাৰীয়ে সামাজিক কু-সংস্কাৰ আৰু সংকীৰ্ণতাক লক্ষ্যপ নকৰি আত্ম-নিৰ্ভৰশীল হ'বলৈ সাহস পাইছে। আনকি বিয়াৰ ক্ষেত্ৰতো নাৰীৰ ব্যক্তিগত মতামতৰ প্ৰশ্ন আহি পৰিল। তালুকদাৰৰ 'এই পথে বিড়িয়াই' উপন্যাসত মোহনে আগবঢ়োৱা বিয়াৰ প্ৰস্তাৱ জীয়েক বহনৰ কথামতেই বাপেকে নাকছ কৰিবলৈ বাধ্য হৈছিল (এই পথে বিড়িয়াই, পৃষ্ঠা - ৩৬)।

অসমীয়া নাৰীৰ চৰিত্ৰগত বৈশিষ্ট্যৰ ওপৰতো উপন্যাসিকে আলোকপাত কৰিছে। অসমীয়া নাৰী স্বামীপ্ৰাণা, আদৰ্শগতা, ক্ষমাশীলা আৰু ভাগ্যশীলা। স্বামীৰ জীৱনত শান্তি দিয়া, স্বামীৰ সুখৰ বাবেই তেওঁৰ জীৱনাদৰ্শেৰে প্ৰভাৱান্বিত হোৱাটো নাৰীৰ কৰ্তব্য। তালুকদাৰৰ উপন্যাস 'বিদ্ৰোহী'ত কনকৰ শান্তিৰ বাবেই আইকনেও বিদ্ৰোহৰ আচনিত সহযোগ কৰিছে। 'দুনীয়া'ত মদপী মাতাল স্বামী বামুৰ তিবন্ধাৰ দুনীয়াই বিনা প্ৰতিবাদে সহ্য কৰিছিল। 'অপূৰ্ণ'ৰ মৌজাদাৰণী চৰিত্ৰ জৰিয়তে মঙ্গলময়ী মাতৃৰ ৰূপ অংকিত হৈছে। আনৰ লগনীয়া কথাৰে প্ৰবোচিত হৈ শাহু-বোৱাৰীয়ে কাজিয়া কৰি একোটা পৰিয়াললৈ কিদৰে ভাঞ্জনমুখী অৱস্থা নমাই আনে, তাৰ চিত্ৰও উপন্যাসসমূহত উজ্জ্বল।

বৃটিছ শাসনৰ কালছোৱাত শিক্ষাহীনতা, অস্বাস্থ্য, দাৰিদ্ৰ, অন্ধবিশ্বাস, মহাজনৰ ঋণৰ বোজা, ভূমি ৰাজহৰ হেঁচা, ৰাজনৈতিক ষড়যন্ত্ৰত সাধাৰণ গাৱঁপীয়া কৃষকৰ জীৱনলৈ আহি পৰিছিল চৰম দুৰ্দশা। গাৱঁৰ চতুৰ্দ্দেশে ফুটি উঠিছিল এক ছন্দহীন ৰূপ আৰু সামাজিক অবক্ষয়ৰ ছবি। দৈনন্দিন জীৱনৰ বাবে আৱশ্যকীয় সম্ভাৰণৰ কিনিবলৈও তেওঁলোকৰ শক্তি নাই। 'আদৰ্শ পীঠৰ' মণ্ডলৰ কথাতেই গাৱঁৰ দুৰ্ভিক্ষৰ কদৰ্য্য ৰূপ ফুটি উঠিছে - 'জুই জুলাবলৈ জুইবাহ নাই, ঘৰে ঘৰে তুইজুইৰ সৃষ্টি হৈছে। লোণ কিনিব নোৱাৰি

মানুহে কলাখাৰ খাব ধৰিছে। ইপিনে বাৰটা মাহত তেৰটা বেমাৰ, বসন্ত, জ্বৰ, কাহ আছেই’ (‘আদৰ্শপীঠ’, ‘আৱাহন ১১ শ বছৰ, ১ম সংখ্যা, পৃষ্ঠা - ৭০)। সুদখোৰ মহাজনৰ ঋণৰ বোজা কঢ়িয়াই সৰ্বস্বান্ত হোৱা কৃষকৰ কৰণ চিত্ৰও প্ৰতিবিস্তিত হৈছে ‘ধুৱলি-কুৱলী’ উপন্যাসত। ইয়াক কুঁহিবামে মহাজনৰ ঋণ পৰিশোধ কৰিব নোৱাৰাত কুঁহিবামৰ ঘৰ ক্ৰোক কৰিছে। অৱশেষত সমাজৰ আগত কৰা অপমান আৰু নিজৰ পৈত্ৰিক মাটিখিনিও নিলামত হেৰুৱাব বেদনাত কুঁহিবামে আত্মহত্যা কৰিলে।

ইংৰাজৰ আলমত গাঁওবুঢ়া, মৌজাদাবসকলৰ আদিপত্যৰ চিত্ৰও উপন্যাসত প্ৰতিফলিত হৈছে। গাঁওবুঢ়া, মৌজাদাবসকলে গঞালোকৰ সৰলতাৰ সুযোগ লৈ নিজৰ প্ৰভুত্ব প্ৰদৰ্শন কৰিছিল। ‘অপূৰ্ণ’ উপন্যাসত চম্পাহাঁতৰ খেতি মাটিখিনিও গাঁওবুঢ়াই চল-চাতুৰিৰে হাত কৰিছে। খোৱা-নোখোৱা, চোৱা-নোচোৱা জাত-কুলৰ বৈষম্য-বিচাৰ পৰচৰ্চা আদি নিতান্ত তুচ্ছ কথা কৈ কেন্দ্ৰ কৰি সৃষ্টি হোৱা সামাজিক খৰিয়াল আৰু সময়বিশেষে তাৰ অশান্তিজনক পৰিণতিৰ বাস্তৱানুগ বিৱৰণো দাঙি ধৰা হৈছে তালুকদাৰৰ উপন্যাসবোৰত। এনে কাজিয়াৰ সূত্ৰতে গাঁওবোৰ একাধিক খেলত বিভক্ত হৈ পৰে। ‘আদৰ্শপীঠ’ উপন্যাসত শ্ৰীধৰ আৰু সাবিত্ৰীৰ মাজত হোৱা কথোপকথনেই ইয়াৰ সাক্ষী

“কিয় আপুনি জানো জনা নাই আমাৰ গাঁও ফালি দুখেল হৈছে। ই খেলৰ মানুহে সি খেলৰ মানুহৰ ঘৰলৈ গ’লে জগৰ লাগে।”

“ইমানখিনিয়ৈ নে ?”

“হয়, নাম-প্ৰসঙ্গতো যাব নোৱাৰি।”

(‘আদৰ্শপীঠ’ আৱাহন ১১ শ বছৰ/১ম

সংখ্যা পৃঃ ৬৮)

চৰকাৰী চাকৰিৰ সমুখত কৃষি, ব্যৱসায়-বাণিজ্য কৰি জীৱন নিৰ্বাহ কৰা লোকসকল সমাজত হয় হৈ পৰাৰ চিত্ৰও দৈবচন্দ্ৰ তালুকদাৰৰ উপন্যাসত প্ৰতিফলন ঘটিকে। চাকৰিয়াল মাত্ৰেই হৈছিল আদৰৰ পাত্ৰ, লাগিলে তেওঁ বছৰেকত দুকুৰা মাটিৰ খাজনা মাফ পোৱা গাঁওবুঢ়াই হওঁক।^১ সেয়ে কৃষি আৰু গ্ৰাম্য জীৱনৰ তিজতাৰ বিপৰীতে চাকৰি আৰু নগৰীয়া জাৱনৰ সুখ স্বাচ্ছন্দ্যৰ প্ৰতিহে বৃদ্ধি পাইছিল মানুহৰ স্বাভাৱিক আসক্তি। চাকৰি সন্ধানত ঘূৰি ফুৰি হতাশাত ভাগৰি পৰা যুৱ মানসিকতাৰ সুন্দৰ প্ৰতিফলন ঘটিকে মদনৰ চৰিত্ৰত। ('এই পথে বিড়িয়াই' - পৃঃ ৭৬) বেহা-বেপাৰ কৰাটো তেতিয়াৰ সমাজে লাজৰ কথা বুলি ভাবিছিল। সেইবাবেই আইনৰ ডিগ্ৰী লৈ ব্যৱসায় কৰিবলৈ লোৱা দুখুক (দুখু) সমনীয়াসকলে বিদ্ৰূপ কৰিছে।

স্বাধীনতাৰ পৰবৰ্ত্তীকালত যিবোৰ প্ৰগতিবাদী আদৰ্শই যুৱকসকলক স্পৰ্শ কৰিছিল তাৰ চিত্ৰও উপন্যাসত বিস্তৃত হৈছে। সামাজিক পৰম্পৰাত কুঠাৰাঘাত কৰি নিচ কুলৰ নোমলৰ সৈতে দৈৱকী উকিলে জীয়েক বীনাক বিয়া দিয়া কাৰ্য (ধুৱলি-কুৱলী), মৌজাদাৰৰ ল'ৰা হৈও শিক্ষিত শ্ৰীধৰে কৃষি কাৰ্যত মনোনিবেশ কৰা (আদৰ্শপীঠ) তেনে আদৰ্শৰ প্ৰভাৱে ফল বুলি ক'ব পাৰি। অসমীয়া সমাজত গভীৰভাৱে সোমাই থকা জাতিভেদ প্ৰথাৰ চিত্ৰও তালুকদাৰৰ উপন্যাসমূহত প্ৰতিবিম্বিত হৈছে। উচ্চ বৰ্ণৰ লোকসকলে তেতিয়া নিম্ন বৰ্ণৰ লোকৰ সৈতে একেলগে খোৱা-বোৱা, উঠা-বহা নকৰিছিল। হৰিজন, কৈৱৰ্ত্ত সম্প্ৰদায়ৰ লোকসকলক অশ্ৰদ্ধাৰ চকুৰে চাইছিল। 'দুনীয়া' উপন্যাসত এই দৃষ্টিভঙ্গীৰ সুন্দৰ প্ৰতিফলন আছে - 'এনেতে এজনে ক'লে, 'চাবি, চাবি, চুৰি দেখা নাইনে মেতৰটো বহি আছে। চা গচকিলি হ'বলা।' বামুৱে ক'লে, নাই মইতো নিলগতে আছোঁ। আন এজনে গা উঠাই ক'লে, বহি আছ আৰু নিলগত বহিব নোৱাৰ।' (দুনীয়া, পৃঃ

বৃটিছ শাসনৰ কালছোৱাত কানি খাই সৰ্বস্বান্ত হোৱা ধবংসমুখী পৰিয়ালৰ নিৰ্বৃত্ত চিত্ৰও ৰূপায়িত কৰিছে 'অপূৰ্ণ'ত কানিয়া জন্মি আৰু গদাববৰ জৰিয়তে। এই শতিকাৰ আগভাগৰ কুসংস্কাৰবাদী অসমীয়া লোকৰ ভূত-প্ৰেতত অন্ধবিশ্বাসো উপন্যাসবোৰত চিত্ৰিত হৈছে। শিক্ষাৰ অভাৱত তেওঁলোকে গাঁৱত হোৱা যাৰি-যবক, অপায়-অমঙ্গল আদিও অপদেৱতাৰ কুদ্ৰষ্টিৰ ফল বুলি ভাবিছিল। 'দুনীয়া' উপন্যাসত ধৰ্ষিতা মালতীক বাৰীৰ পিছফালে অচেতন অৱস্থাত পৰি থকা দেখি অজলা ভকতে কৈছে - 'দেওভূত নহলে এনে কাম নবমনিচে কবিব নোৱাৰে। য'ত পৰি আছিল তাত এটা বুঢ়া ডাঙৰীয়া আছে বহু পুৰুষৰ পৰা আছে বোপা' (দুনীয়া, পৃঃ- ১৭০)।

এনেদৰে দৈবচন্দ্ৰ তালুকদাৰে অসমীয়া সমাজৰ সৰ্বাংগীন কল্যাণৰ আদৰ্শ আগত ৰাখি সমাজৰ বিভিন্ন স্তৰৰ মাজত থকা আৰ্থ-সামাজিক সমস্যাৰ স্বৰূপ দাঙি ধৰিছে। তেওঁৰ উপন্যাসৰ প্ৰধান গুণ সমাজ সচেতনতা। সামাজিক বাস্তৱতা উপন্যাসৰ প্ৰাণবন্ত। যিবোৰ দুৰ্নীতি আৰু দুষ্কাৰ্যই সমাজৰ প্ৰাচীন মূল্যবোধ ভাঙি-ছিঙি সমাজক ব্যাধিগ্ৰস্ত কৰিছে, সেই দুৰ্নীতি, দুষ্কাৰ্য আৰু ভণ্ডামিক প্ৰকাশ কৰি উপন্যাসিকে সমাজক সাবধান কৰি দিছে আৰু প্ৰতিক্ৰিয়াশীল শক্তিৰ প্ৰতি তীব্ৰ বিদ্ৰূপ বান হানিছে। কলাত্মক দিশৰ পৰা কিছু ঞ্চটি-বিচ্যুতি থাকিলেও সামাজিক উপন্যাসৰ পৰম্পৰা গঢ়ি তোলাত আৰু সমাজৰ জলন্ত সমস্যা কাহিনীৰ মাজেদি পাঠকৰ গোচৰী ভূত কৰি সমস্যাৰ সমাধানৰ আৱশ্যকতাৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰা কাৰণে অসমীয়া উপন্যাসৰ ইতিহাসত দৈবচন্দ্ৰ তালুকদাৰৰ নাম অনস্বীকাৰ্য।^৫

পাদটীকা :

১) Sabhapandit P.C. "Socio Economic forces reflected in Assam novels (1940-75) Ph.D. thesis, G.U.)

২) বৰুৱা, প্ৰহ্লাদ কুমাৰ (সম্পা) অসম সাহিত্য সভা পত্ৰিকা, ৪২শ বছৰ, ১ম সংখ্যা, পৃঃ ৩০)

৩) শৰ্মা, কৃষ্ণনাথঃ (১৯৭২), কৃষ্ণশৰ্মাৰ ডায়েৰি, পৃঃ ৮১

৪) বৰগোহাঞি, হোমেন, সম্পাঃ (১৯৬৭) বিংশ শতাব্দীৰ অসমীয়া সাহিত্য পৃঃ- ৮৬)

৫) শৰ্মা, সত্যেন্দ্ৰ নাথ (১৯৮২) অসমীয়া উপন্যাসৰ ভূমিকা, পৃঃ ১৮৬)

সহায়ক গ্ৰন্থপঞ্জী :

আলি তফজুল, (সম্পাঃ) : ১৯৭৪, মধ্যবিংশ শতিকাৰ অসমীয়া সাহিত্য অসম সাহিত্য সভা, মঙ্গলদৈ অধিবেশন।

কটকী, প্ৰফুল্ল : ১৯৭৯ স্বৰাজোত্তৰ অসমীয়া উপন্যাসৰ সমীক্ষা বানা লাইব্ৰেৰী, গুৱাহাটী

কলিতা, ৰমেশ : ১৯৮৬ ভাৰতৰ স্বাধীনতা আন্দোলনত অসমীয়া ছাত্ৰৰ ভূমিকা, সমন্বয় গ্ৰন্থালয়, নলবাৰী।

বৰগোহাঞি, হোমেন (সম্পাঃ) ১৯৬৭ বিংশ শতিকাৰ অসমীয়া সাহিত্য, অসম সাহিত্য সভা।

বৰুৱা, প্ৰহ্লাদ কুমাৰ : ১৯৮৩ উপন্যাস, বনলতা, ডিব্ৰুগড়

ভৰালী, শৈলেন : ১৯৮৭ উপন্যাস : বিচাৰ আৰু বিশ্লেষণ, ময়ূৰ প্ৰকাশ, গুৱাহাটী।

শইকীয়া, চন্দ্ৰ প্ৰহ্লাদ (সম্পাঃ) : ১৯৬৯ নাৰী আৰু সামাজিক অবিচাৰ,

অসম প্ৰকাশন পৰিষদ।

শৰ্মা, কৃষ্ণনাথ : ১৯৭২ কৃষ্ণ শৰ্মাৰ ডায়েৰি, অসম প্ৰকাশন পৰিষদ

শৰ্মা, সত্যেন্দ্ৰনাথ : (১৯৮২) অসমীয়া উপন্যাসৰ ভূমিকা সৌমাৰ প্ৰিন্টিং

এণ্ড পাব্লিছিং (প্ৰাইভেট) লিমিটেড।

Bose, Nirmalkumar : (1970) Gandhisim and Modern India, Guwahati University.

Das, Manjumala : (1982) Depiction of women in the Assamese novels of the post independence period (Ph.D. Thesis), Gauhati University.

Deka, Umesh : (1983) Post war Assamese novels (A study of the Assamese novels between 1945-1960) Ph.D. thesis Gauhati University)

Kakati, S.C. : (1964) Discovery of Assam, Assam Book Depot, Calcutta.

Sabhapandit, P.C. (1980) Socio economic forces reflected in Assamese novels (1940-75) Ph.D. Thesis Gauhati University.

নামনি অসমৰ জৈৱ বৈচিত্ৰ্যত চৰাই : সংকট আৰু ভৱিষ্যত

- প্ৰণৱ কুমাৰ ডাঙ্গৰগুপ্তী

বিভিন্ন প্ৰাকৃতিক উৎস আৰু জীৱ-জন্তু, চৰাই-চিৰিকতিৰ আৱাসভূমি সেউজীয়া অৱশ্যৰে অসম ভাৰতৰ এখন চহকী ৰাজ্য। ভাৰতৰ ২.৭৯% ভূমিক সামৰি গঠিত অসমৰ জনসংখ্যা, ২০১১ চনৰ লোকপিয়ল মতে ৩,১১,৬৯,২৭২ জন যাব ২,৬৭,৮০,৫১৬ জনে গাঁৱত বাস কৰে। জলবায়ুৰ ফালৰ পৰা অসম গ্ৰীষ্মপ্ৰধান মৌচুমী অঞ্চল, য'ত বাৰ্ষিক বৰষুণৰ পৰিমাণ ১৭৮০মিঃমিঃ ৰ পৰা ৩০৫০মিঃমিঃ। ২০১১ চনৰ ৰাজ্যিক বন বিভাগৰ তথ্য মতে অসমৰ ২৭,৬৫৩ বৰ্গ কিঃমিঃ অঞ্চল অৱণ্যভূমি অৰ্থাৎ অসমৰ মাটিকালিৰ ২৪.৫৮% অঞ্চল অৱণ্যই আশুবি আছে আৰু ভাৰতৰ মাটিকালিৰ দিশৰ পৰা এই পৰিমাণ ৩.২%। পৰিবেশ আৰু বনবিভাগৰ তথ্য মতে এই ২৭,৬৫৩ বৰ্গ কিঃমিঃ অঞ্চলৰ ভিতৰত ১,৪৪৪ বৰ্গ কিঃমিঃ অঞ্চল গভীৰ অৱণ্য, ১১,৪০৪ বৰ্গ কিঃমিঃ মজলীয়া অৱণ্য আৰু ১৪,৮২৫ বৰ্গ কিঃমিঃ অঞ্চল মুকলি অৱণ্য। এই মাটিকালিৰ আকৌ ৩,৯২৫ বৰ্গ কিঃমিঃ অৱণ্য ৰাষ্ট্ৰীয় উদ্যান আৰু অভয়াৰণ্যই আশুবি আছে। লক্ষণীয় যে, অসমত মানাহ, কাজিৰঙা, ওবাং, নামেবী আৰু ডিব্ৰু চৈখোৰাকে খৰি ৫খন ৰাষ্ট্ৰীয় উদ্যান আৰু ১৭খন অভয়াৰণ্য আছে। অসম চৰকাৰৰ পৰিবেশ আৰু বন বিভাগৰ শেহতীয়া তথ্য অনুসৰি জৈৱ বৈচিত্ৰ্যৰ ক্ষেত্ৰত ১৬৪ বিধতকৈও অধিক স্তন্যপায়ী, ৮০০ বিধতকৈও অধিক চৰাই, ১৫০০ বিধতকৈও অধিক পখিলা, ১১৬ বিধতকৈও অধিক সৰীসৃপ আৰু ২০০ বিধতকৈও অধিক প্ৰজাতিৰ মাহ অসমত পোৱা যায়। আমাৰ আলোচনা পত্ৰত যিহেতু চৰাইৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিবলৈ লোৱা হৈছে সেয়েহে অন্য জীৱ-জন্তুক ইয়াত আতৰাই থোৱা হ'ল লগতে নামনি অসমৰ জৈৱ বৈচিত্ৰ্যত চৰাইৰ অস্তিত্ব, সংকট আৰু ভৱিষ্যত সম্পৰ্কত আলোকপাত কৰাৰ প্ৰয়াস কৰা হ'ল।

“নামনি অসমৰ জৈৱ বৈচিত্ৰ্যত চৰাই : সংকট আৰু ভৱিষ্যত” শীৰ্ষক গৱেষণা পত্ৰত চৰাইৰ আলোচনা কৰিবলৈ যাওঁতে নামনি অসমৰ সৰ্বমুঠ ১১খন জিলাৰ ভূখণ্ডক সামৰি লোৱা হৈছে আৰু সেই কেইখন হ'ল - দৰং, ওদালগুৰি, কামৰূপ, নলবাৰী, বাক্সা, বৰপেটা, চিৰাং, বঙাইগাঁও, কোকৰাঝাৰ, ধুবুৰী আৰু গোৱালপাৰা। আগতে উল্লেখ কৰা হৈছে যে অসমত সৰ্বমুঠ ৫খন ৰাষ্ট্ৰীয় উদ্যান আৰু ১৭খন বন্যপ্ৰাণী অভয়াৰণ্য আছে। ইয়াৰে মানস ৰাষ্ট্ৰীয় উদ্যান আৰু তিনিখন বন্যপ্ৰাণী অভয়াৰণ্য (ওবাঙকে খৰি) নামনি অসমত আছে। ইয়াকে খৰি আন ছয়টা স্থানক সামৰি গৱেষণাৰ সুবিধাৰ্থে এই ভূখণ্ডৰ পৰা সৰ্বমুঠ নটা স্থানক আলোচনাৰ পৰিসৰ হিচাপে লৈ আগবঢ়াৰ চেষ্টা কৰা হৈছে আৰু সেই

ফ্লান কেইটা হ'ল - ববনদী বন্যপ্রাণী অভয়াবণ্য (দবং আৰু ওদানগুবি), আমচং পাহাৰ, দীপৰ বিল, চান্দঘুৰি হ্রদ আৰু কাষৰীয়া অঞ্চল, জেংদিয়া বিল আৰু সাতগাঁও অঞ্চল (কামৰূপ), মানস ৰাষ্ট্ৰীয় উদ্যান (বৰপেটা), তামৰঙা-দলনি-ভৈবৰ অঞ্চল (বঙাইগাঁও), বিপু আৰু চিৰাং সংৰক্ষিত বনাঞ্চল (শোকৰাঝাৰ) আৰু চক্ৰশীলা বন্যপ্রাণী অভয়াবণ্য (ধুবুৰী)। ওবাং অভয়াবণ্য যদিও নামনি অসমৰ দবং জিলাৰ অস্তগত তথাপি ইয়াৰ বেছ কিছু অংশ শোণিতপুৰ জিলাত পৰে কাৰণে আলোচনাৰ পৰিসৰলৈ অনা হোৱা নাই।

জৈৱ-বৈচিত্ৰ্যৰ অস্তিত্ব আৰু সংকটৰ ওপৰত আয়নিয়োগ কৰি থকা আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় প্ৰকৃতি সংৰক্ষণ সংস্থা (International Union for Conservation of Nature) চমুকৈ IUCN এ প্ৰকৃতিৰ বিভিন্ন উপাদানৰ লগতে চবাইবো অস্তিত্ব আৰু সংকটৰ এখন তালিকা প্ৰস্তুত কৰি উলিয়াইছে। IUCN ৰ ২০১২ চনৰ সম্পৰীক্ষা মতে পৃথিৱীৰ সৰ্বমুঠ ৯৯৩৪ বিধ চবাইৰ ১৩১৩ বিধ চবাই সম্প্ৰতি অস্তিত্বৰ সংকটত তালিকাভুক্ত হৈছে। আকৌ ৮৮০ বিধ চবাই সংকটমুখী অৱস্থাৰ মাজেৰে জীয়াই আছে। বনাঞ্চলত বিলুপ্ত (extinct in wild) ৪ বিধ চবাই (Hawaiian Crow, Guam Rail, Alagoas Currassow, Socorro Dove)ক বাদ দি উক্ত ১৩১৩ বিধ চবাইৰ, ১৯৭ বিধ সাংঘাটিক ধৰণে সংকটাপন্ন (critically endangered), ৩৮৯ বিধ সংকটাপন্ন (endangered) আৰু ৭২৭ বিধ বনাঞ্চলত সংকটাপন্ন (vulnerable) হোৱাৰ পথত আছে। The Hindu কাকতৰ ২১ জুন, ২০১২ সংখ্যাত সদৰি কৰা মতে ভাৰতৰ সৰ্বমুঠ চবাইৰ ১৫ বিধ সাংঘাটিক ধৰণে সংকটাপন্ন, ১৪ বিধ সংকটাপন্ন আৰু ৫১ বিধ বনাঞ্চলত সংকটাপন্ন অৱস্থাত আছে। আনহাতে অসমৰ ৮০০ত কৈও অধিক চবাইৰ তালিকাত ১১ বিধ সাংঘাটিক ধৰণে সংকটাপন্ন চবাই আছে, সেই চবাইৰ তালিকাখন হ'ল -

তালিকা : ১

অসমীয়া নাম	ইংৰাজী নাম	বৈজ্ঞানিক নাম
১ পাতি শগুণ	White rumped vulture	<i>Gyps bengalensis</i>
২ বজা শগুণ	Red headed vulture	<i>Sarcogyps calvus</i>
৩ লাহীঠুটীয়া শগুণ	Slender billed vulture	<i>Gyps tenuirostris</i>
৪ দীঘল ঠুটীয়া শগুণ	Indian vulture	<i>Gyps indicus</i>
৫ বগাপেটীয়া আজান	White bellied heron	<i>Ardea insignis</i>
৬ গোলাপীমূৰীয়া হাঁহ	Pink headed duck	<i>Rhodonessa caryophyllacea</i>
৭ উলুমৰা	Bengal florican	<i>Houbaropsis bengalensis</i>

৮	খন্ডীয়া বালিখোঁচবা	Spoon billed sandpiper	<i>Eurynorhynchus pygmeus</i>
৯	আলাপী লবিয়লি	Sociable plover/lapwing	<i>Vanellus qregarius</i>
১০	আবণ্যক ফেঁটা	Forest owlet	<i>Heteroqlaux blewitti</i>
১১	বব কলীমূৰী হাঁহ	Baer's pochard	<i>Aythya baeri</i>

ইয়াৰে ৯ আৰু ১০ নং চবাই দুবিধ অসমত সততে দেখা পোৱা নগৈছিল যদিও দুই - এজনে দেখা পোৱা বুলিও মত ব্যক্ত কৰে। আনহাতে ১৪ বিধ সংকটাপন্ন চবাইব ৯ বিধ অসমত প্ৰাপ্ত বুলি তথ্য পোৱা যায় সেই চবাইখিনিৰ তালিকা এনে ধৰণৰ -

তালিকা : ২

অসমীয়া নাম	ইংৰাজী নাম	বৈজ্ঞানিক নাম
সেউজ ময়ূৰ	Green peafowl	<i>Pavo muticus</i>
বঙাবুকুৰা দেও বাজহাঁহ	Red breasted goose	<i>Branta ruficollis</i>
দেওহাঁহ	White winged wood duck	<i>Cairina scutulata</i>
জনা নগল	Oriental white stork	<i>Ciconia boyciana</i>
হাড়গিলা	Greater adjutant stork	<i>Leptoptilos dubius</i>
ইজিপ্তীয়ান শশুণ	Egyptian vulture	<i>Neophron percnopterus</i>
বন ঢেকুৱ	Masked finfoot	<i>Heliopais personatus</i>
ফুটুকী পাতঠেঙী	Spotted Greenshank	<i>Tringa guttifer</i>
ক'লাপেটীয়া গাভাচিলনী	Black bellied tern	<i>Sterna acuticauda</i>

ইয়াৰ উপৰি ভাৰতব ৭২৭ বিধ বনাঞ্চলত সংকটাপন্ন চৰাইব ৩৪ বিধ অসমত পোৱা যায়, আকৌ আন ১৩ বিধ চৰাই হঠাতহে অসমৰ হাবিত দেখিবলৈ পোৱা যায়। এই কেইবিধ চৰাইৰ তালিকা প্ৰয়োজনীয় স্থানত দিয়া হ'ব। নামনি অসমৰ আৰু আমাৰ আলোচনাৰ নটা স্থানৰ মাটিকালি আৰু তালিকা ১ আৰু ২ৰ কোনবোৰ চৰাই উপলব্ধ আছিল বা আছে তাক তলৰ তালিকাত উল্লেখ কৰা হ'ল। আলোচনাৰ সুবিধাৰ্থে চৰাইৰ নামৰ সলনি তালিকাৰ ক্ৰমিক নম্বৰ ব্যৱহাৰ কৰা হ'ল -

তালিকা : ৩

স্থান	মাটিকালি	তালিকা ১	তালিকা ২
বৰনদী অভয়াৰণ্য	২৬২২ হেঃ	৭	-----
আমচং অভয়াৰণ্য	৭৪০০ হেঃ	১ আৰু ৩	১৬
দীপৰ বিল	৪১৪ হেঃ	১ আৰু ৩	১৬
ছোৱেদিয়া বিল, সাতপাঁৰ	৫০০ হেঃ	১ আৰু ৩	১৬
চান্দভূবি আৰু কাষবীয়া অঞ্চল	>২০০০ হেঃ	-----	-----
মানস বট্টীয় উদ্যান	৫০০০০ হেঃ	১, ৩ আৰু ৭	১৬, ২০
ভামৰঙা, দলনি, ভৈৰৱ	৪৬০০ হেঃ	১ আৰু ৩	১৬
বিপু আৰু চিবাং	১২০০০০ হেঃ	১ আৰু ৩	১৬
চক্ৰশীলা অভয়াৰণ্য	৫৩০০ হেঃ	১ আৰু ৩	১৬

এই তালিকাই স্পষ্ট কৰি দিয়ে যে নামনি অসমৰ পৰা ইতিমধ্যে পাতি শগুণ আৰু লাহীঠুটীয়া শগুণ নাইকীয়া হৈছে বা কববাত যদি দুই-চাৰিটা আছেও, সিও নাইকীয়া হোৱাৰ পথত, ইয়াৰ কাৰণ আমি পিছত আলোচনা কৰিম। আকৌ হাড়গিলাও নামনি অসমৰ আকাশৰ পৰা বৰ্তমান অদৃশ্য হোৱাৰ পথত।

আমি যি নটা স্থানক লৈ এই গৱেষণা পত্ৰ যুগুত কৰিছো, সেই স্থান কেইটাৰ ভৌগোলিক পৰিবেশ আৰু চৰাইৰ অৱস্থান সম্পৰ্কে এক আলোচনা তলত আগবঢ়োৱা হ'ল -

(১) আলোচনাৰ প্ৰথমখন স্থান বৰনদী বন্যপ্ৰাণী অভয়াৰণ্য দবং জিলাৰ উত্তৰত ভূটান সীমান্তত অৱস্থিত। জিলা সদৰ মঙ্গলদৈৰ পৰা প্ৰায় ৬০ কিঃমিঃ আতৰত অৱস্থিত এই অভয়াৰণ্যৰ পশ্চিমে বৰনদী নদী আৰু পূবে নালাপাৰা নদী তথা দক্ষিণে কৃষিভূমি, জনবসতি আৰু চাহবাগিচা। ১৯৪২ চনত ইয়াক সংৰক্ষিত বনাঞ্চল আৰু ১৯৮০ চনত অভয়াৰণ্য হিচাপে ঘোষণা কৰা হয়। মূল অৰণ্যভূমি সাধাৰণতে গ্ৰীষ্মপ্ৰধান তথা সেমেকা আৰু প্ৰায় ৬০% অঞ্চলেই ঘাঁহনিৰে পৰিপূৰ্ণ আছিল যদিও চেগুন, চাম, গোখাজাম,

শিমলু, গমাৰি, বনচোম আদিৰ বোপণে সেই স্থান পূৰণ কৰিছে। আদিতে এই অৰণ্যত উলুমাৰা চৰাই পোৱা গৈছিল বুলি তথ্য পোৱা যায় যদিও সম্প্ৰতি ই ইয়াৰ পৰা বিলুপ্ত। অসমৰ আনবোৰ অৰণ্যৰ দৰে চৰাইৰ জৈৱ-বৈচিত্ৰ্যৰ ক্ষেত্ৰত ই চহকী কিন্তু সৰ্বিশেষ অধ্যয়নৰ অভাৱৰ হেতু সম্পূৰ্ণ তথ্যৰ অভাৱ।

(২) আমচং পাহাৰ অঞ্চল গুৱাহাটীৰ দাঁতিতে লগা পাহাৰ আৰু সমতল ভূমিৰে আশুৰা এখন সেউজীয়া বনাঞ্চল। সমগ্ৰ ঠাইখন আমচং, দক্ষিণ আমচং আৰু খানাপাৰা নামৰ তিনিখন সংৰক্ষিত বনাঞ্চল তথা খামৰাঙা নামৰ এখন বিলেৰে আশুৰা। হাতী আৰু মেথোনৰ মূল বাসভূমি হোৱা হেতুকে এই স্থানক ২০০৪ চনত অসম চৰকাৰে বন্যপ্ৰাণী অভয়াৰণ্য হিচাপে ঘোষণা কৰে। চৰাইৰ জৈৱ-বৈচিত্ৰ্যত ধনী এই অৰণ্যত প্ৰাপ্ত তথ্যমতে ২০০তকৈও অধিক প্ৰজাতিৰ চৰাই পোৱা যায় যদিও এই সংখ্যা ৩০০লৈ বৃদ্ধি হোৱাৰ সম্ভাৱনা আছে। আগতে হাড়গিলা আৰু বৰটোকোলা বা ধদং এই অৰণ্যত আছিল, ইয়াৰ উপৰি সাংঘাটিক ধৰণে সংকটাপন্ন পাতিশগুণ আৰু লাহীঠুটীয়া শগুণ ১৯৯০ চন মানলৈ দেখা গৈছিল যদিও বৰ্তমান লুপ্ত। ফুটুকী ঠুটীয়া ভেলা (Spot billed Pelican) খামৰাঙা বিললৈ প্ৰায়ে আলহী চৰাই হিচাপে আহিছিল যদিও সম্প্ৰতি দেখা নাযায়। শীতকালত নানা পৰিভ্ৰমী হাঁহ এই বিললৈ অহাৰ উপৰিও গোবৰ্গ, মৌখাপ, ডাউক, তিল কপৌ, মাটি কপৌ, মদনা ভাটৌ, গলমণিকা ভাটৌ, বঙাবুকুৰা ভাটৌ, কুকুহা, মুগা শেনহুদু, চন্দা মাছবোকা, সেউজীয়া জিঞাখাতী, কজনা হেটুলুকা, ফনিকতৰা বা কাঁকেশীৰা, সখিয়তী, সোণালীমুখীয়া পাতচৰাই, ফেচু, বিহুৰতী, শালিকা, কাণকুৰিকা, ফেচুলুকা, গালবঙা বুলবুলি, কলা মুকুটধাৰী বুলবুলি, এৰটৰ চাপলিকা, পাতসীয়া, ভদৰকলী, টুনী আদিকে ধৰি বিভিন্ন প্ৰজাতিৰ চৰাই এই অভয়াৰণ্যৰ বসবাসী।

(৩) দীপৰ বিল কামৰূপ (মেট্ৰো) জিলাৰ গুৱাহাটীৰ দক্ষিণে অৱস্থিত। নামনি অসমত থকা বিলবিলাকৰ ভিতৰত দীপৰ বিল আটাইতকৈ ডাঙৰ। মেৰ পৰা চেপ্তেম্বৰ মাহলৈ চলা বৰষুণৰ উপৰিও বৰ্ষিষ্ঠ আৰু কলামণি নদীয়েই ইয়াৰ পানীৰ মূল উৎস যদিও শীতকালত বিলখনৰ আধা অংশই শুকাই ধাননি পথাৰৰ ৰূপ লয়। এই গোটেই বিলখন অৰণ্যৰে আশুৰা তথা দক্ষিণৰ ফালটো বাণী সংৰক্ষিত বনাঞ্চলৰ অতি নিকটৱৰ্তী। ভোমোৰা, চেগুণ, আঁহত, বট, শিমলু আদিয়ে আশুৰি থকা এই বিল তথা ইয়াৰ চৌপাশত প্ৰায় ১৫০ বিধ প্ৰজাতিৰ চৰাইৰ উপস্থিতিৰ তথ্য পোৱা গৈছে যাৰ ভিতৰত নটা সংকটাপন্ন প্ৰজাতিও আছে। সমীক্ষাত পোৱা গৈছে যে এই বিলত প্ৰায় ১৬ টা প্ৰজাতিৰ হাঁহ জাতীয় চৰাই তথা আন ৬২ বিধ অন্য জলচৰ চৰাই ঋতু অনুযায়ী দেখা যায়। কাষৰীয়া অৰণ্যত অন্যান্য চৰাইৰ উপৰিও নিকট সংকটাপন্ন গালবগা হয়কলী (White cheked Partridge) পোৱা যায়। দীপৰ বিলত ধলুৱা চৰাইৰ উপৰিও নানান পৰিভ্ৰমী চৰাই আছে যদিও ডিচেম্বৰৰ শেষৰ ফালে নৱবৰ্ষ উপলক্ষে তথা মাঘ

দ্বিধ বাবে মাহ মৰাৰ হুলস্থূলত চৰাইবোৰৰ স্বাভাৱিক জীৱন যাত্ৰা ব্যাহত হয়। "Important birds areas in India" গ্ৰন্থত থকা তথ্যমতে এই বিল আৰু কানবীয়া অঞ্চলত সংৰক্ষিত সংকটাপন্ন চৰাই পাতিশগুণ আৰু দীঘল ঠুঁটীয়া শগুণৰ উপৰিও আন দুবিধ শগুণ ক্ৰমে হিমালয়ান বৰশগুণ (Himalayan griffon Vulture) আৰু ইউৰেচিয়ান বৰশগুণ (Griffon Vulture) ২০০৩ চনৰ আশেপাশে দেখা পোৱা গৈছিল। ইয়াৰ উপৰিও আন এবিধ সংকটাপন্ন চৰাই ভাৰ্জিলা এই বিলত পৰিলক্ষিত হোৱাৰ তথ্য পোৱা যায়।

(৪) জেদিয়া বা জেড়ীয়া বিল তথা দাঁতি কানবীয়া সতৰ্গাও অঞ্চল চৰাইকে সংকটাপন্ন ভাৰ্জিলা আৰু ববটোকোলাৰ বাবে বিখ্যাত। এই অঞ্চলত এই দুবিধ চৰাইৰ বাঁহ দৃশ্যমান হয়।

(৫) চান্দভূবি হ্ৰদ ১৮৯৭ চনত হোৱা বন ভূইকঁপৰ ফলত সৃষ্টি হোৱা এটা হ্ৰদ যি কামৰূপ জিলাৰ ববদুৱাৰ সংৰক্ষিত বনাঞ্চলৰ অন্তৰ্গত। গুৱাহাটী মহানগৰৰ পৰা প্ৰায় ৩০ কিঃমিঃ দক্ষিণে অৱস্থিত এই হ্ৰদ সংলগ্ন বনাঞ্চল মেঘালয় সীমান্তলৈ সম্প্ৰসাৰিত। এই হ্ৰদৰ দক্ষিণে থকা মায়ান সংৰক্ষিত বনাঞ্চলেও এই অঞ্চলৰ জৈৱ-বৈচিত্ৰ্য বৃদ্ধিত অবিহণা যোগাইছে। বনাঞ্চলৰ অন্তৰ্ভুক্ত থকা বাবে এই হ্ৰদ চৰাই সংৰক্ষণৰ এক গুৰুত্বপূৰ্ণ স্থান হিচাপে চিহ্নিত হোৱাৰ উপৰিও পৰ্যটন স্থলী হিচাপেও পৰিচিত। গোটেই হ্ৰদটো চাপৰ খলাবমা পাহাৰেৰে আৱৰা আৰু বিভিন্ন গছ-গহনিৰে পৰিপূৰ্ণ যাৰ ভিতৰত শাল গছ সংখ্যাই বেছি। ববটোকোলা আৰু কুকৰা (Pallas's fish Eagle) ব দৰে সংৰক্ষণীয় চৰাইৰ উপৰিও কাষবীয়া অঞ্চলত বাঁহপতীয়া হয়কলী (Mountain bamboo Partridge), গালবগা হয়কলী (White cheeked Partridge), নীলাবুকুৰা হেটুলুকা (Blue throated Barbet), বিশ্বৰ মাছৰোকা (Blyth's Kingfisher), বগাজিভীয়া বুলবুলি (White throated Bulbul) আৰু দেও-ডবিক (Grey peacock Pheasant) চৰাই দেখিবলৈ পোৱা যায়। আনোৱাৰ উদ্দিন চৌধুৰীয়ে উল্লেখ কৰা মতে চান্দভূবি হ্ৰদ, মায়ান আৰু ববদুৱাৰ বনাঞ্চলৰ অধিক অংশ সামৰি প্ৰায় ৫০ বৰ্গ কিঃমিঃ ঠাইক বন্যপ্ৰাণী অভয়াৰণ্য হিচাপে ঘোষণা কৰিবলৈ ইতিমধ্যে প্ৰস্তাৱ পঠোৱা হৈছে।

(৬) মানস ৰাষ্ট্ৰীয় উদ্যান অসমৰ দুখন স্বীকৃত ৰাষ্ট্ৰীয় উদ্যানৰ অন্যতম। আৰম্ভনিত ৩৬০ বৰ্গ কিঃমিঃ ঠাই সামৰি ১৯২৮ চনত ইয়াক অভয়াৰণ্য হিচাপে ঘোষণা কৰা হৈছিল। ইয়াৰ আগতে মানস সংৰক্ষিত বনাঞ্চল বা উত্তৰ কামৰূপ বনাঞ্চল ৰূপে জনাজাত এই অঞ্চল কোচবিহাৰৰ বজা আৰু মৌৰীপুৰৰ বজাৰ চিকাৰ স্থলী হিচাপে পৰিগণিত আছিল। ১৯৮৫ চনত ৰাষ্ট্ৰসংঘই বিশ্ব পৰ্যটন স্থলী হিচাপে ঘোষণা কৰা এই অঞ্চলৰ লগত পৰৱৰ্তী সময়ত কহিতমা, ককিলাবাৰী আৰু পাণবাৰী সংৰক্ষিত বনাঞ্চল সংযোজন কৰি ১৯৯০ চনত মানস ৰাষ্ট্ৰীয় উদ্যান নামে নামকৰণ কৰা হয়। মানাহ আৰু ইয়াৰ শাখানদী, বেকী আৰু হাকুৰা নদী এই অৰণ্যৰ মাজেৰে প্ৰবাহিত আৰু অৱস্থানৰ ফালৰ পৰা ই চিৰাং,

বাল্লা, ওদালগুৰি, কোকৰাঝাৰ জিলাৰ উত্তৰত ভূটানৰ পাদদেশত অৱস্থিত। উত্তৰৰ ফালে কিছু অঞ্চল পাহৰুৱা যদিও মানসৰ প্ৰায় আধা অংশই ঘাঁহনি আৰু বাকীখিনি বৰ্ষাৰণ্য তথা অৰ্ধ চিৰসেউজ। ইয়াৰ অভ্যন্তৰত ডাঙৰ বিল নাথাকিলেও দক্ষিণ ফালে সৰু বিল আৰু পুখুৰী কিছুমান আছে। ১৯৮৫ চনত পক্ষীবিদ ছেলিম আলীয়ে আন দুজন সহযোগীৰ সৈতে কৰা সমীক্ষা মতে ইয়াত প্ৰায় ৩১০ বিধ চৰাই আছিল। আনহাতে “**Birdlife International**” নামৰ সংস্থাটোৱে মানসত প্ৰায় ৪৩৭ বিধ চৰাইৰ উপস্থিতিৰ কথা সদৰি কৰিছে। হাড়গিলা, ববটোকোলা আৰু ফুটুকীঠুটীয়া ভেল্লাৰ দৰে গুৰুত্বপূৰ্ণ চৰাইৰ উপৰিও সাংঘাতিক ধৰণে সংকটাপন্ন উলুমাৰা চৰাই এই উদ্যানত প্ৰায় ১৯৮৯-৯০ চনলৈ আছিল বুলি জি. নাৰায়ণে তেখেতৰ গৱেষণা পত্ৰ “**Ecology, distribution and conservation of the Bengal florican in India**” ত উল্লেখ কৰিছে। ঘাঁহনিত চৰি ফুৰা চৰাইৰ বাবে এই উদ্যান বিশেষভাৱে বিখ্যাত আৰু তেনে চৰাইৰ ভিতৰত হয়কলী (Swamp Francolin), ডোবা চাপলিকা (Marsh Babbler), লিহিবীঠুটীয়া চাপলিকা (Slender Billed Babbler), জাৰ্দনৰ চাপলিকা (Jerdon’s Babbler), উলু চাপলিকা (Bristled Grass Babbler) আদি প্ৰধান। ইয়াৰ বাহিৰেও অসমৰ বাবে দুৰ্লভ হড্‌চনৰ বনকতৰা (Hudgson’s Bushchat) আৰু ফিনচৰ টোকোৰা (Finn’s Baya) চৰাই এই উদ্যানত পোৱা যায়।

(৭) তামৰঙা, দলনি আৰু ভৈৰৱ অঞ্চলত চাৰিটা বিল আছে আৰু সেয়া হ'ল তামৰঙা, কনৰা, পাৰপোটা আৰু দলনি। এই বিল কেইটাই অঞ্চলটোৰ প্ৰায় ১০০০ হেক্টৰ অঞ্চল আৰু প্ৰস্তাৱিত সংৰক্ষিত বনাঞ্চলখনে প্ৰায় ৩৬০৫ হেক্টৰ অঞ্চল আগুৰি আছে। বঙাইগাঁও চহৰৰ পৰা প্ৰায় ৩০ কিঃমিঃ আতৰৰ তামৰঙা আৰু দলনি বিল বহু পৰিভ্ৰমী চৰাইৰ আকৰ্ষণৰ কেন্দ্ৰবিন্দু। গোটেই অঞ্চলটোৰ চৌপাশে থকা বড়ো, বাভা আৰু গাৰো মানুহখিনিয়ে অঞ্চলটোৰ জৈৱ-বৈচিত্ৰ্যৰ বক্ষণাবেক্ষণৰ হকে বন বিভাগক সহযোগ কৰি অহাটো লক্ষণীয়। এই অঞ্চলটোত ১৫০ বিধতকৈও অধিক চৰাই থকাৰ তথ্য পোৱা যায় তথা শীতকালত ২০০০০ তকৈও অধিক পৰিভ্ৰমী হাঁহ জাতীয় চৰাই এই স্থানলৈ আহে। ভালেমান ভাবুকিপ্ৰাপ্ত (Threatened) চৰাইৰ বাসস্থান এই অঞ্চলে এতিয়ালৈকে পাবলগীয়া গুৰুত্ব নোপোৱাটো দুখৰ বিষয়।

(৮) ৰিপু আৰু চিৰাং সংৰক্ষিত বনাঞ্চল দুখন পশ্চিম অসমত একেবাৰে ভূটান আৰু পশ্চিমবংগৰ সীমাত অৱস্থিত। এই বনাঞ্চল দুখন পশ্চিমবংগৰ বুল্লা আৰু ভূটানৰ ফিপছু অভয়াৰণ্যৰ লগত সংলগ্ন হৈ আছে। প্ৰায় ১৯৮৯ চনৰ পৰা এই অঞ্চলৰ এক তৃতীয়াংশ অঞ্চল কাটি খাস্তাং কৰাৰ লগতে মানুহৰ অনাধিকাৰ প্ৰবেশৰ বাবে লোপ পাইছে। কোকৰাঝাৰ জিলাৰ উত্তৰত অৱস্থিত এই অঞ্চল কোকৰাঝাৰ চহৰৰ পৰা প্ৰায় ২৫ কিঃমিঃ নিলগৰ অৰ্ধ চিৰসেউজ অঞ্চল। এই অঞ্চলৰ মাজেৰে প্ৰবাহিত মূল নদীকেইটা

হল সোণকোষ, সবলভাঙ্গা আৰু চম্পাৱতী তথা চিবাং বনাঞ্চলৰ ভিতৰত মাছভাণ্ডাৰ নামৰ এটা ডাঙৰ বিল আছে। ইয়াত প্ৰাপ্ত চবাই সম্পৰ্কত কোনো চৰকাৰী তথ্য পোৱা নাযায় যদিও আনোৱাৰ উদ্দিন চৌধুৰীয়ে উল্লেখ কৰা মতে প্ৰায় ৩০০ বিধ চবাই ইয়াত পোৱা যায়। এই অৱণ্যত প্ৰাপ্ত কিছুগন বিশেষ চবাই হল - বঙাভিঙীয়া মাখিয়তী (Rufous breasted blue Flycatcher), গেকৰাপেটীয়া টেচিয়া (Grey bellied Tesia), বঙা-মুগা বাঢ়েটোকা (Bay Kingfisher), সেন্দুৰীয়া সখিয়তী (Maroon Oriole), গেকৰা কলাখাতী (Grey Treepie), কলাপাখিব কুলি এবাখাতী (Black winged cuckoo Shrike), চুটিচুটিয়া কপহী (Short billed Minivet), বগাভিঙীয়া বুলবুলি (White throated Bulbul), সাতসৰীয়া ঢাপলিকা (Lesser necklaced Laughingthrush), কলাভিঙীয়া ঢাপলিকা (Greater necklaced Laughingthrush), বঙাভিঙীয়া ঢাপলিকা (Rufous necked Laughingthrush), মুকুটপিত্তা (Sultan Tit) প্ৰধান। ইয়াৰ উপৰিও সামগ্ৰিক ভাবে গোটেই বিশ্বতে ভাবুকিপ্ৰাপ্ত (Threatened) চবাইৰ প্ৰায় ১২টা প্ৰজাতি এই বনাঞ্চলত পোৱাৰ তথ্য আছে। সাংঘাটিক ধৰণে সংকটাপন্ন উলুম'ৰা চবাই এই অঞ্চলত পোৱাৰ তথ্য পোৱা নগলেও বিভিন্ন পক্ষীবিদে আদিত্তে এই চবাইবিধৰ উপস্থিতিৰ ওপৰত সন্দেহ ব্যক্ত কৰিছে।

(৯) চক্ৰশীলা অভয়াৰণ্য আৰু তাৰ দাঁতিকাষৰীয়া তিনিখন বিল ক্ৰমে ধীৰ, দিপলাই আৰু দক্ৰাক সামৰি অধ্যয়নৰ এই ক্ষেত্ৰখন ধুবুৰীৰ পৰা প্ৰায় ৬৮ কিঃমিঃ আতৰত। স্থানীয় আৰু নানান পৰিভ্ৰমী চবাইৰ বাসস্থান এই অভয়াৰণ্যখন পাহৰুৱা তথা দক্ষিণৰ ফালে এই বিল কেইখন অৱস্থিত। ১৯৬৬ চনত ইয়াক সংৰক্ষিত বনাঞ্চল আৰু ১৯৯৪ চনত অসম চৰকাৰে অভয়াৰণ্য হিচাপে চিহ্নিত কৰে। “The Asian Wetland Bureau” আৰু “The International Waterfowl and Wetlands Research Bureau” এ ধীৰ আৰু দিপলাই বিলক নানান প্ৰজাতিৰ চবাইৰ সংৰক্ষণৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় ক্ষেত্ৰ হিচাপে চিহ্নিত কৰিছে। এই অঞ্চলটো সাধাৰণতে শাল গছেৰে পৰিপূৰ্ণ যদিও সৰু জোপোহা গছ, বাঁহনি, নানান অৰ্কিড আৰু লতাজাতীয় উদ্ভিদো আছে। “Birdlife International” ৰ তথ্য মতে এই অভয়াৰণ্যত ১১৯ বিধ প্ৰজাতিৰ চবাই আছে, আনহাতে “Newsletter for Birdwatchers ৩৫(৫)” ত মান বৰুৱাই উল্লেখ কৰা মতে ৫৪ বিধ প্ৰজাতিৰ চবাই এই অঞ্চলত আছে। ইয়াৰ উপৰি “Important birds areas in India” গ্ৰন্থত উল্লেখ কৰা মতে ইয়াত সামগ্ৰিক ভাবে ২১৩ বিধ চবাই বিদ্যমান। ২ আশীৰ দশকৰ আগলৈকে এই অৱণ্যত তথা ধীৰ বিলত অসমৰ অতি চিনাকী হঁয়কলী (Swamp Francolin/Partridge) চবাই বিৰাজমান আছিল যদিও পৰৱৰ্তী সময়ত লোপ পাই গ'ল। আনহাতে সংকটাপন্ন চবাইৰ ভিতৰৰ হাড়গিলা, বজাশগুণ তথা আন গুৰুত্বপূৰ্ণ চবাইৰ ভিতৰত মণিয়বী, বৰটোকোলা, কাকলি হাঁহ, উকহ, বাজধনেশ, শেত শেন আদি

Jerdon's Babbler Slender billed Babbler	<i>Chrysomma altirostre</i>	জৰ্ডানব ঢাপলিকা	৬,৮
Hodgson's Prinia Bristled grass	<i>Turdoides longirostris</i> <i>Prinia cinereocapilla</i>	লিহিবিঠুটীয়া ঢাপলিকা হডচনব নলচীপ	৬ ৬
Webler	<i>Chaetornis striatus</i>	জনা নগল	৬

এই তালিকাৰ পৰা এটা কথা পূৰ্ণতঃ স্পষ্ট হৈ পৰিছে যে তালিকা ১ আৰু ২ তথা এইখন তালিকাক সামৰি অসমৰ সৰ্বমুঠ ৩৬ বিধ চৰাই ভাবুকিগ্ৰস্ত (Threatened) ব তালিকাত অস্তভুক্ত হৈছে। ইয়াৰ কাৰণসমূহ পৰ্যবেক্ষণ কৰিবলৈ যোৱাৰ আগেয়ে অনাগত ভৱিষ্যতত এই তালিকাত ঠাই পোৱাৰ সম্ভাৱনা থকা চৰাইবোৰৰ ওপৰতো চকু ফুৰোৱা উচিত। IUCN এনে ধৰণৰ চৰাইবোৰক Near Threatened হিচাপে চিহ্নিত কৰিছে। তলৰ তালিকাত এই চৰাইবোৰৰ নামোল্লেখ কৰা হ'ল।

তালিকা : ৫

ইংৰাজী নাম	বৈজ্ঞানিক নাম	অসমীয়া নাম
Malabar pied Hornbill	<i>Anthracoceros coronatus</i>	মালাৰাব পাটকৈচোৰা
Great pied Hornbill	<i>Buceros bicornis</i>	ৰাজধনেশ বা হোৱাং
Darter	<i>Anhinga melanogaster</i>	মণিয়বী
Ferruginous Duck	<i>Aythya nyroca</i>	কাৰ্কলি হাঁহ
Greater grey headed fish Eagle	<i>Ichthyophaga ichthyaetus</i>	উকহ
Pallied Harrier	<i>Circus macrourus</i>	শেত শেন
Black necked Stork	<i>Ephippiorhynchus asiaticus</i>	তেলীয়া সাৰেং
Lesser grey headed fish Eagle	<i>Ichthyophaga humilis</i>	সৰু উকহ
Cinereous Vulture	<i>Aegypius monachus</i>	ছাইবঙী শগুণ
White cheeked hill Partridge	<i>Arborophila atroquularis</i>	গালৰগা হুঁকলী
Mr's Hume's Pheasant	<i>Syrnaticus humiae</i>	জনা নগল
Falcated Teal	<i>Anas falcata</i>	বেঁকোৰা শৰালি
Painted Stork	<i>Mycteria leucocephala</i>	ৰূপহী শৰ
Black headed Ibis	<i>Threskiornis melanoccephalus</i>	বগী আঁকাহি বগ
Red footed Falcon	<i>Falco vespertinus</i>	জনা নগল
Laggar Falcon	<i>Falco jugger</i>	লেগাৰ শেন

Great Snipe	<i>Gallinago media</i>	বব বাজখোচৰা
Asian Dowitcher	<i>Limnodromus semipalmatus</i>	জনা নগল
Eurasian Curlew	<i>Numenius arguata</i>	আকোবাঠীয়া
Black tailed Godwit	<i>Limosa limosa</i>	ক'লাপেটীয়া গডউইট
Spot billed Pelican	<i>Pelecanus philippinensis</i>	ফুটুকীঠীয়া ভেমা
Buff breasted Sandpiper	<i>Trynqites subruficollis</i>	হালধিবুকুৰা বাগিখোচৰা
Black bellied Tern	<i>Sterna acuticauda</i>	ক'লাপেটীয়া গডাটিলনী
Brown winged Kingfisher	<i>Pelargoopsis amauirop</i>	জনা নগল
Blyth's Kingfisher	<i>Alcedo hercules</i>	জনা নগল
Yellow rumped Honeyguide	<i>Indicator xanthonotus</i>	মৌপথিক
Rufous vented Prinia	<i>Prinia burnesil</i>	জনা নগল
Large grass Webler	<i>Graminicola bengalensis</i>	জনা নগল
Long billed bush Webler	<i>Bradypterus major</i>	জনা নগল
Chestnut backed Laughingthrush	<i>Garrulax nuchalis</i>	বাদামীপিঠীয়া হাঁহুজুৰি
Rusty bellied Shortwing	<i>Brachypteryx hyperythra</i>	মামৰপেটীয়া চুটিপখীয়া
Fine throated Robin	<i>Luscinia pectardens</i>	বগানেজী বক্তকঠ

এই তালিকাকেইখনৰ পৰা এটা কথা স্পষ্ট যে নামনি অসমৰ জৈৱ-বৈচিত্ৰ্যৰ ক্ষেত্ৰখনত বহু মূল্যবান তথা আন্তৰাষ্ট্ৰীয় পৰ্যায়ত গুৰুত্বপূৰ্ণ চৰায়ে স্থান দখল কৰি আছে কিন্তু বিভিন্ন পৰ্যায়ত ধকা সংকটাপন্ন চৰাই আৰু ৫ নং তালিকাত চকু ফুৰালে অনাগত দিনৰ প্ৰায় চৰাইবিহীন অসম এখনৰ ছবিহে ভাহি উঠে। চৰাইৰ লগতে অন্যান্য প্ৰাকৃতিক বিষয়বোৰলৈ ভাবুকিৰ সৃষ্টি কৰা কাৰক অনেক, তেনে মুখ্য কাৰককেইটামানৰ বিষয়ে তলত উল্লেখ কৰাৰ চেষ্টা কৰা হ'ল -

১. অবৈধ বনাঞ্চল ধ্বংস আৰু কৃষিভূমিৰ প্ৰসাৰণ
২. বেদখল
৩. চোৱাং চিকাৰ
৪. প্ৰাকৃতিক দুৰ্যোগ
৫. খৰি লুৰা
৬. পোহনীয়া জন্তু চৰোৰা
৭. মাছ মৰা আৰু পলসে পোতা

৮. নানা ধৰণৰ প্ৰদূষণ আৰু হুলস্থূল

৯. বনজুই

১০. বিদ্ৰোহীৰ আধিপত্য

১. অবৈধ বনাঞ্চল ধ্বংস আৰু কৃষিভূমিৰ প্ৰসাৰণৰ গবাহত নামনি অসমৰ আলোচ্য অঞ্চলকেইটাৰ বাহিৰেও অসমৰ সমগ্ৰ অৰণ্য ভূমিলৈ ভাবুকি কঢ়িয়াই আনিছে। ২০০১ চনৰ পৰিবেশ আৰু বন মন্ত্ৰালয়ে প্ৰদান কৰা তথ্য অনুসৰি অসমৰ ৩৪.৪% ভূমি অৰণ্যৰে আবৰা যদিও বৰ্তমান এই ভূমিৰ সংখ্যা হ্ৰাস পাই আহিছে। ইয়াৰ মূল কাৰণ জনসংখ্যা বিস্ফোৰণ যদিও আনুসংগিক ভাবে আনকেইটামান কাৰণো জড়িত হৈ আছে যাৰ ভিতৰত কাঠৰ অবৈধ ব্যৱসায় প্ৰধান। কৃষিভূমিৰ দ্ৰুত সম্প্ৰসাৰণেও পক্ষীকুলৰ প্ৰতি সংকট কঢ়িয়াই আনিছে। অবৈধ কাঠৰ ব্যৱসায়ৰ কাৰণে অসমে ইতিমধ্যে সংৰক্ষিত বনাঞ্চলৰ ১৮০০০ বৰ্গ কিঃমিঃ হেৰুৱাইছে। আমচং, চক্ৰশীলা, চান্দডুবি, জেংদিয়া, মানস আৰু বিপু তথা চিৰাং বনাঞ্চলৰ ভালেখিনি অংশ ইতিমধ্যেই ধ্বংস হৈ যোৱাটো চিন্তনীয়। ইয়াৰ লগতে চৰাইব বাঁহ থকা গছ কটাৰ ফলত পোৱালিসহ অনেক চৰাইৰ মৃত্যু হোৱাটোও লক্ষণীয়। এই অঞ্চলকেইটাৰ উপৰিও ডামৰঙা, দলনিবো বহু অংশ কৃষিভূমিৰ বাবে মুকলি কৰি বনাঞ্চলৰ পৰিমাণ হ্ৰাস কৰা হৈছে।

২. অৰণ্যৰ বেদখল পক্ষীকুলৰ অস্তিত্বৰ প্ৰতি আন এক চৰম ভাবুকি। ১০ মাৰ্চ, ২০১০ তাৰিখৰ “The Hindu” কাকতত প্ৰকাশিত তথ্য মতে অৰণ্যভূমিৰ বেদখলৰ ক্ষেত্ৰত ভাৰতৰ ৰাজ্যবোৰৰ ভিতৰত অসম শীৰ্ষত। অসমৰ অৰণ্যৰ ৪,৮৫,৬৭৪ হেক্টৰ ভূমি ইতিমধ্যে বেদখলকাৰীৰ কবলত পৰিছে। “The Assam Tribune” ৰ শেহতীয়া খবৰ (১৮ ডিচেম্বৰ, ২০১২) অনুসৰি সাংসদ চানচুমা খুংগুৰ বিচমুজিয়াবীয়ে লোকসভাত সোধা এটা প্ৰশ্নৰ উত্তৰত জয়ন্তী নটৰাজনে কৈছিল যে অসমৰ ২৩০০ বৰ্গ কিঃমিঃ বনাঞ্চল বেদখলকাৰীৰ কবলত পৰিছে আৰু কিছু সংখ্যক অঞ্চল চুবুৰীয়া ৰাজ্যৰ বেদখলৰ অন্তৰ্গত। অসমৰ ২০০১ চনত থকা ১৫,৮৩০ বৰ্গ কিঃমিঃ ঘন অৰণ্য ২০০৩ চনতেই ১৩,০৪২ বৰ্গ কিঃমিঃলৈ হ্ৰাস পোৱাৰ তথ্য পোৱা যায়, যাৰ কাৰণ বেদখল আৰু বনাঞ্চল ধ্বংস। নামনি অসমৰ আলোচ্য অঞ্চলৰ প্ৰায় আটাইকেইটা অঞ্চলেই বেদখলকাৰীৰ কবলত পৰিছে। গুৱাহাটী মহানগৰৰ দাঁতিকাষৰীয়া অঞ্চল হোৱা হেতুকে আমচং পাহাৰ আৰু দীপৰ বিলৰ ভালেমান অংশ মহানগৰ সম্প্ৰসাৰণৰ স্ৰঞ্জুহাত বেদখলকৃত হৈছে। একেদৰে চান্দডুবি হ্ৰদো ব্যতিক্ৰম নহয়। মানসৰ পূব আৰু পশ্চিম সীমান্তৰ ডুগ্ৰাপাৰা আৰু পানবাৰী অঞ্চল বেদখলকাৰীৰ কবলত প্ৰায় ১৯৯৬ চনৰ পৰা পৰি আহিছে আৰু পৰবৰ্তী সময়ত ই দ্ৰুত গতিত বৃদ্ধিও পাইছে। একে অৱস্থা বিপু আৰু চিৰাং সংৰক্ষিত বনাঞ্চলবোৰ। অবৈধ অনুপ্ৰবেশকাৰীৰ বিষয়টোও এই বেদখলৰ লগত ওতঃপ্ৰোত ভাবে জড়িত।

৩. বন্যপ্রাণীৰ চোৰাংচিকাৰ অসমৰ বনাঞ্চলৰ এটা জ্বলন্ত সমস্যা। যদিও গঁড় বা হাৰীৰ তুলনাত চৰাই চিকাৰৰ খবৰ কমকৈ পোৱা যায় তথাপি অসমৰ বহু থলুৱা তথা পৰিভ্ৰমী চৰাই চোৰাংচিকাৰীৰ প্ৰধান লক্ষ্য। দেওহাঁহ, শৰালি হাঁহ, খিতবাজ আদি হাঁহজাতীয় চৰাইকে ধৰি গঙাচিলনী, ডাউক, দলপুত্ৰা, দলমৰা আদি চিকাৰীৰ লক্ষ্য। সাধাৰণতে এইবোৰ চৰাইক খাদ্যৰ কাৰণে চিকাৰ কৰে যদিও নামনি অসমকে ধৰি অসমৰ প্ৰায়বোৰ অঞ্চলতে ইয়াৰ বমৰমীয়া বেহা চলে। ক্ষেত্ৰীয় সমীক্ষাত প্ৰাপ্ত তথ্য অনুসৰি খোদ গুৱাহাটী মহানগৰীতে বৰ শৰালি হাঁহ চোৰাং বজাবত যোৰে ৬০০ টকাকৈ বিক্ৰী হয়। সাধাৰণতে জাল বা ফান্দ পাতি চৰাই চিকাৰ কৰা হয় যদিও ধনু বা কেটেপাৰেও চৰাই হত্যা কৰি পোনপটীয়াকৈ খাদ্যৰ তালিকাত অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হয়। ইয়াৰ উপৰি জনজাতিবোৰৰ উৎসৱকেন্দ্ৰিক সামূহিক চিকাৰো ইয়াৰ ভিতৰত পৰে। ভাটো, মইনা আদি চৰাইক আকৌ পোহনীয়া হিচাপে সঁজাত বন্দী কৰি বাখিবলৈ চিকাৰ কৰা হয়। নামনি অসমৰ আলোচ্য আটাইকেইটা অঞ্চলেই চোৰাংচিকাৰীৰ দখল ভূমি।

৪. প্ৰাকৃতিক দুৰ্যোগেও অসমৰ জৈৱ-বৈচিত্ৰ্যলৈ সংকট কঢ়িয়াই আনিছে। খাদ্যত বিঘ্ৰক্ৰিয়া হৈ শগুণ, মইনা, মনিয়েৰী, খিতবাজ আদি অনেক চৰায়ে মৃত্যুক আকোৱালি লোৱাৰ সংবাদে বিগত কেইমাহমান ধৰি অসমৰ সংবাদপত্ৰত স্থান দখল কৰি আহিছে। ই দুষ্কৃতিকাৰীৰ কাৰ্য নে প্ৰাকৃতিক কাৰণত হোৱা বিঘ্ৰক্ৰিয়া সেয়া অনুসন্ধান কৰিবলৈ প্ৰশাসন এতিয়ালৈ অপাৰগ। ২০০৮ চনত উত্তৰ অসমত আকস্মিক ভাবে গছ পৰি বাঁহ লৈ থকা ৮০০টাতকৈও অধিক শামুকভঙা চৰাইৰ মৃত্যুৰ বাতৰিয়ে গোটেই ভাৰতবৰ্ষ কঁপাই তুলিছিল। বানপানীৰ বিভীষিকা আৰু গৰাখহনীয়াত চৰাই আশ্ৰয় স্থানৰ বিনাশ আৰু পোৱালিৰ মৃত্যুৰ হোৱাৰ খবৰ পোৱা যায়। পৰ্যাপ্ত পৰ্যাবেক্ষণ আৰু বক্ষণাবেক্ষণৰ অভাৱৰ হেতু নামনি অসমৰ আলোচ্য স্থান কেইটাতো বহু চৰাইৰ প্ৰাকৃতিক দুৰ্যোগৰ ফলত মৃত্যু হোৱাৰ তথ্য পোৱা গৈছে।

৫. দাবিদ্ধ সীমাবেশৰ তলত বাস কৰা বা কিঞ্চিৎ ওপৰত বাস কৰা মানুহৰ বাবে বনাঞ্চল হ'ল তেওলোকৰ নিত্য প্ৰয়োজনীয় ইন্ধন খৰিব নিৰ্ভৰযোগ্য স্থল। ঘৰত ব্যৱহাৰ কৰাৰ উপৰিও ইয়াৰ ব্যৱসায়ৰে বহু পৰিয়াল পোহপাল গৈ আছে। সাধাৰণতে শুকান খৰি লুৱাৰ চলেৰে সৰু-বৰ গছ কাটি এওলোকেও পক্ষীকুলৰ প্ৰতি ভাবুকি কঢ়িয়াই আনিছে। উল্লেখ্য যে অসমত ইন্ধনৰ নামত দৈনিক ১৪০০ টাক খৰিব প্ৰয়োজন হয় আৰু এই প্ৰয়োজন খিনিৰ সিংহভাগেই সংগ্ৰহ কৰা হয় সংৰক্ষিত বনাঞ্চল সমূহৰ পৰা। নামনি অসমৰ আমচং পাহাৰ, মানস অভয়াৰণ্য তথা তামৰঙা বিল অঞ্চলত এনে ধ্বংসযজ্ঞৰ প্ৰমাণ পোৱা গৈছে। চক্ৰশীলাৰ দৰে অভয়াৰণ্যও খৰি লুৱাৰ পৰ্যাপ্ত স্থলী তথা এই বিষয়টোৰে অভয়াৰণ্যখনলৈ ভাবুকি কঢ়িয়াই অনা বিষয়টোৰে আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় পৰ্যায়তো স্থান পাইছে। ৩

৬. অসমৰ সবহভাগ সংৰক্ষিত বনাঞ্চল আৰু অভয়াবণ্যক মানুহে পোহনীয়া জীৱ-জন্তুৰ বিচৰণস্থলী হিচাপে গণ্য কৰাত ইয়ো পক্ষীকুলৰ প্ৰতি ভাবুকি সৃষ্টি কৰি আহিছে কিয়নো ডৰিক, কৈৰা, হুংকলী, বতা, বনকুকুৰা, উলুম্বা আদি চৰাইৰ বাবে ঘাঁহনি বা খেৰণিয়েই প্ৰধান আশ্ৰয়স্থলী আৰু পোহনীয়া জীৱ-জন্তুই ইয়াত অবাধে বিচৰণ কৰি তাক ধ্বংস কৰি আহিছে। অসমৰ পবিতৰা বা মানসৰ দৰে বনাঞ্চলত দৈনিক ৩০০০ৰ পৰা ৫০০০ পোহনীয়া গৰু, মহে বিচৰণ কৰে আৰু এয়া নিতান্তই চিন্তনীয় বিষয়। নামনি অসমৰ বৰনদী অভয়াবণ্য আৰু মানস ৰাষ্ট্ৰীয় উদ্যানত এই সমস্যা অধিক। মানসৰ কাহিতামা, নাৰায়ণগুৰি, পালচিগুৰি আৰু বাসবাৰী অঞ্চলৰ বিস্তৃত অঞ্চল ইয়াৰ বাবেই নষ্ট হৈছে। বিপু আৰু চিৰাং বনাঞ্চলতো পোহনীয়া জীৱ-জন্তুৰ মুক্ত বিচৰণ চিন্তাৰ কাৰণ ৰূপে পৰিগণিত হৈছে।

৬. WWF (World Wild Fund) ৰ শেহতীয়া বিশ্লেষণ অনুসৰি বিশ্বৰ বিল বা জলাশয় বিলাকলৈ ভাবুকি কঢ়িয়াই অনা কাৰকবোৰৰ ভিতৰত প্ৰধান কাৰণ দুটা হ'ল মাছ মৰা আৰু পলসে পোতা। অসমৰ ক্ষেত্ৰতো ই ব্যতিক্ৰম নহয়, নামনি অসমৰ আলোচ্য স্থানকেইটাৰ চক্ৰশীলা অভয়াবণ্য, চান্দডুৰি হ্ৰদ, জেংদিয়া আৰু তামবঙা বিল ইতিমধ্যেই অবৈধ মৎস্যচিকাৰৰ কেন্দ্ৰস্থল হৈ পৰিছে। উল্লেখ্য যে অসমলৈ অহা শীতকালীন পৰিভ্ৰমী চৰাইৰ অধিকসংখ্যকেই মৎস্যজীৱী আৰু এনেক্ষেত্ৰত ই নিশ্চিতকৈ পৰিতাপৰ বিষয়। ইয়াৰ উপৰি অসমৰ থলুৱা চৰাই যেনে বগলী, কামচৰাই, ঢেকৰ, জিকৰ, বিভিন্ন সাৰেং, ৰূপহীশৰ, শামুকভঙা, কনুৱা, বিভিন্ন আঁকহিবগ আদিৰ আহাৰৰ ক্ষেত্ৰত সংকট আহি পৰিছে। বহু সময়ত মৎস্যচিকাৰৰ পৰিমাণ ইমানে বৃদ্ধি পাইছে যে বহু চৰায়ে স্থান সলনি কৰিবলৈ বাধ্য হৈ পৰিছে। চক্ৰশীলা, চান্দডুৰি, দীপৰ আৰু জেংদিয়া বিলৰ ক্ষেত্ৰত পলসে জলজন্তুৰ পৰিমাণ ক্ৰমান্বয়ে হ্রাস কৰি পেলাইছে আৰু বিশেষকৈ মৎস্যজীৱী চৰাইৰ আহাৰৰ দিশত সংকট কঢ়িয়াই আনিছে।

৮. নানা ধৰণৰ প্ৰদূষণো অসমৰ পক্ষীকুলৰ বাবে বিপৰ্যয়ৰ কাৰণ হিচাপে পৰিগণিত হৈছে। আৱাসিক এলেকা বা নগৰীয়া জীৱনৰ স্পৰ্শৰ মাজত থকা পক্ষীস্থলসমূহত এনে সমস্যা অধিক, আমচং পাহাৰ আৰু দীপৰ বিলৰ মাজেৰে পাৰ হৈ যোৱা ৰেলপথে অন্যান্য বন্যপ্ৰাণী সমন্বিতে চৰাইলৈও নানান অসুবিধা কঢ়িয়াই আনিছে। আলোচ্য স্থানকেইটাৰ ভিতৰত নানা ধৰণৰ প্ৰদূষণ আৰু হুলস্থুলে দীপৰ বিললৈ সাংঘাটিক ধৰণে বিপদ মাতি আনিছে। মহানাগৰিক হুলস্থুল, ঔদ্যোগিক প্ৰদূষণ আৰু মহানগৰৰ লেডেৰা জলপ্ৰবাহে ইয়াৰ মূল কাৰণ।

৯. খেতিৰ সম্প্ৰসাৰণৰ বাবে বনাঞ্চলৰ নিকটৱৰ্তী কৃষিজীৱীলোকে ঘাঁহনি বা খেৰণি জাতীয় অঞ্চলত কেতিয়াবা কেতিয়াবা জুই জ্বলাই দিয়ে, ইয়ে বনাঞ্চলৰ পৰিমাণ হ্রাস কৰাৰ লগতে চৰাইৰ

বাসস্থানবো যথেষ্ট ক্ষতি কৰে। ইয়াৰ উপৰি বনজুইব সমস্যাতো আছেই। বননদী অভয়াবণ আৰু বিপু তথা চিবাং বনাঞ্চলত এই সমস্যাটো অধিক।

১০. বিগত কেইবাটা দশকজুৰি প্ৰাধান্য লাভ কৰি অহা বিদ্রোহী সমস্যাটোৱে অসমৰ বাঞ্ছনীয় দিশৰ লগতে প্ৰাকৃতিক দিশলৈও ভাবুকি প্ৰদান পৰি আহিছে। উল্লিখিত স্থানকেইটাব ভিতৰত মানাহ অভয়াবণ আৰু বিপু, চিবাং সংৰক্ষিত বনাঞ্চলত এই সমস্যাই বিশেষ স্থান লাভ কৰিছে। প্ৰাপ্ত তথ্যমতে মানস অভয়াবণ ১৯৮৯ চনৰ পৰাই বিদ্রোহীৰ ঘাটিকপে পৰিগণিত হৈ আহিছে। এই সময়ছোৱাত প্ৰশাসন আৰু বিদ্রোহীৰ মাজত ঘটা সংঘাতে বন্যপ্ৰাণীৰ শান্তি বিঘ্নিত কৰাৰ লগতে ডাব গইনা লৈ এচাম অসাধু ব্যৱসায়ীয়ে অবাধে বনাঞ্চল ধ্বংসত নামি পৰিছিল। ১৯৯৫ - ১৯৯৬ চন মানলৈ কিছু পৰিমাণে স্বাভাৱিক অৱস্থালৈ ঘূৰি আহিছিল যদিও পূৰ্বৰ ৰূপ পাবলৈ এতিয়াও বহু বাকী। ৪

ওপৰৰ আলোচনাৰ পৰা এই সিদ্ধান্তত উপনীত হ'ব পাৰি যে নামনি অসমৰ জৈৱ বৈচিত্ৰ্যত চৰাইৰ এক সুকীয়া আসন অতীজৰ পৰাই আছিল কিন্তু সাম্প্ৰতিক পৰ্যালোচনাই প্ৰমাণ কৰে যে এই জৈৱ বৈচিত্ৰ্যৰ দ্ৰুত খহনীয়া ইতিমধ্যে আৰম্ভ হৈছে। পৰ্যালোচিত কাৰণবোৰ বিশ্লেষণ কৰিলে একমাত্ৰ সত্য এয়াই প্ৰতীয়মান হয় যে এই খহনীয়াৰ মূল কাৰণ মানুহ। ব্যক্তিগত মুনাফা লাভৰ স্বার্থত বৃহত্তৰ স্বার্থক নেওচা দিয়া অসমৰ জনগণে সময় থাকোতেই সজাগ নহলে ভৱিষ্যতে অসম যে মৰুভূমিত পৰিণত হ'ব সেয়া ধুকপ। ইয়াৰ লগত অংগাংগীভাৱে জড়িত হৈ আছে চৰকাৰৰ কাৰ্যকৰী পদক্ষেপ। চৰকাৰৰ সুনিৰূপিত আঁচনি আৰু প্ৰভাৱশালী কাৰ্যকলাপ সাম্প্ৰতিক সময়ত অতি তাৎপৰ্যপূৰ্ণ ৰূপে বিবেচিত হৈছে।

((((((((((((((o))))))))))))))

পাদটীকা

1. Important Bird Areas in Assam, page 264

2. do, page 254

3. Forests for the future, edited by Paul Wolvekamp, ১৯৯৯, Newyork, page 60

4. Important bird areas in Assam, page, 295, 305

সহায়ক গ্রন্থপঞ্জী

ইংৰাজী

1. **Important Bird Areas in India: Priority sites for conservation**, M. Zafar Ul Islam, Asad R. Rehmani, Bombay Natural History Society, 2005
2. **Climate Change and Agriculture Over India**, V.U.M. Rao , G.S.L.H. Rao, V. PRASADA , G.G.S.N. Rao
3. **Forest for the Future**, Edited by Paul Wolvekamp, 1999, Newyork
4. **The Birds of Assam**, A. U. Choudhury, Gibbon books and World wild Fund for Nature India.
5. **The Book of Indian Birds**, Salim Ali, The Bombay Natural History Society, Bombay, 1941
6. **Conservation of the Greater Adjutant Stork in and around Guwahati city**. Anowar U. Choudhury, Dept. of Environment & Forests, Government of Assam, Guwahati. 2003

অসমীয়া

১. অসমৰ চৰাই , ষ্টিচক চন্দ্ৰ গগৈ, অসম বিজ্ঞান সমিতি, গুৱাহাটী, ২০০৬
২. অসমৰ চৰাই পৰ্যবেক্ষণৰ হাতপুথি, সৌম্যদ্বীপ দত্ত, বনফুল প্ৰকাশন, ২০১১
৩. বিপন্ন ধৰিত্ৰী সংকটত বন্যপ্ৰাণী, সৌম্যদ্বীপ দত্ত, জ্যোতি প্ৰকাশন, ২০১২

অন্যান্য প্ৰাসংগিক সূত্ৰ

1. Dept. of Environment and Forset Reports, 2011
2. Biodiversity Estimation of Asom, Dept. of Environment and Forest, Govt. of Assam
3. IUCN Red List, 2012
4. Ecology, Distribution and Conservation of the Bengal Florican in India, Research Paper by G. Narayan
5. Newsletter for Birdwatchers 35/5
6. The Hindu, 10 March, 2010
7. The Assam Tribune, 18 December, 2012

ঐক্য সম্প্রীতিৰ বাণীবাহক ড° ভূপেন হাজৰিকা

- লিপিিকা দে দত্ত

ভাৰতবৰ্ষৰ বুৰঞ্জীত আমাৰ পূৰ্বসূৰী সকলৰ বীৰত্বৰ কথা বহলকৈ লিপিবদ্ধ নোহোৱাৰ বেদনা দেশপ্ৰেমী সকলক ভাৰাত্ৰাস্ত কৰি তোলাটোৱে স্বাভাৱিক। অৱশ্যে আমাৰ পূৰ্বপুৰুষ সকলে শৌৰ্য-বীৰ্যৰে বলীয়ান নহ'লেও আধ্যাত্মিক দিশত চহকী আছিল আৰু তেখেত সকলৰ আধ্যাত্মিক সমৃদ্ধিৰ পূঁজি খিনিয়েই আমাৰ বৰ্তমানৰ গৌৰৱ বুলি ক'ব পাৰি। নানা ভাষা-ভাষী, বিভিন্ন ধৰ্ম-বৰ্ণ-সম্প্ৰদায়ৰ মানুহৰ মাজত ঐক্য-সম্প্রীতি-সম্ভাৱনাৰ নিবিড় সম্পৰ্ক সংস্থাপনৰ বাবে অদম্য প্ৰয়াস অব্যাহত ৰাখিছিল তাহানিৰ ভাৰতবাসীয়ে। সেয়া আছিল তৎকালীন ভাৰতীয় সকলৰ জীৱন সাধনা। এই প্ৰসঙ্গত বিশ্বকবি ৰবীন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰে কৈছিল— “বৈচিত্ৰ্যৰ মध्ये ঐক্য-বিস্তাৰ ভাৰতবৰ্ষৰ চিৰন্তন সাধনা।”¹ আন আন মনীষী সকলৰ দৰে গুৰুদেৱ ৰবীন্দ্ৰনাথেও বিশ্বৰ বৃহত্তৰ মানৱ সমাজখনক ঐক্য-সম্প্রীতিৰ বাণীবাহক কৰি তোলাৰ ক্ষেত্ৰত মুখ্য ভূমিকা গ্ৰহণ কৰিছিল। ৰবীন্দ্ৰোত্তৰ কালৰ অসমী আইৰ সুযোগ্য সন্তান সকলেও ‘বিভেদৰ মাজত ঐক্য বিস্তাৰ’ — ভাৰতাত্মাৰ এই মৰ্মবাণীৰ যথার্থ প্ৰয়োগ সাধন কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে তেওঁলোকৰ কৰ্ম তথা সাধনাৰ জৰিয়তে। ‘অগ্নি যুগৰ ফিৰিঙতি’ ড° ভূপেন হাজৰিকাই তেওঁৰ সৃষ্টিৰ মাজেদি ভাৰতবৰ্ষৰ জাতীয় ঐক্য-সংহতি সদায় অটুট ৰখাৰ চেষ্টা চলাইছিল।²

সাহিত্যৰ বহল প্ৰেক্ষাপটত প্ৰকৃতি জগতৰ সুন্দৰ-কুৎসিত বিভিন্ন উপকৰণে ঠাই পালেও ইয়াৰ প্ৰধান বিষয় মানুহ। ৰবীন্দ্ৰনাথৰ মাতে সাহিত্যৰ মূল উপকৰণ ‘চিত্ৰ ও সংগীত’ আৰু মূল বিষয় হৈছে — ‘মানৱ হৃদয় এবং মানৱ চৰিত্ৰ।’³ জগতৰ সফল সাহিত্যিক সকলৰ দৰে ভূপেনদাৰ কবিতা আৰু গীতত উচ্চাৰিত হৈছে— বৰ্ণ-ধৰ্ম-বৃত্তি নিৰ্বিশেষে বহুবিধ মানুহৰ কথা। নিঃস্ব-ৰিক্ত-সৰ্বহাৰা মানুহৰ

পৰা আৰম্ভ কৰি নিৰ্যাতিত, শোষিত, লাঞ্ছিত মানুহৰ প্ৰতিচ্ছবিবোৰ বিমূৰ্ত হৈ উঠিছে ড^০ হাজৰিকাৰ লিখনিত। মোহময় লুইতৰ কথা, পাহাৰ ভৈয়ামৰ কথা, মেঘ-বৰষুণৰ কথা ভূপেনদাৰ কাব্যস্বৰ্ণৰ শোভাবৰ্ধক উপকৰণ হ'লেও মানৱ চৰিত্ৰ নিৰ্মাণেই হ'ল তেখেতৰ প্ৰসিদ্ধ কাৰুশিল্প। এজন বিশিষ্ট প্ৰবন্ধকাৰে কৈছে—
 'নিঃসন্দেহে মানুহেই হৈছে ড^০ হাজৰিকাৰ গীতত বিজ্ঞতভাৱে ব্যৱহৃত হোৱা আটাইতকৈ শক্তিশালী মেটাফ'ৰ। তেখেতে নিজকে যাযাবৰ বুলিছিল সাঁচা, কিন্তু তেওঁৰ যাযাবৰী সত্তাটোৰ মুখ্য চৰিত্ৰ কিম্বা পৰিচয় আছিল এয়ে যে কেৱল মানুহৰ বাবে— সৰ্বহাৰা আন্তৰ্জাতিক মানুহৰ বাবে— তেওঁৰ এই সত্তা আছিল চিৰ সংবেদনশীল, চিৰ উন্মুখ।'^৪

গীতিকাৰ ভূপেন হাজৰিকাক মানৱ জীৱনৰ বাস্তৱ ৰূপকাৰ বুলি আখ্যায়িত কৰিলে অত্যুক্তি নহ'ব। মানুহৰ বিচিত্ৰ ৰূপাঙ্কণৰ উপৰিও তেখেতে মানুহৰ জীৱনধৰ্মিতাৰ আদৰ্শ দাঙি ধৰিছিল সাৱলীল গীতৰ কথাৰে—

মানুহে মানুহৰ বাবে
 যদিহে অকণো নাভাবে
 অকণি সহানুভূতিৰে
 ভাবিব কোনেনো কোৱা, সমনীয়া?

গীতটোত সমকালৰ আৰু উত্তৰ কালৰ মানুহৰ মাজত ঐক্য-সম্প্ৰীতিৰ শিথিল বান্ধোনবোৰ দৃঢ় কৰি তোলাৰ আহ্বান প্ৰকাশ পাইছে। ভীৰুতা, কাপুৰুষতা আদি মানুহৰ দুৰ্বলতাখিনি বিসৰ্জন দি মানুহে যাতে গতিময় সময়ৰ লগৰী হৈ নতুন উদ্যমেৰে আগুৱাই যোৱাৰ প্ৰেৰণা লভিব পাৰে, সেয়া আছিল ড^০ হাজৰিকাৰ আন্তৰিক কামনা। নতুন যুগৰ অগ্ৰপথিক স্বৰূপ নতুন পুৰুষক সম্বোধন কৰি তেওঁ লিখিছিল— “আজিৰ নতুন পুৰুষ যিহেতু ভীৰু কাপুৰুষ নহয়, তেওঁলোকে হাতে-কামে আজিয়েই পুৰুষালি দেখুৱাব লাগিব। নহ'লে আজিৰ নতুন পুৰুষ যেতিয়া কাইলৈ পুৰণি পুৰুষ হৈ যাব, তেতিয়া আক্ষেপ ৰৈ যাব। সময়ৰ গতি বোৱঁতি সূঁতিৰ দৰে। এবাৰ হেৰুৱালে সময় উভতি নাহে।”^৫

আনহাতে ভূপেনদাই নিজৰ মনৰ দাপোনত নতুন পুৰুষৰ ছবি আঁকিছিল ঠিক এনে ধৰণে :

অগণন উজ্জ্বল ডেকা সুপুৰুষৰ
আৰু আশা ভৰা দৃষ্টিৰ গাভৰুৰ মুখ
(মোৰ) মানসপটত আজি জিলিকি উঠে,
সেয়ে, মোৰ মৰমৰ নতুন পুৰুষ।।⁶

আকৌ 'অনাগত দিনৰ জাগ্ৰত প্ৰহৰী' সদৃশ নতুন পুৰুষ, নতুন নাৰীলৈ মানৱতাবাদৰ ন-প্ৰেৰণাৰ গীত শুনাইছিল হাজৰিকাদেৱে। বিশ্ব ভ্ৰাতৃত্ববোধ ভূপেনদাৰ চৰিত্ৰৰ সহজাত গুণ। সেই গুণৰ উজ্জ্বলতাৰে তেওঁ মাউ চে তুঙৰ বিপ্লৱী ব্যক্তিত্বক শ্ৰদ্ধা জনাইছিল, মুক্তি যুঁজাৰু নেলচন মেণ্ডেলাৰ বিজয় উৎসৱক স্বাগতম জনাইছিল— 'জিন্দাবাদ মেণ্ডেলা ' গীতৰ সুৰীয়া নিনাদেৰে। এয়া হ'ল তেওঁৰ বিশ্বপ্ৰেমিক সত্তাৰ উৎকৃষ্ট নিদৰ্শন। তেওঁৰ মানৱপ্ৰীতি ভাবনা কেৱল অসমৰ ভৌগোলিক পৰিধিত প্ৰচ্ছন্ন হৈ থকা নাছিল, এই সদৰ্থক চিন্তা সমূহ বিয়পি পৰিছিল আন্তৰ্জাতিক ক্ষেত্ৰলৈ। এই প্ৰসংগত পংকজ নয়ন ভট্টাচাৰ্যৰ ভাষাৰে ক'ব পাৰি— ".....'গংগা আমাৰ মা'" আৰু 'সাগৰ সংগমত' গীত দুটাত তেওঁৰ মানৱ প্ৰেমে স্বদেশৰ সীমা পাৰ হৈ বিশাল বিশ্বত বিচৰণ কৰিছে।"⁷ ৰবীন্দ্ৰনাথৰ দৰে ভূপেন হাজৰিকাবো স্বাদেশিক চেতনা সমূহ প্ৰৱলতা লাভ কৰি লাহে লাহে আন্তৰ্জাতিক পৰ্যায়লৈ আগুৱাই যাবলৈ সক্ষম হৈছে।

আচলতে ড⁰ হাজৰিকাৰ গীতৰ সাফল্যৰ আঁৰত প্ৰচ্ছন্ন হৈ আছে ৰূপকোঁৱৰ জ্যোতিপ্ৰসাদ আৰু বিষ্ণুপ্ৰসাদ ৰাভাৰ উত্তৰাধিকাৰ। বিধাতাই যেন বিষ্ণু-জ্যোতিৰ আধৰুৱা কামৰ পৰিপূৰ্ণতা সাধনৰ বাবেই ড⁰ হাজৰিকাৰ উদাত্ত কণ্ঠত গীতৰ মুৰ্ছনা সিঁচি দিছিল। ড⁰ দিলীপ কুমাৰ দত্তই ক'বৰ দৰে হাজৰিকাই যেন— "জ্যোতিপ্ৰসাদৰ ছিগি যোৱা বীণখনিত তাঁৰ সংযোগ কৰিলে আৰু ৰাভাৰ নুমাই যোৱা বস্তি গছিত নতুন শলিতা লগালে। সেই বীণৰ সুৰ আৰু সেই বস্তিৰ পোহৰে অসমীয়া সমাজলৈ আনি দিলে এক নতুন প্ৰাণ, এক নতুন উদ্দীপনা, যি সকলো

অসমীয়াৰে জীৱন ভৰপূৰ কৰিছে।”^৪ এই নতুন প্ৰাণৰ স্পন্দনেৰে আৰু নতুন উদ্দীপনাৰ জেউতিৰে হাজৰিকাৰ গীত সমূহ মৈত্ৰী-সম্প্ৰীতিৰ বাৰ্তাবাহক হৈ উঠিছে।

কোৱা বাহুল্য যে যাযাবৰী গীতিকাৰ ভূপেন হাজৰিকাই জীৱনৰ দুখ-ভাগৰ পাহৰি স্বতঃস্ফূৰ্ত আনন্দৰ অংশীদাৰ হ'ব পাৰিছিল। ‘বহু আস্থা হীনতাৰ বিপৰীতে এক গভীৰ আস্থাৰ গান’ গোৱাৰ মানসিক শক্তিয়েই তেওঁক কৰ্মজীৱী কৰি তুলিছিল আৰু সুদীৰ্ঘ জীৱনচৰ্যাত তেখেতে নিৰলসভাবে কৰ্মযোগৰ অনুশীলনত ব্যস্ত হৈ পৰিছিল। আনহাতে ড^০ হাজৰিকাই ঐক্য-সংহতি আৰু সমন্বয়ৰ মহান বাণী দেশৰ ভৱিষ্যত প্ৰজন্মৰ কাণ্ডাৰী সকলৰ মাজত বিলাই গৈছে।^৯ অৱশ্যে এই ন-প্ৰজন্মৰ কাণ্ডাৰীসকলে জাতীয় ঐতিহ্য আৰু পৰম্পৰাৰ ভেটিত আধুনিক তথা প্ৰগতিশীল চিন্তাধাৰাৰে ঐক্য, সংহতি আৰু সমন্বয়ৰ ভেটি সুদৃঢ় কৰি দেশক প্ৰগতিৰ পথত আগুৱাই নিব পাৰিব বুলি ড^০ ভূপেন হাজৰিকা পবল আশাবাদী আছিল।^{১০} ঐক্য-সম্প্ৰীতিৰ বাণীবাহক ভূপেনদাৰ কবিতা আৰু গীতবোৰ চিৰযুগমীয়া হৈ থাকক। অনাগত কালৰ পাঠক-শ্ৰোতাই এই কবিতা আৰু গীত সমূহৰ মাধুৰ্য অনুধাবন কৰি তাৰ নিৰ্যাসখিনি উত্তৰ সাধকৰ দৰে ব্যক্ত কৰক তেওঁলোকৰ নৱতম সৃষ্টিশীলতাৰে।

তথ্যসূত্ৰ :

- ১। ৰবীন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰ : ‘সংকলন’ নামৰ প্ৰবন্ধ গ্ৰন্থৰ অন্তৰ্গত ‘ভাৰতবৰ্ষৰ ইতিহাস’, পৃঃ ৩৭।
- ২। শৈলেনজিৎ শৰ্মা সম্পাদিত : ‘ড^০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত আৰু কবিতাৰ বিশ্লেষণাত্মক আলোচনা’, পৃঃ ৯৯।
- ৩। ৰবীন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰ : ‘সাহিত্য’ গ্ৰন্থৰ ‘সাহিত্যেৰ তাৎপৰ্য’ প্ৰবন্ধ, পৃঃ ১১।

- ৪। ড^০ প্রাণজিৎ বৰা : 'ড^০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত মানৱতাবাদ',
গৰীয়সী, জানুৱাৰী, ২০১২, পৃঃ ৪০।
- ৫। ড^০ ভূপেন হাজৰিকা : 'বহিমান লুইতৰ পাৰে পাৰে', পৃঃ ৮৪।
- ৬। ড^০ ভূপেন হাজৰিকা : আমাৰ প্ৰতিনিধি, ১১শ বছৰ, ১০ম সংখ্যা, জুন,
১৯৭১।
- ৭। অনুভৱ পৰাশৰ-সমীৰণ গোস্বামী সম্পাদিত :
'মৃত্যুঞ্জয় দূৰন্ত তৰুণ ভূপেন হাজৰিকা' গ্ৰন্থত
স্থানপ্ৰাপ্ত পংকজ নয়ন ভট্টাচাৰ্যৰ প্ৰবন্ধ 'বিশ্বপ্ৰেমিক
ভূপেন হাজৰিকাৰ প্ৰেমৰ গীত', পৃঃ ২৯৮।
- ৮। ড^০ দিলীপ কুমাৰ দত্ত : 'ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত আৰু জীৱন ৰথ', পৃঃ
৩৭।
- ৯। শৈলেনজিৎ শৰ্মা সম্পাদিত : ড^০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত আৰু কবিতাৰ
বিশ্লেষণাত্মক আলোচনা', পৃঃ ৯১।
- ১০। ঐ, পৃঃ ৯১-৯২।

গ্ৰন্থপঞ্জী :

- ১। ঠাকুৰ ৰবীন্দ্ৰনাথ : সংকলন, চতুৰ্থ সংস্কৰণ, মাঘ, ১৪০০ চন,
বিশ্বভাৰতী, কলকাতা- ১৭।
- ২। শৰ্মা শৈলেনজিৎ সম্পাদিত : 'ড^০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত আৰু কবিতাৰ
বিশ্লেষণাত্মক আলোচনা', ১ম প্ৰকাশ, 5
নবেম্বৰ, ২০১২, চন্দ্ৰ প্ৰকাশ, পাণবজাৰ,
গুৱাহাটী- ১।
- ৩। ঠাকুৰ ৰবীন্দ্ৰনাথ : সাহিত্য, চতুৰ্থ সংস্কৰণ, শ্ৰাবণ, ১৩৮৮ চন,

বিশ্বভাৰতী, কলকাতা- ১৭।

- ৪। বৰা ড^০ প্ৰাণজিৎ : ড^০ ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত মানৱতাবাদ, গৰীয়সী, জানুৱাৰী, ২০১২।
- ৫। হাজৰিকা ড^০ ভূপেন : আমাৰ প্ৰতিনিধি, ১১শ বছৰ, ১০ম সংখ্যা, জুন, ১৯৭১।
- ৬। অনুভৱ পৰাশৰ-সমীৰণ গোস্বামী সম্পাদিত :
‘মৃত্যুঞ্জয় দূৰন্ত তৰুণ ভূপেন হাজৰিকা’ ১ম প্ৰকাশ,
১০ ডিচেম্বৰ, ২০১১, সাৰস্বত, গুৱাহাটী,
মাজুলী।
- ৭। হাজৰিকা ড^০ ভূপেন : ‘বহিমান লুইতৰ পাৰে পাৰে’, দ্বিতীয় সং ২০১০,
বাণীমন্দিৰ, গুৱাহাটী- ৩।
- ৮। দত্ত ড^০ দিলীপ কুমাৰ : ‘ভূপেন হাজৰিকাৰ গীত আৰু জীৱন বথ’, ৪ ৰ্থ
সং, ২০১১ চন, বনলতা, পাণবজাৰ, গুৱাহাটী-
১।

ৰবীন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰৰ ‘বোষ্টমী’ আৰু বীৰেন্দ্ৰকুমাৰ
ভট্টাচাৰ্য্যৰ ‘মাকণৰ গোসাঁই’ চুটিগল্পত নাৰীৰ জীৱন
সমস্যাৰ অধ্যয়ন

ড° চৈতালী ভৌমিক

ভাৰতৰ পূব-প্ৰান্তত অবস্থিত বাংলা আৰু অসম দুই প্ৰতিবেশী ৰাজ্য। এই দুই ৰাজ্য বা অঞ্চলৰ সমাজ ব্যৱস্থা লগতে সাহিত্যচৰ্চাৰ ক্ষেত্ৰত বহু সাদৃশ্য বৰ্তমান। উভয় অঞ্চলৰ সাহিত্যিক সকলেও একে ভাৱে মানুহৰ আনন্দময় জীৱনৰ লগতে, তেওলোকৰ দুখ-বেদনাময়, অসহায় জীৱনৰ বাস্তব সন্মত ৰূপ দিবলৈ যথেষ্ট চেষ্টা চলাইছে আৰু এইক্ষেত্ৰত ভালেখিনি সফলতাও লাভ কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে। নাৰী সম্পৰ্কীয় চিন্তা ভাবনাৰ ক্ষেত্ৰত ইয়াৰ ব্যতিক্ৰম ঘটা নাই। নাৰীৰ বিভিন্ন সমস্যাৰ লগতে তাৰ যন্ত্ৰণাৰ ইতিহাসেও সাহিত্যত এক বিশেষ মাত্ৰা সংযোজন কৰিছে।

বিংশ শতিকাৰ আৰম্ভনিত বঙ্গদেশৰ ৰবীন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰে নাৰীৰ বিভিন্ন সমস্যা লৈ চিন্তা চৰ্চা কৰিছিল। তেওঁৰ বিভিন্ন সৃষ্টি ৰাজিত নাৰীৰ অসহায়ৰূপ, তেওঁলোকৰ অন্তৰ্বেদনা যথার্থ ৰূপ লাভ কৰিছে। বিশেষ ভাবে চুটিগল্পবোৰ এই ক্ষেত্ৰত উল্লেখযোগ্য।

ৰবীন্দ্ৰ ছোটগল্পে এই ঐশ্বৰ্য এক সোনালী ফসল। নাৰীৰ নানা সমস্যা ও সংকট আবার তা থেকে মুক্তিৰ পথ অন্বেষণ সবই লক্ষণীয় ভাবে অৰ্থবহ হয়ে উঠেছে ৰবীন্দ্ৰ ছোটগল্পে।’

ভাৰতৰ অন্যান্য প্ৰান্তৰ লগতে সাৰ্থক চুটিগল্পকাৰ ৰবীন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰৰ সাহিত্যৰ প্ৰভাৱ অসমীয়া সাহিত্য জগততো ও পৰিছে। ফলত নাৰীৰ বিভিন্নমুখী

সমস্যা অধ্যয়নৰ ক্ষেত্ৰত অসমৰ সাহিত্যিক মহলো ও পিছপৰি থকা নাই। লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ পৰা আৰম্ভ কৰি শৰৎচন্দ্ৰ গোস্বামী, লক্ষ্মীধৰ শৰ্মা আদি এই ক্ষেত্ৰত বিশেষ পাৰদৰ্শিতা দেখুৱাবলৈ সক্ষম হৈছে।

এই সময়চোৱাৰ গল্পত ৰবীন্দ্ৰনাথৰ নাৰী মুক্তিৰ চেতনাই গল্পকাৰ সকলৰ ওপৰত ক্ৰিয়া কৰিছে বুলি অনুমান কৰিব পাৰি।— ত্ৰৈলোক্যনাথ গোস্বামীৰ গল্পত বিধৱা আৰু পতিতাৰ প্ৰতি সমবেদনাৰ লগতে তেওঁলোকক মুক্ত কৰিবলৈ সাহসী পদক্ষেপ আগবঢ়াবলৈ চেষ্টা কৰা হৈছে। নাৰী মুক্তিৰ উদ্যম লৈ এই সময়চোৱাত প্ৰকাশিত হৈছে লক্ষ্মীধৰ শৰ্মাৰ গল্পবোৰ।^২

এই একে পথত বিখ্যাত কথাসাহিত্যিক বীৰেন্দ্ৰ কুমাৰ ভট্টাচাৰ্য্য আগবাঢ়ি গৈছে।

অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যলৈ বীৰেন্দ্ৰ কুমাৰ ভট্টাচাৰ্য্যৰ অৰিহণা ব্যাপক, — তেনে অৰিহণাৰ মূল্যও অপাৰ। — অসমীয়া সাহিত্যৰ সাম্প্ৰতিক যুগৰ ইতিহাসত তেওঁ এক বিশেষ স্থান দখল কৰি আছে।^৩

বিংশ শতিকাত জন্ম গ্ৰহণ কৰা বীৰেন্দ্ৰ কুমাৰ ভট্টাচাৰ্য্য সেই সময়ত সমাজ জীৱনত ঘটা বিভিন্ন আন্দোলন বিশেষভাবে স্বাধীনতা আন্দোলন, বিভিন্ন সামাজিক কৰ্মপন্থাৰ লগতে নাৰী জাগৰণ ইত্যাদিৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱিত হৈছিল। তেওঁৰ চুটিগল্পতো ইয়াৰ প্ৰতিফলন ঘটিছে। ইয়াত ৰবীন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰৰ 'বোষ্টমী' আৰু বীৰেন্দ্ৰকুমাৰ ভট্টাচাৰ্য্যৰ 'মাকণৰ গোসাই' এই দুই চুটিগল্পৰ যোগেদি নাৰী সমস্যাৰ অধ্যয়ন কৰা হ'ল।

অবস্থাপন্ন ঘৰৰ পুত্ৰহাৰা আনন্দী বোষ্টমী পুত্ৰৰ মৃত্যুৰ পিছত গুৰুৰ সেৱাত নিজকে নিয়োগ কৰে।

আমাদেৰ আহাৰ বিহাৰ, ধনজন সমস্তই এই ভক্তিতে

ঠাসা ছিল, কোথাও ফাঁক ছিল না। — দেবতাকে আমার
গুৰুৰ ৰূপেই দেখিতে পাইলাম।^৪

কিন্তু এদিন,

তিনি আমাৰ মুখেৰ পৰে দৃষ্টি ৰাখিয়া বলিলেন,
“তোমাৰ দেহখানি সুন্দৰ।”^৫

গুৰুদেবৰ মুখৰ পৰা নিজৰ ৰূপৰ এই প্ৰশস্তি শুনি আনন্দী স্তম্ভিত হৈ
গ'ল। আৰু ইয়াৰ পিছত তেওঁ স্বামীক জনাই দিয়ে তেওঁ আৰু স্বামীৰ সংসাৰ
নকৰে।

আৰ আমি সংসাৰ কৰিব না।^৬

বংশবীতি অনুসৰণ কৰি আনন্দী গুৰু প্ৰসাদী হ'ব বিচৰা নাই।

পৃথিবীতে দুটি মানুহ আমাকে সব চেয়ে
ভালোবাসিয়াছিল, আমাৰ ছেলে আৰু আমাৰ স্বামী। সে
ভালোবাসা আমাৰ নারায়ণ, তাই সে মিথ্যা সহিতে পাৰিল
না। একটি আমাকে ছাড়িয়া গেল, একটিকে আমি
ছাড়িলাম।^৭

ইয়াৰ পিছত ভিক্ষাবৃত্তি গ্ৰহণ কৰি তেওঁ সত্যৰ সন্ধানৰ পথত ওলাই
পৰিছে।

আনফালে বীৰেন্দ্ৰ কুমাৰ ভট্টাচাৰ্য্যৰ ‘মাকণৰ গোসাঁই’ চুটিগল্পৰ মাকণ
দৰিদ্ৰ বিধৱা। অকালতে বিধৱা হোৱা মাকণে অতি কষ্ট আৰু ত্যাগ স্বীকাৰ কৰি
কোনোমতে এই পৃথিবীত জীয়াই আছে। বিধৱা হোৱাৰ পাছত মানুহে তাইক
উপেক্ষা কৰিছে, বিভিন্ন জ্বালা-যন্ত্ৰণাৰ মাজত তাই জীয়াই আছে।^৮

বাপুকন গোসাঁইৰ দয়াত তেওঁ প্ৰতিপালিত। কিন্তু ভগৱান যেন জ্ঞান কৰা
এই বাপুকন গোসাঁইৰ কামনাময় ইঙ্গিত মাকণৰ জীৱনক দুৰ্বিষহ কৰি তোলে।

মাকণ! তই ঘৰৰ মানুহজনী হৈ মোৰ আগত ইমান লাজ
কৰনে? — মাকণে সেইবোৰ একো গম নেপায়। তাই

মাথোন গম পালে বাপুকণ গোসাঁইৰ চকুকেইটাই তহিলৈ
নুবুজা ভঙ্গীৰে চাই কিবা ক'ব খুজিছে।*

ইয়াৰ পিছত মাকণে ভগৱানৰ ওচৰত প্ৰাৰ্থনা জনাইছে তহিক মাৰি নিয়াৰ
বাৰে। বাপুকন গোঁসায়েও তহিক নিজৰ হাতত অনাৰ কাৰণে চেষ্টা কৰি থাকিল।
শেষত একো উপায় নেদেখি মাকণ জলনাৰায়ণকে ডিঙিত বান্ধি নিজক ৰক্ষা
কৰাৰ যত্ন কৰিলে। মাকণে মৰণব্ৰত গ্ৰহণ কৰিলে। গোসাঁনী আহি তেওঁক খুৱাবলৈ
যত্ন কৰিলে। সদৌ শেষত মাকণৰ আধ্যাত্মিক শক্তিৰ প্ৰভাৱত বাপুকন গোঁসাঁইৰ
কামনা জাহ গ'ল।

উনবিংশ শতিকাত বঙ্গীয় সমাজ ব্যৱস্থাত গুৰুৰ এক বিশেষ আসন আছিল।

গুৰু শিষ্যেৰ বাড়িতে আসিলে পৰিবাৰেৰ প্ৰত্যেক ব্যক্তি
সাপ্তাহে তাঁহাকে প্ৰণাম কৰিত এবং তিনি তাঁহাৰ দক্ষিণ
চৰণ তাহাদেৰ মস্তকে স্থাপন কৰিতেন। — গুৰুৰ
ভোজন হইলে পাত্ৰে ভুক্তাবশেষ যাহা থাকিত তাহাৰ কিছু
কিছু সকলেই খাইত। — অতঃএব শিষ্য নিজেৰ সঙ্গতি
অনুসাৰে যথাসাধ্য প্ৰণামী টাকা, বস্ত্ৰ প্ৰভৃতি দিলে গুৰু
বিদায় লহিতেন।**

কিন্তু ধীৰে ধীৰে গুৰুগিৰি পৈত্ৰিক ব্যৱসায়ত পৰিণত হৈছিল। ইয়াৰ

লগত আৰু উল্লেখ কৰিব পাৰি,

যে শিষ্যেৰ অন্ধ ভক্তিৰ সুযোগ লইয়া কোন গুৰু শিষ্যেৰ
পৰিবাৰস্থ স্ত্ৰীলোকেৰ সহিত ব্যভিচাৰে লিপ্ত হন। কোন
কোন গুৰুৰ ফৌজদাৰী অপৰাধে প্ৰাণদণ্ড পৰ্যন্ত
হইয়াছে।**

গুৰুগিৰিৰ এই বিকৃত মানসিকতাৰ চিত্ৰ আমাৰ দুই চুটিগল্পকাৰ
তেওঁলোকৰ ৰচনাৰ যোগেদি ফুটাই তুলিছে। আনন্দী আৰু মাকণ দুয়ো গুৰুদেৱৰ
দ্বাৰাই শোষিত, অত্যাচাৰিত। তেওঁলোকৰ জীৱন বিষময় কৰি তুলিছে গুৰুদেৱে।

বোষ্টমী ইয়াৰ ফলত সংসাৰ ত্যাগ কৰিবলৈ বাধ্য হৈছে।

ধৰ্মেৰ নামে এই অনাচাৰ তাকে বিভ্ৰান্ত কৰতে পাৰে
নি। — সন্তান তাকে ত্যাগ করেছে আগেই। তাৰ আৰেক
সম্বল গুৰুসেবা তাও ছিন্ন হয়ে গেছে গুৰুৰ দৈহিক
লালসাবৃত্তি দেখে। তাই সে সংসাৰ মুক্ত। তাই সত্যেৰ
সন্ধানে তাৰ পথ চলা।^{১২}

‘মাকণৰ গোঁসাই’ গল্পৰ মাকণও জলনাৰায়ণ ডিঙিত বান্ধি প্ৰতিবাদ সাব্যস্ত
কৰিছে। শেষত বাপুকন গোঁসাঁয়ে পৰাজয় স্বীকাৰ কৰিছে।

তোৰ ওপৰত যদি মোৰ কিবা কু-ভাব হৈছিল, আজিৰ
পৰা আৰু সেইবোৰ এৰিলোঁ।^{১৩}

আৰু সেয়েহে দুয়ো নাৰীৰ জীৱন ক্ষেত্ৰত কিছু ভিন্নতা থকা সত্ত্বেও একে
পৰিণতি দৃষ্টিগোচৰ হয়। ড^o পৰাগ কুমাৰ ভট্টাচাৰ্য্যই তেওঁৰ গ্ৰন্থত ‘বোষ্টমী’
গল্পৰ লগত ‘মাকণৰ গোঁসাই’ গল্পৰ তুলনা কৰি এনেদৰে কৈছে,

এনে আধ্যাত্মিক ব্যঞ্জনা বীৰেন্দ্ৰকুমাৰ ভট্টাচাৰ্য্যৰ ‘মাকণৰ
গোঁসাই’ তো আছে যদিও মাকণৰ সতীত্বৰ দীপ্তিৰ
সহায়ত গোঁসাই অৱশেষত মোহমুক্ত হৈছে।^{১৪}

শেষত ক’ব পাৰি গুৰুদেৱৰ দ্বাৰা শোষিত দুই নাৰীৰ জীৱন সমস্যা
ৰূপায়নৰ ক্ষেত্ৰত দুয়োগৰাকী সাহিত্যিকই বিশেষ পাৰদৰ্শিতা দেখুৱাইছে। নাৰীৰ
জীৱনৰ বহুমুখী সমস্যা যি চিৰন্তন, দেশ, কাল অতীত। আৰু যি ভিন ভিন ৰূপত
আজিও সমাজত বৰ্তমান। প্ৰতিমূহূৰ্ত নাৰী কাৰো বা কাৰোৰ দ্বাৰা নিষ্পেষিত,
শোষিত আৰু বঞ্চিত। কিন্তু জীৱন যুদ্ধত তেওঁলোকে পৰাজয় স্বীকাৰ কৰা
নাই। আনন্দী আৰু মাকণ সেই জীৱনযুদ্ধত অপৰাজিত বিদ্রোহী নাৰী। সেয়েহে
উভয় অঞ্চলৰ সাহিত্যিকৰ এই প্ৰচেষ্টা — কেবলমাত্ৰ নাৰী সমাজৰ বা ভবিষ্যত
নাৰী প্ৰজন্মৰ কাৰণে নহয় সমগ্ৰ মানব জাতিৰ কাৰণে চিৰস্মৰণীয়।

উল্লেখপঞ্জী:

১. ড^০ দিগ্বিজয় দে সরকার : ববীন্দ্র সাহিত্যে নাৰী চৰিত্ৰ, প্ৰথম প্ৰকাশ, ২০০৫, এন. ই. পাবলিশাৰ্চ, কলকাতা, পৃঃ ৬০
২. ড^০ পৰাগ কুমাৰ ভট্টাচাৰ্য্য : ববীন্দ্রনাথ আৰু অসমীয়া গল্প, ডেকো পাৰ্লিকেছনচ, গুৱাহাটী, পৃঃ ৮৪
৩. মলয়া খাওন্দ : ড^০ বীৰেন্দ্ৰ কুমাৰ ভট্টাচাৰ্য্য আৰু তেওঁৰ উপন্যাস, প্ৰথম প্ৰকাশ, ১৯৯৬, সাহিত্ৰ প্ৰকাশ, গুৱাহাটী, পৃঃ ৪ গল্পগুচ্ছ, ৩য় খণ্ড, পুণৰ্মুদন ১৩৮২, বিশ্বভাৰতী গ্ৰন্থনবিভাগ, কলকাতা, পৃঃ ৬৬৬
৪. ববীন্দ্রনাথ ঠাকুৰ :
৫. তদেব, পৃঃ ৬৬৬
৬. তদেব, পৃঃ ৬৬৭
৭. তদেব, পৃঃ ৬৬৮
৮. শৈলেনজিৎ শৰ্মা (সম্পা.) : অসমীয়া চুটিগল্পৰ আলোচনা, প্ৰথম প্ৰকাশ, ২০১০, চন্দ্ৰ প্ৰকাশ, গুৱাহাটী, পৃঃ ২০৩
৯. হোমেন বৰগোহাঞি (সং আৰু সম্পা.) : বামধেনু, (৮ম, ৯ম আৰু ১০ম বৰ্ষ), বনলতা, গুৱাহাটী, পৃঃ ১২৮১
১০. ৰমেশচন্দ্ৰ মজুমদাৰ (সম্পা.) : বাংলা দেশেৰ ইতিহাস, ৩য় খণ্ড, ৩য় সংস্কৰণ ১৯৮১, জেনাৰেল প্ৰিণ্টাৰ্চ য়্যাণ্ড পাৰ্লিশাৰ্চ প্ৰাইভেট লিমিটেড, কলকাতা, পৃঃ ২৪
১১. তদেব, পৃঃ ২৪৫
১২. ড^০ দিগ্বিজয় দে সরকার : ববীন্দ্র সাহিত্যে নাৰী চৰিত্ৰ, প্ৰথম প্ৰকাশ, ২০০৫, এন. ই. পাবলিশাৰ্চ, কলকাতা, পৃঃ ৬০
১৩. হোমেন বৰগোহাঞি (সং আৰু সম্পা.) : বামধেনু, (৮ম, ৯ম আৰু ১০ম বৰ্ষ), বনলতা, গুৱাহাটী, পৃঃ ১২৮৪
১৪. ড^০ পৰাগ কুমাৰ ভট্টাচাৰ্য্য : ববীন্দ্রনাথ আৰু অসমীয়া গল্প, ডেকো পাৰ্লিকেছনচ, গুৱাহাটী, পৃঃ ৯৭

নাৰীবাদ আৰু অনুৰাধা শৰ্মা পূজাৰীৰ কাথোন

- জয়দ্বীপ মজুমদাৰ

পাশ্চাত্যৰ বিভিন্ন মতবাদবোৰৰ ভিতৰত 'নাৰীবাদ' বা 'Feminism' বিশেষ জনপ্ৰিয় হৈ পৰিছে। ১৮৫০ চনতে 'Oxford dictionary' য়ে উক্ত শব্দটো সামৰি লয় যদিও ১৮৯০ চন মানৰ পৰাহে ই বৰ্তমানৰ মৰ্যাদা লাভ কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে। Oxford dictionary'ত Feminism শব্দৰ অৰ্থ এনেদৰে দিছে, "The belief and aim that woman should have the same rights and opportunities as men; the struggle to achieve this aim." মানৱ সমাজখন অকল পুৰুষসকলক লৈয়ে গঠিত নহয়। নাৰী আৰু পুৰুষ উভয়কে সামৰি সমাজৰ বুনীয়াদ গঢ়ি উঠিছে। গতিকে ব্যক্তি মৰ্যাদা বা ব্যক্তিস্বাতন্ত্ৰ্য বক্ষা কৰিবলৈ হ'লে সমাজৰ নাৰী পুৰুষ উভয়ৰে অধিকাৰৰ সমতা স্থাপন হোৱাটো বাঞ্ছনীয়। সেয়েহে যিখন সমাজত পুৰুষ আৰু নাৰীৰ যিকোনো এটা শ্ৰেণীয়ে আনটোৰ সমমৰ্যাদাৰ পৰা বঞ্চিত হয় সেইখন সমাজক ব্যাধিগ্ৰস্ত সমাজ বুলিয়েই আখ্যা দিব পাৰি। কিন্তু অতীজৰে পৰা মানৱ সমাজত নাৰী অৱহেলিত আৰু নিষ্পেষিত হৈ আহিছে। পুৰুষ শাসিত সমাজত নাৰীৰ স্থান স্বাভাৱিকতে বহু তলত। এনে অসমতা দূৰীকৰণৰ নিমিত্তে পাশ্চাত্য দেশবোৰত প্ৰায় তিনিশ বছৰজুৰি নাৰীমুক্তিৰ চেতনাই গা কৰি উঠিছিল। সপ্তদশ-অষ্টাদশ শতিকাৰ ভিতৰত গঢ়ি উঠা এই চেতনাৰ পৰাই বিভিন্ন স্তৰৰ মাজেদি আহি নাৰী মুক্তিৰ ধাৰণাই বৰ্তমান অৱস্থা পাইছেহি।

নাৰীৰ বিভিন্ন সমস্যা তথা নাৰীবাদী ধাৰণাৰ প্ৰথম উত্থাপক হিচাপে আমি পাশ্চাত্যৰ দুগৰাকী বিদ্বান পুৰুষ ক্ৰমে জনল'ক (John Locke)

আৰু কডৰ্চে (Condorcet) ৰ নাম ল'ব লাগিব । দাৰ্শনিক জন ল'কৰ ১৯৮৯ চনত প্ৰকাশিক 'ছেকেণ্ড ট্ৰিটিজ অৱ গৱৰ্ণমেণ্ট' নামৰ বিখ্যাত গ্ৰন্থখনেই হৈছে নাৰীবাদী চিন্তাধাৰাৰ উন্মেষ ঘটোৱা প্ৰথম গ্ৰন্থ । পৰবৰ্তী কালছোৱাত মেৰী উলষ্টোন ক্ৰফ্ৰটৰ (Marry Wollstonecraft) 'এ ভিণ্ডিকেচন অৱ দ্যা বাইট্‌চ্ অৱ ওমেন' (A Vindication of the Rights of woman,) কঁডৰ্চেৰ (J.S,Mills) ৰ 'এডমিচন অৱ ওমেন টু ফুল চিটিজেনচিপ' (Admision of Woman to Full citizenship), ইত্যাদি গ্ৰন্থই জনল'কে প্ৰতিষ্ঠা কৰা নাৰীবাদী চিন্তাচৰ্চাক এক আন্দোলনমুখী গতি প্ৰদান কৰে । বৰ্তমান যুগত আমাৰ সমাজত উপৰোক্ত ধ্যান-ধাৰণাৰে প্ৰভাৱিত হৈ বিভিন্ন নাৰী মুক্তিৰ সংগঠন-প্ৰতিষ্ঠানৰ জন্ম হোৱাৰ উপৰিও বিশ্বসাহিত্যৰ এক বুজন সংখ্যাক লেখক-লেখিকাৰ ৰচনাতো এই নাৰীবাদী ভাৱধাৰাই গা কৰি উঠিছে ।

ভাৰতীয় সমাজতো নাৰীৰ অৱস্থা পুতৌজনক । আমাৰ সমাজত নাৰীয়ে সদায় দলিত শ্ৰেণীৰ শাৰী পূৰ্বাই আহিছে । বেদৰ যুগত ভাৰতীয় নাৰীয়ে এক মৰ্যাদাপূৰ্ণ স্থান লাভ কৰিছিল যদিও পৰবৰ্তী কালত সেই একেখন সমাজতে কন্যা সন্তানক 'a source of misery.'^২ বুলি আখ্যা দিবলৈ ধৰে । আমাৰ সমাজত নাৰী এনেদৰে অৱহেলিত আৰু অৱদমিত হৈ আহিবলৈ ধৰাত নাৰী সমাজে ইয়াৰ বিৰুদ্ধে সৰৱ হৈ উঠে আৰু নিজৰ অধিকাৰ আৰু মৰ্যাদা ৰক্ষা কৰিবলৈ উঠি পৰি লাগে । সাহিত্য যিহেতু সমাজৰ দাপোন স্বৰূপ গতিকে সাহিত্যৰ মাজেদিও নাৰীবাদী চিন্তা-ধাৰাৰ প্ৰকাশ পোৱাতো স্বাভাৱিক । অৱশ্যে বিশ্বসাহিত্যৰ তুলনাত অসমীয়া সাহিত্যত নাৰীবাদী চিন্তাধাৰাৰ প্ৰকাশ তেনেই নগন্য । বৰ্তমানো অসমত নাৰীবাদে আন্দোলনৰ ৰূপত আত্মপ্ৰকাশ কৰিবলৈ সক্ষম হোৱা নাই । তথাপি আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ বিভিন্নজন সাহিত্যিকৰ সাহিত্য কৰ্মৰ মাজেৰে নাৰীৰ স্বতন্দ্ৰতা আৰু অধিকাৰৰ বিষয়ে উত্থাপিত হৈ আহিছে । আমাৰ আলোচনাত সেইসমূহ সাহিত্য কৰ্মৰ আলোচনা নকৰি আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ এগৰাকী বিশিষ্টা লেখিকা অনুৰাধা শৰ্মা পূজাৰীৰ এখন অন্যতম উপন্যাস 'কাঞ্চন'ত নাৰীবাদী ধ্যান-ধাৰণা কেনেদৰে প্ৰকাশ পাইছে সেই সম্পৰ্কে এক চমু আলোচনা

আগবঢ়াবলৈ চেষ্টা কৰিম । অনুৰাধা শৰ্মা পূজাৰীৰ অধিকাংশ উপন্যাস, যেনে- 'হৃদয় এক বিজ্ঞাপন', 'চাহেব পুৰাৰ বৰষুণ', 'কাঞ্চন' আদিত কম-বেছি পৰিমাণে নাৰীবাদী চিন্তাৰ আত্মপ্ৰকাশ ঘটিছে । উল্লেখযোগ্য যে উক্ত তিনিওখন উপন্যাস নায়িকাকেন্দ্ৰীক আৰু নায়িকা কেইগৰাকীৰ জীৱনৰ আলমতে পুৰুষপ্ৰধান সমাজখনৰ নগ্নস্বৰূপ প্ৰকাশ কৰাৰ লগতে তাৰ বিৰুদ্ধে এক সজোৰ প্ৰতিবাদো সাব্যস্ত কৰিছে ।

'কাঞ্চন' শীৰ্ষক উপন্যাসত লেখিকাই গভীৰ উপলব্ধিৰে আধুনিক জীৱন যন্ত্ৰণাৰ বাৰ্তা পঢ়ুৱৈৰ সন্মুখত দাঙি ধৰিছে । পুৰুষশাসিত সমাজখনত নাৰীৰ জীৱন কিদৰে ধ্বংশৰ গৰাহত পৰি আহিছে সেই কথাকে উপন্যাসখনৰ মাজেৰে অতি সংবেদনশীলভাৱে দাঙি ধৰিছে । ভাৰতীয় সমাজত অতীজৰে পৰা নাৰীয়ে ভোগ্য সামগ্ৰীৰূপেই স্থান পাই আহিছে । তদুপৰি আমাৰ সমাজখনত নাৰী সম্পূৰ্ণৰূপে পুৰুষ নিয়ন্ত্ৰিত আৰু পুৰুষনিৰ্ভৰশীল । 'মনুস্মৃতি'ত এই কথাৰ ইঙ্গিত পোৱা যায় -

“পিতা বন্ধতি কৌমাৰে ভৰ্তা বন্ধতি যৌৱনে ।

বন্ধন্তি স্থবিৰে পুত্ৰা ন স্ত্ৰী স্বতন্ত্ৰ্যইতি ॥” (মনুস্মৃতি)

অৰ্থাৎ, নাৰী জীৱনৰ প্ৰতিটো স্তৰতে বিভিন্ন ৰূপত পুৰুষৰ ওপৰতে নিৰ্ভৰশীল । কুমাৰী অৱস্থাত পিতাকৰ ওপৰত, যৌৱনাৱস্থাত স্বামীৰ ওপৰত আৰু বৃদ্ধাৱস্থাত পুত্ৰৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰিবলগীয়া হয় । ভাৰতীয় সমাজত নাৰীৰ এনে পৰম্বূখাপেক্ষী অৱস্থাৰ বাবেই হয়তো যুগে যুগে তেওঁলোক, দলিত, লাঞ্চিত আৰু বঞ্চিত হৈ আহিছে । 'কাঞ্চন' উপন্যাসত কাঞ্চন চৰিত্ৰৰ জৰিয়তে ভোগবাদী সমাজখনৰ খোৱা-কামোৰাত সৰ্বস্বান্ত হোৱা এগৰাকী নাৰীৰ আত্মিক বেদনা নিৰ্মম ভাৱে প্ৰকাশ কৰা হৈছে । অসমীয়া সাহিত্যৰ আন এগৰাকী অন্যতম নাৰীবাদী লেখিকা ড° মামনি বয়চম গোস্বামীৰ ভাষাৰে কবলৈ হ'লে কাঞ্চন উপন্যাসত নাৰীৰ এক জলন্ত সমস্যা একেবাৰে নগ্ন ৰূপত দেখুৱাইছে । ৩

উপন্যাসখনৰ নায়িকা কাঞ্চন যোৰহাট জিলাৰ তিতাবৰ গাঁওৰ এটা দুখীয়া পৰিয়ালৰ জীয়ৰী । পিতাকে খেতি কৰাৰ আগতে কাঠ-বাঁহৰ সঁজুলি

তেয়াৰ কবি পৰিয়ালটো পোহ-পাল দিছিল । কাঞ্চনৰ উপৰি দুজন সৰু
 ভায়েক আৰু মাকৰ সৈতে পাঁচজনীয়া পৰিয়ালটো কোনোমতে জীয়াই আছিল
 । কিন্তু নিষ্ঠুৰ নিয়তিয়ে কাঞ্চনৰ তলব ভায়েক কনক আৰু পিতাকক অকালতে
 সিহঁতৰ মাজৰ পৰা কাঢ়ি লৈ গ'ল । স্বাভাৱিকতে ঘৰখনৰ সমস্ত দ্বায়িত্ব
 বৰজীয়ৰী কাঞ্চনৰ কান্ধত পৰিল । পানীত হাঁহ নচৰা অৱস্থা হোৱা কাঞ্চনৰ
 পৰিয়ালটোক সহায় কৰিবলৈ তেনে অৱস্থাত হাজিৰ হ'ল গুৱাহাটীৰ চাকৰিয়াল
 ননী দাস । তেওঁ কাঞ্চনক গুৱাহাটীলৈ লৈ গৈ এটা চাকৰিৰ বন্দবস্ত কৰি
 দিলে কিন্তু তাৰ বিনিময়ত ননীয়ে এমাহ ধৰি কাঞ্চনক উপভোগ কৰিলে ।
 ইয়াৰ পিছৰ পৰ্যায়ত কাঞ্চনৰ জীৱনৰ গতি সলনি হৈ গ'ল । ননীৰ পিছত
 তাইৰ অফিচৰ বৰচাহাবে দানৱৰ দৰে তাইৰ শৰীৰটোৰ ওপৰত অত্যাচাৰ
 চলালে । এনেদৰে বিভিন্ন সময়ত একো একোজন লম্পট বিষয়াই তাইক
 ভোগ্য সামগ্ৰীৰ দৰে উপভোগ কৰিয়েই থাকিল । অৱশ্যে তাৰ বিনিময়ত
 তাইৰ প্ৰমোশ্বন নোহোৱাকৈ নাথাকিল । কিন্তু ননীৰ পৰা আদি কৰি
 বৰচাহাবলৈকে যিসকল পুৰুষক তাই লগ পালে সেই সকলৰ কামুক স্বৰূপটো
 প্ৰত্যক্ষ কৰি সমগ্ৰ পুৰুষ জাতিটোৰ প্ৰতিয়েই তাইৰ ঘৃণা উপজিছিল, তাইৰ
 বাবে পুৰুষৰ একোখন হাত ফেঁটীসাপ বা অজগৰৰ দৰেই ভয়ানক আৰু
 বিষাক্ত । অৱশ্যে তাইৰ অফিচলৈ নতুনকৈ অহা অফিচাৰ আকাশজ্যোতি
 ফুকনে তাইৰ এই ধাৰণা সলনি কৰিবলৈ সক্ষম হৈছিল সহানুভূতিশীল
 আৰু মৰমীয়াল ব্যৱহাৰেৰে । আকাশজ্যোতিৰ সংস্পৰ্শত আহি কাঞ্চনে
 জীৱনটোক লৈ এক নতুন সপোন ৰচিবলৈ ধৰিলে । তেওঁৰ প্ৰতি কাঞ্চনৰ
 এক আন্তৰিক প্ৰেমানুভূতি জাগি উঠিল । কিন্তু দুৰ্ভাগীয়া কাঞ্চনৰ সোনালী
 সপোন ভাঙি চূৰমাৰ কৰি আকাশজ্যোতিয়েও তাইক পণ্য সামগ্ৰীৰ দৰেই
 ব্যৱহাৰ কৰিলে । প্ৰেমাঙ্গদেও যেতিয়া তাইক প্ৰবঞ্চনা কৰিলে তেতিয়া তাই
 সেই আঘাত সহিব নোৱাৰি 'চাইক'জেনিক এমেন্‌চিয়া' ৰোগত ভুগি
 অতীতটোক পাহৰি এটা পুতৌ লগা জীৱন অতিবাহিত কৰিবলৈ লয় - এয়ে
 ধূলমূলকৈ উপন্যাস খনৰ কাহিনীভাগ ।

উপন্যাসখনৰ পাতনিত লেখিকা অনুৰাধা শৰ্মা পূজাৰীয়ে স্বীকাৰ কৰি

কৈছে যে কাঞ্চন সঁচা চৰিত্ৰ । দৰাচলতে উপন্যাসখন কাঞ্চনৰ আত্মজীৱনীহে
 । কাঞ্চনৰ কাহিনীয়ে, কাঞ্চনৰ চৰিত্ৰই ঘবৰ বাহিবত কৰ্মৰত নাৰীয়ে সততে
 সন্মুখীন হোৱা নানান সমস্যা আৰু তাৰ বিৰুদ্ধে প্ৰতিবাদ প্ৰকাশ কৰিছে ।
 কাঞ্চনে জগতৰ নিষ্ঠুৰতা দেখি, পিতৃসম বয়সৰ পুৰুষৰ কামনাৰ নগ্ন স্বৰূপ
 দেখি সমাজখনৰ প্ৰতি তাই বেপৰোৱাহ হৈ পৰিছে । অফিচত বাকী মহিলা
 পুৰুষ সহকৰ্মীবোৰে তাইক নানান তিবস্কাৰ কৰে, নিন্দা কৰে । কিন্তু এতিয়া
 তাইক সেইবোৰে বিচলিত কৰিব নোৱাৰে । ভোগবাদী সমাজৰ কামনাৰ
 বলি হৈ চঞ্চলা চপলা গাঁওলীয়া কাঞ্চন এতিয়া ৰুক্ষ-কৰ্কশ নষ্ট চৰিত্ৰৰ
 নাৰী ৰূপেহে পৰিচিত হৈ পৰিছে । সদায় পুৰুষৰ কামনাৰ বলি হোৱা
 কাঞ্চনে ভাবিবলৈ বাধ্য হৈছিল, “পুৰুষৰ স্বভাৱ একেই, একো একোটা বোন্দা
 মেকুৰী । গৰু নোপোহাকৈ গাখীৰ, পুখুৰী নখন্দাকৈ মাছ খাবলৈ ভাল
 পায়..... । মোৰ মাজে মাজে এনেকুৱা লাগে, মোৰ গিৰিহঁত এটা থকা
 হ’লেও কিজানি মোক আমুৱাই অইনত মন মেলিলে হেঁতেন.....
 মতা মানুহৰতো চৰিত্ৰ বিচাৰ কৰা নহয় !” (পৃষ্ঠা ৫২) স্বৰূপাৰ্থত পুৰুষশাসিত
 সমাজখনত পুৰুষৰ চৰিত্ৰৰ বিচাৰ কৰাৰ অধিকাৰ নাৰীৰ নাই । পুৰুষে
 নিয়ম বনাবও পাৰে ভাঙিবও পাৰে তাত কোনো লেঠা নাই, কিন্তু কোনো
 নাৰীয়ে তেনে দুঃসাহস কৰিলে সেই নাৰীক পুৰুষে ভ্ৰষ্টা আখ্যা দিয়ে ।
 পুৰুষশাসিত সমাজখনৰ এনে মানসিকতাৰ প্ৰতি বিমোদনাৰ প্ৰকাশ কৰি কাঞ্চনে
 কৈছে, “মই যদি বেশ্যা মোৰ ওচৰলৈ চুবকৈ অহা পুৰুষকেইটা কি ?” (পৃষ্ঠা ৫৩)
 পুৰুষৰ অপূৰ্ণ কামনাৰ জ্বালা দূৰ কৰিবলৈ পুৰুষে সততে নাৰীক ভোগ্য
 হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰে, কিন্তু সেই পুৰুষসকলেই আকৌ নাৰীক বেশ্যা আখ্যা
 দি সমাজৰ পৰা এলাগী কৰিবলৈও বেছি পৰ নালাগে । বেশ্যাক পুৰুষেই
 তৈয়াৰ কৰে আৰু পুৰুষেই নিন্দা কৰে । পুৰুষৰ এনে স্বেচ্ছাচাৰিতাৰ বাবেই
 কাঞ্চনে বিদ্ৰোহী হৈ উঠিছিল । তাই তেনে পুৰুষৰ প্ৰতি বিমোদনাৰ প্ৰকাশ
 কৰি কৈছিল, “ মোৰ ওচৰলৈ চুবকৈ অহা মতাবোৰ যদি সমাজত ভাল
 স্বামী, দ্বায়িত্বশীল বিষয়া, ভাল পিতৃ হৈ থাকিব পাৰে, মই কিয় নোৱাৰিম ?
 সমাজে নিদিলেও কাঢ়ি লম মই সেই অধিকাৰ।” (পৃষ্ঠা ৫২) পদে পদে

পুৰুষৰ দ্বাৰা নিৰ্যাতিতা কাঞ্চনৰ এনে বিদ্ৰোহক মৌলবাদী বা চৰমপন্থী নাবীবাদৰ অন্তৰ্ভুক্ত কৰিব পাৰি । কাঞ্চনৰ মনত পুৰুষতান্ত্ৰিক সমাজখনৰ প্ৰতিয়েই এক ঘৃণা আৰু বিদ্ৰোহ উপজিছিল । নাবী পুৰুষৰ অধীন বোলা কথাৰ তাই কোনেপধ্যে মানি ল'ব খোজা নাছিল আৰু সেয়ে হয়তো তাই সদায় পুৰুষতকৈ এখোজ আগত খোজ থবলৈ যত্ন কৰিছিল । যাৰ ফলত বৰবাবু বিশ্বনাথ দাসকে ধৰি অন্যান্য পুৰুষ কৰ্মচাৰী সকলক কাঞ্চনে কোনো গুৰুত্বয়ে দিয়া নাছিল ।

উপন্যাসখনৰ আন এটি নাবী চৰিত্ৰ বাসন্তী শইকীয়াৰ মাধ্যমেদিও নাবীবাদী চিন্তাধাৰাৰ প্ৰকাশ পাইছে । বাসন্তী শইকীয়া ববদাচৰণ শইকীয়াৰ যৈণীয়েক । পুৰুষশাসিত ভাৰতীয় সমাজখনত বিবাহ বান্ধোনৰ জৰিয়তেদি এহাল পুৰুষ-স্ত্ৰী আজীৱন বান্ধ খাই পৰে । কিন্তু এনেদৰে বিবাহৰ মাজেদি নাবী পুৰুষে সুখে-দুখে একেলগে থাকিম বুলি হোমৰ জুইক সান্ধী কৰি প্ৰতিজ্ঞাবদ্ধ হয় যদিও বাস্তৱ ক্ষেত্ৰত সেই বান্ধোন যেন নাবীৰ পৰাধীনতাৰ বান্ধোনহে হৈ পৰে । বিবাহৰ পিছত বহু পুৰুষে নাবীৰ ইচ্ছা-আকাংক্ষা, কচি-অভিকচি আৰু স্বাধীনতাৰ প্ৰতি অকনো গুৰুত্ব নিদিয়া হয় । বিবাহ বান্ধোনত বান্ধ খোৱাৰ পিছতে যেন নাবী এগৰাকীয়ে স্বামীৰ যৌনাকাংক্ষা পূৰণ কৰা আৰু সংসাৰৰ সমস্ত দায়িত্ব মূৰ পাতি ল'ব লগাটোৱে প্ৰধান কৰ্তব্য । বাকী সকলো ত্যাগ কৰি ঘৰৰ চাৰিবেৰৰ মাজতে আবদ্ধ থাকি উক্ত কৰ্তব্য পালন কৰি গলেই 'ভাল বোৱাৰী' বা 'ভাল পত্নী' আখ্যা পাব পাৰি । ইয়াৰ বিপৰীতে পুৰুষ এগৰাকী কিন্তু এই ক্ষেত্ৰত সম্পূৰ্ণ স্বাধীন । বিবাহৰ পৰবৰ্তী কালছোৱাত নাবী পুৰুষৰ জীৱন প্ৰণালীত এনে বৈষম্য দেখা দিয়া বাবেই 'কাঞ্চন' উপন্যাসৰ বাসন্তী শইকীয়া নামৰ চৰিত্ৰটোৱে প্ৰতিবাদী কৰ্ত্তেবে কৈ উঠিছিল- "বিবাহ সঁচাকৈয়ে 'লিগেল প্ৰষ্টিটিচন' অনুমোদিত বেশ্যাবৃত্তি । ওৰে জীৱনটো বাৰু মই শইকীয়াই দিয়া টকা-পইচাৰে পোহ-পাল গৈ, বিছনাৰ সংগী হৈ থাকিমনে? মিছেছ শইকীয়া আৰু মুনমীৰ মাক হোৱাৰ বাবেই মোৰ কেৱল প্ৰয়োজন নে ? মোৰো যে এটা জীৱন আছে ইচ্ছা-অনিচ্ছা আছে তাৰ প্ৰতি শইকীয়াই মনোযোগ দিব নালাগেনে ?" (পৃষ্ঠা ৬২)

পুৰুষশাসিত সমাজখনত এনেদৰেই যুগে যুগে নাৰীৰ স্বাধীনতা খৰ্ব হৈ আহিছে। এইখন সমাজত পুৰুষে বহু নাৰীগমন কৰিও বেশ্যা আখ্যা নাপায়, কিন্তু একাধিক পুৰুষৰ স্পৰ্শত প্ৰত্যেকজনী নাৰীয়ে পতিতা আখ্যা পায়। সেয়েহে কাঞ্চনৰ অফিচৰ পিয়ন বদৰুদ্দীনৰ পিতৃয়ে পাঁচজনী বিয়া কৰাই বা আকাশজ্যোতিৰ বন্ধু দীপক শইকীয়াৰ পিতৃয়ে দুজনী বিয়া কৰায়ো সমাজত নিম্নলাংক হৈয়ে আছিল। কিন্তু একাধিক পুৰুষে কাঞ্চনৰ অসহায় অৱস্থাৰ সুবিধা লৈ তাইক উপভোগ কৰা বাবে তাই বেশ্যা আখ্যা পালে। পুৰুষশাসিত সমাজখনৰ এয়াই ন্যায়।

ঔপন্যাসিক অনুৰাধা শৰ্মা পূজাৰীয়ে উপন্যাসখনৰ জৰিয়তেদি এনে কেতবোৰ স্পৰ্শকাতৰ বিষয়ে যুক্তিনিষ্ঠ সমালোচনা আগবঢ়াই সচেতন পাঠকৰ দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে। ভোগবাদী পুৰুষে সৃষ্টিকৰা কাঞ্চনৰ দৰে চগাবোৰক সাধাৰণ দৃষ্টিৰে সমাজে পতিতা বুলিয়ে স্বীকৃতি প্ৰদান কৰে। কিন্তু সেইখন সমাজেই যে একোগৰাকী কাঞ্চনৰ সৃষ্টি কৰে, পুৰুষৰ শোষণ প্ৰবৃত্তিতহে যে কাঞ্চনহৰ্তৰ জন্ম হয় সেই কথা সমাজৰ প্ৰতিগৰাকী নাগৰিককে অনুধাৱন কৰাবলৈ লেখিকাগৰাকীয়ে উপন্যাসখনৰ জৰিয়তেদি যত্ন কৰিছে। এনে দৃষ্টিভংগী আগত ৰাখি ৰচনা কৰা হেতু উপন্যাসখনত নাৰীবাদী চিন্তাধাৰা আৰু নাৰীমুক্তিৰ সুৰ স্পষ্ট ৰূপত প্ৰবাহিত হৈছে।

পাদটীকা :-

১) Wehmeier Sally, chief editor, Oxford advanced leaener's Dic-
tionary, seventh adition.

২) Tripathi, Rama Sankar: History of Anchient India, Motilal
Banarsidass publishers Pvt.Ltd, Delhi, 1992, P.50

৩। পূজাৰী, অনুৰাধা শৰ্মাঃ কাঞ্চন, বনলতা, গুৱাহাটী ২০০৪, পৃষ্ঠা-৩

সহায়ক গ্ৰন্থ পঞ্জীঃ-

- ১) পূজাবী, অনুবাধা শৰ্মাঃ কাঞ্চন, বনলতা, গুৱাহাটী ২০০৪
- ২) Awasti,Aava: Modernity,Feminism and Woman Empowerment.
- ৩) Tripathi, Rama Sankar: History of Anchient India, Motilal Banarsidass publishers Pvt.Ltd,Delhi, 1992,P.50
- ৪) Wehmeier Sally,chief editor, Oxford advanced leaener's Dic-tionary, seventh adition.
- ৫) অসমীয়া প্ৰতিদিনৰ শণিবৰীয়া 'এনাজৰী' ১৩ মাৰ্চ ২০১০

फेग्रा बेसाद : समाजनि गिलु बालु साव

- गोगोम ब्रह्म कछारी

जौ लोडें लोडें उरां फारां

न गंसेयानो जालांबाय थोरलां फोरलां..... ।

गोदो दंमोन आंहा बाखिया गंथाम ससे

दा गैथारलिया मावजि मासे..... ।

घनकान्त ब्रह्मनि बे मेथाइनि गेजेरजों जौआ जोंखौ बबे लामाजों लाडो !

- रोखा रोखा मिथिनो मोनो ।

गोदो-गोदायनिफ्रायनो बुहुमनि मोनफ्रोमबो समाजआनो फेग्रा बेसाद-गुबैये जौ बाहायदोंमोन । भारतनि दोहोरोमारि बिजाबफ्रावबो जौ (समरस) बाहायनायनि बाथ्रा मोत्रो थाडो । नाथाय समाजखौ योगोयै लाखिनायनि थागिदायाव गोदोनि सुबुंफ्रा जौ एबा फेग्रा बेसादखौ बांसिनानो जखानि बाहायबोदोंमोन । गुबैयै बेखौ दोहोरोमारि रंजाथाय फोरबोजों लोबबा लाखिनानैसो बाहायदोंमोनब्लाबो नाथाय उनहालागै बियो ख्यसेनि थाखाय सानफ्रोमबोनि बाहायजाग्रा मुवा जानानै फेदों ।

धोरोम बिथियाव - हिन्दु धोरोमनि गनायनां पुराण शास्थोर फोराव जौ दांनाय, लोंनायखौ पापमानिनि गेजेराव जौसिन थाखोनि सारीयाव दोनदों ।
शिव पुराणाव बुंदों-

1. ब्रह्मध्नु रच सुरापश्च स्वर्णस्तेयो च गुरुतल्यग : ।

महापापकिनस्तेते तत् सेजंगी च पश्चम : ॥ 22

धर्म संहिता - बालाब गाजिडाइन ।

व्यावहाइ बुंदों ब्रह्मधानि.(जीब बुथारनाय), जौ लोंनाय, सणा लाखोमानाय आरो गुरुनि बिसि, हिनजावजों बिमानि समान जिनाहारियाव थांनाय बिसोर

गासैबो महापापिगोजा । आरो बिसोरजों जाइ लोगो जाफादेरो, बियो थाखोबा सारिनि महापापी ।

घोरोम बिथिडाव जौ जिरातखौ साराप होत्रानैबो बुंदों । साराप माने-साव जाखानाय, आरो बेखौ रोखोमसे खालाइ एबा सुवा होत्रानैबो हमना लानाय जादों । बेखौ लोडोब्ला मानसिनि सान्नो हानाय गोथार गोहो हुच गियाना गोमालाडो । जोनोमजों लोगोसे आर्जिना मोनबोफानाय आखुवा नुजाथियो । गाज्रियाथ' गाज्रिखा, मोजां मानसियाबो गाज्रि जानाडो । लेखा गोरों पण्डितआबो मुख्र जालाफफा जालाडो । असुर गियान, भुत-पिस्वासनि महर सिखाडो । सान्नाय-हनाय, रायनाय-होत्राय गालखाब गैयै, फाव-फेसन सोलिनाय बर्बर आखु लायो ।

जौखौ ओरैबादि रावयै रादाय होनो हागौ खुरैसे लॉबोला देहाखौ एसे थाजिम, राफोत मोत्रो हागौ । खुरै नै लॉब्लानो मोदलुन जाबाय, खुरैथाम-खुरैब्रै लॉब्ला फेबाय, बेनि बांसिन लॉबोला भुत एबा दैत्य महर लाबायानो आरो बेनि बांसिन लॉबावब्ला खिगु-हासुगु जागोन, सुथि गैया जानानै जेरावनो-मेरावनो भोग्लैसोना थागोन होमब्लाना क्लीब एबा चेतन गैयै गोथैसोबादि जाबाय । बे झमाव सोरबाया बिखौ बुद्रुब्लाबो, खोमा-गनथं हाख्खाबब्लाबो एबा दानस'ना गालांब्लाबो बियो जेबो मोनथि रोडा ।

खायसेबा खन्थाइनि गेजेरजों बुंदों -

आसि थाइसेया थोयो

आसि थाइनैया फेयो

आसि थाइथामब्ला लामा आन्दायो ।

हादरफोर खौसेथि आफाद (U.N.O.) नि दालाय बहुमनां सावस्रि आफाद (WHO) आ बावयैसो फोसावनाय मोनसे संफारि (data) आव रोखायै फोरमायदोंदि फेग्रा बेसादनि गाग्लोबनायजों बोसोरफायाव 2 निजुतनिबो बांसिन सुबुडा जिउ गारनाडो । बारदेरै (non-epidemic) बेराम आरो मेलेमारि सावस्रि (mental health) बिफाननि बिथोनगिरि गाहाय आला आलवाना बे फारिखौ फोसावनानै मिथिहोयोदि जौनि गोहोनि थाखाय थैर्नानाय

बांसिनानो लाइमोन आथालनि । थामहिनबा लाइमोन आथालनि गेजेरावदि जौनि बाहायनाया बारानिफ्राय बारा जाबोदों - बे बाथ्राया बुहुमनां सावस्त्रि आफाद (WHO) नि खेंफोरथियाव ओंखारदों ।

भारत हादोराव जौ लोंग्रानि अन्जिमाया 6.25 कौटिफ्राम । आरोबाव भारत हादोराव जौ लोंग्रानि बैसोनि अन्जिमाया गरै 1950-60 नि गेजेराव 23-25 बोसोरनिफ्राय 1980-90 नि गेजेराव बियो 19-45 बोसोराव हायबोदों । जौ लोंनायनिफ्राय हेंथा होजाथाव नाथाय गोरलैयै बोजबनानै लानाय 24.30 कौटि राफु गिबि (pre-matured) सुबुडा भारतनि थागिरि । जौखोन्दो हिसाबाव बुहुमनाडैनो बाथि फारियाव आरो जायनि बैसोफ्रा 10-19 बोसोरनि । आसामा बेनि अन्जिमायाव 65 लाख । बेनि मादाव गरै ट्राइबेल आरो आदिबासी सुबुंफोरनि अन्जिमाया बांसिन । बावयैसोनि संफारिबादियैब्ला थांनाय 10 बोसोरनि गेजेराव दुलाराय आसामनि मादाव बि,टि,ए,डि, हालामाव जौ फान्नाय-बायनायनि अन्जिमाया बांसिन जादों थामहिनबा लोंनायनि हारा बांसिनदों । सावरायगिरिफोरनि जिंगायाबो बेवहायनो ।

बुहुमनि सुबुं माहारिया गोदो-गोदायनिफ्रायनो जौखौ गोबां थांखिजों लोंबोदों । जेरै -

- (1) दोहोरोमारि फोरबोजों सोमोन्दो लाखिनानै,
- (2) मेंग्रुनाय देहाखौ थाजिम खालामनो,
- (3) लोगोजों गोरबनानै रंजा-बाजा थानो,
- (4) गोसोनि दुखु-दाहाखौ होखारनो ।

गोबां सोनाबारि सावस्त्रि बिजिरगिरिफ्रा सानो- थि जखानि जौ बाहायनाया देहानि गोबां बाहागो, गुबैयै मैखुनखौ गोगो खालामो । बिथांमोनहा फराचीफोरनि बिदिन्धि होनो नाजायो । 'गोजा जौ' आ फराचीफोरनि सानफ्रोमबो आदारनि मोनसे बाहागो । बिसोरनि गेजेराव मैखुन नोरजिया जानाया बुहुमनि मादावनो बाडाय । बेनि जाउना जाबाय बिसोर फेग्रा बेसाद एबा जौखौ थि जखानि बाहायो ।

गोनोखोआरि आरो गोरों गोराफोरनि बादिब्ला जौआ मुलि रोखोमै जेबो

खामानि मावआ । बेयो आन्दाज मोनहोआजासे सिं सिं बिष रोखोमैसो खामानि मावयो । इं 1963 माइथाइयाव नेहेरु चरकारआ थिसननानै होनाय टेकचान्द कमिटीया सानथौ सुलाथ लागोरों आरो देहा फाहामग्रा गोरों गोराफोरजों सावरायलायनानै गोरबथायाव फैदों दि, जौआ खिफुतदाबो मुलि रोखोमै खामानि होया । दैलाव मुलिया गात्रि जानो हायैबादि बेखौ खालि स्पिरिट बादिल' एसे बाहायजायो ।

गोनोखोआरिफोरनि सानथि फारिबादियै जौनि गुन गोहोखौ गाहायाव होनाय बादि मोन्नो हायो -

* 1000 थरथिं थैयाव थरथिंगासे जौआ सासे मानसिखौ उसाव-बादाव खालामो, गोसोयाव रंजानाय होयो,लेब-लेब रायलायहोयो, मेगन जाखर खालामो, बैथाला आखु बेरखांहोयो आरो लुबैसुला खालामो ।

* 1000 थरथिं थैयाव थरथिंगानै जौआ उसाव बादावखौ बांसिन खालामो आरो मा खालामगोन मा मागोन साननाय लाबोयो, दिदोमै थाथेरनो हाया जायो ।

* 1000 थरथिं थैयाव थरथिंगाथाम जौआ सिन्दाब गैया गुन्दाब गैया खालामनानै गोदो गोदो उन्दुलांहोयो ।

* 1000 थरथिं थैयाव थरथिंगाब्रै जौआ थाला थुला सिरिमोननो रोडै खालामनानै उनावहालागै थैनायनि समान जाहैयो ।

* 1000 थरथिं थैयाव थरथिंगाबा एबा थरथिंगाद' जौआ मानसिखौ थैगुबैहोयो ।

जौनि खहाखौ नोजोर होनानै मुलुगनि गेदेमा सुबुंफ्रा बुंलांनाय बाश्राखौ जों ओरै मोनो -

महात्मा गान्धी - आंखौ माब्लाबा सानसेनि थाखायब्लाबो भारत हादर खुंनायनि बिबान होयोब्ला अब्ला आडो आंनि हादर खुंनायनि गिबि से घन्टानि गेजेरावनो रावनिबो जेबो खहा सुफुडाजासे दंनायमानि जौनि दखानखौ बन्द खालामगोन ।

कार्डिनेक गिवबच - हाजिरा मावग्राफोरनि गेजेराव बयनिखुइबो देरसिन

सावआ जाबाय जौ लॉनायनि हुदा । बेयो मुलुगनि गुबुन दंनायमानि सावफोरनिखुइबो देरसिन साव । बेयो गोबां नख'रखौनो जाखेबबाय आरो गोबां सुबुंनि जिउखौ खहा खालामबाय ।

कुछेव - जौनि बिहुं दोलोनिफ्राय जौ जिरादखौ जोगारहर ।

प'प- जौ लॉनाया सानथ्र'हायै मानसिफोरखौ जोबस्रानाय लामाथि लाडो ।

पाइटाग'राछ - जौ लॉनाया जोबस्रानायनि फारिखा ।

लिनड्राम वालटार - मुंदांखा गेलेग्रा जानोब्ला जौखौ थाला थुला गारथारनांगोन ।

सेरपा टेनजिं नरगे - गावखौं राफोट देहा, बयनिखुइबो बोलो गोरसिन खालामनानै लाखिनो आरो बयनिखुइबो जौसिन हाजो थिखिनि जै खालामनो थाखाय जौ लॉनायखौ आडो थाला थुला नागारदों ।

बेनिखायनो जौबो बुंनो हायोदि जाय हारिनि गेजेराव जौनि बाहायथि दड, बे हारिनि समान खाफाल हावरिया गैया । बे थाखोनि सुबुंफ्रा सान अखाफोर थानायसिमहालागै गियाननि सोरांखौ मोननो हानाय नडा । जेब्लानो जौ लॉनायनि जखाया सानफा-एफा बांलांबायथागोन आरो जौ लोडाब्लानो थानो हायै थासारि सोमजिगोन एबा लानथा जागोन अब्लानो बियो गोजोत्रायनि सिमाखौ बारलांनानै इनाय गोहोयाव गुरस्लायो ।

गोदो आसामनि मानसि, गुबैयै बर'फोरजों लोगोसे गुबुन ट्राइबेलफ्रा जौ लोडै लोंसे गोबां हाबाबो मावखुबोमोन । जायनि थाखाय गोलोमनाय-मानायजों जौनि गोहोया देहानिफ्राय ओंखारलाडोमोन । फारसेथिं बैफोर जौया न'आव बाहायनो थाखायनो संनायलाय जेबो गुबुंले एबा गात्रि बेसाद सन्देरनाय गैयामोन । आथिखालाव जौ लॉनानै थैलांनाय, बिसि फिसा एबा नख'राव दुम-दाखाल खालामनाय, लामा-सामा गुगुबसोबायनानै थानाय, समाज बेरेखा हाबा मावनाय, नाडा-फाडा खोथा हेबनानै दावराव-दावसि खालामनाय, मटर-गाडी सौदाक-सौसि जानाय, गाननाय-जोमनाय आबोर गैयै जानायफोरनि गोबां बिदिन्थि नुनो मोनसै ।

गोजौयाव मख'नाय बेफोरनि जाहोनखौ बिगियान बिजिरसंगिरिफ्रा दिन्थिदों -

1. बियो मेलेमनि हाबा मावनो हानाय गोहोखौ बाडाय खालामो ।
2. बिहा मख'थाव जेबो सुफुंसार (nutrient) आदार थाया ।
3. बियो गोसोनि दुखु-दाहा फोजोबनायाव मदद होया, उन्दुनायखौबो गोदो गोदो खालामा ।

जौ लोंग्रा सुबुंफ्रा बेखौ गोजोत्राय लानो बाहायोलाय बाध्राखौ गोनो-गोथो मोत्रो हागौ । बियो मेलेमारि, देहायारि, गोसोआरि, सानब्रबआरि (emotion) बाहायथायनि दबथायग्रा थावनिफोरखौ होबथानानै दोनो । जौया खायसेखौ सब सब खोथा बुंग्रा, बाध्रा खिन्थाग्रा आरो मालायनि सायाव गोहोम खोख्लैनायनि हाबा मावयोब्लाबो गोबांखौनो खें-खें, एंब्रा-ब्रा बुंग्रा आरो गोसो सिफायग्रा महरैबो हाबा मावयो । बिसोरबादिया गावनि गोरबोनि दुखुखौ गुबुननो फोरमायो आरो गाबगुबायो । खायसेबा गोबां समाव दुथां आरो उथखारिनि महर लायो ।

1647 मायथाइयावनो ग्रीक सानसुमै आगापिउचआ गिबियै जौनि खहानि सोमोन्दै लिरलांदोंमोनदि बांद्राय जौ लोंनायनि जाउनाव बिसोम बिखान्थि (nervous system) आरो मोदोमफ्रा बिस गोनां जायो, जाउनाव थैहाबनाथै (senseless), नोरजिया (epilepsy) आरो इसिडारि थै जिरिनायफोरबादि गिलु बालु बेराम सोमजिनो हागौ ।

1980 मायथाइनिफ्राय जौनि बाहायथाया जौगाफुनाय हादारफ्राव बांसिनबोदों आसे जौगानाय हादरफ्राव बाडाय जाबोदों । जौ लोंनायनिफ्राय जौसाय एबा लान्था (addicted) जानायसिम जौगाफुनाय हादोरफोरनि जेंनाया बांसिन । सरा-सनस्त्रा जौ लोंग्राफ्रा जौनि फेनायखौ गावनि दबथायनायाव लाखियो, नाथाय जौसाय लान्था जानाय (addicted) सुबुंफोरखौ जौयानो दबथायो । जौसाय जानाया जाबाय बांद्राय जखानि जौ लोंनायनि गोसो लोर्बाथि आरो बिनि सायाव सौनारनाय । जौसायफोरनि थाखाय लोंगासेयानो थोजासेब्लाबो नाथाय बिसोर खनले-खनले लोडो । गोजाम जौसायफ्रा उदै सिडाव अर खामनायबादि आलौनाय मोनो । बे अरखौ खोमोरनो आरो गांगाहोनो थाखाय आरोबाव खनसे जौ लोंनो गोसोया ख्लाब- ख्लाब मोनो । मोनलोंब्लाबो नाथाय दाबोरसेनि थाखायल' बिखौ थाजिम खालामनो हायो आरोबाव थाबैनो जौनि गांनाया फिन सोमजियो

आरो फिन लोंबावयो । एसेल' बिबांनि जौजों फेनो रोडै जालाडो । बेखायनो लोंनाय जौनि बिबांखौ बारायलाडो । बेबायदि बांद्राय जौ लोंग्रा जौसायफ्रा फेगाब्लानो देहानि आरो मेलेमनि जेंनाजों मोगा मोगि जानाडो । बेखौनो जौ एंगारनायनि लैखोन (Alcohol Withdrawal Syndrome) होत्राने बुंनाय जायो । जावले-जावले बेबायदि जौ लोंबायथानाय हुदायानो जौसायफोरनि थामोनथाखौ फुसुंबोयो । उन्दै बैसोयाव जौ लोंनाय हुदा खालामोब्ला बिनि जिनआवबो हाबनानै थायो आरो बे गोहोयानो बिखौ जौसाय फाग्ला खालामो । 10-15 जौखोन्दोसो जौ लोंग्राफ्रा जौ नडाब्ला थानो हायैबादि जायो आरो जौसायाव महर सोलायो । जौसायफ्रा जौ लोंनायनि बिबांखौ सानफा एफा बांहोलांबाय थायो । जौसायफ्रा नुनाय मुवाफोरखौ नंगुबै महराव नुनो मनेनै जायो, सायखंफोरखौ गिदिंबायनाय नुयो, बायदि रोखोमनि नांला बंसा बाध्रा, होखाव होसि, खोन्दो खोन्दो मेथाइ बायदि खोनायो । उनावहालागि बे थाखोनि मानसिया मेरगि बेराम गोनांबादि मावखांनाय (Compulsion) जानो हागौ । बेखौनो रामफिट (Rum Fit) बुंनाय जायो । जौसायफ्रा, आला आलवाना फोरमायनायबादिब्ला गाहायाव होनाय जेंनानि मोगा-मोगि जानाडो -

1. देहानि हाबा मावनायनि गोहोया बाडाय जालाडो आरो दोगोन जानायाव हेंथा सोमजिहोयो ।

2. आदार नाला आरो उदैखौ जेंना सोमजिहोयो ।

3. दुराव (गेष्ट्रिक) नि अनगायैबो आदार नालायाव गाराय सोमजिहोयो ।

4. इर्सिं गाराय (cancer) जानो हाथावनाय लामाया बांलाडो ।

देहानि गुबुन गुबुन बाहागो (अंग) आव मावनाय एबा गाग्लोबनाय जौनि हाबा -

1. बिखाआव गाग्लोबनाय,

2. मेलेमाव गाग्लोबनाय,

3. मैखुनाव गाग्लोबनाय बायदि बायदि ।

जौनि गाग्लोबनायाव सोमजिनाय देहानि गुबुन गुबुन जेंनाफोर -

1. हां लानायाव सोमजिनाय जेंना,
2. रोदा-रुदा आरो आर्थि-आखाइ मावनाय,
3. पेनक्रियाचनि सानाय-सुनाय बांनाय,
4. प्रटिन बाडाय जाबोनायनि जाहोनाव मोदोम बिसिफ्रा रानबोनाय(नोजोर होथावयै थाप्लि रानखेबलांनाय),

5. सुफुंसार (nutrient) आदार आंखालनि बेराम, जेरै - एसेयावनो मेंगुनाय, गोसोखां गोहो गोमानाय बायदि बायदि ।

6. जौमोनारि (Sexual) गोहो सोमजिनाय जेंना ।

आलवाननि बे बाध्राखौ लानानै जोंहा सात्रांगौ गैया ना ?

जौखौ मानसि माहारिया रंजा-बाजा खालामनो मोजां थांखियाव बाहायनायबादि मोत्रानै बाहायबोदों, बाहायो । नाथाय बिनिफ्राय मानसिया गुबैयै फारब्रै बिथिजों खहा जाबोदों । बेफोर जाबाय -

1. समनि खहा,
2. रांखावरिनि खहा,
3. देहानि खहा आरो
4. आखल (morality) नि खहा ।

फारि संनानै मोत्रायबादिब्ला 85 जौखोन्दो आइजोफ्रू जौनि थाखाय नेवसिजायो एबा जेंना फुगिनाडो । 3 निफ्राय 45 जौखोन्दों नख'रारि खरसाखौ जौ लोंग्राफ्रा जौआव खरसा खालामो । फारसेथिं नख'राव दावराव-दावसि जानाय, लाइ बिसिनाय जाथायफ्राबो जौनिफ्रायनो बांसिन जानाय । बेनि गोहोमा समाजनि सायावबो नांलांबायथायो । आथिखालाव गुबैयै बर' माहारिनि गेजेराव मा गोरों, मा रोडै जौनि दौलेडाव दिन्दां जानांनाय गोबां बिदिन्थि दंसै । बिसोरनि गोसोनिफ्राय सोरजिलु (creative) एबा दाथायारि (construc-
tive) सानस्त्रियाबो दिदोमै थायाबालानो सेरखाय-बेरखाय जायो । बुंनो थाडोब्ला जौसायफोरनि जिउया हायाव थायाबालानो दिन्दांनानै (hang over) थानायबादि । माखा बेन्दोंनि जिउ । बिसोरनि देहाया नोरजिया जाबोन्मायाव बिसोर गावसिनि सायावनो सोनारनांगौ जायो । जांयनि थाखाय गोथां (मोजां) मानसियाबो जेंनानि

मोगा-मोगि जाफानाडो ।

जौसाय एबा लानथा जानाय मानसिफोरहा माखासे लैखोन थायो । जैरै

1. मोनलोंआब्लानो एबा देहायाव नांगौ जायोब्लानो खालाव खासाव जायो, सिरि सिरि नागिरखोमायो, मेगनफ्रा जाखर जाखर जायो आरो मोदोम मावयो । गुबैयै आखाइ मावनाया बिनि दिन्थि । नाथाय बिसोर हाया गारा गावखौ दबथायनो नाजायो । मोनलोंब्ला सरासनस्रा (normal) हालोदआव फैफिन्नायबादि नुयोब्लाबो बेनोदि देहाखौ आबुं सावस्रियाव लाबोफिनगोन बे नडा - देहानि खहायासो बारायलाडो । गुबुन ड्रागस लानथा जानाय (addicted) फ्राबो एखे लैखोन ।

2. सासे जौसाय मानसिया बोथोर गैया गारा फुथ फुथ गोलोमफ्रुयो । जाहोना जाबाय बे थाखोनि मानसिनियाव गोजा थै सेरेपनि सोलाय दैनि अनिजमाया बांसिन जायो । बिगुरफ्रा समायना जायाबालानो थोरलौलौ जालाडो, मानसिआ बुगबगब जायो ।

3. बिसोरबादि मानसिया गावसोरखौनो समाजनि नोजोराव दाय गोनां सानो आरो हागौमानि माखासे मानसिफोरनिफ्राय आनफ्रायनानै थानो नाजायो । सिरि सिरि आरो हारसिं हारसिं थानो मोजां मोनग्रा जालाडो । लासै लासै गोसोया लोरबां जालाडो आरो थैनायखौ गिनो रोडै, अदेबानि हास्थायग्रासो जालाडो ।

4. गाननाय जोमनाय थं गैयै जायो । हासुगुनाय खिगुनाय थं गैयै जायो । मोनदाडोब्लाबो गावखौ दबथायनो हायै जायो ।

5. गोबां बाथ्राखौनो गोसोयाव सानोब्लाबो देहाजों मोगथांआव मावनो गोहो गैयै जायो । गोसोयाव लाखिनाय एबा गोसोखांनाय गोहोया बाडाय जालाडो ।

भां, गानजा, हिर'इन, ब्राउन छुगार, बिडि, सिगारेट, जौनि लानथा जानायफ्रा देहानि बेसेबां खहा खालामो बेखौ मिथिब्लाबो नाथाय बिसोर बैफोर जिरादखौ नागारनो गोब्राब मोनो । जौसायफोरनियाव बिखानि गाराय (Lever

(Cirrhosis) बेराम जायो, आर्थि बुयो, उदैयाव दै जमा जायो-जायखौ जोलोन्दोर होत्रानै बुंनाय जायो । बर'फ्रा बेखौनो दायनाफोर उदैयाव थिख्लि सोनाय एबा बिखा जानाय होत्रानै बुडो । बेबादि बेमारनि गेजेरजों थैनांनाय सुबुंफोरनि बैसोखौ सरासनन्नायै 45-निफ्राय 55 गेजेराव मोननो थाडो । बैफोरबादि फेग्रा बेसादखौ बाहायनानै लानथा जानाय मानसिफोरनियाव बिखा, संप्ल, मैखुन, मेलेम, थै रोदा, दोगोन जनथ्र गासैबो लासै लासै नोरजिया जालाडो आरो सरासनन्नायै 55 बोसोर बैसोनि मादाव देहाया लोरबां जालांनानै थैनायखौनो बांसिन नुनो मोनो ।

फेग्रा जिरादफोरनि मादाव जौआदि सुबुंनि जिउ संसाराव बेसेबां खहा खालामग्रा, बेखौ मोनदांनानै सांग्रांथि गोनां मानसिफ्रा सानसै- दहाय-दहाय ! बे जिरादखौ गात्रि होत्रानै सुबुं समाजआव गोदोनिफ्रायनो सावरायबोदों । लिरनानै जथुम्माफ्राव गोलाव गोलाव बिबुंसार होनानै, मेथाइनि गेजेरजों फोरमायनानै आरो रेडिअ, टिभिफोरनि गेजेरजों सावरायनानै जौनि गात्रि आखुखौ सावरस्यबोदों । बे गात्रि बेसादखौ होबथानायनि असिलायै गोबां बर'नि माहारिआरि आफादफोरजों लोगोसे रायजो राजाफ्रा हाबा मावबोदों । बयबो सानलायलायदों, सावरायलायदों जौ फान्नाय बापनाय आरो लौंनायखौं बन्द खालामनांगौ । नाथाय जाफुडाखै । माबोरै जाफुनो ? बे बिथिआव जौनि माखासै गिबि थाखोनि समाज दैदेनगिरिफोरनि गोरान्थि गैया नंडा दड । बबेबा गामि हन्थाफोराव समाज फोसाबनायनि मेल जथुमबायोब्ला बै गेदेमा बिथांमोनहा मेल जानायनि सिगां माब्लाबानो खुरमा बाहागि संग्रोयो, जौ नागिरनानै गामि सिंखावग्रोयो । गोनांथार बाभ्राया बेनोदि जौनि समाज दैदेनग्रा गामिनि सानसुमैफोर, गियान-बिगियान दिन्थिगुरुफोर, फोरोंगुरुफोर, राजखान्थि दैदेनगिरिफोर बिथांमोनहा बेफोर फेग्रा जिरादखौ हुदा खालामनाया जोबोद इनाय । जौ होबथानायनि खोथा बुंनायखौ दा रायजो सालाइग्रा गेदेमाफ्रानो लाजिसो फोनाडो । हारिखौ बेबायदिजों गेरेमसा खालामनो हागोनदाबि ? बेबायदिजों मडेल बि,टि,चिं दानो हागोनदाबि ? दानि आख'लफोरखौ नायब्ला बडलेण्डआ जौलेण्ड, जुमाइलेण्ड, भडकालेण्ड, सेरापलेण्ड एबा दै फग्लालेण्ड जानो बारा गोबाव नांथारलिया ।

दा नूनो मोनबावदोंदि जायगा जायगा बैसोर गिबि थाखोनि उन उन जायफोर हारिखौ खानो, बोखानो सुबुं समाजखौ, हादरखौ गोदान महर होनो हारिनि गोहोनि महर लानानै ओंखारबोदों बिसोरनो फरायनाय-फरायै, रॉनाय-रोडि होंगो-दोंगो उन्दै गेदेर सिनायाजासे जौनि फुखियाव गोजोमहाबनाय। बिसोरो समाजनि नोजोराव जोहोलावब्लाबो नाथाय जौनि आखाय मुथियाव जायो लोरलावलाव। जौखौ मानसिया जेसेबां बाहायो, उनाव उल्थायै जौआ मानसिखौ बांसिन बाहायो। जौआ जेब्ला गावनो हाथियार जानानै मानसिनि सायाव गाग्लोबगोन अब्ला बै मानसिनाव फेरलेबसेबो मोजां साननाय, अन्नाय-खात्राय गैया जागोन। बेखायनो बुडो - जौ लोंग्राफ्रा जौजोंनो जाजायो।

दानि मुगायाव जौनि अनगायैबो गिलु-बालु जिउनि सुथुर जिरादआ जाबाय "ड्रागस"। समाजनि दान' बे ड्रागसआ जों मोनथिस्लाबा जासे सिखावयै बर' समाजनि इसिडाव हाबफैखोमादों। ड्रागसनि बाहायनाया जौनिखुइ माब्लाबाबो बाडायसिन खंहा गोनां नडा, बबेखानि बांसिनसो। ड्रागस बाहायबायथाग्रा मनसिफ्रा खाखब-खब, रानखो-खो, थाफ्लि खाखेब-खाखेब, फालब-लब जालाडो।

हेफाजाब बिजाबफोर-

1. बसुमतारी, सहिलाल (सु:गि:) : *इलाइसि जाहार*, गोसोखां लाइसि, दु.ब.फ.आ. नि बोसोरसालिया जथुम्मा, 2003
2. ब्रह्म, उमेश (सु:गि:) : *बिजनी*, गोसोखां लाइसि, पिलिक चौधुरी फुटबल टूर्नामेन्ट, 2011
3. ब्रह्म, राजेन्द्र नाथ (सु:गि:) : *दि बड'*, ब.थु.आ.नि मोखां लाइसि, 37 थि बिसान, 2012
4. बरा, नित्य (सु:गि:) : *असमीया प्रतिदिन*, 9 अक्तबर, 2011, बि. 6

5. दत्त, अन्जन (सु:गि:) : देवबरिया अनुभुति, दैनिक बातरी, 65
थि बिसान, 25 मे, 2008,
बि.बि... 4, 5, 8, 10, 11, 14, 20, 29

6. पाट'वारी, अच्युत कुमार
(सु:गि:) : एनाजरि, सानस्नियारि लाइसि,
प्रतिदिन, 16 जुलाइ, 2011

7. भट्टाचार्य,
मनज कुमार (सु:गि:) : श्रीमयी, दैनिक अग्रदूतर देवबरिया
परिपुरिका, 9 अक्तबर, 2011, बि.बि. 6,8

हेफाजाब बिजाबफोर-

1. बसुमतारी, सहिलाल (सु.गि.) इलाइस्त्रि जाहार, गोसोखां
लाइसि, दु.ब.फ.आ. नि बोसोर सालिया जथुम्मा, २००३
2. पाटवारी, अच्युत कुमार (सु.गि.) एनाजरि, सानस्नियारि
लाइसि, प्रतिदिन, १६ जुलाइ, २०११
3. ब्रह्म, उमेश (सु.गि.) बिजनी, गोसोखां लाइसि, पिलिक चौधुरी
फुटबल टुर्णामेन्ट, २०११
4. ब्रह्म, राजेन्द्र नाथ (सु.गि.) दि बड, ब.थु.आ.नि मोखां लाइसि,
३७ थि बिसान, २०१२

‘मंगलसिं हाजवारिनि जारिमिनारि फावथायनि
बिथा दानायनि सायाव
आंनि सुंद’ नोजोर।

(सावराय बिदां)

-इन्द्रजित ब्रम्ह

थुन फावथा (Drama) या जायखि जाया रावारी थुनलाइ आरो थुनलाइनि गुबुन गुबुन दालाइ -दासा बाहागो आयदाफोरनि गेजेराव, थुनलाइनि मोनसे गोनां दालाइ आयदा होन्नानै ह’मनानै लाजायो। थुनलायाव बे फावथाया सुबुं जिउनि साया सायखं आयना आरो समाजनि आसार-खान्थि सैथोथिनि रिफिनाय बादि।

फावथाय एबा फावथिनाखौ फावथिना सोरजिगिरिफ्रा गुबैयै सासे फरायगिरिनो फरायहोनो थाखायल’ सोरजिया। बिसोरनि थांखिया फरायहोनायजों लोगोसे दिन्थिनाय, स्टेसाव दिन्थिनानै गोरों रोंयै बयनोबो मिथिहोनाय आरो रंजाहोनाय। मिथिहोनाय रंजाहोनायजों लोगोसे सुबुं जिउनि माखौबा फोसाबनाय गियान होनाय, बिजिरनो फोरोंनाय आरो गोजाम गोदान बाथ्रा जाथायफोरखौ गोसोखांहोनाय।

फावथायनि आयदा आखुथाय आरो आव’हावा थासारीखौ नायनानै फावथायगिरि बिथांमोनखौ आथिखालाव गुबैयै 1. समाजारि 2. जारिमिनारी 3. संदानलु (Didective) आरो 4. सल’ सल’ बाथाफोरखौ लानानै फावथिना लिरनाय एबा सुजुनाय नुने मोनो।

फावथाय जोनोम जानायनि फुंखा (Source) खौ सोनाबारि थुनलायनि थुनफावथायगिरि बिथांमोननि फोरमायनाय बुंफुरलु फोरनि गेजेरजों गोबां मोत्रो हायो। नाथाय सोनाबआरि थुनलायगिरि बिथांमोनहा फावथाय जोनोमनि फुंखाखौ जाय जेरैखि होयाथों मानो बर’नि थुनलायाव थुनलाइगिरि बिथांमोननि मथे बर’ फावथाय जोनोम जानायनि फुंखा (Source) खौ थोंजोंयै 1 खेमथा आरो 2 थाखि फाल्ला खौनो बुंनो हायो। थाखि फाल्लानि महर आखुथायफोरखौ बर’नि धोरुमारि फुजा फोरबो खेराय दौदिनिनि गुबुन गुबुन बाखो-बाखो मोसानायाव मोत्रो हायो होन्नानै बुंनो हायो।

बर’नि गोजाम थुनलाइ बिबार निफ्राय उलंबार मुगासिमाव बर’ फावथिना

लिरिगिरि बिथांमोनहा समाजारी आरो जारिमिनारि नोजोरजों गोबां फावथाय सोरजिदोंमोन । बिथांमोननि गेजेराव बर' फावथायनि संदानगिरि महरै सतिस बसुमतारीखौनो बुंग्रोनांगौ जायो । बिथानि 1919 माइथायाव ओंखारनाय नाला बुहायानो पोजाम थुनलाइनि गिबि फावथाय । बिथानि उनावसो दारेन्द्र बसुमतारी, मदराम ब्रम्ह, मनिराम ईस्लारी, नबीन नार्जारि आरो सुन्दरसिं ब्रह्म मोनहा फारियै गोबां फावथाय सोरजिनो हमो । बिथांमोत्रि गेजेराव दारेन्द्र बसुमतारीयानो बांसिन फावथाय सोरजिदोंमोन । नाथाय गोजाम मुगानि फावथायफ्रा बांसिनानो रावसोलायनाय मोन, गोबां फावथायानो आखायजों लिरनाय मद्दावमोन, बिजाव मह'राव ख'ममोन । जाउनाव माखासे फावथाइनि मुंफोरखौल' मोत्राय जायो ।

गोदान बर' थुमलाय जोनोम जाखानायनि उनावबो उदां स्टेसाव दिन्थिनाय गोजाम थुनलाइनि गोजाम फावथाय, जाध्रा गावननि साहिदाया गोबां दंबायोमोन । नाथाइ 1963 माइथायनि उननिफ्राय गोदान आथालनि फावथाइगिरि बिथांमोत्रि आखायाव बर' फावथायनि महर मुस्त्रिया सोलायफैयो । बे गोदान आथालनि गोदान फावथायगिरि महरै कमाल कुमार ब्रम्हखौनो मखग्रोनांगौ जायो । बिथानि गोदान फैसालि (1963)यानो बे मुगानि गिबि । बिथानि उनाव फारियै ड0 मंगलसिं हाज'वारी आरो सुरथ नार्जारी बिथांमोनहा फावथायगिरि महरै बाहागो लाफैयो । बे समावनो ड0 मंगलसिं हाजवारीनि गांसे समाजारी (Social) खौरांगासे, गांथाम जारिमिनारी (Historical) खौरां गाबा आबुं फावथाया नुजायो । सुरथ नार्जारी बिथांजों धोरोमारी (Religious) गांसे आबुं फावथाया सोरजि जायो ।

दा लिरबिदानि सावरायनांगौ आयदाया, बिथां ड0 मंगलसिं हाज'वारीनि फावथायनि सल'लि (Plot) एबा बिथा दानायनि सायाव । नाथाय गुसुं समनि गेजेराव खेबसेयैनो बिथानि फावथायनि सायाव सावरायजोबनांगौआ गोरलै बाध्रा नंया । बेखायनो बिथानि गांथाम जारिमिनारी फावथायनि बिथा दानायनि सायावल' सुंदयै सावरायनो सिगांबाय ।

गोदान थुनलायाव जारिमिनारि फावथायगिरि महरै बिथां ड0 मंगलसिं हाजवारीखौनो नैथि बुंजायो । बिथानि जि जारिमिनारी फावथायनि Plot एबा बिथा दानाय बेफोर गासिबो नंगुबैजोब । मुगा मोनसे समनि बर' हारिनि रायजो खुंनाय आरो रायजो गोमा जाखानायनि उनाव जानाय थार गुबै जारिमिनारी बाध्राजोब ।

सोमदोननि जिउ जारिमिनखौ लानानै फावथाय नोजोरजों सावगारि बोनाया ड0.मंगलसिं हाजवारि बिथाडानो गिबि आरो बे फावथायानो बिथानि 1984 माइथायाव

ओंखारनाय 'सोमदोन' मुडै गिबि जारिमिनारी फावथाय। सोमदोन फावथायनि बिथाया जारिमिनारी, बे बिथानि गुबै सावगारिफ्रानो जादों कासार हादोरनि बर' फिसाफ्रा राजा गोमाजाखांनायनि उन्निक्राइ गावजों गाव खौसेथि गैयैयाव इंराजनि आर्थि सिंयाव थानांनाने हालाय हाफाय एनायै सोबख' जानानै, आलाय सिलाय जानांनाय बर' हरिनि मुश्रि गोमा लांनो नागिरनायखौ सहायनो हायै, गावनि आंगो हरि हादरखौ मोजां मोनग्रा सासे जोहोलावा उदांस्रिनि थाखाय थै थां जुजिनानै गावखौनो बावसोमनाय (Secrefice), बर'फोरनि धोरोम सिबिनाय सासे जोहोलाव गावनि धोरोमखौ द'हाय खालामनानै देरहानाय जेननायखौ सिन्था खालामनाय, बर' हिनजावफोरनि हरिनि अलखद समाव जोहोलावजोयारि आखु दिनथिनाय फिसाफोरनि सायाव बिमानि माया अन्नाय, समाजाव गाञ्जि गोसोनि मानसि थानाय आरो नखरनि सुथुरा नयावनो थायो होत्रायबादि, बैफोर थार जाथायफ्रा सोमदोन फावथायाव रोखायै नुजादों।

सोमदोन फावथायनि गाहाय आखुया सोमदोनानो। कासार हादोत आरो बर' हरिनि अलखतखौ नुनानै भारत उदांस्रि दावहानि 25 बोसोरनि सिगां सोमदोन कसारिया दावगाफु हानजा दानानै इंराजनि हेंथायै जुजिदोंमोन। बिजों लोगोसे दंमोन स'नास्त्री बीरस्त्रन, थेलेब, हाजि आरो दावगाफु हानजानि सेंग्राफोर। कासार हादोतनि देरसिन सुथुरा मेजर बयेदमोन। सोमदोनजों दानख्लाब जाखांनायनि उनाव सोमदोननि थिन्नायाव बिरस्त्रोना गावखौ फोथैनानैबो गानजं हेद कवाथाराव नायगार नायगार मेजर बयेदखौ सुथारो। नाथाय मेजर बयेदखौ सुथार नानै बिरस्त्रना थैखांनायनि उनाव सोमदोना खैफोदाव गोग्लैनांगौ जायो। दावगाफु हानजानि सेंग्राफोरनि गावस्त्रानाय आरो कासारनि खौसेथि गैयै रायजो राजानि हेफाजाब मोनैयाव सोमदोना इंराजनि सिलाय रायफ'लनि गुलिजों थावरिनो हाया जायो। दावहायाव बियो जेनो, जेब्ला बियो गोहो गोमायो, अब्ला सानास्त्रिया बिखौ दावहा नांफिन्नो गोहो जथायनो थुलुंगा हेदोंमोन। सनास्त्रिनि थुलुंगाजों दावहा नांफिन्नो सिगांफिनदों मोनबो। नाथाय मेंग्लिनाय सोलेरखौ लानानै खारखोमा खारखोमा गोदाव सोराव स'माव सासे बिमा, हाजिनि अन्नायखौ मोन्दोंमोनब्लाबो गावनिनो मानसि मेगन गौसा ल'ख'ब बोरायनि हेफाजाव इंराज सास्त्रिजों सोमदोन हमजायो। बेखायनो, लखबानों सोमदोननि देरसिन ननि सुथुर। जोबथेसालियाव सोमदोना रानथाब खुथाब बुखुब सुखुब खालाम जायो। इंराजफोरा बिखौ गोथांयैनो फासि होनायनि थांखिमोन। नाथाय बेनि सिगांनो सोमदोना जिठ गारो। बिमा थेलेबा फिसाज्लानि गोथै सहखौ गाबगु खुगु खुथार खुथार, नायनो बिबाबो नायनो मोनाखिसै। बेसेरि बुंबायदोंमोन बबे हादोतनि

आयेन बेलाय, जेराव गावनि फिसानि गोथै स'ह'खौ मोना? बिनायनि सोलाय मोनायसै थैसाम नांफबनाय सोमदोननि गस्ला सि जोमखौसो। नाथाय थांनोसै समाव फिसा जोलै बिमा, गुफुरसाफोरनो होलांनायसै सानसे बेलासे कासार आरो भारत हादोरखौ नागारलंनंगोननि रादाब। बिबदिनो फावथायआव, सोमदोननि गुबै थार सल'आ जोबो।

ड मंगलसिं हाज'वारीनि नैथि जारिमिनारी फावथायानो जाबाय 1990 इं माइथायाव ओंखारनाय "जावलिया देवान" फावथाय। बिथानि बे फावथायनि Plot बिथायाबो थार गुबै जारिमिनारी बाभ्रानिफ्राय लाबोनाय। फावथायाव गुबै जाथायनि सेर सेर सानबोलावरी (imaginary) आरो रमानटिक (Romantic) नि सावगारिफ्रा नुजाधिदों। जावलिया देवान फावथायनि सायाव नुनो मोनो 'सिमसा (गंगार) फोरनि खुंथायाव थानाय समाव भुटान दुवारनि दुलाराय हायेन ओनसोलाव थानाय बर' फिसाफोरनि मावयै दांयै जानाय, गेबें बाथौ धोरोम सिबिनांय, बाथौ धोरोमनि गाहाय बोराय बाथौनि मानखौ गोजौयाव दोत्राय, बर' हरिया धोरोम खान्थिनि बेरेखा मावयै, बांद्राय धोरोमखौ दहाय खालाम नानै समाजाव खोमसि फोथायनाय लाबोनाय बर' आरो सिमसाफोरजों मोजां सोमोनन्दो खानाय, गथ' ग'थाय गैजायै बिमा बिफानि माया, गावनि गोसो सिंनि देरगानाय आरो लुबैनायखौ सामलायनो हायैयाव मालायनि सैथोजों देरहानायखौ मेग'न सानानै फोथाय खेबस' हाबा मावनो हाग्रा सुबुंनि आखुथाय, गाव गावनि हारि धोरोम आसार खान्थिफोरखौ आंगो सात्राय, लोगोसे अनसायनो रौयैयाव नखरनि आगोमा जोहोलावखौ नयावनो फोजोबनानै लानाय आरो फोथाय खेबस' सुबुंया गावनि गोसेनथिखौ हमदांनो हाखांनायनि उनाव उनदाहा खालाम फिन्नाय आखुथायनि रोखा सावगारिफ्रा गेबेंयै फावथायाव एरखां जादों।

जावलिया देवानानो जावलिया देवान फावथायनि गाहाय आखु। बाथौ बोरायनि और'साव गथ' गथाय गैजायै बोराय बुरै सामावसो कुबिर आरो देवस्त्रिनि गोरबोयाव जावलिया देवाना जोनोम मोनदोंमोन। नाथाय धोरोम आरो समाज खान्थिनि दानगारनो हायै नेम बादियै, फंस्ल-बाद खान्थिजों उद्राय खांनाय रायजो राजानि सर्थ' मथे गामिनि मानसिफ्रा जोनोमनि उनावनो जावलियाखौ जावलिया बारि हाग्रायाव गारनानै फैयो। बेनि उन्निफ्रायनो, बर'नि नखराव बोराय बाथौनि मायाजों जोमोन मोननाय जावलिया देवाना जंदादुफा आरो ल'थादुफा गथ' गथाय गैजायै गंगार बोराय बुरैनि आखायाव असे फिसा बादियै गेदेर गोलाव जायो। बै समनिफ्रायनो बियो जावलिया आरो जावजें मुंयै गाबज्जि जादोंमोन। उन्दै समावनो बिनि देहा मोदोमाव जोहोलावआरी आखुथायफ्रा

नुजादोंमोन। उन्दै समाव जेब्ला बियो लावखोरमोन अब्ला सानसेखालि बोराय बाथैया बिजों नुजानानै दुगैनाय फावयैनो 'मिलामिल' दैसानि बिखासे दैयाव लेंलानानै बिनि मोदोमाव 'गोसो जालिया' थाबिस सोनानै होदोंमोन (बिखायाव मोनबा गोसो जालिया) आरो माखासे बाय बोसोनफोरबो होलांदोंमोन। बै साननिफ्रायनो जावलियानि देहा मोदोमाव आरोबाव आलादा गोहो बोलो नुजाफैबावो। जावलियानि गोमोथाव गोहो बोलोनि खौरांखौ मोत्रानै, गथ' गैजायै गंगार राजा देब'धर्मया जावलियाखौ लंदंदुफाल'था दुफानिफ्राय लांनानै गावनि असे फिसा बादि अनसायनानै बिखौ सांथ्रि गाहाय खालामो। उनाव राजाया जावलियाखौ बर'नि फिसा होत्रानै मिथिखानानैनो हायेननि बर' आरो गंगारफोरजों मोजां सोमोन्दोनि थाखाय बिखौ हायेननि देवान खालामो। अन्नाय आरो मोजां मोत्रायजों दुलाराय हायेन ओनसोलखौ आरो बर' फोरखौ अनसायनो थाखाय जावलियानि आखायाव इयुननि थाखाय गोरोंबथा लिरनानै गथायनानै होयो। देवाननि उनाव जावलियाया हायेनाव फैनानै गावनि असे बिमा बिफाखौ नागिरफैदोंमोन। गावनि असे हारि हारिनि धोरोम समाजखौ आंगाथै अनसाय फैदोंमोन। नाथाय बेमा फारियानि गावनि'ल' गोसोसिंनि सान्नायखौ जाफुंहोनो थाखाय नंखाय गात्रि मुं सुनानै, फाव फान्दायनायजों आरो सांथ्रि गाहाय सेंसौ खाम्फानि फोथाय खेबस' हाबा मावनायाव इंराजफोरजों जावलिया देवाना दावहायाव जेनो आरो आलाइखुंग्रि दैसायाव दान्यार जायो। लोगो लोगो गावनि हारिखौ अनसायनो फैनाय हायेननि बर'फोरखौ इंराजनि आखायनिफ्राय रैखा खालामनो नाजानाय आगोमा सासे बर' जोहोलावनि जिउया सिबिनो रोंयैयाव गोमा लांयो। बेमा फारियानि सान्नायाबो जफुंयाखिसै हायेननि बर'फिसाफ्राबो इंराजनि आखायनिफ्राय उदां जायाखिसै।

1990 माइथायावनो ओंखारनाय जोहोलाव दैमालु फावथाया बिथां हाजवारीनि थामथि जोबथा जारिमिनारि फावथाय। जाय फावथायनि बिथा दानायनि बाश्राया कासार हादोदाव 'झयमाल' राजाया राज्यो खुंनाय स'माव बर' हारिनि रायजो जाफुबाय थानाय समाव गावजों गाव मोहेरलायनायनि थारगुबै जोहोलाव दैमालुनि बुथार जानायनि जारिमिनारि जाथाय। फावथायाव थार जाथायनि सेर सेर सानबोलाउरिनि बाश्राया एफा एनै बेरखांदों। जोहोलाव दैमालु फावथायनि बिथा, सल'लिं (Plot) याव मोत्रो थाडोदि, गोरिबनि नख'रावबो जोहोलाव उजिनाय, बिमा बाथुलनि अनगोथे आखु, सुबुंया सुबुंखौ अनसायनानै राहा गोथे जानाय सुबुंखौ रैखा खालामनानै सिगां फारसे आगान सुरनो लामा दिन्थिनाय, बर'फोरनि गेजेराव बाथौ धोरोमनि बिगोमा बोराय बाथौनि माया

महिमा, गावजोंगाव खौसेथि गैयै, जोहोलाव गोरों गोरा गंदेर गोलाव मानसिफोरखौ मान होनो रौयै आरो हारि हादोतखौ मोजां मोनग्रा सुबुंया एनाय फोथायखेबस' हाबा मावग्रा थगायसुला जोलैनि हांगार सुबुनि फारसे सोंखारिनाय, गाज्जि मोत्राय रावनि गुबै सावगारिफ्रा फावथायनि गेजेरजों नुजादों।

जोहोलाव दैमालुयानो जोहोलाव दैमालु फावथायनि गाहाय आखु। दैमालुनि गुबै मुंया बुदायमोन। उन्दैयावनो बिमा बिफा थैजानानै बिमा बाथुला बिखौ लावखार थानो हानायसिम फेदेरो। उनाव बिनि साथ जाल्लाखौ नुनानै कासार हादोतनि मुंदांखा खमलायग्रा रांगादाव आरो देगादाव बिदा फंबाय सानैया बुदायखौ सेंग्रा जालाडाद जाजासिम गावसिनि ओंखाम संग्रा खालामनाना लाफैयो। बै समावनो बुदायनि देहा-मोदोमाव जोहोलावारि (Heroism) आखुथायफ्रा नुजादोंमोन। रांगादाव देरगादावमोननि खमलायनायनि आद'ब खायदाफोरखौ नायखोमानानैनो सोलोंदोंमोन आरो बिबदिनो दाहाल थुंग्रि सिबनाय खमलायनायाव आखा फाखा जायो। फुं बेलासे बाथौ गुदियाव आलारी बाथि सावनानै बाथौ बोरायखौ सिबिनाया बुदायनि सानफ्रामबोनि मावनांगौ हाबामोन। सानसे खालि बाथौ बोराया बिजों नुजानानै गावनि आसि थायसेखौ हमनानै बोर बिनो थिन्दोंमोन। नाथाय बुदाया बाध्राखौ हेव खालामनानै गासिबो आसिखौ दांनो नागिरो, बेयावनो बोराय बाथौया गावनि बोसोनखौ मानियियाव रागाजों बुदायखौ बुंयो, "नों जेरावबो देरहासाथ मुंदांखा जागोन, नोंखौ रावबो फेजेननो हानाय नंया नाथाय आंखौ हेव खालामनायनि दुगायाव देरहासाथ जानानैबो दर्जाय सात जाल्लायाव थैनांगोन नों गनाय नंया" होत्रानै, "दिनैनिफ्राय नोंनि मुडा दैमालु जाबाय"। बे दिननिफ्रायनो बुदायनि मुंया दैमालु जायो। रांगादाव आरो देरगादावनि खावलायनायाव सोनाब हादोतनि खमलायग्रा मालफोरखौ फेजेन्नानै कासार हादोतनि मानखौ लाखिखांनायनि उनाव राजा डायमाला दैमालुखौ कासारनि सान्थि गहाय खालामो। सान्थिगाहाय बिबानखौ मोनखांनानै दैमालुया बार्मा आरो मनिपुर रायजोखौ गाग्लोबनानै, बर' रायजोनि गेजेन खालामो। फैनाय समाव, दावहायाव जेन्नायनि सर्थ बादियै, बियो बार्मा रायजोनिफ्राय डायमाल राजानि मुंयाव मासे मैदेर गुफुर लाबोफायो। नाथाय बे मैदेर गुफुरानो दैमालुनि जिउआव खैफोत लाबोयो। बेखौ लानानैनो, जेब्लाबो दैमालुनि हेंथा सानग्रा, रायजोनि गोरा गाहाया सेर फाखायनानै राजा डायमालखौ दैमालुजों हेंथा सोमजि होयो। बेनि उनाव गोरा गाहाया रुपाराम थावसेननि हेफाजाबजों जोबथेसालियाव दैमालुनि खोमायाव सेहा गुदुं आवलिनायखौ लुसनानानै खाश्रि बिस्रियै ब्रिखौ बुथारो। थैनोसै समाव खाराव मारावयै

गोरा गाहाय, रुपाराम थावसेन आरो दान्थारुफोरनि सिगांयाव बुंलांदोमोन “जाय हरिया गावनि जोहोलावखौ सिनायनो रोंडा, बे हरिनि गेजेराव जोहोलाव उजिया आरो बे हरियाव निदानबो जोबा” होत्रानै। लोगोसे फोथायखेबस मावग्रा सुबुंफोरनो फार्स सोंखरिनाय मुगैनाय राव। आरो लोगोसे बर’ हरिखौ फोथायखेबस फोरनिफोरनि हेंथायै सांग्रांथि थानायनि राव। बिब्दिनो कासार हादोतनि सासे मुंदांखा बिर जोहोलावनि जिउआ गोमालांयो आरो फावथायनि बाध्रायाबो थुंगेयो।

फोजोबनायाव बेखौनो बुंनांसिगोन, बिथां ड⁰ मंगलसिं हाज’वारीया गावनि जारिमिनारी फावथायनि जि Plot आरो बिथा, बै बिथाफोरखौ माखासे फुंखा (Source) फोरनिफ्राय लाबोदेरदों। बिथां हाज’वारीया फावथायनि गेजेरजों आसाम आरो भारतनि जारीमिनाव जायगा मोनै बर’जोहोलावफोरनि जोहोलावरी आखुथाय (Heroism) एबा बर’ जोहोलावफोरनि गोमा लांनो नागिरनाय गोहो बोलो आरो जोहोलावनि मुंफोरखौ बुरखांदों होत्रानै बुंनो हायो। फावथाय सोरजिनायाव गुबै बाध्रानि सेर सेर दालाय दासा सानबोलावरी (imaginary) नि जाथायफोरा नुजादोंब्लाबो हमदांनो हायै बादि खाबसारा जायाखै। फावथायाव सैथो (truth) आरो आखल-आखु दानायाव फेलें जायाखै। जेरै सोमदोन फावथायाव सोमदोननि थार जोहोलावआरी आखल-आखु दानायाव फेलें जायाखै। जेरै सोमदोन फावथायाव सोमदोननि थार जोहोलावनि गोहोया नुजानायजों लोगोसे नंगुबै जारिमिनारी जाथायनि बाध्राफोरा गोरोबफा हैदों। सोमदोननि आखलखौ जोहोलाव महरै मोजायै नुनो मोत्रायनि सेराव बिरस्रन आरो स’नास्रि मोननि गंग्लायलु आखु (Loyalty) आरो गावखौनो बावसोमनाय (Sacrifice)फ्रा, फावथायाव गाहामैनो नुजादों। सोमदोननि देरसिन सुथुरानो ल’ख’ब बोरायमोन, बे सावगारियाबो रोखा जादों।

जावलिया देवान फावथायावबो बिथां ड⁰ हाज’वारीया फावथायनि बिथा दानायाव फेलें जायाखै बुंजायो। मानोना, जावलियानि आखल आखु, गोहो बोलोफ्रा सासे सैखात जोहोलावनि आरो बिनि नंथारगौ जिउ जारिमिना, जारिमिनारी फावथायआव आबुं जादों। आरो देवबारिनि गेजेरजों खैफोदनि बिमा उनफावरि आखुवा बेरखांदों। नाथाय बिथां हाज’वारीआ फावथायनि गेजेरजों बाथौ बोरायनि गोहो (Power) खौ मानहोनाय नुथाया सिखांदों। मानोना जावलिया देवाननि गोहो बोलोनि सिंयावदि बाथौ बोरायनि माया हाबनानै दंमोन बेयो रोखा जादों। जावलिया देवाननि थार जाथायनि गेजेराव फावथायगिरिया सानबोलावरी (imaginary) रमानटिक (Romantic) आखुखौ, सुखि आरो सिखिरिनि गेजेरजों लाबोदों, अब्लाबो फावथायाव गुबै जारिमिनारी जाथाया

गोरोबै जायाखै।

जोहोलाव दैमालु फावथायनि बिथा दानायववो बिथां ड0 मंगलसिं हाज 'वारीया लोरबां जायाखै होन्नानै बुंजायो। मानोना दैमालुनि जिउ जारिमिना संथोनि जारिमिना बर नि गेजेराव गावजों गाव गेदेरखौ मान होनो रंलायै संथो दुखु नांथाव जारिमिनारी जाथायखा। फावथायाव बाथौ बोरायादि मिथिस हायै गोहो (Super Power) दं, बेयो रोखा जादों। नाथाय बाथौ बोराया गाव गोसो जायोब्ला जेवो खालामनो हायो, बेयो रोखा जादों, जेरै दैमालुनि जोनोमनिफ्राय हमनानै मुंदांखा जानाय आरो थैहैनायसिम गुदियावनो दंमोन बाथौ बोरायनि माया। फावथायाव दैमालुनि आखलजों लोगोसे आलायस्त्रीनि थार अनफावरी आंखुया नुजादों। फावथायनि गेजेर गेजेर रंजानाय मिनिनाय (Entertainment) फ्रा फावथायनि गुबै जाथायखौ आबुं खालामनायाव हेफाजाव होदों।

0 जोबथारनायाव फारफ्रोमथिनिफ्राय नायोब्ला बुंनो हायोदि, फावथायगिरि महरे ड मंगलसिं हाज 'वारिखौ जारिमिनारी फावथायनि बिथा दानायाव राफोद होन्नानै, मानोना बिथाडा गुबै (real) जारिमिनारि जाथायखौ गुबुन गुबुन दालाय दासा सानबोलावरिनि गेजेरजों आबुडै फोरमायनो हादों। फरायग्रा, नायग्रा बिथामोनखौ आंगोयै थार जाथायनि फारसे बोजबनानै लानो हादों।

बर' सुंद' सल' बिजाबनि फारि जौगा आरो सुंद बिजिरनाय

- बिनिका गयारी

बर' थुनलाय जोनोम जानायनि फ्रायनो बर' थुनलायनि गोदान मुगा हमनाय जायो। बर' थुनलाया जोनोम जायो 1952 मायथायाव। बेखौ नायोब्ला बर' सुंद' सल' बिजाबनि जोनोमा गोदान मुगायावसो जोनोम जादो। मानोना 1970 मायथायाव नुजानाय चित्तरन्जन मोसाहारीनि 'फैमाल मिर्जि' आनो बर' थुनलायनि जारिमिनाव गिबिसिन सुंद' सल' बिजाब। सुंद' सल' बिजाब जोनोम जानायनि सिगांबो माखासे सुंद' सल' फोरा माखासे लायसिफोरनि गेजेरजो नुजादोमोन। 1953 मायथायाव नुजानाय बड लाइसियाव लीला ब्रह्मनि 'गोसोनि दाहा' या नुजायो। 1955 मायथायनि बिसानाव नुजानाय 'बड' लायसियाव बिथांनिनो "बुहुल जानाय" सुंद' सल'वा ओंखारो। 1956 मायथायनि बिसामाव नुजानाय बे एखे लायसियावनो गहिन बसुमतारी "बारहुंखानि उनाव" सुंद' सल'वा ओंखारो। बे लायसिया गेजेराव थाथ'ना उनाव 1963 मायथाय चरन नार्जारीनि सुजुनायाव नुजाफिनो। आरोबाव 1964 मायथायाव गोमोरलांफिनो। 'बैराथि' लिरथुम बिलाइआ समर ब्रह्म चौधुरी सुजुनायाव 1970 मायथायाव नुजायो। बेयाव नीलकमल ब्रह्मनि बेहेर, गोसोनि आखल मेगननि महर, हरेस्वर बसुमतारीनि 'गोरोबनाय' सुंद' सल'फोरा ओंखारो। ककराझार कलेजनिफ्राय नुजानाय। 'अनजिमा' लायसियाव नीलकमल ब्रह्मनि 'ओरैनो' हरेसवर बसुमतारीनि 'अनाथिनि लामायाव' दोबैलांनाय सान, प्रमिला ब्रह्मनि फैमाल सुंद' सल'फोरा ओंखारो। जायखिजाया आं बे लिरबिदांआव सुंद' सल' बिजाबफोरनि फारि जौगानि बागैल' मख'गोन। जानो हागौ मेजर

थाखोनि फरायसाफोरनो हेफाजाब होगोन। बे लिरबिदांआव 1952 मायथायनिफ्राय 2005 सिमाव ओंखारनायखौल' मख'गोन।

सिगांआवनो मख'खादों , चित्तरनज्ज मोसाहारीनि 'फैमाल मिजिक' (1970) आनो बर'नि गिबिसिन सुंद' सल' बिजाब। बे बिजाबाव दोंथाम (3) ल' सल'फोर सरजाबफानाय जादों। बेफोर जाबाय- (1) फैमाल मिजिं (2) गोमानाय दायरी (3) फांनै नालेंखर बिफां। फैमाल मिजिकनि गेजेरजों सानै दाहोना रुवाथिया मोजां मोनालायनानै मोनफुंयैनि दाहा गोनां सावगारीया बेरखांदों। बिथांनि गुबुन दोंसे सल' फांनै नालेंखर बिफां सल'नि गेजेरजों बर' समाजनि हिन्जाव नायनो थांनायाव माखासे फोथायनाय बायदि बिथिनि सावगारीफोरा बेरखांदों। बिथांनि सुंद' सल'फोरनि गेजेरजों बांसिनै बर'फोरनि सावगारीफोरानो जायगा मोनदों।

नीलकमल ब्रह्मनि सुंद' सल' बिजाब हाग्रा गुदुनि मै (1972) आ ओंखारो। बिथांनि बे बिजाबाव गासै दों जि (10) सल'फोर दं। बेफोर जाबाय-मेगनि आखल, गोसोनि महर, हाग्रा गुदुनि मै, जोंहा नडामोनब्ला, अरनि बेगर, सोरांनि लामायाव, दाया सोरनि, रावबो रावनिबो नडा, ओरैनो, गामिनि सिमां, बेहेर। बिथांनि सल'फोरा माखासे लायसिफोरनि गेजेरजों नुजानाय। बिथांनि जोंहा नडामोनब्ला, ओरैनो सल'वाव सादा बुसा सुबुंफोरा मोजां मोननाय, साननाय-हनाय बायदि सावगारीफोरा बेरखांदों। 'हाग्रा गुदुनि मै' आव सल'नि जोहोलावजो सर्मिलाखौ हाग्रा गुदुनि मैजों रुजुदों। 'रावबो रावनिबो नडा'याव खायसे बर'फोरनि गाज्जि आखुखौ एरखांना फोसाबनो नाजानाया बेरखांदों मानोना बर' माहारियाव खायसे ओरैबादि सुबुंफोर दं जायफोरा गावसोरनि हारिखौ मुगैना गुबुन हारिजों हाबा जायो, उनाव हाया हाया दुखु दाहा सहायनाडो। बेफोरबादि गाज्जि आखुखौ बिथांआ गावनि सल'नि गेजेरजों बेरखांहोदों। बिथांनि गुबुन दोंसे 'सोरांनि लामायाव' सुंद'सल'नि गेजेरजों बर'फोरा गाज्जि हुदा बिहारी लानायनि सावगारीखौ एरखांदों। बिथांनि गुबुन दोंसे बेहेराव बेरखांदों गोरिब नखरनि सुबुंआ थांना थानायनि थाखाय माब्ला

गोधौ हाख 'राव गाब्रनो गोनां जायो। थिक बिब्दिनो बे सल'आव सल'नि गाहाय आयजो मैनाथियाबो दाहार सुख 'नो थाखायनो हरिबिलासनि आखायाव गावनि गोथारथिखौ खोमानांनो गोनां जायो।

1974 माइथायाव चित्तरन्जन मोसाहारिनि नैथि सल'बिजाब 'तलिम' आ ओंखारो। बे एखे मायथायावनो सुकुमार बसुमतारी 'मिनिस्त्रि' सल' बिजाबा ओंखारो।

1978 मायथायाव मनरन्जन लाहारीनि 'सल' बिदां' सुंद' सल' बिजाबा नुजायो। बिथां लाहारीया सुंद' सल' सोरजिनायाव आखाय होनायनि अनगायैबो खन्थाय, रायथाय, सावरायथाय, फावथाय बायदि थुनलाइयावबो आखाय होबोदों। बिथांनि बे सल' बिजाबाव सरजाबजानाय सल'फोरा जादों- गांसे फालि, दानथारु, गयस्त्रि बायदि बायदि बिथांनि सल'फोरनि गेजेरजों बर' समाजनि सावगारि बेरखांनायजों लोगोसे आथोनारी जेंनाफोराबो नुजादों। बिथांनि गयस्त्रिआव आथोनारी जेंनाया सल'नि जोहोलावजो गयस्त्रिनि गेजेरजों नुजादों, बैसागु रंजानाय, सादा बुसा लायमोनफोरनि मोजां मोनलायनाया गांसे फालिनि गेजेरजों, नखरारी जेंनाया दानथारुनि गेजेरजों बेरखांदों। बिथांनि 'बिमा'याव बेरखांदों बर'फोरनि खारलुं आखु, जाय आखुनि थाखाय बिसोर जीउआव दुखु-दाहा सहायनांगौ जायो।

1981 मायथायाव धरनीधर औवारीनि 'गान्दु सिंनि लायजाम गांसे' सल' बिजाबा ओंखारो। सल' बिजाबनि Title 'गान्दुसिंनि लायजाम गांसे' आव सोल्लोथाय फारसे उन जाना थानायनि फारसे सांग्रां जाहोनो नाजानाय बेरखांदों। सल'वाव बिबोनांआ बिगुमैनो कलेजाव मुं थिसननो फैसा बिनो लिरनाया लायजामखौ बिब' बिगुमै उन्दुग्रानि गान्दु सिंआव दोनो। बेखौनो बोरैबा बिब'आ नुसनना बिनानावानो गावनि फिसायखौ मोजां मोनदों आरो लायजाम लिरदों सानना फिसायजों रायज्लाया बालानो थायो। बेबादिनो सोल्लोथाय गैयाब्ला माबादि थासारी सोमजियो, बे सावगारिया नुजादों। बे एखे माथायावनो रहिनि कुमार ब्रह्मनि 'मिनिग्लाब' सल' बिजाबा ओंखारो।

1980 मायथायाव हरि भुषन ब्रह्मनि 'श्रीमती दुर्लाय' सल' बिजाबा ओंखारो। बिथांनि सरजाबफानाय सल'फोरा जादों- हंलानि सावरी, नारखो, गोदान खन्थायगिरि, श्रीमती दुर्लाय, लायन बास,गुब्रुसारनाय। बिथांनि 'श्रीमती दुर्लाय' सल'नि जाथायनि गेजेरजों बर' आयजोफोरनि खायसे गाज्जि आखुखौ सोंखारिनायजों लोगोसे फोसाबनो नाजानाया बेरखांदों। लायन बास सल'नि जाथायनि गेजेरजों मिनिथाव एबा फेस्ला बिदैया बेरखांदों। बे सल'वा बोराय बिजामादैनाव आलासि जानो 'बासआव गाखोना थांनायनि जाथाय। बे एखे मायथायावनो सतिस बसुमतारी आरो नरेन्द्र लाल बर'मोननि सुजुनाय 'दुखुनि देंखो(1980) सल' बिजाबा हालवादल आजोला आफादा दिहुननाय 'आजोला (1980) सल' बिजाबा नुजायो।

1984 मायथायाव नीलकमल ब्रह्मनि नैथि सल' बिजाब 'सिलिंखार आ नुजायो। बे बिजाबनि थाखाय बिथांनो बर' थुनलाय आफादा 1998 मायथायाव 'रांसार' बान्था होयो। बे बिजाबाव गासै दों जिबा (15) सल'फोर दं। बेफोर जाबाय- सिलिंखार, आब' दुर्माव, उद्रायनाय, बुलि, सुनि, हावासिनि बार, गासा आरो सुलुं, नेर्सोन, सानसेनि जारिमिन, ना बाथोन, बायदि बायदि। बिथांनि 'सिलिंखार' सल'नि गेजेरजों गाहाय थाखोनि सुबुंफोरनि जीउ खुंनाया जेरेबो राहा गोथे बे सावगारीया बेरखांदों। सल'नि जोहोलाव बिमलेन्ट द्राथ भार मोनबादि थोब्ले माब्ले नखरा राहा गोथेनि थेर बेथेर जानांदोंमोन। बिमलेन्दु द्रायभारा सासे ग्रेजुवेट (BA)। ग्रेजुवेट ब्लाबो सरकारी साखरी मोनैनि द्रायभारनि खामानि मावो। आथिखाल मुगायाव एसे एनैजों सोलिनो गोब्रांब। जायनि थाखाय बिमलेन्दु द्रायभारा सहायख' हायैनि गावखौ फोजोबना लायो। बिथांनि गुबुन दोंसे सल' 'सानसेनि जारिमिन' आव खेरानिफोरनि खुस जानाय सावगारीया बेरखांदों। बिथांनि 'उद्रायनाय' सल'वाबो दोंसे गोजौ थाखोनि सल'। बे एखे मायथायावनो बिथां सुजुनाय 'सल'नि फुंखाया' 1984 मायथायाव ओंखारो। बे सल बिजाबाव इशान मोसाहारीनि 'आबारी' लीलाबति ब्रह्मनि 'बुहुल जानाय' जगदिस ब्रह्मनि , 'लाजि गैयै' मनरन्जन लाहारीनि 'कलिं बेल' रन्जित कुमार

बरगयारीनि । 'जौसाय बादोर दोरिया 'प्रमिला ब्रह्मनि फैमालफोरा सरजाबजादों। बेफोर सल'फोरनि गेजेरेजों बांसिनानो बर' समाजनि सावगारीफोरा बेरखांनाय। 'आबारी'याव बर' समाजनि हाबानि नेम खान्थि, बैसो जानाय आयजोफोरनि सावगारीया बेरखांदों।

1985 मायथायाव बिथां नीलकमल ब्रह्मनि गुबुन सल'बिजाब 'सिरिनाय मान्दार बिबार'आ नुजायो। बे सल'नि गेजेरजों आयजोफोरनि गाञ्जि आखुखौ एरखांनायजों लोगोसे फोसाबनो फोसाबनो नाजादों। बे सल'वाव बालांस्रिया साइकलजियाव M.A. बियो स्कलार मनजित ब्रह्मजों हाबा जायो। स्कलार मनजित ब्रह्मआ बिसिनि गांनाय उखैनायखौ खेरखेरायाखैमोन। बिनिखायनो बालांस्रिया मनजितखौ दिभर्स खालामालासे गुबुन हौवाजों हाबा जायें। जि जोम सोलायना गाननाय बादिनो बालांस्रिया नैथि फिसाय थैखांनायनि उनाव गुबुनजों हाबा जाफिनो। बेनि गेजेरजों बेरखांदों बर' माहारिखौ मुगैनाय, आयजो माहारिखौ लाजिफोनांनाय। मानोना बालांस्रिनि गोदान हौवाया गुबुन हार्शिनमोन। बे एखै मायथायावनो नन्देस्वर दैमारीनि 'थांनायनि दावहा'(1985), मनरन्जन लाहारीनि 'सल'नि संल' (1985), बानेस्वर बसुमतारीनि 'अन्नायया'1985 आव ओंखारो। 1986 मायथायाव रुपनाथ मोसाहारिनि 'जुगामि'सल'बिजाबा ओंखारो। बे एखे मायथायावनो कातिन्द्र सोरगियारीनि 'राजा लामा' (1986) हरिभुषन ब्रह्मनि 'रोनाव फाग्लो'या (1985) माइथायाव आव ओंखारो।

1987 मायथायाव नीलकमल ब्रह्मनि 'साख'न्द्रा' सुंद' सल' बिजाबा ओंखारो। बे एखे मायथायावनो ड^० महन बर'नि 'सल' बिदां' सल'बिजाबा ओंखारो। बे सल' फोराव एरखांनाय जाथायफोरा नोगोरमायाव जीउ खुंनाय आरो गामि गोथौ गोथौनिफ्राय नोगोरमायाव फराय हैनाय फरायसा फरायसुलिफोरनि। नोगोरमायाव थांना माबादि दुखु साहायनांनो गोनां जायो बेफोर सावगारिया बेरखांदों। 1988 मायथायाव रुपनाथ मोसाहारीनि 'हांमा' सल' बिजाबा ओंखारो।

1993 मायथायाव नन्देस्वर बर'नि 'बकिंस' सल'बिजाबा ओंखारो। बे

बिजाबाव सरजाबनाय सल'फोरनि गेजेराव मख'जाथाव सलफोरा जादों खेब्बा,सेलेन्ज, बकिंस, खाथिराम मास्टारनि दायरी बायदि बायदि । दोंफ्रोमबो सल'वाव आथिखाल मुगानि सावगारीया बेरखांनाय । बे बिजाबनि थाखाय बिथांआ 1995 मायथायव बर' थुनलाय आफादनिफ्राय 'समेस्वरी' बान्था मोनन्दोंमोन ।

1994 मायथायाव मनरन्जन लाहारीनि 'बाजै' सल' बिजाबा ओंखारो । बे एखे मायथायावनो जतिन्द्रनाथ बर'नि 'बुनो हायै दाहा 'सल' बिजाबा ओंखारबावो । बेयाव गामियाव संसार जानाय सुबुंफोरनि सावगारीया बेरखांदों ।

1994 मायथायव गोबां सुंद सल बिजाबफोर ओंखारदों । बेफोर जाबाय नील कमल ब्रह्मनि 'मेम दावदै' मंगलसिं हाज'वारीनि फैसालि आनदोनि सल' (1995), कातिन्द्र सोरगियारीनि हंला पन्डित (1995) इन्द्र मलति नार्जारीनि आंनि मोजां मोननायनि दायरी (1995) बिष्णु प्रसाद बसुमतारीनि गोरोंबे खबाम (1995) । बेफोर सुंद सल बिजाबाव सरजाबफानाय सलफोरा जोबोर गोजों थाखोनिजोब ।

1996 मायथायाव मधुराम बर'नि 'गरसे फैसा' गोगोम ब्रह्म कसारीनि 'सियालनि हाबा' सल' बिजाबा ओंखारो । बिथांनि सलफोरनि गेजेरजों समाजाव सोलिनाय सावगारीफोरा जायगा मोनदों । 1997 मायथायाव नुजानाय कमलसां मोसाहारीनि सलबिजाव 'अपारेसन हांगामा देप' आ ओंखारो ।

2000 मायथायाव गोबां सलबिजाबफोरा नुजायो । बेफोर जाबाय धीर्युज्यीति नं वान तरतिन फायल सुनिल फुकन बसुमतारीनि बाजै श्रीमती , कातिन्द्र सोरगियारीनि,जावरिखांनायनि गिबि आयदा । 2001 मायथायाव बिनन्द सोरगियारीनि 'हर गेजेरनि फन' खौसेनि देंखो, देबेन्द्र बर'नि 'गोदान खारिमिन' बायदि सल' बिजाबफोरा ओंखारो । 2002 मायथायाव नन्देसवर दैमारीनि 'अबे नेनाय दालाडा बायग्रबनायसो, धनेन्द्र ब्र ह्मनि 'फागुननि सानसे खालि बायदि सत्त ' बिजाबफोरा ओंखारो ।

2005 मायथायाव जनिल कुमार ब्रह्मनि 'दुमफावनि फिथा' सुंद' सल'

बिजाब ओंखारो। बे बिजाबनि थाखाय बिथांआ साहित्य एकादेमी बान्था 2007 मायथायाव मोन्दोंमोन। बिथांनि सल' दुमफावनि फिथानि गेजेरजों थुनलाय, राव सिबिनायजों लोगोसे गाव गसंथानो नाजानायनि बाथ्राया बेरखांदों सल'नि जोहोलावजो जोहोलाव दुमफाव आरो समेन मस्तारनि गेजेरजों।

गोजौआव मख 'जानाय सुंद' सल' बिजाबफोरनि अनगायैबो गोबां सल' बिजाबफोर दंबावो। खायफा बिजाबफोरा गोजां मान मोननाय आरो खायसे मोननो हायाबाबो बर' थुनलायनि सुंद' सल' बिजाबनि अनजिमाखौ जौगानायाव आबुं खालामदों। गोबां गोदान आरो गोजाम लिरगिरिफोरनि सोरजि जों मोनबावगोन। आरो थुनलायनि बाख्रिखौ धोनिसिम खालामनो हागोन।

हेफाजाब बिजाब-

1. बर' ड⁰ अनिल- गोदान बर' थुनलाय (आधुनिक बर' साहित्य) अनसुमै लायब्रेरि, ककराझार।
2. बर' मधुराम- जारिमिननि नोजोराव बर' थुनलाय एन, एल पाब्लिकेसन ए, आर, बि,ह'ड।
3. बसुमतारी, बिजितगौरि- नोजोर आरो सानस्रि, अनसुमै लायब्रेरी, R.N.B. Road Kokrajhar, B.T.C. (Assam)

बरं आरो कक बरक रावनि मुंराय (Pronoun) नि बिथिडव गोरोबलायनाय ।

- Asha Rani Brahma

बरं आरो कक बरक रावा चीन तिब्बतारि (Sino Tibetan) राव फोलेरनि बेंखनाव थानाय तिब्बत बार्मारि (Tibeto Burman) दालाइन बद् हानजानिफ्राय जोनोम मोन्नाय राव । बे मोननै रावा बाहागि राव (Cognate Language) । मोननैबो रावा गोदो गोदाय मोनसे गुदिनिफ्रायनो जोनोम मोननानै उनाव बिसोर दाब दाब जायगायाव गावसोरनि खाबु बादियै थानो लायो आरो जाहोनाव गुबुन गुबुन राव सोमजिनाय नुनो मोनो । बिसोरनि थाग्रा जायगाया जेसेबांखि गोजानानो जायथों मानो दासिमबो नाथाय बिसोरनि रावफोरनि गेजेराव गोबां बिथिडव गोरोबलायनाय थानायखौ नुनो मोनो । थेवब्लाबो जों मोननै रावनि गोरोबलायनायखौ सावरायजोबनांगौया गोरलै बाथा नडा । बेनि थाखायनो बे रोथथायाव मोननै रावनि मुंरायनि गोरोबलायनायखौल' सावरायनो लानाय जादों ।

मोननैबो रावआवनो मुंरायखौ मोनबा बहागोआव मोननो हायो । जेरै:-

- (1) सुबुं दिन्थिग्रा मुंराय (Personal Pronoun)
- (2) सौंनाय दिन्थिग्रा मुंराय (Interogative Pronoun)
- (3) थावनि दिन्थिग्रा मुंराय (Demonstrative Pronoun)
- (4) गाव दिन्थिग्रा मुंराय (Reflexive Pronoun)
- (5) थि दिन्थियि मुंराय (Indefinite Pronoun)

गाहायाव मुंरायनि बेफोर बाहागोआव मोननै रावनि गोरोबलायनायखौ सावरायलानाय जाबाय ।

(1) सुबुं दिन्धिग्रा मुंराय (Personal Pronoun) :-

बर' आरो कक बरक मोननैबो रावआनो सुबुं दिन्धिग्रा मुंरायाव मोननै
सानराय आरो मोनथाम सुबुंसाय मोनो । जैरे

सेथि सुबुंसाय	से सानराय	बां सानराय
बर'	आं	जों
कक बरक	आं	चों
नैथि सुबुंसाय	से सानराय	बां सानराय
बर'	नों (मान होयै)	नों-सोर (मान होयै)
	नों-थां (मानहोनाय)	नों-थां-मोन (मानहेनाय)
कक बरक	न	न-रक
थामथि सुबुंसाय	से सानराय	बां सानराय
बर'	बि (मान होयि)	बि-सोर (मोन होयि)
	बि-थां (मान होनाय)	बिथांमोन (मान होनाय)
कक बरक	ब	ब-रक

सेथि सुबुंसायाव से सानराय आरो बां सानराय मोननैबो रावआवनो
उदां महर दं एबा जेबो उन दाजाबदा गैया । बां सानरायाव बर' रावआव 'ज'
जों आरो कक बरक रावआव 'च' जों जादों । बेयाव 'ज' या Fricative
Voiced आरो 'च' या Africative Voiceless खौरां हांखो । बे मोननैनि
गेजेराव गोरलैयै सोलाय सोल' जानो हायो । नैथि आरो थामथि सुबुंसायाव
बर' रावआव मान होनाय नुनो मोनो नाथाय कक बरक रावआव नुनो मोना ।
बर' रावआवबो मान होनाया गोदानैसो नुजानाय । बर' रावनि मान होनाय
दिन्धिग्रा मुंरायनि बाहायथिया आर्य रावनि गोहोमनि थाखाय जादों होननानै
राव बिजिरगिरिफोरा फोरमायलांदों । नैथि आरो थामथि सुबुंसायाव बां
सानरायाव बर' आरो कक बरक मोननैबो रावआवनो उन दाजाबदा दाजाबनाय
नुनो मोनो ।

(2) सौनाय दिन्थिग्रा मुंराय (Interogative Pronoun) :-

गाहायै बे मुंरायाव मोननैबो रावआवनो मोननै महर मोनो से सानराय आरो बां सानराय । नाथाय सुबुंसायखौ लानानै राननाय नुनो मोना । जेरै-

बर' :-

से सानराय

सोर

मा

बबे

बां सानराय

सोर सोर

मा मा

बबे बबे

कक बरक :-

से सानराय

सबा ~ सीब

ताम ~ तोमा

बब ~ बबा

बां सानराय

सबा सबा ~ साब साब

ताम ताम ~ तोमा तोमा

बब बब ~ बबा बबा

बर' आरो कक बरक मोननैबो मुंरायाव मोनथामै सौनाय दिन्थिग्रा मुंराय मोननो हायो आरो मोननैबो रावआनो बां सानराय दिन्थिनो थाखाय मुंरायफोरखौ खननै खननै बुंनानै (Reduplicate) खालामनाय जायो ।

3) थावनि दिन्थिग्रा मुंराइ (Demonstrative pronoun) :-

बर' आरो कक बरक रावाव थावनि दिन्थिग्रा मुंराइया मोननै । बे मुंराइफोरजौं उन दाजाबदा दाजाबनानै बां सानराइ खालामनाय जायो । जेरै

बर' :

से सानराइ

बे

बै

बां सानराइ

बे-सोर (मानसिनि बिथिडाव)

बे-फोर (मानसि नडिनि बिथिडाव)

बै-सोर (मानसिनि बिथिडाव)

बै-फोर (मानसि नडिनि बिथिडाव)

कक बरक :

इ	इ-सं (मानसिनि बिधिडव)
	इ-कोबां ~ रक (मानसि नडिनि बिधिडव)
उ	उ-सं (मानसिनि बिधिडव)
	उ-कोबां ~ रक (मानसि नडिनि बिधिडव)

‘बे’ आरो ‘इ’ मुंराइजों खाथियाव एबा मोनहास'नायाव थानायखौ फोरमायो । गुबुन फारसे ‘बै’ आरो ‘उ’ जों गोजानाव थानाय एबा मोनहासयैयाव थानायखौ फोरमायो । मोननैबो रवावनो मोननै मुंराइखौबो मानसि-दुमसि, जीब-जुनाद एबा मुवा बेसादनि बिधिडव बाहायनाय जायो । मोननैबो रवाव मुंराइजों दाजाबफानाय बां सानराइ दिन्थिग्रा दाजाबदायानो मुंराइखौ मानसिजों बाहायदों ना गुबुन मुवा बेसाद आरो जिब जुनादजों बाहायदों बेखौ थि खालामनानै होयो ।

4. गाव दिन्थिग्रा मुंराइ (Reflexive pronoun) :

बर' आरो कक बरक रवाव गाव दिन्थिग्रा मुंराइया मोनसे मोनसेल' । बेफोरखौ बां सानराइ खालामनो थाखाय उन दाजाबदा दाजाबनाय जायो आरो खननै खननै बुंनानैबो बां सानराइ खालामनो हायो । जैरै

बर' :

<u>से सानराइ</u>	<u>बां सानराइ</u>
गाव	गाव-सोर
	गाव-गाव

कक बरक:

बाइथां	बाइथां-सं
	बाइथां-बाइथां

बर' रवाव उन दाजाबदा ‘सोर’ खौ दाजाबनानै गाव दिन्थिग्रा मुंराइखौ बां सानराइयाव लाडे, थिक बेबादिनो कक बरक रवावबो ‘सं’ दाजाबदा बाहायनानै बां सानराइ खालामो । बेनि अनगायैबो Reduplicate एबा खेबनै

खेबनै बुंनानैबो बां सानराइ खालामो ।

5) थि दिन्थियि मुंराइ (Indefinite pronoun) :

बरं आरो कक बरक मोननैबो रावावनो थि दिन्थियि मुंराइखौ मोनथामै मोनो । जै

बरं :	से सानराइ	बां सानराइ
	रावबो	रावबो
	सोरबा	सोरबा सोरबा
	खायसे ~ खायफाखायसे	खायसे ~ खायफा खायफा

कक बरक :

केब	केब
जेखेबा	जेखेबा जेखेबा
किसा	किसा किसा

मोननैबो रावावनो बेफोर मुंराइफोरखौ मानसि दुमसि, जीब-जुनाद आरो मुवा बेसादजों बाहायनाय नुनो मोनो । मानसिनि बिथिडव बाहायोब्ला बेखेवफानि बेखेवगास्निनि बेखेवफाखौ लाफाया नाथाय मानसिजों बाहायालासिनो गुबुन जीउ-जुनाद आरो मुवा बेसादजों बाहायफायोब्ला गासैबो बेखेवफाखौनो लाजोबनाय नुयो ।

गोजौआव बरं आरो कक बरक रावनि मुंराइनि बिथिडव रुजुनानै नुनो मोनबायदि मोननैबो रावनि गेजेराव मुंराइनि बिथिडव गोबां गोरोबनाय दं । मानोना मोननैबो रावानो मोनसे राव फोलेरनिफ्रायनो जौगाबोनाय । बेनिखायनो बेनि सायाव नोजोर बोनानै मोननैबो रावनि सायाव राव बिगियानारि नोजोरजों गोथौयै बिजिरनायनि सम जानानै फैबाय आरो मोननैबो रावनि गेजेराव बिजिरनायखौल' गोसो होआबालानो मोननैबो रावनि गेजेराव बुजिहोलायनानै जयै गोरोबलायनानै थानायनि सम जाबाय ।

हेफाजाब लानाय बिजाबफोर :

1. चैनारी, स्वर्ण प्रभा आरो बसुमतारी फुकन : रावनि महर (खोन्दोसे, खोन्दोने आरो खोन्दोथाम)
2. बसुमतारी राखाव : कक बरकमा
3. नार्जारी महेश्वर : बरं त्रिपुरी राव सोदोब
4. चैनारी स्वर्ण प्रभा : बरं रावखान्थि ।

হাঁসুলী বাঁকের উপকথা : নিবিড় পাঠ

— ড° উর্মিলা পোদ্দার

তারাশঙ্কর বন্দ্যোপাধ্যায় সাহিত্য সৃজনকেই তাঁর জীবনের একমাত্র ব্রত হিসাবে নিয়েছেন। আঠাশ বছর বয়স থেকেই তিনি পূর্ণোদমে সাহিত্য চর্চা শুরু করেন। তাঁর প্রথম কাব্য 'ত্রিপত্র' প্রকাশিত হয় ১৯২৬ সালে। তাঁর বহু লেখা প্রকাশিত হয় 'পূর্ণিমা' পত্রিকা থেকে। 'কামকন্দ' ছদ্মনামে এই পত্রিকায় নানা গল্প লেখেন। ১৯৪২ থেকে ১৯৪৪ এই কটি বছরে ফ্যাসিস্ট বিরোধী লেখক ও শিল্পী সংঘ তারাশঙ্কর বন্দ্যোপাধ্যায়কে তাদের সর্বোচ্চ পরিচালকদের একজন গণ্য করেছিলেন। কিন্তু ১৯৪৫ সালের ৩-৮ মার্চ মহম্মদ আলি পার্কে সম্মেলন জনযুদ্ধনীতি ও সুভাষ চন্দ্র সম্পর্কে বামপন্থীদের মূল্যায়নে ব্যথিত হয়ে অন্যতম সভাপতির পদ থেকে তারাশঙ্কর পদত্যাগ করেন। ১৯৪৭ সালের পরেই তারাশঙ্করের সঙ্গে বামপন্থীর বিরোধ চরম হয়। সামাজিক ও আর্থিক বৈষম্য ও শোষণে বিধ্বস্ত মানুষের বাঁচার সংগ্রামকে তিনি লক্ষ্য করেছেন। আর তারই প্রকাশ ঘটেছে তাঁর বিচিত্র রচনাসম্ভারে। পরিবর্তনশীল সামাজিক পটভূমিকায় তিনি কালের দ্বন্দ্ব মানুষের বেদনাকে বুঝেছেন। রাজনৈতিক স্রোত ও প্রতিস্রোত নিম্নবর্গের জীবনকে নিস্তরঙ্গ রাখেনি। সাধারণ জীবনের প্রতিটি ক্ষেত্র থেকে শুরু করে বৃহত্তর রাজনৈতিক পালাবদলের ক্ষেত্র পর্যন্ত প্রতিটি পদক্ষেপে এরাই বিপন্ন। একদিকে যেমন আছে বঞ্চনা ও শোষণের চিত্র অন্যদিকে বিদ্রোহের রূপটিও মাঝে মাঝে ধরা পড়ে। তাদের সংস্কার বিশ্বাস ও সংস্কৃতির পরিচয় লিপিবদ্ধ হতে দেখা যায় সাহিত্যে। সেক্ষেত্রে বাংলা সাহিত্যের বিশিষ্ট সাহিত্যিক তারাশঙ্কর বন্দ্যোপাধ্যায়ের রচিত 'হাঁসুলী বাঁকের উপকথা' (১৯৪৭) উপন্যাসটি উল্লেখযোগ্য।

স্বাধীনতা-পূর্ব ঘটনা নির্ভর উপন্যাস-ই হোক আর সদ্যপ্রাপ্ত স্বাধীনতার সময় নির্ভর উপন্যাস-ই হোক সময়ের হেরফেরে নিম্নবর্গের মানুষের জীবনের

তেমন কোনো পরিবর্তন লক্ষ করা যায় না। সমাজে যখন কোনো বিপ্লব ঘটে এরা কেবল ধকল সহ্য করে এবং কোনো আশাকে নিয়ে সেই বিশ্বাসে এগিয়ে আসে। চিরকালই সমাজে এদের প্রয়োজনে কাজে লাগিয়েছে। 'হাঁসুলী বাঁকের উপকথা' ঔপনিবেশিক ভারতবর্ষ ও পরাধীন ভারতবর্ষের বিক্ষুব্ধ কালই পটভূমি। আলোচ্য উপন্যাসটিতে উপকথা ও ইতিহাসের সংঘাতের প্রভাব ধরা পড়েছে বিভিন্নরূপে। নিম্নবর্গ কাহারদের জীবনলেখ্য আলোচ্য উপন্যাসটি। তারাশঙ্কর বন্দ্যোপাধ্যায়ের চেতনা-প্রবাহের মধ্য দিয়ে উপন্যাসটিতে কাহার সম্প্রদায়ের অবস্থান পরিস্ফুট করেছেন। প্রসঙ্গসূত্রে অরুণ কুমার মুখোপাধ্যায়ের বক্তব্য প্রণিধানযোগ্য —

“তারাশঙ্কর এখানে অনিবার্য কালচেতনার পরিচয় দিয়েছেন। দ্বিতীয় বিশ্বযুদ্ধের

সঙ্গে সঙ্গে এসেছে অনেক পাপ, ব্যাভিচার, অন্যায়, তাতে সন্দেহ নেই। কিন্তু

সেইসঙ্গেই এসেছে আধুনিককাল-শিল্প (ইন্ডাস্ট্রিয়ালিজেশন) অনিবার্য প্রভাব

পড়েছে বাংলার গ্রামে-গঞ্জে। কৃষিনির্ভর গ্রাম্যসমাজ নির্ভর সংকীর্ণ গোষ্ঠীজীবন

ভেঙ্গে যাচ্ছে, দেখা দিচ্ছে আধুনিককাল যেখানে গোষ্ঠীর শাসনকে অগ্রাহ্য

করে ব্যক্তি মাথা তুলে দাঁড়ায়, ভেঙ্গে যায় পুরনো মূল্যবোধ, সমাজ সংহতি,

প্রতীনের প্রতি নিষ্ঠা।”^১

ঔপন্যাসিক বীরভূমের কাহারদের জীবনযাত্রাকে নিখুঁতভাবে চিত্রিত করেছেন। দ্বিতীয় মহাযুদ্ধের আগে পর্যন্ত বাঁশবাড়ি অঞ্চল ও কোপাই নদী কেমন ছিল, আদিম অরণ্য প্রকৃতি ও মানুষ কেমন অবিচ্ছেদ্য ছিল তার বিশ্বস্তরূপ

পাওয়া যায় আলোচ্য উপন্যাসের নিরিখে। সেইসঙ্গে কিভাবে নীলকর সাহেবরা চলে গিয়ে সামন্ততান্ত্রিক সমাজ গড়ে উঠল তার স্কীণ একটা ইতিহাস পাওয়া যায়। সুচাঁদ পিসিকে এই পরিবর্তনের প্রত্যক্ষ ও পরোক্ষ দ্রষ্টা হিসেবে ধরা যায়

—
“..... বাঁশবাঁদি মৌজা বন্দোবস্ত নিয়ে সায়েবরাই ওখানে পুকুর কাটায় এবং বাঁশবাদির

সমস্ত পতিতকে নীলচাষের জন্য হাঁসিল করে তোলে। সেই হাঁসিল করবার জন্যই এই

কাহার পাড়ার লোকেরা বাঁশবাঁদিতে আসে। এসেছিল অনেক লোক। তার মধ্যে এই

কাহার কয়েক ঘরই এখানে বসবাস করে।”

নিম্নবর্গ চিরকালই শাসক সম্প্রদায়ের কাছে পিষ্ট হয়। নীলকুঠীর অবসানের পর সামন্তপ্রভুর অধীনে তাদের বিপন্নতাবোধ ভিন্ন ধরনের —

“প্রথম দু'বছর বা তিনবছর খাজনা নেবেন না, তারপরে একবছর সিকি খাজনা,

তারপরের বছর আধা খাজনা নেবেন, তারপর চলবে পুরো খাজনা। এগারো

বছরের বছর জমি হবে জমিদারের। কারণ বারো বছর হলেই নাকি তার স্বত্ব

হয়। এগারো বছরের পরে আরো একটা বন্দোবস্ত হবে আর দশ বছরের জন্য।”

ধনতান্ত্রিক সমাজ ব্যবস্থায় সমাজ-কাঠামো পুরোপুরি বদলে যাচ্ছে। বড় বড় ব্যবসায়ীরা তাদের ব্যবসায়ের যন্ত্র বানাচ্ছে সাধারণ মানুষকে। কৃষক পরিণত হচ্ছে শ্রমিক শ্রেণিতে। করালীর মধ্যস্থতায় কাহার সমাজে এই পরিবর্তনের

সূচনা হচ্ছে। দ্বিতীয় মহাযুদ্ধের স্পর্শে নগর এসে গ্রাম গ্রাস করেছে। ফলে 'কাহারেরা এখন নতুন মানুষ।' করালী যেন নতুন যুগের কর্ণধার। পুরাতন কাহার সমাজের প্রতিনিধি বনওয়ারীর সঙ্গে নতুন যুগের করালীর সংঘাত ঘটে। করালী একদিকে অন্যায়ের প্রতিবাদ করেছে অন্যদিকে প্রাচীন রক্ষনশীল সমাজকে ভেঙে দিতে চাইছে। প্রসঙ্গসূত্রে অশ্রুকুমার সিকদারের বক্তব্য উল্লেখ্য —

“ঘর করাটা আসলে করালীর জেদ। কোঠাবাড়ি তোলা হলো, চিরকালের নিয়ম

ভেঙ্গে দেওয়া হলো, শেষ হয়ে গেল আগ্রহ। বাড়ি পরে থাকল, করালী বাস

করতে গেল চন্দনপুরে রেলের ঘরে।”^২

তারামঙ্গল বন্দ্যোপাধ্যায় নিজে পতনোন্মুখে সামন্তশ্রেণীর মানুষ হয়েও রাঢ়ের গ্রামীণ সামাজিক মানসিকতায় পুষ্ট, গ্রামীণ সমাজ পরিবেশই মানুষ। রাঢ় বঙ্গের গ্রাম্য অঞ্চলগুলি মূলত আদিবাসী প্রধান। তাই সেখানে ছিল আদিম সংস্কৃতির বিশেষ বৈচিত্র্য। তারামঙ্গল এই পরিবেশে জীবনযাপন করে তাদের জীবনযাত্রা-আচার-অনুষ্ঠান এবং পুরুষ-নারীর সম্পর্কে বিস্তৃত ভাবে জেনেছেন। ফলে তাদের প্রেম ও প্রকৃতির প্রসঙ্গে প্রাথমিক নীতিহীন যুক্তিবিমুখ দেহসর্বস্ব হৃদয়াবেগকে গুরুত্ব দিয়ে উপলব্ধি করতে চেয়েছেন। প্রসঙ্গত ডঃ শ্রীকুমার বন্দ্যোপাধ্যায়ের মন্তব্য —

“এই উপন্যাসের প্রকৃত নায়ক হিন্দুধর্মের নিম্নবর্গীয় সমাজ উহার বনওয়ারী-

সুচাঁদ-পাখী-নসুবালা-কালোবৌ-পরম প্রভৃতি আপন আপন জীবন কক্ষাবর্তনের

পথে চলিতে চলিতে পরস্পরের মধ্যে নানা দুশ্ছেদ্য জটিলতা-জাল সৃষ্টি করিলেও

এক দুনিরীক্ষ্য, অথচ তাহাদের নিকট অতি প্রত্যক্ষ, সুস্পষ্ট দৈব রহস্যের অঙ্গুলি

সংকেতে পরিচালিত অক্ষণ্ডিকা মাত্র।”^৩

তারাশঙ্করের উপন্যাসে যেন দাম্পত্য প্রেম সুখী ও সুন্দর নয়। আলোচ্য উপন্যাসে গোপালীবালা ও সুবাসীর সঙ্গে বনওয়ারীর প্রেম সার্থক হয়নি। করালী ও পাখির প্রেমও চরিতার্থ হয়নি। কিন্তু কালোশশীর সঙ্গে বনওয়ারীর অবৈধ প্রেম অসফল হয়নি। অরুণ বন্দ্যোপাধ্যায়ের বক্তব্য অবশ্য একরূপ —

“প্রকৃতপক্ষে তারাশঙ্করের উপন্যাসে অভিজাত অনভিজাত পুরুষ ও নারী চরিত্রের

প্রেম-প্রবৃত্তির সম্পর্ক নির্ণয়ে “mutual attraction of the two sexes”

অধিকতর গুরুত্ব পেয়েছে। ফ্রয়েডীয় মনোকিলন নয় বরং বাৎস্যায়ন আদর্শায়িত হিউম্যান ন্যাচার্যালিজমকেই তিনি প্রাধান্য দিয়েছেন নরনারীর জৈবিক

জীবনের কামনা-বাসনার চিত্রায়নে।”^৪

ঔপন্যাসিক সুস্মন বিপ্লবেশনী দৃষ্টিতে কাহার সম্প্রদায়ের অবস্থান খতিয়ে দেখার চেষ্টা করেছেন। কাহার সম্প্রদায়ের লোকবিশ্বাস, সংস্কার ও ধর্মবিশ্বাসী মনোভাব প্রকটিত। উপন্যাসের শুরুতে দেখা যায় —

“হাঁসুলী বাঁকের ঘন জঙ্গলের মধ্যে রাত্রে কেউ শিস দিচ্ছে। দেবতা কি যক্ষ কি

রক্ষ বোঝা যাচ্ছে না, সকলে সন্ত্রস্ত হয়ে উঠেছে।”

কোপাই নদীর পার্শ্ববর্তী হাঁসুলী বাঁকের মানুষের জীবনখারা বিভিন্ন লোকসংস্কারে আবর্তিত। দেখা যায় মজলিসে বসে তারা অনুসন্ধান করছে কিভাবে পানুর খুঁত পাঁঠাটি চৌধুরী বাড়ির পুজোয় উৎসর্গ হয়েছে। তাদের বিশ্বাস এজন্য বাবার থান থেকে কর্তা রুস্ত হয়ে বেরিয়ে এসেছেন। হাঁসুলী বাঁকের মানুষের বিশ্বাস আচোটা মাটিকে অর্থাৎ কুমারী ভূমিকে প্রথম কর্ষণ করতে হলে পুজো করতে হয়। এই লোকবিশ্বাসটি আজও বাংলার মানুষের

মধ্যে প্রচলিত। আচোটা মাটির উদ্দেশ্য প্রনামরত বনওয়ারীর উক্তি —

“সেবা করছি তোমার। তুমি ফসল দিয়ে। আমার ঘরে আলো হয়ে
থেকে।

তারপর সে কোঁচড় থেকে খুলে সেখানে নামিয়ে দিল- বাবাঠাকুরের
পূজার ফল।”

কাহার সম্প্রদায়ের সংস্কারের নিখুঁত বর্ণনা স্থান পেয়েছে আলোচ্য
উপন্যাসে। রাতে সাপের নাম করতে নেই, বলতে হয় লতা। তারা ছিল খুব
ধর্মে বিশ্বাসী। বাবাঠাকুরের পূজো তাদের বিশেষ উল্লেখযোগ্য উৎসব। রবিবার
অমাবস্যায় ক্ষণ মিললে মিলিয়ে পূজো হয়। পূজোয় ফুল-বেলপাতা, তেল-
সিঁদুরে, ধুপে প্রদীপে, আতপে চিনিতে, মদে-মাংসে, কাপড়ে-দক্ষিনায় প্রভৃতি
উপকরণ সমেত সমারোহ করে পূজো হয়। উৎসবে ছেলে মেয়ে আনন্দে
মাতোয়ারা হয়। নাচ, গান, বাজনা হয়। পূজোয় পাঠা, ভেড়া, হাঁস, চালও
দিতে হয়। পুরোহিত দিয়ে পূজো সম্পন্ন করে। ধর্ম বিশ্বাসী হাঁসুলী বাঁকের
কাহারেরা ঢোল বাজিয়ে কখনও ধর্মরাজের বোলাম, কখনও গায় মনসার
ভাসান। ভাদ্র মাসে ভাঁদু-ভাঁজোর গান, আশ্বিনে মা-দশভূজার পূজোয় গায়
পাঁচালী কার্তিক থেকে মাঘ ফাল্গুন পর্যন্ত শীত তখন গান বাজনার আসর কিছুটা
কমে। তবে চৈত্র মাসে নতুন আসর বসে - ঘেঁটুর গান, সংক্রান্তির কাছাকাছি
বসে গাজনের, বোলানের গানের পালা। চৈত্র মাসে ঘেঁটু গানের আয়োজন
হয় বিভিন্ন ঘেঁটু দলের মাধ্যমে ঢাক ঢোল বাজিয়ে। ঘেঁটু গান শোনা যায়
এরূপ —

“লালমুখো সাহেব এল কটা কটা চোখ -

দ্যাশ-বিদ্যাশ থেকে এল দলে দলে লোক -

-ও সাহেব আস্তা -

ও সাহেব আস্তা কাঁঠালে - কাহার কুলের অন্ন ঘুচালে

পাল্কা ছেড়ে র্যালে চড়ে যত বাবু লোক

-ও সাহেব আস্তা -।”

গাজনে বাবা কালারুদ্দুরের পূজো হয়। চড়কের পাটাই প্রতীক।

হাঁসুলী বাঁকের বাঁশবাদিতে খুব ধুম করে নবান্ন উৎসব অনুষ্ঠিত হয়। নতুন ধান কেটে লক্ষ্মী অন্নপূর্ণার পূজো করে। বিভিন্ন মাসে বিভিন্ন উৎসব হয়। যথা - ধরমপূজো, অম্বুবাচী, মা বিষহরির পূজো, ভাদ্রমাসে ভাঁজো পরব, পৌষে লক্ষ্মী।

অর্থনৈতিক দিক থেকে খুব উন্নত না থাকার জন্য সাজগোজ, পোশাক-পরিচ্ছদ অত্যন্ত সাধারণ মাপের। অঞ্চলবিশেষে যে ভাষার পার্থক্য লক্ষ্যণীয় তাও ঔপন্যাসিক নিখুঁতভাবে বিশ্লেষণ করেছেন। তারা 'ল' কে 'ন', 'ন' কে 'ল' উচ্চারণ করে। যথা -

“পাড়ার নক্ষী মারে।” (ল > ন)

“লারামন 'চক্ক' দিয়ে কেটে ফেললেন বানগৌঁ সহিয়ের হাত পা।” (ন > ল)

“এ অল্যায় হচ্ছে মাতবুর।” (ন > ল)

'র' কে 'অ' করে উচ্চারণ-রেইল > অ্যাল, রঙ > অঙ, রক্ত > অক্ত, রক্ষা > অক্ষা ইত্যাদি। ধ্বনিবৈচিত্র্যের সমারোহ লক্ষণীয় - কাঁই-কাঁই কাঁই (কাঁসি), কুরুর - কুরুর - করুর তাক - তাক - তাক (ঢোল)।

সেই অঞ্চলের অধিবাসীদের মধ্যে প্রবাদ প্রবচন প্রচলিত -

“মানুষের দশ দশা, কখন হাতি কখনও মশা।”

“নদীর ধারে বাস, ভাবনা বরোমাস।” প্রভৃতি

হাঁসুলী বাঁকের উপকথা' আসলে কাহার সম্প্রদায়ের দর্পণ বলা যেতে পারে। কাহার সম্প্রদায়ের দিনলিপি অর্থাৎ ডায়েরি বলা যেতে পারে। তাদের ভাবনা চিন্তা, বচন কখন সমস্তই সূক্ষ্মভাবে উপস্থাপিত। প্রসঙ্গত ডঃ গৌরমোহন রায়ের মন্তব্য -

“প্রাচীন ভারতীয় সমাজ সংস্কৃতির অনেক মূল্যবান সম্পদ আজও দেশের নানা অংশের ছায়া ঢাকা গ্রাম সমাজে সেকালের জীবনযাত্রার মধ্যে বেঁচে আছে। শিল্পী ও সামাজিক মানুষ তারাশঙ্কর এক গভীর ভালোবাসার চোখ

দিয়ে এসব দেখেছেন এবং পরিবর্তনশীল পরিস্থিতিতে পুরাতন সংস্কৃতির অবক্ষয়জনিত বেদনা অনুভব করে সাহিত্যের মধ্যে তাকে সঞ্চার করতে চেয়েছেন।” ৫

আধুনিকীকরণের ফলে কাহার সম্প্রদায়ের মানুষের অর্থাৎ গ্রাম্য সমাজে কী প্রভাব বিস্তার করেছে তার নিখুঁত বিশ্লেষণ করে ঔপন্যাসিক শিল্পগুণ সমন্বিত করে তুলেছেন। ডঃ আদিত্য মুখোপাধ্যায়ের বক্তব্য হল —

“উপন্যাসটিতে কোন ব্যক্তিবিশেষের জীবনচিত্র অঙ্কিত হয়নি, এই উপন্যাসের প্রকৃত নায়ক হলো হাঁসুলী বাঁকের প্রাকৃতিক পরিবেশ, অধ্যাত্ম ভাবমণ্ডল ও এই উভয়ের বেষ্টন রেখায় সংহত একটি মানব সমাজ।”^৬

ঔপন্যাসিক আসলে রাঢ় অঞ্চলের মানুষের সঙ্গে একাত্ম হয়ে পড়েছে। তাই চরিত্রগুলি নিজস্বতা নিয়ে সমাজ কাঠামোর মধ্যে এত জীবন্ত হয়ে উঠতে পেরেছে। এভাবে নতুন পুরাতনের দ্বন্দ্ব এবং গ্রামবাংলার সমাজের আসন্ন ঋতু পরিবর্তনের অধ্যায়টি যেন সুস্পষ্ট। তারাশঙ্কর দ্বন্দ্বের শিল্পী। কিন্তু আলোচ্য উপন্যাসে সেকাল ও একালের দ্বন্দ্ব তাঁর পক্ষপাতিত্ব স্পষ্টভাবে রূপায়িত হয়নি। সেকাল তাঁর প্রিয় হলেও একালকে ঠেকিয়ে রাখা অসম্ভব। তাই উপন্যাসের উপসংহারে কোপাইয়ের সঙ্গে গঙ্গার যোগ দেখিয়ে পাঠককে বড় সচেতন করেছেন। আসলে উপন্যাসের কাহিনি কাহার জীবনকে কেন্দ্র করে হলেও ঔপন্যাসিক এখানে কালের পরিবর্তনের ইতিহাসকে প্রসারিত করে দিয়েছেন -

“উপকথার কোপাইকে ইতিহাসের গঙ্গায় মিশিয়ে দেবার পথ কাটছে। নতুন হাঁসুলী বাঁক।”

সুতরাং বলা যায় আলোচ্য উপন্যাসের কাহিনি যেমন উপকথা তার আদিম সংস্কার দিয়ে শুরু তেমনি শেষের দিকে এসেছে বর্তমানের সঙ্গে বিরোধের চরমতম সত্যরূপ - ইতিহাসের ঘটনা যার চিহ্ন ধরে রেখেছে।

উল্লেখপঞ্জি :-

- ১) অরুণ কুমার মুখোপাধ্যায় - 'মধ্যাহ্ন থেকে সায়াহ্নে - বিংশ শতাব্দীর বাংলা উপন্যাস' পৃ. - ৪৮।
- ২) অশ্রুকুমার সিকদার - 'আধুনিকতা ও বাংলা উপন্যাস' - পৃ. - ১৪১।
- ৩) শ্রীকুমার বন্দ্যোপাধ্যায় - 'বঙ্গসাহিত্যে উপন্যাসের ধারা' - পৃ. - ৫৫৪।
- ৪) অরুণ বন্দ্যোপাধ্যায় - 'হাঁসুলী বাঁকের উপকথায় কাহার রমনীরা' - পৃ. - ১১৫।
- ৫) গৌরমোহন রায় - ধীরেন চন্দ্র সম্পাদিত - 'বিষয়ঃ বাংলা উপন্যাস-সময়ের দর্পণে সমাজের প্রতিবিম্ব' - পৃ. - ৪৭।
- ৬) আদিত্য মুখোপাধ্যায় - 'তারাশঙ্কর : সময় ও সমাজ' - পৃ. - ১২৫।

সহায়ক গ্রন্থপঞ্জি

- ১) শ্রীকুমার বন্দ্যোপাধ্যায় - 'বঙ্গসাহিত্যে উপন্যাসের ধারা' - পুনর্মুদ্রণ : জানুয়ারি ১৯৯৬ মর্ডান এজেন্সি প্রাইভেট লিমিটেড - কলকাতা - ৭৩।
- ২) উজ্জ্বল মজুমদার - 'তারাশঙ্কর দেশকাল সাহিত্য' (১৯৭৮) মর্ডান বুক এজেন্সি প্রাইভেট লিমিটেড - কলকাতা - ৫।
- ৩) অরুণ বন্দ্যোপাধ্যায় - 'হাঁসুলী বাঁকের উপকথায় কাহার রমনীরা' - চ্যাটার্জী পাবলিশার্স - কলকাতা - ৭৩।
- ৪) অরুণ কুমার মুখোপাধ্যায় - 'মধ্যাহ্ন থেকে সায়াহ্নে - বিংশ শতাব্দীর বাংলা উপন্যাস' - দেজ পাবলিসিং - কলকাতা - ৭৩।
- ৫) অশ্রুকুমার সিকদার - 'আধুনিকতা ও বাংলা উপন্যাস' (জুলাই ১৯৮৮) - অরুণা প্রকাশনী - কলকাতা - ৬।
- ৬) ধীরেন চন্দ্র সম্পাদিত - 'বিষয় : বাংলা উপন্যাস - সময়ের দর্পণে সমাজের প্রতিবিম্ব' (ডিসেম্বর, ২০০২) - বাসন্তী প্রেস - শিলিগুড়ি থেকে প্রকাশিত।
- ৭) আদিত্য মুখোপাধ্যায় - 'তারাশঙ্কর সময় ও সমাজ (১৯৯৩) - পাণ্ডুলিপি - কলকাতা ৯।
- ৮) নিতাই বসু - 'তারাশঙ্করের শিল্পমানস' (১৯৭৩) - দেজ পাবলিসিং - কলকাতা - ৭৩।

উপনিবেশোত্তর চেতনাবাদের আলোকে রবীন্দ্রনাথ

- অপু গুহ ঠাকুরতা

যে কোনো মহৎ সৃষ্টির মধ্যেই প্রচ্ছন্ন থাকে কাল থেকে কালান্তরে প্রবাহিত হবার অন্তর্নিহিত শক্তি। প্রতিটি কালপর্বে সংকট মুহূর্তে পাঠক পুনঃপাঠের মধ্যে দিয়ে কোনো পুরানো পাঠকৃতি থেকে নিষ্কাশন করে নিতে পারেন তার অভিজ্ঞকে, আর এভাবেই বিনির্মিত হতে থাকে পাঠকৃতি। ঔপনিবেশিক সাংস্কৃতিক আগ্রাসনের স্বরূপ বিশ্লেষণ করে ঐতিহ্যের সাথে সম্পৃক্ত আধুনিকতার প্রতিষ্ঠা কল্পে উপনিবেশোত্তর চেতনাবাদ সম্প্রতি তত্ত্ব হিসেবে আলোড়ন তুললেও রবীন্দ্র সাহিত্যের মধ্যে সেদিনের ঔপনিবেশিক শক্তির সাংস্কৃতিক আগ্রাসনের বিরুদ্ধে যে প্রতিবাদ ধ্বনিত হয়েছিল, তা আজকের উপনিবেশোত্তর চেতনাবাদীদের কাছে প্রেরণার আদি উৎস রূপে গৃহীত হতে পারে। রবীন্দ্র সাহিত্যে উপনিবেশোত্তর চেতনার আদি স্ফূরণ কিভাবে ঘটেছিল পুনঃপাঠের মধ্য দিয়ে তা লক্ষ্য করা এই নিবন্ধের উদ্দেশ্য। এক্ষেত্রে উপনিবেশোত্তর চেতনাবাদ সম্পর্কে সংক্ষেপে আলোচনা করা প্রয়োজন।

- ১ -

সাম্প্রতিক তত্ত্ববিশ্লেষণে উপনিবেশোত্তর চেতনাবাদ তত্ত্ব হিসেবে অত্যন্ত গুরুত্বপূর্ণ। উপনিবেশোত্তর চেতনাবাদ সংক্রান্ত চিন্তাধারার বিক্ষিপ্ত স্ফূরণ বিভিন্ন সময় দেখা গেলেও মোটামুটি ১৯৯০ সনে এটি একটি নির্দিষ্ট ভাবনাপ্রস্থান রূপে আত্মপ্রকাশ করে - 'Postcolonial criticism emerged as a distinct category only in the 1990s.' (Barry, Peters; 1999: P.191)

ঔপনিবেশিক আধুনিকতার অসম্পূর্ণতার দিকটি তুলে ধরে প্রকৃত আধুনিকতার অন্বেষণ উপনিবেশোত্তর চেতনাবাদের কৃত্য। ঔপনিবেশিক সমাজে ঔপনিবেশিক প্রভুরা তাদের শাসন দৃঢ়প্রতিষ্ঠ করার লক্ষ্যে সবসময় সবক্ষেত্রে যে পেশ্বিক্তির ব্যবহার করে, তা নয়, পেশ্বিক্তির দমন নীতির পাশাপাশি সাংস্কৃতিক ক্ষেত্রেও তাদের আধিপত্য বজায় রাখতে চায় ঔপনিবেশিক শাসক শক্তি, নিজেদের প্রভাব অক্ষুন্ন রাখতে ঔপনিবেশিক শক্তি উপনিবেশের আর্থ সামাজিক-রাজনৈতিক সহ জীবনের প্রতিটি ক্ষেত্রে তাদের ভাবাদর্শ প্রচার করে। ঔপনিবেশিক প্রভূদের প্রচারিত এবং আরোপিত ভাবাদর্শের মোহে নিজেদের ঐতিহ্য সংস্কৃতি স্বাতন্ত্র্য বিস্মৃত হয়ে ঔপনিবেশিক বুদ্ধিজীবীরা শাসিতের নিদিষ্ট করা পথে চলে জন্ম দেয় এমন এক সংস্কৃতির, যা তাদের ঐতিহ্য সংস্কৃতির মধ্যে তার শেকড় খুঁজে পায় না। ঔপনিবেশিক শক্তির প্রকল্প অনুযায়ী সুকৌশলে নির্মিত এই বিজাতীয় সংস্কৃতিই ক্রমশঃ ঔপনিবেশিক সমাজে একক মান্যতা পেয়ে যায়, পেয়ে যায় আধুনিকতার শিরোপা, ঔপনিবেশিক সমাজে বিকাশমান সৃজনশীল কর্মে এই আধুনিকতারই চর্চা চলতে থাকে। ফলতঃ ইতিহাসের অমোঘ নিয়মে ঔপনিবেশিক শক্তি একদিন বিদায় নিলেও তাদের সৃষ্ট এই আধুনিকতারই চর্চা চলতে থাকে দীর্ঘদিন। এই শেকড়হীন আধুনিকতার স্বরূপ সন্ধান করে প্রকৃত আধুনিকতা, যার শেকড় ছড়িয়ে থাকবে দেশজ ঐতিহ্যের মধ্যে, সেই প্রকৃত আধুনিকতার সন্ধানী উপনিবেশোত্তর চেতনাবাদ। তাহলে দেখা যাচ্ছে, উপনিবেশোত্তর চেতনাবাদ কোনো কালিক নিয়মে বদ্ধ নয়, অর্থাৎ Postcolonial বা উপনিবেশোত্তর- এই শব্দবন্ধে ‘Post’ বা উত্তর বলতে ঔপনিবেশিক শাসনের অবসানের সময়েকে বোঝায় না। বস্তুতঃ ঔপনিবেশিক সমাজে যখন তাদের আদর্শে তৈরী আধুনিকতার চর্চা সামগ্রিক ভাবে চলতে থাকে প্রশহীন ভাবে, তখনই এই আধুনিকতার প্রতি সন্দেহ, প্রশ্ন দেখা দিতে পারে, এবং দেখা দেয়ও। আবার উপনিবেশের অন্ত হলেও বহুদিনের অভ্যাস লালিত ঔপনিবেশিক আধুনিকতার চর্চা চলতে থাকে দীর্ঘদিন। অর্থাৎ “Postcolonial” বা উপনিবেশোত্তর শব্দগুলি তাদের উন্মেষ পর্ব বলতে কোন নির্দিষ্ট সময়কে

নির্দেশ করে না। এডোয়ার্ড সঙ্গদের Orientalism গ্রন্থে উপনিবেশোত্তর চেতনাবাদের স্ফূরণ লক্ষ্য করা যায়।

“Orientalism is a style of thought based upon an ontological and epistemological distinction made between “the Orient” and (most of the time) “the Occident” Thus a very large mass of writers, among whom are poets, novelists, philosophers, political theorists, economists and imperial administrators, have accepted the basic distinction between east and west as the starting point for elaborate theories, epics, novels, social descriptions and political accounts concerning the Orient, its people, customs. “mind,” destiny, and so on.”
(1995 P.P.2-3)

অর্থাৎ দেখা যাচ্ছে উপনিবেশোত্তর মূল্যবোধ স্বভাবে প্রতিবাদী। উপনিবেশিক সমাজে পীড়নের সহস্র আয়োজনের মধ্যেও যেমন জেগে উঠতে পারে প্রতিবাদ, তেমনি পরবর্তীতে প্রতিস্পর্ধী চেতনা থেকেই ইতিহাসের পুনঃপাঠের মধ্য দিয়ে ইতিহাসের পুনর্নির্মাণ উপনিবেশোত্তর চেতনাবাদের দায় হয়ে ওঠে।

উপনিবেশোত্তর চেতনাবাদ যদিও অতীত ঐতিহ্যের সাথে সংলগ্নতা স্থাপন করে সংস্কৃতির পুনঃনির্মাণের আকল্প, তার মানে কিন্তু এমন নয় যে, যুক্তি বর্জিত ভাবে অতীত ঐতিহ্যের গুহায় আত্মগোপন করতে চায় উপনিবেশোত্তর চেতনাবাদীরা, কিংবা কোনো কৌম সভ্যতার পুনরুত্থান আজকের উপনিবেশোত্তর চেতনাবাদের কাম্য নয়। ফ্রানৎস ফ্যানন এ প্রসঙ্গে বলেছেন-

“I will not make myself a man of the past.....I am not a prisoner at history; it is only by going the historical instrumental hypothesis that I will initiate the cycle at my freedom”
(1952; PP 229, 231)

প্রকৃতপক্ষে প্রতিটি সংস্কৃতিরই হয়ে ওঠার একটা নিজস্ব প্রক্রিয়া আছে। সময়ের সাথে সাথে পরিবর্তমান আর্থ সামাজিক রাজনৈতিক পরিস্থিতির

সাথে সঙ্গতি রেখে ধারাবাহিক ভাবে শিল্প সাহিত্যের পরিবর্তন এবং বিকাশ ঘটে। ঔপনিবেশিক শক্তি তাদের উপনিবেশে উন্নত ভাবাদর্শের নামে যে ভাবাদর্শ প্রচার করে সেই ভাবাদর্শই উপনিবেশের বুদ্ধিজীবীদের দ্বারা গৃহীত হয় এবং ঔপনিবেশিক প্রভূদের চাপিয়ে দেওয়া এই ভাবাদর্শেরই অনুশীলন চলতে থাকে উপনিবেশের শিল্প সাহিত্য জুড়ে। ফলতঃ যে অতীত থেকে ধারাবাহিকভাবে উপনিবেশের শিল্প সাহিত্য পরিবর্তিত হচ্ছিল, সেই ধারাবাহিকতায় ছেদ ঘটে, অতীত ঐতিহ্যের থেকে সম্পর্ক ছিন্ন করে ঔপনিবেশিক প্রভূদের চাপিয়ে দেওয়া ভাবাদর্শ ক্রমশঃ মূল ধারার মান্যতা পেয়ে যায়। উপনিবেশোত্তর চেতনাবাদ উপনিবেশের ভাবাদর্শ যেখান থেকে অতীত ঐতিহ্য থেকে ছিন্ন হয়ে গেছে, সেই বিন্দুটি চিহ্নিত করে ধারাবাহিকতার সূত্র সন্ধান করে ভাবাদর্শের বিবর্তনের স্বাভাবিকতা বজায় রেখে ভাবাদর্শের প্রকৃত বিবর্তনের প্রত্যাশী।

“Postcoloniality may serve as the name of a strategy that repeatedly undoes the seeming opposition” (Spivak Geyatri; 1992; P 239)

- ২ -

বাংলায় আধুনিকতার উন্মেষ পর্ব লক্ষ্য করলে দেখা যায়, উনিশ শতকের ঔপনিবেশিক সমাজে ইংরেজী শিক্ষার হাত ধরে আধুনিকতা বাংলায় প্রবেশ করেছিল। ঔপনিবেশিক ব্রিটিশ শক্তি যে নিজেদের প্রভুত্বকে চিরস্থায়ী করার জন্যই নতুন শিক্ষাব্যবস্থা পত্তন করেছে, তা প্রাথমিক ভূঙ্গির উচ্ছাসে কেউই ভেবে দেখেননি। মেকলে তাঁর বিখ্যাত প্রতিবেদনে ঔপনিবেশিক শিক্ষাব্যবস্থার লক্ষ্য সম্পর্কে জানিয়েছিলেন- যে সমস্ত লক্ষ লক্ষ মানুষকে আমরা শাসন করি, তাদের সঙ্গে আমাদের সেতু হিসেবে কাজ করার জন্য এমন এক শ্রেণীর মানুষ তৈরী করতে হবে যারা রক্ত ও চামড়ার পরিচয়ে ভারতীয় হলেও রুচি, মতাদর্শ, নীতিবোধ ও প্রজ্ঞায় হবে ইংরেজ। শুদ্ধ বুদ্ধিমার্গীয় দৃষ্টিকোণ থেকে যারা ইংরেজের ‘সন্তান’, নতুন শিক্ষাব্যবস্থার মাধ্যমে তাদের উৎপত্তি ও বিকাশ হওয়াতে সাংস্কৃতিক চেতনার স্তরে ছিন্নমূল

মানসিকতাই শক্তি অর্জন করেছে। প্রসঙ্গত আমরা বিখ্যাত চিন্তাবিদ জঁপল সার্ত্র-র একটি মন্তব্য উদ্ধৃত করতে পারি:

“The European elite undertook to manufacture a native elite. They picked out promising adolescents : they branded them, as with a red-hot iron, with the principles of western culture; they stuffed their mouths full with high-sounding phrases, grand glutinous words that stuck to the teeth.” (Fanon, Frantz : 1980, P.7)

ইংরাজী শিক্ষার প্রভাবে এদেশের নব্য শিক্ষিত শ্রেণী ইউরোপীয় জীবনাচরণকে অন্ধভাবে অনুকরণ করতেগিয়ে নিজেদেরকে নিজেদের ঐতিহ্য-সংস্কৃতি থেকে বিচ্ছিন্ন করে নিয়েছিলেন। সাহিত্য-শিল্প সহ জীবনাচরণের প্রতিটি ক্ষেত্রেই এঁরা ইউরোপীয় মডেলকেই একমাত্র শরণ্য বলে ভেবেছেন। ইউরোপীয় সাহিত্যের আদর্শে তৈরী হওয়া সাহিত্যও তাই অনিবার্যভাবেই ঐতিহ্য থেকে বিচ্ছিন্ন হয়ে হয়ে পড়েছে নিরালম্ব। এই দিকটি লক্ষ্য করে বিপিনচন্দ্র পাল লিখেছেন-

“আমাদের ব্যক্তিত্ব বিদেশী টবে গঠিত হয়েছে, না ঠিক টবেও না, অর্কিডের মধ্যে। আমাদের পৌরুষ বারান্দায় ঝুলিয়ে রাখা ব্যক্তিত্ব, আমাদের জাতি ও জীবনের কর্মপ্রবাহে, আমাদের পিতৃপুরুষের সনাতন ঐতিহ্যে এর কোনই শিকড় নেই!..... আর সর্বাপেক্ষা মর্মান্তিক ব্যাপার এই যে তা আমাদের মন, আমাদের হৃদয়, আমাদের আত্মা, আমাদের ব্যক্তিত্ব এবং আমাদের পৌরুষকে আমাদের জাতীয় জীবন থেকে রেখেছে বিচ্ছিন্ন করে।” (১৯৫৪ : ২৫৬-২৫৭)

কৃষ্ণচন্দ্র ভট্টাচার্য এই বিষয়টিকে বলেছেন ‘সাংস্কৃতিক পরাধীনতা’ ‘মননে স্বরাজ’ প্রবন্ধে তিনি বলেছেন -

“সাংস্কৃতিক পরাধীনতা একমাত্র তখনই হয় যখন নিজের ঐতিহ্যগত ভাবধারা এবং সূক্ষ্ম অনুভূতিগুলি চাপা পড়ে যায় তুলনামূলক বিচার অথবা প্রতিযোগিতা ছাড়াই এবং একটা বিজাতীয় সংস্কৃতির নতুন পরিমণ্ডল ব্যক্তিকে ভূতে পাওয়ার মতো পেয়ে বসে। এই

পরাদীনতাই হল চেতনার দাসত্ব, যা ঝেড়ে ফেলে দিয়ে মুক্ত হতে পারলে মনে হয় চোখের উপরথেকে একটা আবরণ যেন সরে গেল ।..... আমাদের শিক্ষা এতকাল আমাদের নিজেদের নিজেকে চেনার কাজে কোনো সাহায্য করেনি, নিজেদের অতীতের তাৎপর্য, বর্তমানের বাস্তবতা এবং ভবিষ্যতের লক্ষ্যকে জানতে দেয়নি। এই শিক্ষা আমাদের আসল মনকে অচেতনতার মধ্যে ঠেলে দিয়ে তার বদলে এক ছায়া-মনের প্রতিস্থাপনা করেছে যার মূল অতীত বাস্তব বর্তমানের মধ্যে প্রবিষ্ট নয় । আমাদের চিরায়ত মন কখনো সম্পূর্ণভাবে মাটির তলায় চাপা পড়েনি এবং এর বিকল্পে যাকে স্থাপন করা হয়েছে তাও সার্থকভাবে কার্যকর ও সৃষ্টিশীল হতে পারেনি । এই পরিনতিতে সৃষ্টি হয়েছে দুটি মনের মধ্যে দ্বন্দ্ব, এবং চিন্তার ক্ষেত্রে সৃষ্টি হয়েছে নৈরাশ্যজনক এক অর্থহীন কলরব । আমাদের চিন্তা তাই পুরোমাত্রায় খিচুড়ি চিন্তা এবং তা অনিবার্যরূপে বন্ধ্য। দাসত্ব প্রবেশ করেছে আমাদের অন্তরাত্মায় ।” (১৯৯২ : ৯-১২)

আমাদের সাহিত্যের ক্ষেত্রে এই বিচ্ছিন্নতা কতটা প্রবল ছিল তা বোঝা যায় দেবেশ রায়ের বক্তব্য থেকে -

“যেন বাংলায় মেঘনাদবধ কাব্য রচনাটিই এক বিদেশী কার্যসূচী আর তাই সেই কার্যসূচীর বিবরণ কবিকে জানাতে হচ্ছে তার মাতৃভাষা ইংরাজিতে, যদিও তিনি বলেন I have the Grand mythology of our ancestors, it is full of poetry কিন্তু এতকিছু সত্ত্বেও কবি হিসেবে তিনি চান try to write as a Greek would have done মধুসূদন বাংলা আধুনিকতার সেই প্রয়োজনীয় গ্রীক অথবা ইংরেজের ভূমিকায় নিজেকে দেখেন । ভারতীয় সংস্কৃত কবিতা তাঁকে বিষয় দেবে, কিন্তু তিনি লিখবেন বিদেশীর মত । আর সেই অ ভারতীয়তার জন্যেই তিনি আমাদের প্রথম আধুনিক কবি ।” (১৯৯১ : ৯)

উপনিবেশোত্তর চেতনাবাদ এই বিচ্ছিন্নতার প্রতি লক্ষ্য দিয়ে ঐতিহ্যের

পুনঃপ্রতিষ্ঠার মধ্যদিয়ে সময়ের ধারাবাহিকতায় বিশ্বাসী । তপোখীর ভট্টাচার্যের ভাষায়

“উপনিবেশোত্তর মূল্যবোধ স্বভাবে প্রতিবাদী এবং বিনির্মানপন্থী । জীবনে-সংস্কৃতিতে - সাহিত্যে সমাজের নানা ক্ষেত্রে ঔপনিবেশিক অভ্যাসে যত ধরণের আধিপত্যপ্রবণ প্রতিবেদন গড়ে উঠেছে, তাদের বিপ্রতীপে কোথায় প্রচ্ছন্ন রয়েছে নৈঃশব্দের আয়তন, তা আবিষ্কার করা এবং অনুপস্থিত অস্তিত্বকে বাস্তব করে তোলা এর প্রধান লক্ষ্য । তাই একই সঙ্গে প্রচলিত ধারণাগুলির বিনির্মাণ ও পুনঃপাঠ করার উপযোগী কৃৎকৌশল আবিষ্কার করাও তার কৃত্য ।” (২০০২; ১৩২)

- ৩ -

এখন আমরা রবীন্দ্রসাহিত্যের মধ্যে উপনিবেশোত্তর চেতনাবাদের আদি স্ফূরণ কি ভাবে ঘটেছিল যতটা সম্ভব সংক্ষিপ্তাকারে সেদিকে দৃষ্টি নিক্ষেপ করতে পারি । ঔপনিবেশিক আধুনিকতার এই অসম্পূর্ণতা রবীন্দ্রনাথের দৃষ্টি এড়ায় নি । ঔপনিবেশিক বুদ্ধিজীবীদের সীমাবদ্ধতা যে উপনিবেশের প্রভুদের নিয়ন্ত্রণে ছিল তা রবীন্দ্রনাথ লক্ষ্য করেছিলেন -

“আমরা বঙ্গসমাজ নামক যে মাকড়সার জালে মাছির ন্যায় বাস করিতেছি, এখানে মতামত নামক আসমানগামী ডানা দুটো খোলসা আছে বটে কিন্তু ছটা পা জড়াইয়া গেছে । ডানা আশ্ফালন যথেষ্ট হইতেছে কিন্তু উড়িবার কোনো সুবিধা হইতেছে না।” (১৩৯৫; ৫০৩)

একদিকে ঔপনিবেশিক অসম্পূর্ণ শিক্ষায় শিক্ষিত স্বল্প সংখ্যক মানুষ অপরদিকে বিশাল সংখ্যক সামন্ততান্ত্রিক অভ্যাসে অভ্যস্ত জনসমাজ এই দুয়ের টানা পোড়েনে সৃষ্ট সমাজের কিন্তুতকিমাকার চেহারাটি রবীন্দ্রনাথ সূক্ষ্মভাবে অনুধাবন করেছিলেন

“প্রাচীনকালে স্ত্রী-পুরুষ বা সমাজের উচ্চনীচ শ্রেণীর মধ্যে শিক্ষার ন্যূন্যাধিক্য ছিল বটে, কিন্তু শিক্ষার সাম্যও ছিল।

সমাজসমূহের মধ্যে তরঙ্গের উচু নিচু অবশ্যই ছিল, কিন্তু তেলেজনের মত একটা পদার্থ ছিল না। আমাদের দেশে ইংরেজি শিক্ষিত ও অশিক্ষিতের মধ্যে বিজাতীয় প্রভেদ দাঁড়াইয়াছে সুতরাং স্ত্রী-পুরুষের মধ্যে, উচ্চ নিচের মধ্যে, প্রাচীন নবীনের মধ্যে, অর্থাৎ বাপে বেটায়, একপ্রকার জাতিভেদ হইয়াছে। যেখানে জাতিভেদ আছে অথচ নাই, সেখানে কোনো কিছুই হিসাব ঠিক থাকে না। আমাদের সমাজ যদি গাছপাকা হইয়া উঠিত তবে আর ভাবনা থাকিত না; তাহা হইলে আঁঠিতে খোসাতে এত মনান্তর, মতান্তর, অবস্থান্তর থাকিত না। কিন্তু হিন্দু সমাজের শাখা হইতে পাড়িয়া বঙ্গসমাজকে বলপূর্বক পাকানো হইতেছে। ইহার একটা আশু উপকার এই দেখা যায় অতি শীঘ্রই পাক ধরে, গাছে পাঁচদিনে যাহা হয় এই উপায়ে এক দিনেই তাহা হয়। বঙ্গসমাজের তাহাই হইতেছে। বঙ্গসমাজের যে অংশে ইংরাজি সভ্যতার তাত লাগিতেছে সেখানটা দেখিতে দেখিতে লাল হইয়া উঠিতেছে, কিন্তু শ্যামল অংশটুকুর সঙ্গে তাহার কিছুতেই বনিতোছে না। একপ ফলের মধ্যে সহজ নিয়ম আর খাটে না।” (সমালোচনা, সমস্যা)

ঐতিহ্যবোধ থেকে বিচ্ছিন্ন হওয়ার ফলে ঔপনিবেশিক বুদ্ধিজীবীদের দ্বারা যে আধুনিকতা জন্মগ্রহণ করেছিল তার অসম্পূর্ণতা সম্পর্কে প্রথমাবধি রবীন্দ্রনাথ সচেতন ছিলেন। ‘বিদেশি শিল্পের নিতান্ত অসম্পূর্ণ শিক্ষার’ ঔপনিবেশিক বুদ্ধিজীবীরা যে শিক্ষা ও উপলব্ধিতে খণ্ডিত ও আত্মদ্রোহী হয়ে পড়েন - এই দিকটি প্রথম থেকেই রবীন্দ্রনাথের চেতনায় ধরা পড়েছিল। এর প্রতিরোধ কল্পে ‘আত্মশক্তি’ গ্রন্থে রবীন্দ্রনাথ যেমন সরব ছিলেন, জীবনের শেষদিন পর্যন্ত তাঁর লেখনি প্রতীচ্যের বিচারহীন গ্রহণের মধ্য দিয়ে মননের ঔপনিবেশিকরণের বিরুদ্ধে সরব থেকেছে, ‘সাহিত্যের পথে’ (১৯৩৬)-গ্রন্থের সভাপতির শেষ বক্তব্য শীর্ষক প্রবন্ধে রবীন্দ্রনাথ লেখেন -

“সকল দেশেই বিদ্যার একটা ধারাবাহিকতা আছে। মূল উৎস থেকে নদীর ধারা বন্ধ হয়ে গেলে যেমন তা বন্ধ জলের কুণ্ডে পরিনত

হয়ে যায়, তেমনি জ্ঞানের তপস্যা বা কলার সাধনায় অতীতের সঙ্গে বর্তমানের যোগ যদি অবরুদ্ধ হয়ে যায় তাহলে সে-সমস্ত ক্ষীণ হয়ে বিলুপ্ত হতে থাকে।.... অতীতের সাধনার মধ্যে যে একটি প্রাণের বেগ আছে সেই বেগটি আমাদের চিত্তের প্রাণ শক্তিকে জাগিয়ে তোলে, অতীতের সৃষ্টি প্রবাহকে বর্তমান কালের সৃষ্টির উদ্যমের সঙ্গে বিচ্ছিন্ন করলে সেই উদ্যমকে সহায়হীন করা হয়।”

কালের ধারাবাহিকতাকে অস্বীকার করা, ঐতিহ্যকে অস্বীকার করে তার থেকে বিচ্ছেদ ঘটিয়ে পড়ে পাওয়া ধন চোদ্দ আনার মত প্রতীচ্যকে নির্বিচার গ্রহণের মধ্য দিয়ে আধুনিকতা আসার ফলে তা জন্মসূত্রই ছিল পঙ্গু ও নিরালম্ব। এই শেকড়হীন আধুনিকতাকেই রবীন্দ্রনাথ সমালোচনা করেছেন। আজকের উপনিবেশোত্তর চেতনাবাদেরও প্রধান কৃত্য এটাই। এর পেছনে ক্রিয়াশীল ঔপনিবেশিক শক্তির সাংস্কৃতিক রাজনীতির স্বরূপটাকাঙ্ক্ষাও রবীন্দ্রনাথ স্পষ্টভাবে ধরতে পেরেছিলেন। ঔপনিবেশিক শক্তির সাংস্কৃতিক রাজনীতির আকল্প অনুযায়ী যে ঔপনিবেশিক বুদ্ধিজীবীদের প্রতীচ্যকেন্দ্রিকতা এবং এর মধ্য দিয়ে সুকৌশলে আমাদের স্বাতন্ত্র্য মুছে ফেলার আয়োজন সেদিন হয়েছিল, তা রবীন্দ্রনাথের বিশ্লেষণী দৃষ্টি এড়ায়নি। নিজেদের স্বাতন্ত্র্যকে মুছে ফেলে, ঔপনিবেশিক গুরুদের কাছে দাসখণ্ড লিখিয়েই সেদিন আমরা আধুনিক হয়েছিলাম।

“একাকার হওয়া এক হওয়া নয়। যারা স্বতন্ত্র তারাই এক হতে পারে। পৃথিবীতে যারা পরজাতির স্বাতন্ত্র্য লোপ করে তারাই সর্বজাতির ঐক্য লোপ করে। ইম্পিরিয়ালিজম হচ্ছে অজগর সাপের ঐক্যনীতি, গিলে খাওয়াকেই সে এক করা বলে প্রচার করে।” (১৩৯৩, শিক্ষার মিলন; কালান্তর, ৩৫৪)

রবীন্দ্রনাথ লক্ষ্য করেছেন নিজের মাটি জল আকাশকে অস্বীকার করে স্বেচ্ছানির্বাসিত মনন মানসিক শূন্যতা সেদিন পূর্ণ করেছিল প্রতীচ্যকে

নির্বিচার গ্রহণ করে। এর ছাপ আমাদের সাহিত্যের মধ্যেও পড়েছিল, এই সাহিত্যই আধুনিক অভিধা পেয়ে যায় বিনা বিচারে। ক্রমশঃ সময় যত এগিয়েছে এই আধুনিক সাহিত্যেরই অনুশীলন হয়েছে। নিজের বিশেষ দেশ কালের স্বাতন্ত্র্য অনুযায়ী সাহিত্যের যে বিশেষ রূপটি তৈরী হয়ে ওঠে, যার সাথে অন্তর্লীন ভাবে জড়িয়ে থাকে অতীত ঐতিহ্য, দেশ কালের পটে বিধৃত সেই বিশেষ সাহিত্য রূপের অনুশীলন না করে প্রতীচ্যাগত সাহিত্যরূপ যে কখনোই কাম্য হতে পারে না, সে বিষয়ে রবীন্দ্রনাথ প্রথমাবধি সচেতন ছিলেন, সাহিত্য সংক্রান্ত বিভিন্ন সমালোচনামূলক প্রবন্ধ চিঠিপত্র এবং বিক্ষিপ্ত মন্তব্যসমূহ কালানুক্রমিক ভাবে লক্ষ্য করলে নিজেদের বা বলা ভালো নিজস্ব একটা সাহিত্যিক রূপ সম্পর্কে রবীন্দ্রনাথ যে ক্রমশঃ সচেতন হয়ে উঠছিলেন তা বোঝা যায়। পরিচয় পাওয়া যায় এ সম্পর্কে তাঁর প্রাগ্রসর চিন্তাভাবনার। অমিয় চক্রবর্তীকে ২৩ ফেব্রুয়ারী, ১৯৩৯-এর একটি চিঠিতে রবীন্দ্রনাথ লিখেছেন-

“আমাদের দেশে হাল আমলের কাব্য যাকে আমরা আধুনিক বলছি যদি দেখি তার দেহরূপটাই অন্য দেহ রূপের প্রতিকৃতি তাহলে তাকে সাহিত্যিক জীব সমাজে নেব কী করে? যে কবিদের কাব্যরূপ অভিব্যক্তির প্রাণিক নিয়ম পথে চলেছে তাঁদের রচনার স্বভাব আধুনিকও হতে পারে সনাতনীও হতে পারে অথবা উভয়ই হতে পারে। কিন্তু তার চেহারাটা হবে তাঁদেরই, সে কখনোই এলিয়টের বা অডেনের বা এজরা পাউন্ডের ছাঁচে ঢালানো করা হতেই পারে না, সজীব দেহের আপন চেহারার পরিচয়েই মানুষকে শনাক্ত করা চলে, তারপরে চালচলনে তার ভাবের পরিচয় নেওয়া সম্ভব হয়। যে কবির কবিত্ব পরের চেহারা ধার করে বেড়ায় সত্যকার আধুনিক হওয়া কি তার কর্ম?”

পরের চেহারা ধার করে বেড়ানোর মত দীনতা যখন আধুনিকতার মর্যাদা পেয়ে যায় সেই কালবেলায় রবীন্দ্রনাথ বিকল্প পথ সন্ধানের কথা বলেছেন। আজীবন খুঁজে নিতে চেয়েছেন নিজেদের শিল্প রূপ, যা হবে নিজেদের

দেশকালের আবহে জারিত। আজকের উত্তরণ পিপাসু মন তাই রবীন্দ্রনাথের মধ্যেই পেয়ে যায় তার আদিপাঠ।

রবীন্দ্রনাথ আক্ষেপ করেছেন “আমাদের হৃদয় যে গোরার কাছে দাসখত লিখিয়া দিয়াছে আমাদের রুচি যে সাহেবের দোকানে বিকাইয়া গেল”! (স্বদেশী সমাজ) লক্ষণীয়, সাম্প্রতিক উপনিবেশোত্তর চেতনাবাদ যে- Euro Centric- এর কথা বলে, রবীন্দ্রনাথ। যদি কি নিখুঁতভাবে এই সত্য উপলব্ধি করেছিলেন, সাহেবের দোকানে রুচি বিক্রি করেই আমরা আধুনিক হয়েছিলাম, পাশ্চাত্য শিক্ষা এবং জীবনাচরণে অনুপ্রণিত হয়ে প্রশ্চাত্য আদর্শে বিভিন্ন কমিটি গঠন, দেশহিতৈষীর প্রণালীকে রবীন্দ্রনাথ তাই সমর্থন করতে পারেন নি, কেননা রবীন্দ্রনাথ উপলব্ধি করেছিলেন গ্রামে গাঁথা দেশে যেখানে সমাজ নিজেই একটা শক্তি, তাকে উপেক্ষা করে পাশ্চাত্যের অনুকরণে গঠিত সভা-সমিতি এবং কর্মপ্রণালীর দ্বারা কখনোই কাঙ্ক্ষিত ফল লাভ সম্ভব হবে না। রবীন্দ্রনাথ লক্ষ্য করেছেন, ঔপনিবেশিক শিক্ষায় শিশুকাল থেকে শিক্ষিত হয়ে এবং ঔপনিবেশিক প্রভূদের সংস্কৃতিকেই একমাত্র গুরুবাক্য বলে গ্রহণ করার ফলে মানসিক ভাবে এদেশের ঔপনিবেশিক আধুনিকতায় আধুনিকজনেরা প্রতীচ্যের প্রতি সম্পূর্ণ নির্ভরশীল হয়ে পড়েছিল। যখন-

“ইংরেজ গোয়ালো বাঁটে হাতে না দিলে আমাদের কামধেনু আর একফোঁটা দুধ দেয় না- নিজের বাছুরকেও নহে।” (১৩৯৩, অত্যাঙ্কি, ভারতবর্ষ ; ৪৫৪)

- একরূপ অবস্থার থেকে পরিব্রাণের জন্য রবীন্দ্রনাথ সন্ধান করেছিলেন আমাদের নিজস্ব গৌরবময় ঐতিহ্যের, যা উত্তরণের দিশা দেখাবে।

“এমন জনিস আমাদের চাই যাহা সম্পূর্ণ আমাদের স্বায়ত্ত, যাহা কেহ কাড়িয়া লইতে পারিবে না- সেই জনিসটি হৃদয়ে রাখিয়া আমরা যদি কৌপীন পরি, যদি সন্ন্যাসী হই, যদি মরি সেও ভালো, ভিক্ষায় নৈব নৈব চ।” (১৩৯৩, অত্যাঙ্কি ; ৪৫৫)

এ কারনেই প্রভূদের ইতিহাস নয়, আমাদের চাই নিজেদের দ্বারা সৃষ্ট নিজেদের ইতিহাস, যে ইতিহাস প্রতীচ্যের আদর্শের অনুকরণ হবে না, হবে আমাদের স্বদেশী বিশেষ প্রকৃতির অনুসারী। প্রতীচ্যের সর্বগ্রাসী প্রভাব থেকে মুক্ত থাকার উপায় স্বরূপ নিজেদের গৌরবময় ঐতিহ্যের সন্ধানে শুধু ভারতবর্ষ নয় বরং সমগ্র নিপীড়িত এশিয়াকেই রবীন্দ্রনাথ একসাথে দেখতে চেয়েছেন-

“এইখানে আমরা একাকী নহি; সমস্ত এশিয়ার সহিত আমাদের যোগ রহিয়াছে।” (১৩৯৩, চীনেম্যানের চিঠি ; ৪০৫)

এখানে লক্ষ্যণীয় ‘আমরা’ ‘আমাদের’ এই শব্দ দুটি, যা যৌথভাবে প্রতিরোধ শক্তি গঠনের দিকে ইঙ্গিত করে। প্রতীচ্যের এই সাংস্কৃতিক আগ্রাসনের পেছনে যে অর্থনৈতিক কারণ প্রচ্ছন্ন ছিল, তার পরিচয় দিতে গিয়ে চীনেম্যান লিখেছেন-

“তোমরা যাহা খাইতে চাও তাহা তোমরা উৎপন্ন করিতে পার না, তোমাদিগকে যাহা উৎপন্ন করিতে হয় তাহা তোমরা ফুরাইতে পার না, প্রাণের দায়ে এমনতরো কেনাবেচার গঞ্জ তোমাদের দরকার যেখানে তোমাদের কারখানার মাল চালাইতে পার এবং খাদ্য এবং কৃষিজাত দ্রব্য কিনিতে পার। অতএব যেমন করিয়া হউক, চীনকে তোমাদের চাই।” (১৩৯৩, চীনেম্যানের চিঠি ; ৪০৮)

সেদিনের সেই বাজার তৈরীর ষড়যন্ত্র আজ মুক্ত বাজার অর্থনীতির দৌলতে আরও ভয়াবহ হয়ে উঠেছে। নব্য উপনিবেশবাদ সুকৌশলে শানিয়ে নিয়েছে তার হিংস্র দাঁত নখ, যার সাহায্যে ছিন্ন করতে চাইছে আমাদের সংস্কৃতি আমাদের স্বাতন্ত্র্য। সম্প্রতি Samir Amin, Andrew Grand Frank, Immunual Westerein, আমাদের দেশে পার্থ চ্যাটার্জী, মনোরঞ্জন মহান্তি প্রমুখেরা Dependency Theory - র মধ্যে দিয়ে উন্নয়নশীল তৃতীয় বিশ্বের দেশ গুলির Cartel- এর মধ্যে দিয়ে যে সংঘবদ্ধ প্রতিরোধ গড়ে তোলার কথা বলছেন, আজ থেকে শত বৎসর পূর্বে এরকম ঐক্যবদ্ধ প্রতিরোধী শক্তি গঠনের স্বপ্ন দেখেছিলেন রবীন্দ্রনাথ। অত্যাঙ্কি প্রবন্ধটিতে রবীন্দ্রনাথ যখন বলেন -

“পৃথিবীর পূর্বকোণের লোক, অর্থাৎ আমরা অত্যাঙ্কি অত্যন্ত

ব্যবহার করিয়া থাকি; আমাদের পশ্চিমের গুরু মশায়দের কাছ হইতে ইহা লইয়া আমরা প্রায় বকুনি খাই। ... ইংরেজ মনে করে প্রাচ্য লোকের পরিমাণ বোধ নাই।’’ (১৩৯৩, অত্যাঙ্কি ; ৪৪)

তখন এর মধ্য থেকে কৌতুকরস ছাড়াও যেটা বেশী করে চোখে পড়ে তা হল, এখানেও রবীন্দ্রনাথ যে আমরা বলতে সমগ্র এশীয় সমাজকেই বোঝাতে চেয়েছেন সেই বিশেষ দিকটি। পৃথিবীর পূর্বকোণ, প্রাচ্য লোক, পশ্চিমের গুরুমশায় - এই শব্দগুলো আজকের দিনে Orient সমর্থিত ‘অপর’(other) -এর দিকেই যেন ইঙ্গিত করে। অর্থাৎ ঔপনিবেশিক গুরুমশাইরা যে প্রাচ্যকে অপর সত্ত্বা বলে মনে করে,- এই দিকটি রবীন্দ্রনাথ সেদিন উপলব্ধি করেছিলেন। রবীন্দ্রনাথ উপলব্ধি করেছিলেন ঔপনিবেশিক শাসনে আধুনিকতার হাত ধরে প্রতীচ্যের যে আগ্রাসন আমাদের মননে উপনিবেশ সৃষ্টি করছিল, যত শীঘ্র সম্ভব এই আগ্রাসনের স্বরূপ উপলব্ধি করে বিকল্প পথ সন্ধানের মধ্য দিয়ে এর থেকে বেড়িয়ে আসা প্রয়োজন।

“অনেক দিন ধরিয়া চোখ বুজিয়া আমরা বিলাতি সভ্যতার হাতে আত্মসমর্পণ করিয়াছিলাম। ভাবিয়াছিলাম সে সভ্যতা স্বার্থকে অভিভূত করিয়া বিশ্ব হিতৈষী ও বিশ্বজনের শৃঙ্খল মুক্তির পথেই সত্য প্রেম শান্তির অনুকূলে অগ্রসর হইতেছে। কিন্তু আজ হঠাৎ চমক ভাঙিবার সময় আসিয়াছে।’’ (১৩৯৩, অত্যাঙ্কি; ৪৫২)

বিশ্বহিতৈষী ও বিশ্বজনের শৃঙ্খল মুক্তির মধ্য দিয়ে সত্য প্রেম শান্তির অনুকূলে অগ্রসর হওয়ার যে স্বপ্নে অভিভূত হয়ে একদিন এদেশীয় ঔপনিবেশিক শিক্ষিতজনেরা ঔপনিবেশিক প্রভুদের নির্দেশিত পথকেই একমাত্র গ্রহণযোগ্য পথ বলে মনে করেছিলেন, সেই পথকেই রবীন্দ্রনাথ যাচাই করতে চেয়েছেন। রবীন্দ্রনাথ বুঝতে চেয়েছেন, কেন এমন হল, কেন এই পথই একমাত্র গ্রহণযোগ্য পথ হয়ে উঠল। কেন বিকল্প পথ সন্ধান প্রচেষ্টার মধ্যদিয়ে আমাদের স্বদেশী কোন আদর্শই সেদিন চোখের সমানে উদ্ভাসিত হয়ে উঠল না।

এর কারণ অনুসন্ধান করতে গিয়ে রবীন্দ্রনাথ লক্ষ্য করেছেন ঔপনিবেশিক প্রভুদের দ্বারা বা প্রতীচ্যের আদর্শে রচিত যে ইতিহাস

ঔপনিবেশিক সমাজে আমরা পাঠ করে করে আধুনিক হয়ে উঠেছিলাম, সেই শিক্ষা আমাদের স্বদেশকে আমাদের চোখের সমানে উদ্ভাসিত তো করেই নি, বরং স্বদেশ সম্পর্কে ভুল বার্তা দিয়েছিল। ফলত স্বদেশের প্রকৃত ইতিহাস, স্বদেশের প্রকৃত ভাবপুঞ্জ সম্পর্কে আমরা শুধু অজ্ঞই থাকিনি, বরং এই অজ্ঞতা থেকে স্বদেশের বিরুদ্ধে একটা দ্রোহাত্মক মনোভাব তৈরী হয়েছিল। এই দ্রোহাত্মক মনোভাব স্বদেশী ঐতিহ্যের নির্বিচার প্রত্যাখ্যানের কারণ হয়ে উঠেছিল, নিজের ঐতিহ্য বিচ্যুতিজনীত সৃষ্ট শূন্যতা সেদিন পূরণ হয়েছিল প্রতীচ্যের নর্বিচার গ্রহণের দ্বারা। সকল দেশের ইতিহাস, ইতিহাসের উপাদান এরকম হবে- এরকম কোন বাধ্যবাধকতা নেই। যুরোপের ইতিহাস, ইতিহাসের উপাদান আর ভারতবর্ষের ইতিহাস, ইতিহাসের উপাদান এক নয়। কেননা দুটি সভ্যতার মূলগত প্রভেদ আছে। যুরোপের রাষ্ট্রনীতি সমাজকে নিয়ন্ত্রণ করে, অপরদিকে ভারতবর্ষে সমাজনীতি প্রধান। ফলতঃ বিভিন্ন রাষ্ট্রনৈতিক ঘটনাবলী যুরোপের ইতিহাসের কাঠামো রূপে-গৃহীত হতে বাধ্য। অপরদিকে ভারতবর্ষের ইতিহাসের উপাদান আহরণ করতে হবে ভারতবর্ষের সমাজ সংগঠনের মধ্য থেকে, ভারতবর্ষের ইতিহাস রচনার ক্ষেত্রে অতীত ভারতবর্ষে আমাদের রাষ্ট্রনৈতিক যুদ্ধবিগ্রহজনীত গৌরবগাথা অন্বেষণ তাই কাকদন্ত গবেষণারই সামীল। অথচ এই সত্যটি বিস্মৃত হয়ে প্রতীচ্যের আদর্শে আমরা সেদিন 'ভারতবর্ষের রাষ্ট্রীয় দফতর হইতে তাহার রাজ বংশমালা ও জয় পরাজয়ের কাগজ-পত্র' না পোষে হতাশ্বাস হয়ে 'যেখানে পলিটিক্স নাই সেখানে আবার হিস্ট্রি কিসের' - এমন মত পোষণ করে ভারতবর্ষের অতীতের মধ্যে কেবল শূন্যতাই দেখেছিলাম, চোখের বাইরে থেকে গিয়েছিল ভারতবর্ষের গৌরবময় সামাজিক ঐতিহ্য। অতীত ভারতের মধ্যে যা নেই তার অন্বেষণ সেদিন করা হয়েছিল, যা আছে তার মূল্য সেদিনের প্রতীচ্যায়িত মননে অনুভূত হয়নি। রবীন্দ্রনাথের ভাষায়-

“তঁাহারা ধানের খেতে বেগুন খুঁজিতে যান এবং না পাইলে মনের ক্ষোভে ধানকে শস্যের মধ্যেই গণ্য করেন না, সকল খেতের আবাদ এক নহে, ইহা জানিয়া যে ব্যক্তি যথাস্থানে উপযুক্ত শস্যের

প্রত্যাশা করে সেই প্রাজ্ঞ।” (১৩৯৩, ভারতবর্ষের ইতিহাস ; ৩৮০)

আর এর ফলে -

“বিদেশের শিক্ষা ভারতবর্ষকে অতীতে ও বর্তমানে দ্বিগুণ বিভক্ত করিতেছে।” (১৩৯৩, ভারতবর্ষের ইতিহাস ; ৩৮৪)

এই যে অতীতকে অস্বীকার করে প্রতীচ্যের ভাবকল্পকে অবলম্বন করে উল্লেখ আধুনিকতার মধ্যে শেকড়হীন হয়ে বেঁচে থাকা, এর থেকে পরিত্রাণের জন্য সেদিন রবীন্দ্রনাথ ভারতবর্ষের অতীত ঐতিহ্যের পুনঃস্ফূর্তির মধ্য দিয়ে ইতিহাসের পুনঃপাঠের প্রয়োজনীয়তা অনুভব করেছিলেন। রবীন্দ্রনাথ ভারতবর্ষের গৌরবের সন্ধান পেয়েছেন ভারতবর্ষের মিলনমূলক প্রকৃতির মধ্যে, নানা জাতি-মত পন্থাকে একসূত্রে গ্রথিত করে একমূলক যে সভ্যতা মানব জাতির চরম সভ্যতা, ভারতবর্ষ চিরদিন ধরে তার ভিত্তি নির্মাণ কার্যে সচেষ্ট থেকেছে।

“পর বলিয়া সে কাহাকেও দূর করে নাই, অনার্য বলিয়া সে কাহাকেও বহিস্কৃত করে নাই, অসংগত বলিয়া সে কিছুকেই উপহাস করে নাই। ভারতবর্ষ সমস্তই গ্রহণ করিয়াছে, সমস্তই স্বীকার করিয়াছে।”

(১৩৯৩ ; ৩৮৩)

ভারতবর্ষের এই বিশেষ ভাবটির সন্ধান না করে, এই বিশেষ ভাবটিকে পাদ প্রদীপে না এনে বিভিন্ন সময়ে ভারতবর্ষের উপর বিদেশী শক্তির আক্রমণটাকেই বড় করে দেখার ফলে এবং এই যুদ্ধ বিগ্রহের ওপর অধিক আলোক নিষ্ক্ষেপের ফলে ভারতবর্ষের মূল ভাবটি আমাদের দৃষ্টির অগোচরেই থেকে গেছে। গোরা উপন্যাসে ভারতবর্ষের এই ভাবটিই প্রতিফলিত হয়েছে।

এক্ষেত্রে প্রশ্ন জাগতে পারে, রবীন্দ্রনাথ পাশ্চাত্য শিক্ষার কতখানি পক্ষপাতি ছিলেন। পাশ্চাত্য শিক্ষা গ্রহণ করার ক্ষেত্রেও রবীন্দ্রনাথের একটি সুস্পষ্ট অবস্থান ছিল, পাশ্চাত্য শিক্ষার বিরোধী রবীন্দ্রনাথ ছিলেন না, বরং একে তিনি প্রয়োজনীয় বলে ভেবেছিলেন, তাঁর মত ছিল দেশীয় আধারে পাশ্চাত্য শিক্ষা গ্রহণ করা হোক,

“এ কথা আমরা বলি না যে, বিদেশী সামগ্রী আমরা গ্রহণ করিব

না, গ্রহণ করিতেই হইবে, কিন্তু দেশীয় আধারে গ্রহণ করিব। পরের অস্ত্র কিনিতে নিজের হাত খানা কাটিয়া ফেলিব না; এ কথা মনে রাখিতেই হইবে নিজের প্রকৃতিকে লঙঘন করিলে দুর্বল হইতে হয়....বিলাতি সামগ্রী যখন আমাদের ভারত প্রকৃতির দ্বারা জীর্ণ হইয়া তাহার আত্মরূপ ত্যাগ করিয়া আমাদের কলেবরের সহিত একাত্ম হইয়া যায় তখনই তাহা আমাদের লাভের বিষয় হইতে পারে, যতক্ষণ তাহার উৎকট বিদেশীয়ত্ব আবিষ্কৃত থাকে ততক্ষণ তাহা লাভ লহে। বিলাতি সরস্বতীর পোষ্যপুত্রগণ একথা কোনমতেই বুঝিতে পারেন না।' (১৩৯৩, আত্মশক্তি ; দেশীয় রাজ্য; ২৩৪)

ঔপনিবেশিক শক্তির চাপিয়ে দেওয়া শিক্ষা দেশীয় আধারে গ্রহণ না করার জন্যই বিলাতি সরস্বতীর পোষ্যপুত্রগণ আমাদের দেশীয় ঐতিহ্যের লোকায়ত সংস্কৃতির প্রতি অবজ্ঞার ভাব পোষন করে দূরে ঠেলে রেখে অহংকৃত হয়ে উঠেছিল।

- ৪ -

আজকে উপনিবেশোত্তর চেতনাবাদ যখন ঐতিহ্য চেতনার সার্থক অনুশীলনের মধ্য দিয়ে প্রকৃত আধুনিকতা প্রতিষ্ঠায় প্রত্যাশী এবং পুনঃপাঠ এই প্রকল্পের অন্যতম আয়ুধ, তখন রবীন্দ্রনাথ আবার একবার কিভাবে প্রাসঙ্গিক হয়ে ওঠে, সেদিনের রবীন্দ্রনাথের সতর্কীকরণ কিভাবে নতুন তাৎপর্যে পুনরাবিষ্কৃত হতে পারে আজ, তা আমরা লক্ষ্য করলাম। উপনিবেশোত্তর চেতনাবাদ আজ যখন ঔপনিবেশিক প্রভুদের আকল্পে রচিত ইতিহাসকে প্রত্যাখ্যান করে ইতিহাসের নতুন পাঠ নির্মাণ করতে চাইছে, তখন 'ভারতবর্ষের ইতিহাস' প্রণেতা রবীন্দ্রনাথের পুনঃপাঠের মধ্যে দিয়ে আজকের উপনিবেশোত্তর চেতনাবাদ ঋদ্ধ হয়ে উঠতে পারে।

গ্রন্থপঞ্জি

ক. আকরগ্রন্থ

ঠাকুর, রবীন্দ্রনাথ : আত্মশক্তি, রবীন্দ্র-রচনাবলী, তৃতীয় খন্ড, বিশ্বভারতী

- গ্রন্থনবিভাগ, কলকাতা, ১৩৯৩
- ঠাকুর, রবীন্দ্রনাথ : আধুনিক সাহিত্য, রবীন্দ্র-রচনাবলী, নবম খন্ড, বিশ্বভারতী গ্রন্থনবিভাগ, কলকাতা, ১৩৯৩
- ঠাকুর, রবীন্দ্রনাথ : কালান্তর, রবীন্দ্র-রচনাবলী, চতুর্বিংশ খন্ড, বিশ্বভারতী গ্রন্থনবিভাগ, কলকাতা, ১৩৯৩
- ঠাকুর, রবীন্দ্রনাথ : ভারতবর্ষ, রবীন্দ্র-রচনাবলী, চতুর্থ খন্ড, বিশ্বভারতী গ্রন্থনবিভাগ, কলকাতা, ১৩৯৩
- ঠাকুর, রবীন্দ্রনাথ : সাহিত্য, বিশ্বভারতী গ্রন্থনবিভাগ, কলকাতা, ১৪০১ খ. সহায়ক গ্রন্থ
- ঘোষ, বিনয় : বাংলার নবজাগৃতি, ওরিয়েন্ট লংম্যান, কলকাতা, ১৯৯২
- পাল, বিপিনচন্দ্র : স্বদেশী ও স্বরাজ, কলকাতা, ১৯৫৪
- ভট্টাচার্য, কৃষ্ণচন্দ্র : মননে স্বরাজ, (ইউরোকেন্দ্রিকতা ও শিল্প সংস্কৃতি, অঞ্জন সেন, সম্পাদঃ) গান্ধেয়পত্র, কলকাতা ১৯৯২
- ভট্টাচার্য, তপোধীর : আধুনিকতা পর্ব থেকে পর্বান্তর, পুস্তক বিপণি, কলকাতা, ২০০৪
- ভট্টাচার্য, তপোধীর : প্রতীচ্যের সাহিত্যতত্ত্ব, অমৃতলোক সাহিত্য পরিষদ, মেদিনীপুর, ২০০২
- রায়, দেবেশ : উপন্যাস নিয়ে, দে'জ, কলকাতা, ১৯৯১
- শাস্ত্রী, শিবনাথ : রামতনু লাহিড়ী ও তৎকালীন বঙ্গসমাজ, নিউ এজ, কলকাতা, ১৯৮৩
- সরকার, সুশোভন : বাংলার রেনেসাঁস, দীপায়ণ, কলকাতা, ১৪০৮
- Abrams, M.H. : *A Glossary of Literary Terms*, Seventh Edition, Harcourt College Publishers, Singapore, 2001
- Barry, Peter : *Begining theory*, T.R. Publication, Chennai 1999.
- Fanon, Frantz : *The wretched of the Earth*, Penguin 1980.
- Said, Edward, W : *Orientalism*, Penguin, 1995. Spivak, Gayatri
- Chakravorty : *In Other worlds* : *Essays in Cultural Politics*, Routledge, 1987.

00000000

Writer's profile

1. Dr. Birhasgiri Basumatary, Principal, Bijni College.
email : birhasb@rediffmail.com
2. Manoranjan Sarma, Associate Professor, Deptt. of Political Science
Ph. 98546 24649 (M)
3. Subrata Goswami, Associate Professor, Deptt. of Economics
Ph. 94351 20527 (M)
4. Saroj Kr. Pachayat Associate Professor, Deptt. of English
email : sapasa123@rediffmail.com
5. Nandita Das Associate Professor, Deptt. of Economics
Ph. 94350 21696 (M)
6. Kumar Rajib Gurung Asstt. Professor, Deptt. of English
email : kumarrajivgurung@gmail.com
7. Sabita Ray Asstt. Professor, Deptt. of Economics
Ph. 94354 83893 (M)
8. Aparna Mishra Asstt. Professor, Deptt. of Education
Ph. 94011 56538 (M)
9. Babita Adhikary Asstt. Professor, Deptt. of History
Ph. 99574 66708 (M)
10. Bibha Talukdar Asstt. Professor, Deptt. of Philosophy
Ph. 83990 87405 (M)
11. Sulabh Ch. Das Asstt. Professor, Deptt. of Philosophy
Ph. 95084 77728 (M)
12. Babul Basumatary Asstt. Professor, Deptt. of Political Science
Ph. 94011 74143 (M)
13. Mahanta Talukdar Asstt. Professor, Deptt. of History
Ph. 97065 42332 (M)
14. Anindita Chakrabarty Asstt. Professor, Deptt. of Zoology
Ph. 94353 12535 (M)
15. Sewali Pathak Asstt. Professor, Deptt. of Zoology
Ph. 98644 03762 (M)

16. Anjan Kr. Rabha Asstt. Professor, Deptt. of Education
Ph. 98645 20953(M)
17. Opurbo Daimary Librarian
Ph. 80119 53900(M)
18. Dr. Pramathesh Bayan Associate Professor, Deptt. of Assamese
Ph. 94351 20969(M)
19. Kandarpa Pathak Associate Professor,
Deptt. of Political Science
Ph. 98543 41700(M)
20. Iswar Ch. Deka Associate Professor, Deptt. of Assamese
Ph. 94350 28576(M)
21. Pranab Kr. Bhagabati Asstt. Professor, Deptt. of Assamese
Ph. 84860 00784(M)
22. Lipika Dey Asstt. Professor, Deptt. of Zoology
Ph. 98545 14256(M)
23. Dr. Chaitali Bhowmick Asstt Professor, Deptt. of Bengali
email : chaitalibhowmick80@gmail.com
24. Joydweep Mazumder Asstt Professor, Deptt. of Assamese
Ph. 97067 29369(M)
25. Gwgwm Brahma Kochary Asstt Professor, Deptt. of Bodo
Ph. (M)
26. Indrajit Brahma Asstt Professor, Deptt. of Bodo
Ph. 99543 58468(M)
27. Binika Goyary Asstt Professor, Deptt. of Bodo
Ph. 99573 94765 (M)
28. Asha Rani Brahma Asstt Professor, Deptt. of Bodo
Ph. 97065 76254 (M)
29. Dr. Urmila Poddar Asstt Professor, Deptt. of Bengali
Ph. 94350 20000 (M)
30. Apu Guha Thakurta Asstt Professor, Deptt. of Bengali
Ph. 97077 42043 (M)

